НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

О. І. ВАСЕЦЬКА

ПОЛІЛЕКСІЯ СИНТАКСИЧНИХ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПРОЄКТ «НАУКОВА КНИГА»
(МОЛОДІ ВЧЕНІ)

КИЇВ • НАУКОВА ДУМКА • 2021

УДК 81’367’373.421.612:001.4

У монографії уперше в українському мовознавстві системно проаналізовано синтаксичну терміносистему в аспекті варіантності; аналіз природи варіативних явищ пояснено з позиції широкого потрактування варіантності, тобто варіантами визнано терміни, які те саме поняття виражають різними способами. Водночас для того, щоб розмежувати феномени наявності кількох номінацій для одного поняття (вузька варіантність) та кількох значень одного поняття (полісемії), уведено поняття “полілексія”; уточнено метамову сучасної теорії варіантності, зокрема переглянуто обсяг основних понять варіантології (*варіантологія*, *варіантність*, *полілексія*, *варіант*, *синонім*, *дублет* тощо); уведено до наукового обігу поняття “концепційні синоніми” й розпрацьовано методику аналізу цього різновиду термінів-варіантів, також запропоновано вживати терміни *полілексійний ряд*, *синонімічний ряд* та *дублетний ряд* для розмежування видів термінних об’єднань.

Для мовознавців, фахівців різних галузей знань, аспірантів, докторантів, викладачів та студентів філологічних факультетів.

Відповідальний редактор
канд. філол. наук, доцент *І. А. Казимирова*

Рецензенти:
доктор філол. наук, професор *С. О. Соколова*,
доктор філол. наук, професор *Л. М. Марчук*,
кандидат філол. наук, доцент *О. В. Максим’юк*

Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту української мови НАН України
(протокол № 7 від 20.06.2019 р.)

Видання здійснено за кошти Цільової комплексної програми НАН України «Наукові основи функціонування та забезпечення умов розвитку науково-видавничого комплексу НАН України»

Науково-видавничий відділ філологічної, художньої
та словникової літератури

Редактор *І. Л. Яловнича*

© Інститут української мови НАН України, 2021
© О. І. Васецька, 2021
© НВП «Видавництво “Наукова думка” НАН України», дизайн, 2021

ISBN 978-966-00-1788-7

ПЕРЕДМОВА

Стрімкий розвиток наукових знань зумовлює еволюцію терміносистем, адже мова науки — це складна динамічна система, якій притаманні постійні модифікації її поняттєвого апарату. Кожна наукова галузь передбачає системність загальновідомих та актуальних понять, проте постійне вдосконалення людських знань спричинює потребу час від часу їх ревізувати. Досить поширеним у термінології є номінування одного поняття різними лексичними одиницями, що тривалий час потрактовували як негативне явище. У межах традиційного дескриптивного термінознавства варіантність ототожнювали з абсолютною синонімією, або дублетністю, якої прагнули позбутися через вимогу створення "стрункої" упорядкованої терміносистеми. У сучасній же науковій парадигмі термінознавчих пошуків вияскравлюється тенденція до позитивної оцінки наявності значної кількості термінів для називання одного поняття, що є фіксацією суспільного досвіду, результатом пізнавальної діяльності людей. Оскільки терміни — носії та зберігачі спеціальної інформації, цінність якої виявляється в поняттєвій системі, постає проблема класифікування об'єктів дійсності, яке ґрунтується на глибокому теоретичному осмисленні явища варіантності.

Зацікавленість проблемою термінної варіантності засвідчують наукові праці Г. Й. Винокура, В. О. Гречка, Ж. П. Соколовської, А. О. Брагіної, Ю. Д. Апресяна, А. П. Євгеньєвої, В. М. Молодця, О. О. Тараненка, О. О. Реформатського, Г. А. Уфимцевої, О. І. Нечитайло, В. М. Русанівського, І. М. Кочан, Г. Ф. Куришка, О. І. Радченко, Т. В. Михайлової, Е. В. Неженець, О. А. Мартиняк, І. І. Ворони, Г. А. Іванової, А. В. Ткач та ін.

У мовознавстві є чимало праць, у яких трактують різні аспекти структури та функціонування синтаксичної термінології. У складі граматичної термінології її проаналізовано в дисертаціях історичного спрямування. В. В. Захарчин у дослідженні "Українська мовознавча термінологія кінця XIX — початку XX століття" простежила історію становлення синтаксичної терміносистеми [Захарчин, 1995]. Обґрунтувавши багаторівневий характер української граматичної терміносистеми, у якій поєднано понятгєві й мовні системоформувальні чинники, О. В. Медведь у дисертації "Українська граматична терміносистема (історія та сучасний стан)" уточ-

нила способи реалізації системності термінів граматики в синхронійному й діахронному аспектах; диференціювала явища синонімії та варіантності одиниць, з'ясувала особливості антонімії досліджуваної терміносистеми [Медведь, 2001]. Особливості синтаксичної терміносистеми в контексті історичного термінознавства встановила Ю. А. Чернобров, простеживши тенденції функціонування термінів та їх творення, а також схарактеризувавши внесок граматистів у формування синтаксичної термінології [Чернобров, 2017].

Аспектний аналіз багатозначності (яку побіжно зараховують до варіантних явищ) у лінгвістичній термінології провела Н. А. Ляшук у праці "Лексична та концептуальна багатозначність лінгвістичної термінології в українській мові" [Ляшук, 2014].

Попри наявність робіт, присвячених вивченню різних аспектів синтаксичної термінології, системний аналіз варіантності в синтаксичній терміносистемі досі не представлений. У монографії уперше в українському мовознавстві системно проаналізовано синтаксичну терміносистему в аспекті варіантності; аналіз природи варіативних явищ пояснено з позиції широкого потрактування варіантності, тобто варіантами визнано терміни, які те саме поняття виражають різними способами, а тому варіантність визначено як єдність формальних та семантичних видозмін одиниці; уточнено метамову сучасної теорії варіантності, зокрема переглянуто обсяг основних понять варіантології (*варіантологія*, *варіантність*, *полілексія*, *варіант*, *синонім*, *дублет* тощо); уведено до наукового обігу поняття "концепційні синоніми" й розпрацьовано методику аналізу цього виду термінів-варіантів, запропоновано вживати терміни *полілексійний ряд*, *синонімний ряд* та *дублетний ряд* для розмежування видів термінних об'єднань.

Ідеї та висновки, представлені в монографії, сприятимуть подальшій гармонізації синтаксичної терміносистеми, а також укладанню національної та міжнародної термінологійних баз даних лінгвістичних термінів. Також їх можна застосувати у викладанні курсів сучасної української літературної мови та основ термінознавства у закладах вищої освіти. Запропонована методика дослідження варіантних одиниць у синтаксичній термінології української мови може бути використана під час аналізу різних галузевих терміносистем.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВАРІАНТНОСТІ В СИНТАКСИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

1. ТЕОРІЯ ВАРІАНТНОСТІ В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

1.1. Історія розвитку теорії варіантності

Іманентною властивістю знакових систем, до яких належить і людська мова, є внутрішнє прагнення до постійного розвитку, змін. Як зауважив А. О. Білецький, "усі мовні знаки схильні до змін у часі та в просторі, навіть в кожному мовленнєвому акті. Змінюються і форми (зовнішні форми — ексформи), змінюються їх значення (іноформи). Їхні зміни відбуваються і в синхронії, і в діахронії, у процесі мовного розвитку. У цьому — динаміка мовної системи" [Белецкий, 2012, с. 534]. Зазначена властивість — свідчення еволюції, одним із виявів якої є явище варіантності мовних одиниць.

Згідно з ідеєю "мовного дрейфу", запропонованою Е. Сепіром, мова видозмінюється в часі та просторі за власними законами; "мовний дрейф має свій напрямок <...> у ньому закріплюються тільки ті індивідуальні варіації, що рухаються у визначеному напрямку, подібно до того, як лише деякі рухи хвиль у бухті співвідносні з припливами та відпливами. Мовний дрейф відбувається через неконтрольований відбір мовцями тих мовних відхилень, які відповідають якомусь заздалегідь зазначеному напрямку" [Сепир, 1993, с. 144].

Загалом варіантність є формою існування всіх предметів та явищ навколишнього світу, що визначає закони їх функціонування [Авербух, 2006, с. 76], а тому поняття варіантності (варіативності) ставало предметом досліджень і в математиці, і в природничих науках, передусім для опису властивостей величин, рівнянь тощо [Рыженкова, 2008].

Теорія *варіантності / варіантологія / варіологія* — відносно новий напрям у лінгвістиці, розвиток якого розпочався в другій половині XX ст., проте на проблему варіативності (варіантності) в мові, тобто прагнення до змінюваності, вперше звернув увагу Ф. де Сосюр. У його "Курсі загальної лінгвістики" зазначено: "Зв'язок, що

поєднує означуване й те, що означає, довільний, інакше кажучи, оскільки знак уважаємо цілим, що виникає з асоціацій означуваного та того, що означає, ми можемо сказати простіше: мовний знак довільний" [Соссюр, 1977, с. 100].

Значну роль у становленні варіантології відіграли представники Празької лінгвістичної школи, обґрунтувавши теорію варіантності / інваріантності [Вахек, 1967; Скаличка, 1967]. В. Матезіус сформулював проблеми, які окреслюють сферу завдань теорії варіантності / інваріантності, зокрема питання стабільності / нестабільності мови, межі варіювання, можливість регулювати процес варіювання за допомогою втручань [Матезиус, 1967].

Ідеї варіантності активно розпрацьовували також в діалектології, зокрема вивченню варіантності в різних аспектах (онтологічному, лексикографічному, функціональному, динамічному тощо) присвячені праці О. М. Соколова [Соколов, 1972], О. Й. Блінової [Блинова, 1982, 1997], З. М. Богословської [Богословская, 2006], П. Ю. Гриценка [Гриценко, 1990], Л. Я. Колєснік [Колєснік, 2016], О. М. Холодьон [Холодьон, 2017] та інших дослідників.

Період формування варіантології як самостійної науки триває, хоч уже "увиразнилися досить помітні зрушення у функціонуванні явища варіантності (як власне структурної варіативності мовних одиниць, так і варіювання тих чи інших найменувань за допомогою синонімів), що є одним із свідчень настання якісно нового, певною мірою переломного етапу в розвитку літературної мови" [Тараненко, 2017, с. 17]. Попри активне розпрацювання проблем цієї теорії досі немає єдності в розумінні її основоположних понять, таких як "варіантність", "варіативність", "варіювання", "варіант слова" тощо, а також у називанні самої теорії, хоч остаточно визначеним на сьогодні є те, що варіантність охоплює усі рівні мовної системи. Пор., напр.: <...> *у висвітлення проблеми тотожності та формального* ***варіювання*** *медичного терміна*, *що поглиблює теоретичні засади у лексикографічній практиці*, *у становленні варіантології як науки* (Ткач, 2009, с. 5); ***Варіативність*** *— суттєва якість мови*, *яка не може бути обмежена аналізом окремих фактів на різних рівнях мовної системи*, *а повинна вивчатися в межах теорії* ***варіативності*** (***варіології***) (Верещак, 2008, с. 154); *Супроводжується такими хитаннями і виділення у самостійний розділ мовознавства* ***ортології***, *що здійснюється протягом остан-*

нього часу. Під ортологією (*від гр.* ὀρνός — *прямий*, *вірний*, *правильний* + lógos — *слово*, *вчення*) *автори зазначеної статті розуміють акцентуаційну*, *фонетичну*, *словотворчу*, *лексичну*, *граматичну*, *лінгвостилістичну* "*орфоепію*", "*орфографію*" *у більш широкому розумінні цих термінів. Основною категорією вони визначають* ***варіантність***, *що виявляється у тих чи інших конкретних типах варіантів*, *хоч сам зміст поняття* "*категорія варіантності*" *автори не вважають за потрібне уточнювати і він лишається занадто широким* (Карп'юк, 1978).

Обґрунтування засад теорії варіантності в термінології спостерігаємо в працях В. М. Лейчика [Лейчик, 1973], В. П. Даниленко [Даниленко, 1977], В. М. Солнцева [Солнцев, 1984], О. А. Радченко [Радченко, 2000], К. Я. Авербуха [Авербух, 2006], Ю. В. Сложенікіної [Сложеникина, 2005, 2006], С. В. Гриньова-Гриневича [Гринев-Гриневич, 2008], А. В. Ткач [Ткач, 2009], Л. Г. Боярової [Боярова, 2006, 2013], О. О. Тараненка [Тараненко, 2017].

Так, у сучасному мовознавстві усталилися два підходи до вивчення варіантності. Широке потрактування ґрунтується на можливості "функціонування в той самий часовий проміжок або в ширшій часовій перспективі різних термінів на позначення того самого поняття, а отже, здатності його плану вираження до змінюваності, варіювання" [Карпіловська, 2017, с. 10]. Вузьке ж розуміння варіанта ґрунтується "на наявності відмінних позначень (сигніфікантів, ексформ) того самого мовного знака, або знака з певною графічною структурою та акцентними властивостями" [Там само, с. 11].

У межах цих позицій розрізняють дві концепції варіантності — фізичну та функціональну. Згідно з першою, потребує розв'язання питання про зв'язок між "зовнішніми" відмінностями (матеріально вираженими); друга концепція передбачає виокремлення функціональних одиниць, а також проведення зіставлень на рівні цих одиниць [Попович, Вакуленко, 2004]. Такий підхід, за уявленням С. Г. Бережана, дає змогу (лексичними) варіантами вважати не тільки однокореневі слова з різними, але омосемічними афіксами, але й різнокореневі слова, які досі не визнавали варіантами [Бережан, 1973, с. 37—38]. Водночас застереження щодо широкого розтлумачення варінтності висловлює Л. Д. Малевич: "Виходячи з когнітивних принципів, мусимо визнати, що розмежування формальних варіантів терміна і термінів-синонімів виправдане лише в разі роз-

гляду цієї проблеми на рівні окремих термінів. На рівні терміносистеми і на рівні спеціального тексту питання про те, є ті чи інші паралельні найменування варіантами одного терміна чи різними термінами, не актуальне, оскільки в такому випадку і варіанти слова, і синоніми виконують ту саму функцію — є варіантами позначення того самого поняття" [Малевич, 2012, с. 62].

На думку К. Я. Авербуха, "усі лексико-семантичні явища традиційно кваліфікують як випадки парадигматичної варіантності, під час їхнього дослідження термінолог виходить з окремих, конкретних її виявів (індуктивний підхід). Повну картину явищ термінної варіантності можна отримати тільки на основі дедуктивного методу, ідучи від загального до конкретного, досліджуючи усі логічні можливості варіювання" [Авербух, 2002]. Подібною є позиція Н. В. Сандалової, яка, усвідомлюючи поліморфізм терміна в прескриптивному термінознавстві, варіантними явищами визнає серед формального варіювання власне варіантність, дублетність (абсолютну синонімію) та синонімію (невласне формальне варіювання), а серед семантичного варіювання — полісемію, амбісемію, еврисемію та внутрішню омонімію (невласне семантичне варіювання). За твердженням дослідниці, омонімія є виявом семантичного варіювання через те, що спричинює порушення тотожності терміна-знака, і в мові одночасно функціонують формально ідентичні лексеми [Сандалова, 2015, с. 199].

Оскільки варіантами визнано всі номінації, які належать до одного поняття, можливим є ототожнення варіантності й синонімії [Рогожникова, 1967; Горбачевич, 1978; Никитина, 1987; Сложеникина, 2005, 2006; Авербух, 2006]. Так, наприклад, Л. М. Філюк пропонує "термін *варіанти* вживати як родове поняття до всіх вищенаведених типів, напр., називати *варіантами* і терміни *дублети*, і *синоніми*, і *квазісиноніми* (тут і далі курсив наш. — *О. В.*) і т. ін." [Філюк, 2007, с. 117].

Розуміння *варіанта* як модифікації власне термінологійної одиниці подає І. М. Кочан: "Це множинність засобів вираження того самого значення", і відповідно "у такому випадку *синоніми* також можна вважати *варіантами* терміна" [Кочан, 2008, с. 14]. Суголосним із наведеним вище є твердження В. М. Лейчика про те, що "термін — це в багатьох випадках — сукупність *варіантів* (*терме-*

ма, як пропонує латвійська дослідниця В. Скуїні, або *термінема*), а кожен *варіант* можна назвати *термом*. *Варіанти* термінів, що входять до сукупності *термів*, відрізняються один від одного окремими ознаками або функціями зі збереженням тотожності сутності цих об'єктів" [Лейчик, 2009, с. 74—75].

Розвиток термінології відбувається на ґрунті загальних мовних законів, а тому закономірним є виділення у варіантології формального та семантичного типів варіювання термінів, які відбивають кардинальні відмінності в межах такого складного й багатоаспектного явища, яким є мовна варіантність [Морозова, 2011, с. 94]. Формальна варіантність слова — це "конкретно-історичне лінгвістичне явище, один із внутрішніх проявів загальнолітературної мови, який не тільки відображає її минуле, але й репрезентує на синхронному рівні можливі зміни в мові. Це проміжна ланка між тотожністю і подібністю (ідентичністю), планом вираження і планом змісту; перехідний механізм від формоутворення до словоутворення, синхронії і діахронії; це те, що забезпечує умови безперервності основної функції мови — комунікативної" [Ткач, 2016, с. 84]. Семантична ж варіантність передбачає видозміни значеннєвого наповнення лексичних одиниць.

Як зауважує Г. А. Іванова, "процес наукового (лінгвістичного) мислення, розвиток та функціонування лінгвістичної метамови призводить до виникнення термінних варіантів — формальних та семантичних" [Иванова, 2013, с. 132], а усвідомлюючи *синоніми* (*дублети*, *еквіваленти*) *варіантами*, Е. Й. Ханпіра свого часу наголошував на тому, що варіантність існує за умови "вибору різних знакових боків для маніфестації того самого поняття. Тільки в цьому сенсі, оскільки власне різні знакові сторони в жодному випадку не можуть співвідноситися один з одним як варіанти" [Ханпира, 1985, с. 17].

Отже, зважаючи на подані вище твердження, наголосимо, що в цій роботі варіантами визнаємо одиниці, які те саме поняття виражають різними способами (семантично та формально), а тому вважаємо за доцільне розглядати варіантність як родове поняття щодо формальних та семантичних видозмін термінів. Водночас, ураховуючи, що явище варіантності (з позицій широкого потрактування) сформоване наявністю **кількох** значень **однієї** одиниці та **кількох** номінацій **одного** поняття, уважаємо виправданим розрізнення в

межах варіантології (теорії варіантності) явищ і номінацій *полісемії* та традиційної *полілексії*[1].

На позначення певної "зміни" в лінгвістиці є компактний термінний ряд: власне одиниці, яким властива варіантність — *варіант* (Ахманова, 1966, с. 70; ЗССЛ, 2012, 1, с. 99—101; Ганич, Олійник, 1985, с. 31; Єрмоленко, Бибик, Тодор, 2001, с. 26; Штерн, 1998, с. 47), *варіація* (Ахманова, 1966, с. 72; Селіванова, 2006, с. 57), *варіація фонеми* (здатність до варіювання) (Неженець, 2003, с. 4; Дорофєєв, 2012), *варієтет* (Жеребило, 2010, с. 55), *інваріант* (Ахманова, 1966, с. 176; Єрмоленко, Бибик, Тодор, 2001, с. 68; ЗССЛ, 2012, 1, с. 364), *варіантоїд* (Ткач, 2013, с. 183—184; Галуза, 1982; Богословская, 2007, с. 21); явище — *варіантність* (Ахманова, 1966, с. 71; Єрмоленко, Бибик, Тодор, 2001, с. 27; Штерн, 1998, с. 47; ЗССЛ, 2012, с. 102—103), *варіативність* (ЗССЛ, 2012, 1, с. 102—103), *варіювання* (Ахманова, 1966, с. 72; ЗССЛ, 2012, 1, с. 103—104).

Наявність такої великої кількості термінів пояснила І. Б. Царалунга, зауваживши, що «поняття "варіант", "варіантність", "варіативність" і похідні від них не є винятково лінгвістичними. Це міждисциплінарні терміни, за допомогою яких зазвичай характеризують структуру, існування й функціонування об'єктів, що належать до різних галузей суспільного життя. Вони міцно закріпилися на лінгвістичному ґрунті» [Царалунга, 2012, с. 205].

Різноманітність номінацій явища, ознаки зміни зумовлює необхідність у визначенні метаодиниць опису варіантності синтаксичних термінів української мови.

У лексикографічних джерелах зафіксовано терміни *варіантність* та *варіативність* (у різних варіаціях), які в текстах ужиті як синонімні одиниці. У "Словнику лінгвістичних термінів" Д. І. Ганича, І. С. Олійника подано таку дефініцію терміна *варіативність*: "Наявність різновидів видозмін у мові й мовленні, що викликана умовами вживання мовних одиниць, а також відмінністю в належності мовців до соціального чи територіального середовища" (Ганич, Олійник, 1985, с. 32—33). Подібним є одне з тлумачень *варіа-*

[1] Термін *полілексія* уперше запропонував Бланер на позначення «кількох найменувань для вираження того самого "мисленнєвого змісту" (myšlenkového obsahu)» (Вахек, 1964, с. 110). Нині ж це явище розглядають і як вияв лексичної варіантності [Пуряєва, 2001, с. 191].

тивності, наведене в "Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів": "властивість мови виступати в різновидах, на яких позначається функціонування її в певних територіальних, соціальних, історично-культурних умовах" (Єрмоленко, Бибик, Тодор, 2001, с. 27). Окрім цього, про можливості паралельного вживання термінів *варіантність* та *варіативність* свідчить дефініція, зафіксована в "Словнику сучасної лінгвістики: поняття і терміни" А. П. Загнітка: "*Варіантність* (*варіативність*) (франц. *variante* від лат. *varians* (*variantis*) — змінюю, урізноманітнюю) — основне поняття узагальненого позначення різних форм варіювання (тих чи тих окремих мовних одиниць, окремих форм існування мови, національно-територіальних, соціально-корпоративних різновидів мови та ін.), зумовлених внутрішньомовними і позамовними чинниками; універсальна властивість мови як системи, що виявляється в одночасному існуванні кількох (двох і більше) модифікацій тієї самої мовної одиниці (фонеми, морфеми, лексеми, конструкції, семантичного комплексу)" (ЗССЛ, 2012, 1, с. 102).

Тотожним та / або близьким за значенням до одиниць *варіантність* та *варіативність* також може бути термін *варіювання* (Там само, с. 104), який широко представлено в наукових текстах. Пор., напр.: ***Варіювання*** *в ряді наукових праць із соціолінгвістики розглядається як один із видів соціальної диференціації мови<…> Значну роль у стратифікаційному* ***варіюванні*** *відіграють соціальний статус*, *престиж*, *соціальна роль*. *Натомість*, *варіанти*, *які залежать від умов спілкування* (*стилю*, *жанру*, *ступеня офіційності / неофіційності спілкування і т. ін.*), *названі маркерами стилістичного* ***варіювання***. *Соціальна варіативність виявляється у двох різновидах*: *стратифікаційному*, *пов'язаному із соціальною структурою суспільства*, *та ситуативному*, *визначеному варіюванням мовних засобів залежно від ситуації спілкування* (Селіванова, 2008, с. 346); *Це* ***варіювання*** *ґрунтується на тому*, *що фонема*, *зберігаючи свої фізіолого-акустичні ознаки й маючи дистинктивне значення*, *втрачає фонологічне протиставлення і*, *отже*, *не виконує смислорозрізнювальної функції* (*акселератор*, *акцелератор*; *бакен*, *бакан*; *блокшив*, *блокшип*; *гума*, *гума*; *іон*, *йон*; *каупер*, *коупер*; *панцер*, *панцир*) (Боярова, 2006).

Проте дефініцію багатозначного терміна *варіювання* наведено лише в "Словнику сучасної лінгвістики: поняття і терміни"

А. П. Загнітка: “1) вияв варіантності як загальної властивості мови в тій чи тій конкретній сфері, на тому чи тому мовному ярусі. Варіювання фонологічне. Варіювання фонетичне. Варіювання орфографічне. Варіювання прагматичне. Варіювання територіальне. Варіювання стилістичне. Варіювання хронологічне; 2) те саме, *варіантність* (*варіативність*); розходження у відтворенні, що полягає в зміні звукового складу або значення структурної одиниці мови без втрати її тотожності. Варіювання морфем. Варіювання слів. Варіювання фонем. Варіювання вільне” (ЗССЛ, 2012, 1, с. 103—104).

Отже, практика використання термінів *варіантність — варіативність — варіювання* засвідчує їхню взаємозамінність, тобто тотожність їхніх значень, а тому й можливість утворювати ряд термінів-варіантів.

Також зауважимо, що властивість формувати варіанти, різновиди номінована також терміном *варіабельність* (ВТССУМ, 2005, с. 112), хоч його поширення в метамові лінгвістики незначне.

Аналізуючи терміни варіантології, визначаємо мотиватори термінів. Обрані одиниці утворюють такі словотвірні ряди: *варіант — варіантний — варіантність*; *варіативність* від *варіат*; *варіабельний — варіабельність*; *варіація — варіаційний* [Морозова, 2011].

Термін *варіантність* мотивований терміном *варіант*(*ний*), який розуміють як різновид мовної одиниці. За даними різних джерел, варіантами слова є “різновиди одного й того ж слова, що мають тотожний морфемний склад і деякі незначні відмінності (в фонетичному складі, наголосі, афіксах), які не порушують єдності лексичної одиниці в цілому” (Ганич, Олійник, 1985, с. 31), “різні форми тієї самої мовної одиниці, які зберігають однакове значення, тобто виконують ідентичну, ту саму функцію” (Єрмоленко, Бибик, Тодор, 2001, с. 26—27), на думку авторів енциклопедії “Українська мова”, лексема “*варіант*” є багатозначною: це, по-перше, “паралельні форми існування мовної одиниці, що модифікують різні аспекти її вираження (фонемний, морфемний або лексичний склад, місце наголосу, парадигму відмінювання, порядок слів і т. ін.), але не порушують принципу її тотожності” (Тараненко, 2007, с. 63), а по-друге, — “конкретні форми вираження, реалізації в мовленні умовно-абстрактних мовних одиниць — фонеми, морфеми (див. *Алофон*, *Аломорф*), лексеми і т. ін.” (Там само, 2007, с. 63). Більш

розгалужену систему значень (4 значення) слова "*варіант*" представлено в "Словнику сучасної лінгвістики: поняття і терміни" А. П. Загнітка: "1) формальна видозміна або різновид (реалізація, маніфестація) тієї самої мовної одиниці на різних рівнях мови — фонетичному, морфемному, лексичному, синтаксичному або *-еми*, тобто фонеми, морфеми й т. ін. (варіант формальний — форма варіантна), і семантичному (варіант лексико-семантичний). Варіант індивідуальний; один із можливих випадків; 2) стилістичне поняття, за яким допускаються паралельні форми. Є варіанти комбінаторні, факультативні й стилістичні; 3) різновид, один зі способів вираження, конкретна мовленнєва реалізація якої-небудь мовної одиниці; 4) морф, що перебуває у відношенні вільної дистрибуції зі співвідносним (співвідносними) морфом (морфами). Варіант комбінаторний. Варіанти морфеми. Варіант орфографічний. Варіант позиційний (варіант контекстуальний). Варіант вільний. Варіанти слова. Варіант стилістичний. Варіант субфонемний. Варіант факультативний. Варіант фономорфологічний" (ЗССЛ, 2012, 1, с. 99—100).

Лексему *варіативність* утворено від *варіат*(*ивний*), і хоч тлумачні словники української мови не фіксують слово *варіат*, воно є одним із понять глосематики, а тому й елементом авторської термінології Л. Єльмслєва [Сложеникина, 2005, с. 53]. Автор потрактовує термін *варіати* як "загальні варіанти, оскільки власне варіат завжди визначає існування варіата іншого інваріанта (або іншого різновиду інваріанта) в ланцюгу та визначається існуванням останнього" [Ельмслев, 2006, с. 103—104].

Дефініційний аналіз термінів *варіант* та *варіація* свідчить про те, що їх не можна ототожнювати. Зокрема, у фонетиці розрізняють три види фонем: *варіація*, *варіант* та *гіперфонема*. Ці номінації відповідно є когіпонімами ("Варіація фонеми — різновид фонеми у вигляді звука в мовному потоці, який змінюється, але розрізнюється як фонема. <…> Різновидами фонеми є також варіант і гіперфонема у позиції нейтралізації диференційних ознак") (Селіванова, 2006, с. 57).

Оскільки метамову можна виявити лише у відповідному тексті, аналізуємо контексти її вживання, тобто метамовлення. Практика використання обраної для аналізу терміногрупи свідчить про те, що в сучасному науковому дискурсі паралельно функціонують терміни

варіантність — варіативність — варіювання. Пор.: *Крім синонімії багатьом галузевим термінологіям властива й* ***варіантність***, *тобто формальна видозміна того самого слова* (*словосполуки*) *без порушення тотожності значень* (Польщикова, 2010, с. 44). *І хоча природа наукового терміна*, *дійсно*, *не передбачає асиметричності знака й позначуваного*, *за В. П. Даниленко*, *через свою стандартизованість й дефінітивність на функціональному рівні зустрічаємо інші факти*, *а саме функціональну* ***варіативність*** *наукового терміна*, *яку*, *на наш погляд*, *правильніше буде інтерпретувати як дублетність термінів* (Голі-Оглу, 2010, с. 97). ***Варіантність***, *як один із чинників мовної динаміки та розвитку*, *зумовлена функціонуванням мови й визначається потребами комунікації. Більшість дослідників мови науки визнають факти* ***варіативності*** *в термінології*, *причому не тільки на початкових етапах її формування*, *а й у терміносистемах*, *проте по-різному оцінюють наявність термінологічних синонімів і необхідність їхнього закріплення в галузевих термінологічних словниках* (Бондаренко, Герасимова, 2013, с. 123—124).

У наукових текстах зафіксовано використання також таких метаодиниць: *варіант*, *варіантний синонім* (*Поміж астрономічних термінів трапляються* ***варіантні синоніми*** — Андрусишин, 2012, с. 89), *варіант терміноодиниці* (***Варіанти терміноодиниць*** *— це паралельні форми існування мовної одиниці*, *що мають певні відмінності на рівні наголосу*, *фонеми*, *морфеми* — Кочан, 2008, с. 14), *варіантний термін* (*У словнику зафіксовано такі різновиди* ***варіантних термінів*** — Андрусишин, 2012, с. 89), *варіантна форма терміна* (*Укладачі загальномовних словників традиційно подають використані джерела*, *серед яких багато термінологічних*, *отже*, *є підстави розглядати* ***варіантні форми термінів***, *наведені в них*, *як поширені у сучасній фаховій комунікації* — Боярова, 2013, с. 191), *терміноваріант* (*Величезних змін зазнали прикметники*. *Насамперед послідовно вилучено і оголошено полонізмами більшість прикметників на -ов*(*ий*), *що призвело до втрати важливих семантичних* ***терміноваріантів*** — Карпіловська, Кочерга, Мейнарович, 2004) тощо.

Отже, проведений аналіз метаодиниць опису варіантності засвідчив наявність розгалуженої системи паралельних номінацій (таких, що позначають одне поняття), яка стала закономірним ре-

зультатом формування теорії варіантності. Аналіз функціонування термінів варіантології в контекстах допомагає визнати взаємозамінними тільки одиниці *варіантність — варіативність — варіювання*. Практика використання власне мовної одиниці на позначення варіантності дає можливість кожному із цих термінів бути субститутами (переважно в межах наукових пошуків одного дослідника). До того ж, відсутність єдності в розумінні сутності явища варіантності термінів є причиною існування значної кількості назв для типів термінів-варіантів.

1.2. Поняття "тотожність" та "близькість" як основа виявлення формальної та семантичної полілексії

1.2.1. Філософське потрактування категорій "тотожність" / "відмінність" / "близькість"

Проблема визначення критеріїв парадигматичних явищ, пов'язаних із близькістю / тотожністю значень слів, — це проблема встановлення тотожності, відмінності, близькості або еквівалентності, ідентичності значень, адже виявлення семантичних особливостей між термінологійними одиницями уможливлює характеризування повного чи часткового збігу їхніх значень. Багатозначні терміни *тотожність*, *відмінність*, *близькість* та *еквівалентність* в одному зі значень стосуються філософії, а "термін *синонімія* — явище суто лінгвістичне. Змістом його є не подібність об'єктів, а подібність власне назв, точніше, подібність або ідентичність семантики цих назв" [Лейчик, 1973, с. 104]. Полісемійність поданих вище одиниць можна обґрунтувати з позиції філософії.

Свого часу Арістотель зауважував, що "тотожність є своєрідною єдністю буття або речей кількістю (числом) більше ніж одна, або однією, коли її розглядають як дещо більше, ніж одна (наприклад, коли про неї говорять, що вона тотожна самій собі, або у цьому разі її розглядають як дві") [Аристотель, 1976, с. 158], а "тотожним є те, сутність чого одна, схожим (подібним) є те, якість чого одна, а рівним є те, кількість чого одна; але одне — це початок і міра числа, тож усі ці відношення стосуються числа, але не в тому самому сенсі" [Там само, с. 167].

Нині ж філософське поняття "тотожності" має таку дефініцію: "поняття, що виражає граничний випадок рівності об'єктів, коли не

тільки всі родо-видові, але й усі індивідуальні їхні властивості збігаються" (Новоселов, 1989, с. 658). Також тотожність кваліфікують як ідентичність (від лат. *identicus* — тотожний) — термін, що в повсякденному, науковому та філософському мовленні означає (букв.) — те саме (Лісовий, 2002, с. 233), і, наприклад, «для того, щоб сказати, що щось залишається "тим самим" або є "таким самим", ми повинні співвідносити свої концепти та критерії з тим, як окремі люди, людські колективи та установи ідентифікують самі себе» (Там само, с. 234). Основою категорії тотожності є принцип неповторності, що охоплює всі речі, які для нас є предметами (ми усвідомлюємо предметами), а це й дає підстави ототожнювати предмети або категорії. На думку Р. В. Михайленка, "усіляка реальність потребує узагальненого розгляду, а узагальнення, своєю чергою, базується на абстрагуванні. Процес абстрагування виводить думку до вищого рівня абстракції, а саме до розуміння тотожності. Розкрити нові горизонти усвідомлення тотожності означає наблизитись до дійсності у новій формі філософії" [Михайленко, 2006, с. 14].

Одним із періодів широкого обговорення цього питання був час класичної німецької філософії. На думку І. Канта, наприклад, "якщо предмет показаний нам неодноразово, але щоразу з тими самими внутрішніми визначеннями (gualitas et guantitas), то як предмет чистого розсудку він завжди є той самий і є тільки одна річ (numerica identitas), а не багато; якщо ж предмет є явище, тоді про порівняння понять зовсім не йдеться: хоч яким би все було однаковим з їх погляду, та відмінність місця цього явища в один і той самий час є достатньою підставою для числової відмінності самого предмета (чуттів)" [Кант, 2000, с. 197].

Категорією, пов'язаною з тотожністю, є відмінність. Критикуючи погляди Ф. В. Шеллінга та І. Г. Фіхте, Г. В. Гегель наголошував на тому, що категорії тотожності та відмінності (буття і мислення) неможливо відділити одну від одної, оскільки тотожність містить у собі відмінності, а відмінність містить тотожність: "Подібність — це тотожність лише таких речей, які є не ті самі, не тотожні одна одній, і неподібність (несхожість) — це відношення між неподібними речами. Ці два визначення, відповідно, не розпадаються на рівнозначні одна одній різні сторони або погляд, а кожне з них відображається в іншому. Тому відмінність — це відмінність

рефлексії або відмінність у самому собі, визначена відмінність" [Гегель, 1974, с. 275]. Водночас він додав вимогу тотожності за умови відмінності та відмінності за умови тотожності [Там само, с. 275]. З огляду на зазначене вище, звертаємо увагу на думку О. А. Федіної про те, що "основною ознакою синонімів незалежно від їхньої рівневої належності є семантична єдність тотожності та відмінності, яка спирається на формальні відмінності" [Федина, 2010, с. 190].

Зв'язок поняття тотожності та відмінності не лише між індивідуальними об'єктами, але й із родами та видами свого часу спостеріг Арістотель. Так, подібна єдність є формальною, адже її встановлюють на концептуальному рівні, який передбачає також числову множинність. У математиці тотожність розуміють як "рівність, що дійсна при всіх числових значеннях літер, які входять до неї" (СУМ, (Х), с. 213). Тотожність за родом можна розглядати як схожість (подібність) декількох понять за родовими ознаками. Родові ж ознаки, спираючись на індивідуальні, зберігають своє значення під час ототожнення подібних (схожих) предметів, тобто умовою для ототожнення предметів є їхня належність до одного роду. Індивідуальна подібність (схожість), як зазначає Арістотель, є "матеріальною", а це дає змогу її позначити тільки одним символом. Окрім того, йому належить формулювання закону тотожності, який полягає в тому, що поняття повинне вживатися в одному певному значенні [Аристотель, 1976]. Цей закон "відображає відносну стійкість і якісну визначеність явищ об'єктивної дійсності, згідно з яким поняття в процесі мислення повинні бути точними, визначеними та недвозначними й зберігати певні їм властиві ознаки" (СУМ, (Х), с. 213).

Дані новішого філософського словника свідчать про те, що досі "тотожність двох реальних об'єктів визначається на основі їхньої спільної ознаки, різниця двох реальних об'єктів — наявністю індивідуальної ознаки. Тож залежно від виділюваних ознак між тими самими об'єктами існують і тотожності, і відмінності. Із цих позицій пізнання властивостей реальних об'єктів можна інтерпретувати як виявлення в них тотожності та відмінності, що класифікують об'єкти за різними ознаками" (Шуман, 1999, с. 716).

У лінгвістиці, зокрема у вивченні досліджуваних парадигматичних явищ (синонімії, варіантності), важливим постає розуміння

філософських категорій тотожності та відмінності, оскільки від того, який критерій становить основу для визначення синонімійності та / або несинонімійності (термінів), залежить спосіб номінування явища близькості — тотожності значень (дублетністю, власне варіантністю чи синонімією). Тотожність — це функціональна "спільність, належність до того самого інваріанта, об'єднаність цією належністю різних конкретних відтворювань інваріанта" (Ахманова, 1966, с. 476), «відношення між різними "явищами" одного об'єкта (предметами, явищами, ознаками, поняттями)» [Горголюк, 2005, с. 5]. Зауважимо, що чіткі межі цього поняття неможливо визначити через їхню розмитість, а тому й спостерігаємо розмитість значень відповідних мовних одиниць. У "Великому тлумачному словнику сучасної української мови" подано одне з визначень "тотожності": 1. "Цілковита схожість чого-небудь, подібність одного до одного за своєю суттю й зовнішніми ознаками та виявом" (ВТССУМ, 2005, с. 1465).

Синонімію потрактовано також як семантичну еквівалентність між лексико-семантичними варіантами значення слова, які С. Г. Бережан називає семантичними варіантами [Бережан, 1973, с. 48]. На його думку, що більша кількість збігів між семантичними варіантами, то вищий ступінь їхньої синонімійності [Там само, с. 48—49].

Лексему *еквівалент* визначають як "щось рівноцінне, рівнозначне, рівносильне; те, що повністю відповідає чому-небудь, може його замінювати або виражати" (СУМ, (II), с. 455). Це дає підстави вважати еквівалентні одиниці такими, що виконують однакові функції: "Еквівалент (від лат. *aequivalentis* — рівнозначний, рівноцінний) — мовна одиниця, яка за функцією рівнозначна іншій одиниці мови" (Єрмоленко, Бибик, Тодор, 2001, с. 55).

Сьогодні, у зв'язку з переходом до нової функціонально-прагматичної парадигми лінгвістичних досліджень, спостерігаємо новий погляд на явище, спричинене функціонуванням одиниць із тотожним та близьким значенням. Термінну синонімію тлумачать як суто прагматичну категорію, що утворюється у свідомості людини через пізнання навколишньої дійсності, а тому й пов'язана з потребою вибору адекватного "еквівалента" мовних одиниць, тобто визначається пошуковими потребами [Никитина, 1978, с. 40]. Згідно з цією позицією, еквівалентами вважають одиниці, співвіднесені з тим самим об'єктом дійсності (денотатом), які представляють

різні системи поглядів, різну інтерпретацію явищ і через це належать до різних терміносистем, тобто є квазісинонімами (концептійними синонімами), що перебувають у зоні периферії синонімії [Рацибурская, Иванова, 2009, с. 180; Иванова, 2016, с. 213]. Окрім цього, еквівалентність термінів дефініюють так: "денотативна ідентичність позначеного цими термінами, яку не можна пояснити фактами загальної мови (наприклад, синонімією афіксів, синонімією синтаксичних конструкцій, лексичною синонімією тощо) та така, що встановлюється тільки за допомогою аналізу фактів предметної галузі або традицією номінації в ній" [Шелов, 2016, с. 533].

Визнаючи, що одиниці з тотожним та близьким значенням вступають у відношення рівнозначності (еквівалентності), уважаємо, що варто усунути "подвійне" розуміння (багатозначність) явища еквівалентності, через яке й не розглядаємо в теорії варіантності. На нашу думку, тому й еквівалентність мовних одиниць варто досліджувати в межах практики перекладу, адже сутність перекладознавчої діяльності полягає в розшифруванні, "еквівалентному" перекодуванні значень (текстів та окремих слів) іншою мовою, зокрема й для укладання багатомовних словників та баз даних. Як зауважує Р. Й. Якобсон, "на рівні міжмовного перекладу зазвичай немає повної еквівалентності між одиницями коду, проте повідомлення, в якому вони вживаються, можуть слугувати адекватними інтерпретаціями іншомовних кодових одиниць або цілих (усіх) повідомлень" [Якобсон, 1985, с. 362].

У "Словнику слов'янської лінгвістичної термінології" (ССЛТ), наприклад, на позначення одного поняття подано відповідні еквіваленти термінів слов'янськими мовами, а також світовими мовами (англійською, французькою та німецькою). Терміни-еквіваленти в західних мовах виконують функції "перекладу та інформації, тобто інформації про поняття-терміни, опрацьовані у ССЛТ відбиранням відповідного термінного еквівалента, або загальновживаного, або такого, що утворений часто у формі еквівалента, який відрізняється описовим характером" (ССЛТ, 1977, с. XVI). Інший приклад — це інформаційно-пошукова система iSybislaw, концепція якої ґрунтується на "встановленні класів еквівалентності в структурі створюваної мови ключових слів, в які об'єднуються пари або ряд рівнопорядкових термінів у слов'янських та англійській мовах" [Рудник-Карватова, 2016, с. 110]. Вибір ключових слів так само

безпосередньо пов'язаний із потребою розв'язати проблеми існування синонімії та багатозначності, а тому розробники запропонували процедуру творення класу еквівалентності: "терміни, що належать певному поняттю (це можуть бути окремі терміноодиниці чи абсолютні синоніми, дублети, що виступають у межах однієї мови та однієї концепції), об'єднуються з іншомовними дублетами або окремими одиницями в клас еквівалентності <…>. У мовознавчій термінології наявні чимало пар або навіть тріад абсолютних синонімів, які мають питомий та запозичений (міжнародний) характер" [Там само, с. 112—113]. Водночас позбутися синонімії ключових слів неможливо: з одного боку, це явище відображає етапи наукового пізнання та накопичення наукових знань, з іншого — через прагматику праці вченого, адже безпосередньо синонімія "повинна охоплювати наукові спрямування не тільки однієї школи або напрямку, але й охопити оптимальну кількість найуживаніших термінів цієї (певної) галузі, у нашому випадку — термінів славістичного мовознавства" [Кульпина, Татаринов, 2014, с. 197].

Власне тотожність — це явище повних збігів усіх ознак зіставлюваних об'єктів, а для еквівалентності важливим є збіг за однією з ознак, які тотожні функціонально. Так, еквівалентність постає кількісним та якісним параметром об'єктів, які зіставлено, а тому й асоціюється із взаємозамінністю синонімів. Водночас, за твердженням А. І. Новикова, "ті випадки абсолютної синонімії, коли дійсно реалізується відношення еквівалентності, є швидше винятком, ніж правилом" [Новиков, Ярославцева, 1990, с. 32]. Погляду на синонімію термінів як на еквівалентність також дотримується Л. Ю. Ковальчук. Досліджуючи синонімію термінів в усному науковому мовленні, авторка розмежовує два рівні семантичної еквівалентності термінів (мовний та контекстуально-мовленнєвий), що вможливило виділяти мовну та контекстуально-мовленнєву синонімію термінів [Ковальчук, 1993, с. 10].

Аналіз дефініцій категорій близькості, подібності, тотожності та еквівалентності свідчить про те, що вони ґрунтуються на тотожних (схожих) ознаках. Як зазначає Н. Г. Горголюк, "схожість — це відношення між різними об'єктами, тотожність — це відношення об'єкта до самого себе. Однак в ідеальному світі це протиставлення зникає. У світі ідеальних об'єктів відмінність між тотожністю і схожістю стає градаційною: тотожність — це межа подіб-

ності, її максимум, це тотожність нерозрізнювальних, збіг в одному концепті" [Горголюк, 2005, с. 4—5]. Подані вище міркування дають підстави констатувати, що тотожність є важливим елементом опису варіативності (варіантності, синонімії мовних одиниць) мовної системи загалом.

У мовознавстві тривають дискусії щодо дефініції синонімії, тобто місця тотожності або відмінності значень у її визначенні, питання про те, з яких позицій визначати синонімність (близькість значень). З одного боку, в основі дефініції синоніма лежить повна семантична тотожність значень синонімів [Винокур, 1939; Ульман, 1962 тощо]; з іншого, — важливими є відмінності між синонімами [Власова, 1981; Евгеньева, 1972 та ін.]. Отже, зауважимо, що обов'язковою умовою синонімійності одиниць є їхні відмінності, що не змінюють (порушують) тотожність мовних одиниць. Ці відмінності є більш суттєвими, інформативними для вираження значень синонімами.

1.2.2. Інтерпретація "відтінку значення" в лінгвістичній літературі

Аналіз наукових джерел дає змогу стверджувати, що лексеми з тотожним / близьким значенням утворюють своєрідну систему, яка розвивається за власними законами (зокрема, триває процес виформування варіантних рядів, не зафіксованих у лексикографічних джерелах). У зв'язку із цим важливим постає зіставлення одиниць у контекстах, адже питання про побудову рядів полягає в залученні слів більш віддалених, на перший погляд, за змістом: «Самостійні ряди синонімів зливаються між собою, утворюючи замість ряду мережу, більш того, ця мережа "відкрита" в систему усієї мови за принципом поступового додавання нових сем, під час підключення нових цінностей, мережа може безкінечно розширюватися до обсягів лексикону мови» [Шумилова, 2009, с. 147].

Ступінь зв'язаності значень одиниць з'ясовуємо з огляду на категорію близькості, яка є проміжною ланкою між тотожністю та відмінністю. Сутність поняття "близькість значення" передбачає певну відносність (адже абсолютної тотожності не існує). Уважаємо, що оперування цією категорією, тобто близькістю, є необхідним етапом у роботі, пов'язаній із розмежуванням синонімів та варіантів, еквівалентів, адже досі не узгоджені позиції щодо досліджуваних парадигматичних явищ варіантності.

Проблемний характер означеного питання спричинений відсутністю точного розуміння понять “семантична близькість”, “смислова подібність”, “семантична / смислова подібність”, а також визначення терміна *відтінок значення*. Слушним є твердження О. О. Тараненка: “Саме поняття семантичної близькості залишається <…> недостатньо окресленим, і якщо порівняти, напр., синонімічні словники української мови, то неважко помітити, що при однаковому визначенні синонімів самі синонімічні ряди тут помітно різняться” (Тараненко, 2007а, с. 607). Окрім цього, нині невирішеними є питання про те, завдяки чому відбувається обрання того чи того близького (або тотожного) слова тощо. Семантична близькість є зв’язком між елементами значення термінів, який утворений протиставленням тотожності — відмінності, а тому закономірно постає проблема сутності *відтінку значень*, який сприяє розрізненню семантичних категорій.

Поняттям, пов’язаним із близькістю, є схожість (подібність), яку тлумачать як відношення семантичної подібності між двома або кількома словами [Gauger, 1972, с. 13]. Відношення подібності не завжди об’єктивне, адже залежить від суб’єктивного уявлення людини про зіставлювані об’єкти. Це також переконує в тому, що характер подібності (схожості) динамічний. Подібність зіставлюваних об’єктів може бути зумовлена градацією значень одиниць мови, проте синонімія не передбачає явища градуювання [Хантакова, 2006, с. 9].

Нині питання про способи визначення відстані між значеннями одиниць (і відповідно відтінки значень), а також про прозору номінацію семантичної диференційної ознаки, що відмежовує один термін від іншого, тотожного або близького за значенням, остаточно не розв’язане. Проте результат цієї роботи дасть змогу визнавати або не визнавати одиниці такими, що називають одне поняття, а тому й розмежувати терміни *синонім*, *синонімія*, *дублет*, *дублетність*, *варіант* тощо.

Традиційно на позначення відмінностей між лексико-семантичними варіантами багатозначного слова мовознавці послуговуються поняттям “відтінку значення”, проте, аналізуючи явище загальномовної синонімії, серед дослідників неодноразово виникали суперечності щодо номінації *відтінок значення*, яка недостатньо відбиває сутність поняття загалом. Так, наприклад, на думку

Ю. Д. Апресяна, поняття "відтінку" є зайвим та таким, що заважає розумінню лінгвістичних досліджень [Апресян, 1969, с. 90—91], а С. Г. Бережан зазначив, що "семантичні диференційні елементи близьких за значенням лексичних одиниць повинні отримати відповідну наукову назву. <...> такі семантичні відмінності свідчать, на наш погляд, не про синоніми, як слова, що вступають у певні формально-смислові відношення, а про семантично подібні, про близькі за значенням або за смислом слова, що досі не пройшли процедуру лінгвістичної ідентифікації" [Бережан, 1973, с. 79].

На сьогодні не викликає сумнівів існування певної диференційної ознаки між двома близькими або тотожними за значенням термінів, яку в термінознавстві називають *відтінком значення*. Наявність цих *відтінків значень* зумовлена подвійною природою мови, варіантністю її знаків, у яких одночасно закладені відмінні та спільні риси, а також особливостями їх сприймання. Попри активне використання терміна *відтінок значення* у лексикографічних джерелах немає його точної дефініції. Власне через те, що поняття "відтінку значення" є семантично не окресленим, з'являються труднощі в розрізненні одиниць на позначення одного об'єкта з низки синонімних або варіантних, а тому й досі не названо ознаку (критерій), яка б дала підстави з'ясувати ступінь подібності мовних одиниць (або їхніх компонентів).

Зазначимо, що термін *відтінок значення* представлений тільки в "Словнику лінгвістичних термінів" Д. І. Ганича, І. С. Олійника. У цій праці подано таку його дефініцію: "Відтінок [значення], оттенок [значения]. Додаткове, супутне значення, яке накладається на основне, додається до основного" (Ганич, Олійник, 1985, с. 42). На думку Ю. Д. Апресяна, *відтінок значення* — це "семантична особливість значення, що виявляється в ньому завдяки тому, що в мові існує декілька словникових одиниць, що виражають те саме поняття" [Апресян, 1957, с. 85], а Л. О. Новиков зауважив, що підґрунтям "відтінків значення" є їхня індивідуальна сполучуваність кожної з одиниць (синонімів) [Новиков, 1968]. За М. П. Кочерганом, "різні ланцюжки навіть при наявності одних і тих самих моделей завжди є свідченням різниці в семантиці синонімів, вказують на певну семантичну розбіжність, на так звані відтінки значень" [Кочерган, 1978, с. 57].

У термінознавчих працях усталеним є погляд на терміни як одиниці, позбавлені будь-яких семантичних нашарувань: експре-

сивних, оцінних тощо. Сучасні дослідження доводять протилежне, адже саме узус (контекстуальна сполучуваність) стає основою для існування конотацій, на відміну від словникових визначень. Такі нашарування і є частково "відтінком значень", найменшою відстанню між семами, що містяться в понятті. Окрім цього, *відтінок* об'єктивує особливі смислові структури в слові, а тому й уможливлює розподіл слів за категоріями.

Дотичним до поняття "відтінок значення" є поняття "семантична відстань", що розтлумачено як один із критеріїв дослідження лексичних одиниць методом компонентного аналізу [Гак, Лейчик, 1981, с. 47—48; Михайлова, 2004, с. 54]. Аналізуючи синонімні ряди в лексиці за допомогою компонентного аналізу словникових дефініцій, квантитативно-компонентних методик або психолінгвістичних методів, С. Г. Бережан спирався на те, що основою синонімії є тотожність значень, яку можна віднайти на рівні структурних елементів значень, тобто лексико-семантичних варіантів. Також дослідник запропонував семантичними варіантами визнавати ці структурні елементи значень. Слушною є й пропозиція визначити ступінь синонімійності двох слів за формулою: $V = \frac{2c}{n+m}$, у якій V — показник ступеня синонімійності, c — кількість семантичних варіантів, що збігаються, а n та m — числа елементів семантичних варіантів у двох словах. Ця формула є показником розрізнення синонімних слів та визначником ступеня їхньої синонімійності [Бережан, 1973, с. 65].

Розв'язання проблеми вимірювання семантичної відстані представила також О. О. Митрофанова. На думку дослідниці, наявні кілька підходів до вивчення семантичної відстані — "парадигматичний та синтагматичний, які орієнтовані на оцінку щільності семантичних відношень відповідних типів та такі, що вимагають залучення різних джерел (словникових описів або корпусів текстів), а також використання різних дослідницьких інструментів (представлення лексикону або тексту як векторного простору, використання методики латентного семантичного аналізу та близьких до неї, надання різних заходів для дослідження семантичних відстаней тощо)" [Митрофанова, 2008].

Отже, поняття "відтінок значення" ("семантична відстань") є точкою перетину мовних одиниць у термінології та в загальномов-

ному вжитку. Здійснені спроби формального (за допомогою математичних методів) розв'язання питання визначення ступеня синонімійності мовних одиниць є неточними, адже не окреслено межі між синонімами та іншими видами мовних (лексичних) одиниць. У роботі як критерій поділу парадигматичних явищ визначено "умовну" тотожність значення, тобто тільки розрізнення формальних показників слугує межею ототожнення одиниць, усі інші варіанти видозмін стосуються близькості.

1.3. Формальна варіантність у варіантології

У науковій літературі віднаходимо два потрактування варіантності: з одного боку варіантами визнають одиниці, що відрізняються в структурному плані (тобто їм притаманна єдність семантики та відмінність структурного оформлення) [Рогожникова, 1967; Москальская, 1967; Горбачевич, 1975, 1978], з іншого, — мовні одиниці, які розрізняються у плані змісту та в плані вираження [Виноградов, 1975; Смирницкий, 1954].

Переважно дослідники вважають варіантами одиниці (різних рівнів мовної структури), особливістю яких є видозміни плану вираження за умови збігів у значенні, тобто варіантами є такі одиниці, що мають єдине значення, виражене різними формами. Пор. визначення: *варіанти слова* — це "регулярно відтворювані видозміни того самого слова, що зберігають тотожність морфолого-словотвірної структури, лексичного та граматичного значення та такі, що відрізняються або з фонетичного боку (зміною звуків, складом фонем, місцем наголосу або комбінацією цих ознак), або формотворчими афіксами (суфіксами, флексіями)" [Горбачевич, 1978, с. 17]; "…тотожні за значенням спільнокореневі термінологічні одиниці, що розрізнюються деякими розбіжностями знакової форми в межах того самого домінанта: місцем наголосу, фонемами, афіксами або їхнім поєднанням" [Радченко, 2000, с. 79—80; Михайлова, 2002, с. 118].

Ідентичними є дефініції, подані в різних лексикографічних джерелах. Пор., напр.: "різновиди одного й того ж слова, що мають тотожний морфемний склад і деякі незначні відмінності (в фонетичному складі, наголосі, афіксах), які не порушують єдності лексичної одиниці в цілому. Розрізняють варіанти слів фонетичні (*онук — внук*), акцентуаційні (*беззáхисний — беззахúсний*, *оповí-*

дач — оповідáч), морфологічні (*бурлак — бурлака*, *зневіра — зневір'я*)" (Ганич, Олійник, 1985, с. 31); "різні форми тієї самої мовної одиниці, які зберігають однакове значення, тобто виконують ідентичну, ту саму функцію" (Єрмоленко, Бибик, Тодор, 2001, с. 26—27); "паралельні форми існування мовної одиниці, що модифікують різні аспекти її вираження (фонемний, морфемний або лексичний склад, місце наголосу, парадигму відмінювання, порядок слів і т. ін.), але не порушують принципу її тотожності" (Тараненко, 2007, с. 63); у "Словнику сучасної лінгвістики: поняття і терміни" А. П. Загнітка першим значенням терміна *варіант* є "формальна видозміна або різновид (реалізація, маніфестація) тієї самої мовної одиниці на різних рівнях мови — фонетичному, морфемному, лексичному, синтаксичному або *-еми*, тобто фонеми, морфеми й т. ін." (ЗССЛ, 2012, 1, с. 99).

Зауважимо: поняття "варіанта" пов'язане із поняттям "мовної норми", яке безпосередньо спричинює наявність кількох номінацій одного мовного явища. Так, як слушно зазначає Л. Г. Боярова: "У межах норми можуть функціонувати дві (і більше) термінологічні назви зі спільним коренем як схвалена мовним колективом диспозитивна норма, що визнає припустимий для системи української мови діапазон варіювання форми спеціальної одиниці. Модифікації плану вираження термінів можуть відбуватися на акцентуаційному, фонематичному, словотвірному, граматичному рівнях у межах того самого плану змісту" [Боярова, 2016, с. 44].

Оскільки матеріалом дослідження є синтаксична термінологія, подаємо розширену класифікацію виявлених у синтаксичній термінології формальних варіантів (дублетів): 1) акцентуаційні дублети; 2) правописні дублети; 3) етимологічні дублети; 4) словотвірні дублети (морфоваріанти); 5) структурні дублети; 6) абревіатурні та символьні дублети.

Словотвірні варіанти (морфоваріанти) витлумачуємо як одиниці, тотожні за значенням, але такі, що відрізняються словотворчими афіксами (однією морфемою: службовою або кореневою). Оскільки терміни-варіанти функціонують у мові (текстах) паралельно, тобто здатні повністю замінювати один одного, така семантична нейтралізація їхніх морфем (афіксів) є свідченням абсолютної тотожності цих одиниць.

Спільним для низки праць (К. Я. Авербуха, О. І. Радченко, В. М. Лейчика, Е. В. Неженець, С. П. Худолєєвої та ін.) є структур-

ний (синтаксичний) різновид термінів-варіантів. Ці терміни здатні виконувати функцію субститутів (взаємозамінників), розрізняючись тільки модифікаціями кількісного та структурного складу їхніх компонентів.

У сучасному термінознавстві послуговуються різними класифікаціями термінів-варіантів. Дослідники використовують і різні номінації типів варіантів, які не змінюють сутність цього явища, і власне явище: фонетичні (вони містять акцентуаційні (акцентні), графічні (за С. В. Гриньовим-Гриневичем) синоніми, "фонетично-правописна синонімія (фонетична)" (Н. Й. Коцюба); абсолютна синонімія, що виникла внаслідок фонетичного освоєння іншомовних слів (Н. О. Заніздра); "фонетична синонімія" (Л. В. Мурашко, З. Й. Куньч (слова іншомовного походження); "фонематична варіантність" (О. Я. Адріянова), "фонетико-фонематичні синоніми" (О. О. Тараненко), "фонетичні варіанти" (В. А. Татаринов); "правописні синоніми" (О. В. Колган, С. З. Булик-Верхола); "орфографічні варіанти" (Г. А. Іванова) тощо. У синтаксичній термінології виділяємо правописні варіанти, особливість яких полягає в різній фіксації одиниць, тобто в написанні із дефісом, разом та окремо, а також у різному способі передавання того чи того звука (розмежовуємо графічні та фонетичні варіанти).

Серед формальних варіантів виділяємо також терміни-абревіатури та терміни-символи, які сприяють формалізації викладу інформації і дозволяють уникнути переобтяженості в текстах розширеними термінами.

На позначення одиниць із тотожною семантикою та різним походженням вживаємо термін *етимологічні дублети*, зокрема, виділяємо такі групи: 1) терміни питомого (автохтонного) походження (до цієї ж групи відносимо сучасний та застарілий варіанти одиниць); 2) національно-інтернаціональні дублети; 3) терміни питомі — гібридні терміни; 4) запозичені терміни. Акцентуаційні дублети в синтаксичній терміносистемі української мови представлені мало.

На етапі нерозрізнення явищ синонімії та варіантності і загальномовних одиниць, і термінів, дослідники не виділяли таку групу одиниць, як діахронійні синоніми, проте спорадично все ж порушували питання їхнього існування. Синонімність одиниць, що позначають те саме поняття в різні історичні епохи, не визнає, напри-

клад, А. П. Євгеньєва [Евгеньева, 2003, с. 6—7]. Водночас В. А. Гречко припускає можливість виформування синонімних рядів, компоненти яких “поєднують і старі надбання, і нові тенденції” [Гречко, 1987, с. 18]. На думку А. О. Брагіної, попри визнання синонімних рядів синхронійним явищем, його поєднують з минулим архаїзми, нові слова, що синонімізуються, та нові відтінки значень нових слів, які зберігають відкритість межі рядів для майбутніх мовних видозмін [Брагина, 1986, с. 65].

Оскільки серед проаналізованих синтаксичних термінів-варіантів виявлено групу тотожних за значенням одиниць, що функціонували в різні історичні періоди, уважаємо за потрібне кваліфікувати їх як *формальні діахронійні варіанти* (*діахронійні дублети*). Побіжно зауважимо, що *діахронійні синоніми* як окремий тип синонімів є об’єктом вивчення парадигматичних явищ у логопедичній терміносистемі [Іваненко, 2010], а на позначення ряду термінів, вжитих у різний часовий період, запропоновано термін *хроносинонімічний ряд* [Конюшкевич, 2012, с. 315].

Особливості вияву формальної варіантності синтаксичних термінів розглянуто в другому розділі монографії.

1.4. Проблема семантичної варіантності

У теорії варіантності (варіантології) варіанти слів потрактовують як семантичні видозміни (Ахманова, 1966, с. 71; ЗССЛ, 2012, 1): “різновид, один зі способів вираження, конкретна мовленнєва реалізація якої-небудь мовної одиниці” (ЗССЛ, 2012, 1, с. 99—100).

Системно-структурне термінознавство прагне усунути синонімію, адже її здебільшого ототожнюють із дублетністю. З когнітивно-дискурсивної позиції явище синонімії (та варіантності загалом) є свідченням розвитку терміносистем, і тому пояснює асиметрію мовних одиниць, виявлених у дискурсі. Із цього погляду феномен синонімії полягає не тільки в необхідності встановлювати відмінності між синонімами та природу цих відмінностей, але й в окресленні умов, за яких одиниці можуть частково нівелювати відмінності в когнітивній семантиці та переводити їх у прагматичний план [Никитин, 1988]. У зв’язку з цим синоніми кваліфікують як “кореферентні (узуальні та оказіональні) позначення зі спільним когнітивним та відмінним прагматичним значенням” [Там само].

Оскільки нині закцентовано увагу на тому, що терміни (їхні дефініції) в концентрованому вигляді пояснюють знання, які є сукупністю когнітивних утворень, виформуваних за допомогою перероблення людиною інформації, пов'язаної з навколишнім світом [Касевич, 1990, с. 8], важливими постають проблеми функціонування "імен згустків смислу" (термінів) [Никитина, 1987, с. 29] у дискурсі (у його межах відбувається процес когніції). З огляду на це пожвавлюється розвиток когнітивного (когнітивно-дискурсивного) термінознавства, активний інтерес до якого зумовлений прагненням з'ясувати особливості становлення нових термінів, закономірності їхньої інтеграції в термінологію конкретної галузі знання [Sasu, 2009], а тому й сприяє вивченню механізмів функціонування терміносистем, які розвиваються.

Передавання інформації від покоління до покоління відбувається за допомогою передавання значень, які є "ідеальною формою існування предметного світу. Значення ж набувають квазісамостійного існування та постійно відтворюються в головах конкретних індивідів, керують їхньою внутрішньою та зовнішньою діяльністю" [Уфимцева, 2007, с. 111]. Тож важливість вивчення семантики одиниць у термінознавстві обумовлена й тим, що тісно пов'язана з природною поняттєвістю термінів, тобто вибір кожної окремої одиниці чи її форми залежить від поняття, призначенням якого є найповніше представлення системи понять.

Значення термінів поступово модифікуються, а це свідчить про розвиток поняттєвого мислення, що спричинює виникнення "нових" одиниць на позначення тих самих понять. Побіжно зауважимо, що поняття є абстракцією, яка відображає загальні ознаки предметів і явищ, а також певним узагальненням, виявленим лише в сукупності зв'язків. Окрім цього, існування "загальної" системи понять дає підстави краще зрозуміти (усвідомити) дійсність.

У традиційній системно-структурній парадигмі передбачені системність термінів і понять, а відповідно — й статичність, з когнітивного погляду, — елементи мовної системи, яким притаманні об'єктивність відображення дійсності та людського знання, структурованість у представленні інформації все ж є динамічними об'єктами і щодо змісту окремого "кванта" категоризованої та концептуалізованої інформації в мові, і в процесі функціонування знака в комунікації [Уфимцева, 2007, с. 12—13]. Терміни — це оди-

ниці терміносистеми, яка є сукупністю одиниць, виокремлених на основі логіко-поняттєвих, когнітивних, дискурсивних вимог, тому різноманітні процеси, що відбуваються в термінологійній системі мови, спираються на певні мовні моделі світу, збережені в просторі, часі, різноманітних відношеннях тощо.

Своєрідність та складність досліджуваної проблематики (власне варіантності) підтверджує той факт, що попри значну кількість способів розв'язання поставлених завдань, залишається чимало прогалин. Тож різні підходи до аналізованих явищ (у різних галузевих терміносистемах) засвідчили необхідність формувати типології термінів-синонімів (семантичних варіантів), що відбивають особливості того чи того аспекту дослідження. Так, окрім класифікування відповідних одиниць за ознакою ступеня тотожності семного складу, критеріями розмежування термінів-синонімів є морфологічна або синтаксична структура, етимологія (мова джерел формування термінів), функціонування повної та короткої форм, обсяг спільної семантики, тотожність чи відмінність мотивувальних ознак.

Досі тривають дискусії щодо статусу цих мовних одиниць, а також щодо їхньої номінації, зокрема *абсолютні синоніми* називають *повними синонімами* [Бережан, 1973], *дублетами*, *дублетними найменуваннями* [Квитко, 1976]; *відносні* [Польщикова, 2010] — *неповними* [Микульчик, 2008; Розводовська, 2011], *неточними*, *частковими* [Любарський, 2008; Розводовська, 2011], *релятивними* [Новоставська, 2011; Омельчук, 2014] та *квазісинонімами* [Микульчик, 2008; Тягур, 2010].

Значна кількість термінів на позначення тих самих типів мовних одиниць свідчить про намагання авторів точніше окреслити сутність обраних для аналізу тотожних явищ, а тому й дає підстави послуговуватися ними як взаємозамінними. Таку можливість заміни часто доводить вживання одним дослідником кількох назв. Пор. напр.: *неповні* (*часткові*) *синоніми*, *тобто термінологічна одиниця*, *семантична тотожність яких здійснюється не в цілому обсязі значень* (Розводовська, 2011, с. 259); *Часткові*, або *неповні синоніми*, *мають певні відмінності*, *що виявлювані у відтінках лексичних значень* (ЗССЛ, 2012, 3, с. 270—271); *Часткові* (*парціальні*) *— це такі терміни*, *що збігаються частково своїми значеннями*, *перебуваючи у співвідношенні частини і цілого*, *абстрактного*,

конкретного в різних комбінаціях, *але всі вони служать для пояснення чогось однопланового й однотипного на основі філософської аналітики та прагматики мислення* (Новоставська, 2011).

Отже, запропоновано чимало типологій термінів-синонімів, що переважно базуються на традиційному поділі термінів на абсолютні ("зміст яких тотожний" [Лотте, 1961, с. 22]) та відносні ("значення яких збігаються частково" [Там само]), а власне варіанти розглядають у вузькому значенні, тобто як одиниці з видозмінами формального плану. Протилежні погляди мають С. Л. Мішланова та М. О. Хрустальова, які внутрішньогалузеву синонімію вважають продуктом складного багаторівневого когнітивного перетворення, а його основою визнають процеси концептуальної інтеграції, зумовлені концептуалізацією та розвитком спеціального знання в дискурсі. Відповідно й відношення всередині синонімних рядів розглядають для розширення уявлення про досліджуваний концепт, компоненти семантичного поля якого розподілені відповідно до фрейму, що містить слоти [Мишланова, Хрусталева, 2009, с. 151—152].

Побіжно зауважимо, що аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що синоніми утворюють своєрідну систему, яка розвивається за власними законами (зокрема, триває процес вифор-мування варіантних рядів, не зафіксованих у лексикографічних джерелах).

Простежуючи динаміку експонентів синонімного характеру в термінології, А. В. Лемов вирізняє: 1) *синоніми* з різною внутрішньою формою, яким притаманний той самий денотат, але різні поняттєві ознаки, що визначаються відповідно до її характеру (*щілинні приголосні — фрикативні приголосні*; *аналітична форма — складна форма — описова форма*; *фонетичне слово — фонологічне слово — акцентне слово — акцентна група — ритмічна група*; *вторинне значення — додаткове значення — відтінок значення — конотація — переносне значення*); 2) *концептуальні синоніми*, сформовані різними школами та напрямками у науці (*математична лінгвістика — алгебраїчна лінгвістика*; *варіант фонеми — алофон*; *предмет — денотат*; *поняття — денотат*); 3) *терміни-дублети*, тобто "різнокореневі одиниці, експоненти яких виражають єдине поняття та співвідносяться з єдиним денотатом" (*номенклатурне утворення — номенклатурне слово — номен*;

документальний інформаційний потік — інформаційний потік — документальний потік; *множинні іменники — pluralia tantum*; *наказовий спосіб — імператив*) [Лемов, 2000, с. 121—135].

Традиційну класифікацію синонімів, яку використовують у літературній мові, розширила Г. А. Іванова, випрацювавши більш розгалужену систему відносних та абсолютних термінних синонімів. У групі *відносних синонімів* авторка виділила: 1) *понятт*єві (*сигніфікативні*) синоніми, наприклад, *фрикативний — тривалий — відкритий — спірант*, які мають сигніфікативні відмінності за умови тотожності денотата [Иванова, 2010, с. 184]. Відношення сигніфікативної синонімії пов'язують терміни з різною внутрішньою формою, а тому й із різними сигніфікативними ознаками, що "сприяє формуванню різних, але взаємодоповнювальних поглядів на об'єкт вивчення" [Иванова, 2011, с. 200]; 2) *прагматичні синоніми*, які відрізняються конотативною інформацією (образністю, оцінністю) та іншими прагматичними характеристиками, пов'язаними з культурно-історичною епохою, науковими традиціями, науковим світоглядом і т. ін. Це неоднорідний шар синонімних термінів, до якого належать лексико-етимологічні (*штамп — шаблон — трафарет — кліше — стереотип*), культурно-історичні (*прикладна лінгвістика — комп'ютерна лінгвістика*), ідіоетнічні (*морфемний — альтернант — варіант фонеми — монема*) та індивідуально-авторські синоніми (*конверсія — нульова суфіксація — морфолого-синтаксичний спосіб — невласне деривація*) [Иванова, 2010, с. 185—186]. Проміжне положення між цими типами, як зауважує дослідниця, займають *квазісиноніми*, або *концептуальні синоніми* — одиниці, що означають той самий феномен у різних наукових напрямах, школах, концепціях, теоріях і т. ін. (*мова спеціального призначення — LSP (Language for Special Purposes) — спеціальна мова — технолект*). Термінам-квазісинонімам притаманні тотожність денотата та відмінність сигніфікативного значення й прагматичних характеристик [Там само]. Оскільки одиниці зазначеного виду стосуються передусім концепцій дослідників, пропонуємо поряд із терміном *квазісиноніми* послуговуватися номінацією *концепційні синоніми* з перевагою останньої, яка враховуватиме словотвірні особливості української мови, тобто внутрішня форма атрибутивного компонента терміна *концепційний синонім* безпосередньо вказуватиме на зв'язок із авторською *концепцією*.

На позначення одиниць зі значеннями, що частково збігаються, в термінології також використовують термін *квазісиноніми*. С. В. Гриньов-Гриневич, наприклад, виокремлюючи їх серед термінних *варіантів*, подає таку дефініцію: "*Квазісиноніми* (терміни — *часткові синоніми*) — терміни зі значеннями, які частково збігаються, які умовно використовують як рівнозначні у межах інформаційних та документальних систем" [Гринев-Гриневич, 2008, с. 108], цієї ж позиції дотримується і К. В. Михайлова [Михайлова, 2007, с. 113].

У науковій літературі як синонімні функціонують терміни *квазісинонім* та *концептуальний синонім*, проте не всі дослідники їх ототожнюють (часом спостерігаємо обрання однієї з номінацій). Так, термін *концептуальні синоніми* вживають А. В. Лемов [Лемов, 2000, с. 153] та О. І. Южакова [Южакова, 2009, с. 219]. Розрізнення цих одиниць подає В. Л. Іващенко, зокрема *концептуальні синоніми* визнає як "формально диференційовані слова, семантично тотожні або близькі за позначуваним об'єктом мислення — референтом" [Іващенко, 2006, с. 164—165], а *квазісиноніми* розглядає як одиниці, що виникли внаслідок взаємодії наук ("*квазісинонімія* є результатом взаємодії наук, що входять до складу когнітивістики, вивчаючи ту саму проблему крізь призму різних метамов" [Там само, с. 109]).

У лексикології квазісинонімія спорадично є предметом зацікавлень учених, проте дослідники оперують переважно терміном *неповна синонімія* (Тараненко, 2007 а, с. 608) (терміни *відносна синонімія* та *часткова синонімія* не зафіксовані в словниках, хоча й функціонують у науковому обігу). Власне термін *квазісиноніми* на позначення слів із близькими, але нетотожними лексичними значеннями вживає А. П. Грищенко, апелюючи до думки Ю. Д. Апресяна [Сучасна українська літературна мова, 2002, с. 144]. У "Словнику сучасної лінгвістики: поняття і терміни" *квазісиноніми* подано серед *часткових синонімів* і визначено так: "*квазісиноніми*, або *неповні*, *часткові синоніми*, тобто слова з близькими, але не тотожними лексичними значеннями" (ЗССЛ, 2012, 3, с. 271).

Наголосимо, що свого часу І. О. Мельчук запропонував для класу одиниць, яким притаманні незначні смислові відмінності, назву *енгіоніми*. Ці одиниці вступають у відношення входження й перетину: "Якщо ми можемо вказати між означуваними двох основ

хоча б на незначну смислову відмінність, то ці основи — не синоніми в точному сенсі терміна; наприклад, не є синонімами *ружье* та *винтовка* (рушниця та гвинтівка), *загореться — вспыхнуть* ‘раптово запалати’ — *запылать* ‘сильно загорітися’, *актер — артист* (актор — артист), *близкий — смежный* (близький — суміжний), *помощь — поддержка* (допомога — підтримка) і т. ін. Такі пари (або ряди) варто називати *квазісинонімами* (англ. *near synonyms*); можна запропонувати спеціальний термін *енгіоніми* (від гр. ‘близький’). *Енгіоніми* належать до інших типів формально-смислових відношень слів: за умови повної формальної неподібності вони можуть вкладатися та перетинатися за смислом” [Мельчук, 1968, с. 436].

Подібними за значенням до класу енгіонімів (термін І. О. Мельчука) є “міжмовні квазісиноніми”, тобто “слова двох (або більше) мов, що відрізняються тільки емоційно-експресивними або функціонально-стилістичними відтінками, які багато дослідників уважають особливим різновидом міжмовних омонімічних пар <...> Міжмовні квазісиноніми — це своєрідна перехідна категорія від міжмовних синонімів подібного виду до міжмовних омонімів” [Хуцишвили, 2010].

Отже, оскільки тотожними за значенням одиницями визнаємо такі, що відрізняються формальними характеристиками, до семантичних варіантів зараховуємо “традиційні” відносні синоніми, які поділяємо на дві групи: поняттєві синоніми та терміни-квазісиноніми (концепційні синоніми).

Ураховуючи, що протягом тривалого часу в термінознавстві переважала позиція, згідно з якою термінології властива лише абсолютна синонімія (загальномовна), тобто дублетність (пропонуємо абсолютно тотожними термінами визнавати одиниці, що за умови тотожності значень відрізняються формально (формальною структурою), тобто є формальними варіантами. Відповідно на позначення загального явища використовуємо термін *варіантність*, а його гіпонімами визнаємо *синонімію* та *дублетність*. Загальну теорію варіантності називаємо *варіантологією*, а тому синоніми та дублети кваліфікуємо як семантично тотожні та близькі *варіанти* одного поняття.

1.4.1. Особливості семантичної варіантності термінів у межах традиційної дослідницької парадигми

Дослідницькі пріоритети в мовознавстві XXI ст. спричинюють перегляд традиційних положень про природу мовних одиниць. Тож усвідомлення мови як знакової системи, що виражає результати пізнавальної діяльності людей, закріплює та зберігає суспільний досвід, зумовило необхідність розглядати людину в мові, а мову як засіб розуміння (пізнання) людини. Нині показником еволюції наукового мислення, що визначає розвиток усіх сфер та галузей життя, є формування та "удосконалення" термінологій.

Недостатньо осмисленою проблемою сучасної лінгвістики є синонімія термінів. Це явище вибивається зі стрункої загальної системи номінацій через свою "уявну" прозорість, адже зі стрімким розвитком будь-якої науки, з розвитком її терміносистеми неодмінно відбувається процес уточнення називання того чи того явища, і, внаслідок цього, створення точного терміна.

Неоднозначне ставлення до синонімії в термінології пов'язане з особливим статусом термінів як одиниць, що не відрізняються від елементів лексичної системи мови та вступають у парадигматичні відношення синонімії, антонімії, омонімії та полісемії; а також як спеціальних назв певних понять, вимогою до функціонування яких є однозначність.

З погляду системності мови термінам притаманні ті ж властивості, що й іншим мовним одиницям, проте, врахувавши статус термінів, які водночас є елементами системи лексики та системи наукових понять, учені висунули до них спеціальні вимоги [Бергер, 1965; Даниленко, 1977, с. 122]. Одними з найперших їх сформулювали Е. Дрезен, Д. С. Лотте, О. Вюстер, у подальшому перелік цих вимог було уточнено й деталізовано в працях С. В. Гриньова-Гриневича, В. П. Даниленко, Т. Р. Кияка та інших термінознавців, проте й досі відсутність синонімії визнають важливою ознакою термінів у традиційній парадигмі [Дрезен, 1936; Лесохин, 1936; Винокур, 1939; Лотте, 1941; Капанадзе, 1965; Овчаренко, 1968; Моисеев, 1970; Толикина, 1970; Даниленко, 1972; Канделаки, 1977; Хаютин, 1981; Симоненко, 1997; Д'яков, Кияк, Куделько, 2000; Гринев-Гриневич, 2008; Соловій, 2011; Суперанская, Подольская, Васильева, 2012].

Прихильники нормативного підходу в термінології вважають терміни не динамічними, здатними функціонувати в мовленні, а ста-

тичними елементами сфери фіксації, тобто “ідеальними термінами” [Лотте, 1961, с. 15—16, 72—79; Реформатський, 1986; Кияк, 1989, с. 8—9]. Практично від початку становлення термінознавства як науки спостерігаємо констатацію відмінностей між сферою фіксації та сферою функціонування [Даниленко, 1977], адже терміни “важко ізолювати від навколишньої мовної стихії” [Винокур, 1994]. Такий підхід до вивчення термінології поставив питання про доцільність висування вимог до термінів як елементів сфери фіксації [Там само; Даниленко, 1977; Герд, 1979; Головин, Кобрин, 1987]. На думку мовознавців, специфіка термінів полягає в тому, що вони є не особливими словами, а лише словами, які виконують особливу функцію, а тому будь-який термін може перейти до загальновживаної лексики. Підкреслимо також, що наявність значної кількості вимог до термінів спричинена розумінням цих одиниць як елементів статичної мовної фіксації, а перехід до мовленнєвої актуалізації дає змогу виявляти в термінах риси, притаманні загальномовним лексемам.

Нині триває процес модифікації вимог до термінів, зокрема визнано, що терміни є багатозначними одиницями, здатними вступати у відношення синонімії, антонімії тощо, тож завдання термінознавців варто зосереджувати на нормалізаторській діяльності. Терміни — це мовні одиниці, які функціонують за мовними законами, існують подібно до інших елементів мовної системи, а тому здатні вступати в парадигматичні та синтагматичні зв’язки, тобто функціонувати за законами природної мови. Це свідчить про існування синонімії термінів на різних рівнях, що сприяє виявленню зв’язку між аналогійними явищами в термінології та літературній мові.

У загальнолітературній мові синоніми є однією з найважливіших системотвірних категорій. Синонімія — вияв мовної парадигматики й асиметричного дуалізму мовного знака (С. Й. Карцевський), наявність однакового чи близького змісту в кількох знаків одного статусу (рівневого, частиномовного тощо). Вона властива лексичній, фразеологічній, морфологічній, словотвірній і синтаксичній підсистемам мови (Селіванова, 2006, с. 541). За термінологією Ф. де Сосюра, синонімія є вираженням асоціативних відношень, сутність яких полягає у виборі асоціацій, що ґрунтуються на подібності й відмінності одиниць мови.

Отже, синонімія термінів постає явищем, розуміння якого зазнає трансформації, а тому з’являється потреба розмежувати стату-

си дублетності, варіантності та синонімії: по-перше, явища синонімії та дублетності ототожнюють із синонімією [Кутина, 1970, с. 87; Толикина, 1970, с. 61, 62; Головин, Кобрин, 1987, с. 54]; по-друге — "немає термінів-синонімів (термінів — близькозначних слів), а є терміни-дублети" [Коваль, 1970, с. 225—226]; по-третє — явище дублетності потрактовано як вияв варіантності, тоді як варіанти і синоніми (у традиційному розумінні) визнають синонімами.

На позначення поняття "синонімії" існує кілька найменувань, визнаних багатьма дослідниками (Д. С. Лотте, С. В. Гриньов, О. В. Суперанська, Н. В. Подольська, Н. В. Васильєва, В. П. Даниленко, Л. Л. Кутіна, В. М. Лейчик, Б. М. Головін, Р. Ю. Кобрін, О. О. Реформатський та ін.), проте й до сьогодні не розв'язане питання про спосіб потрактування цього феномена.

На думку Д. С. Лотте, синонімією є явище називання одного поняття кількома термінами, що є небажаним, таким, якого варто позбуватися, оскільки "існування двох термінів для одного поняття стає загрозою через те, що один із цих термінів поступово вміщує або вужчий, або ширший зміст, або, нарешті, зовсім інший. Так, абсолютні синоніми у переважній більшості випадків перетворюються у відносні з усіма недоліками багатозначних термінів" [Лотте, 1941, с. 9—10]. Також дослідник визнає поширення тільки абсолютних та відносних синонімів.

Отже, проблема варіювання полягає в тому, що в текстах функціонують одиниці, які, маючи той самий смисл, тобто означаючи те саме поняття, відрізняються за формою і меншою мірою — за семантикою. З одного боку, обшир уявлень про явище на позначення близького або / та тотожного за значенням поняття викликаний різними науковими підходами до його сутності, а, з іншого боку, — неусталеністю номінації предмета дослідження. Тож розв'язання потребує питання про термінні номінації розглядуваного явища (*синонімії*, *варіантності*, *дублетності* тощо), а також, ураховуючи відсутність єдиних поглядів на потрактування цього феномена, зокрема ототожнення чи диференціацію понять, критерії розмежування поданих вище найменувань.

1.4.2. Кореляція понять "синонімія в літературній мові" — "синонімія в термінології"

Синонімія — багатопланове явище, пов'язане з реаліями мови, а через них і з дійсністю. Попри значну кількість досліджень, присвячених з'ясуванню особливостей цього явища, остаточно не з'ясованими в мовознавстві залишаються питання, пов'язані з принципами виділення синонімів та їхньої класифікації, формуванням синонімних рядів тощо, а також із розмежуванням синонімії термінів і синонімії в загальномовному вжитку.

У теоретичних працях подано суперечливі визначення синонімів. Є. В. Кротевич та Н. С. Родзевич характеризують їх так: "синоніми — це слова, різні за звучанням, але близькі або тотожні за значенням" (Кротевич, Родзевич, 1957, с. 151). На думку А. П. Євгеньєвої, "синонімами варто вважати слова, що означають те саме поняття, тотожні або близькі за значенням, слова, які певним чином співвідносяться в певний час у мові і слугують для деталізації й розрізнення тонких смислових відтінків поняття або вираження експресивних, жанрових та інших відмінностей" [Евгеньева, 1966, с. 29]. О. С. Ахманова серед особливостей синонімів виділяє близькість значень та належність до однієї частини мови (Ахманова, 1966, с. 407). Водночас М. А. Жовтобрюх синонімами визнає "такі слова, які відрізняються одне від одного звуковим складом, але означають назву одного поняття з різними відтінками в його значенні або з різним стилістичним забарвленням" [Жовтобрюх, Кулик, 1972, с. 27]. Суголосне тлумачення синонімів подано в "Словнику лінгвістичних термінів" Д. І. Ганича, І. С. Олійника: "слова, що означають назву одного й того ж поняття, спільні за основним лексичним значенням, але відрізняються значеннєвими відтінками або емоційно-експресивним забарвленням (чи тим і тим водночас), або сферою стилістичного використання чи можливостями поєднання з іншими словами" (Ганич, Олійник, 1985, с. 249). У "Великому енциклопедичному словнику" за редакцією В. М. Ярцевої синоніми потрактовано як слова однієї частини мови (а також, у ширшому розумінні, фразеологізми, морфеми, синтаксичні конструкції), значення яких повністю або частково збігаються" (Новиков, 1998, с. 447), а в енциклопедії "Українська мова" визначено, що синоніми "при повній чи частковій формальній відмінності мають тотожні або майже тотожні значення (з можливими відмінно-

стями в стилістичній і граматичній характеристиках та в сполучуваності)" (Тараненко, 2007а, с. 607).

Серед цих тлумачень синонімів літературної мови виявляємо такі позиції: 1) синоніми — слова, які, маючи різні звучання, зберігають близькість значень; 2) синоніми — це слова, що виражають поняття (явища дійсності), які увиразнюються "відтінками" у своїх значеннях, стилістичним забарвленням, тобто є близькими. Попри те, що зазначені вище погляди стосуються феномена власне синонімії (і в термінології, і в загальномовному вжитку), синонімія термінів має свої особливості.

З'ясування сутності синонімії на різних мовних рівнях дало змогу виявити два її різновиди: однорівневу та міжрівневу. Про це свідчать такі дефініції: *синонімія* — "збіг мовних одиниць (морфем, слів, фразеологічних зворотів, синтаксичних конструкцій) у їхньому основному значенні і збереження різниці між ними в значеннєвих відтінках і стилістичному забарвленні" (Єрмоленко, Бибик, Тодор, 2001, с. 154); також синонімами можуть бути "стійкі словосполучення, афікси, словотворчі типи, граматичні форми, зокрема синтаксичні конструкції, що за повної або часткової формальної відмінності мають тотожні чи майже тотожні значення; слова зі значеннями, що повністю або частково збігаються" (ЗССЛ, 2012, 3, с. 270). Отже, виділяють: 1) афіксальні (або словотвірні) синоніми; 2) фразеологічні синоніми; 3) лексичні синоніми; 4) граматичні синоніми, які "існують у межах як морфологічних, так і синтаксичних категорій" (Тараненко, 2007а, с. 610); 5) синтаксичні синоніми — "синтаксичні конструкції, близькі або тотожні значенням, які при відмінності формальної структури взаємозамінні в тексті" (Там само).

У сучасному мовознавстві явище граматичної синонімії вивчене недостатньо, що й зумовлює зацікавленість дослідників. Уперше термін *граматичні синоніми* використав О. М. Пєшковський, визначаючи його як "значення слів і словосполучень, близьких за граматичним змістом" [Пешковский, 1930, с. 153]. Дослідник поділив ці синоніми на два різновиди: морфологічні та синтаксичні. Подальшому вивченню проблеми граматичної синонімії присвячено праці В. В. Виноградова [Виноградов], О. С. Ахманової [Ахманова], Н. О. Гетманчук [Гетманчук, 1990] та інших, однак комплексного теоретичного дослідження побутування граматичних синонімів досі немає.

Сутність синонімії в загальновживаній лексиці та в спеціальній лексиці неоднакова. С. Д. Шелов наголошує на зв'язку між цими виявами синонімії, зокрема подає таку дефініцію: "синонімія термінів (термінна синонімія) — це ідентичність значення того, що позначене цими термінами, яка пояснюється лексичною синонімією у межах загальної мови (і, відповідно, така, що пояснюється, наприклад, синонімією афіксів, синонімією синтаксичних конструкцій тощо)" [Шелов, 2016, с. 533]. Слушною також є теза Г. А. Іванової про те, що "характер синонімії загалом збігається з особливостями синоніміки загальнолітературної мови. Різниця полягає в ступені представлення різних типологічних груп" [Иванова, 2006, с. 127].

Природу синонімів як загальномовного явища визначають із погляду функцій семантичного і стилістичного плану. Серед них виокремлюємо такі: а) вибирання слова з низки можливих для конкретизації явища, предмета з різних боків; б) добирання точнішої номінації для позначення відповідного поняття; в) підсилення семантичної чи експресивної характеристики за допомогою ампліфікації; г) уникнення невиправданих повторів (субституція). Натомість у мові науки стилістичні забарвлення є неприйнятними через її специфіку (призначена для передавання спеціальної інформації). Такої думки дотримувався, наприклад, В. В. Виноградов, уважаючи стилістичну нейтральність термінів їхньою обов'язковою ознакою. Зміна парадигми й термінознавчі пошуки доводять, що термінології властива стилістична синонімія, проте меншою мірою, що визначається крайньою абстрактністю та глибокою поняттєвістю термінів [Реформатский, 1986].

Якщо терміни означають одне поняття, вони зазвичай виступають в однаковій функції, є еквівалентними за значенням одиницями. У "Словнику лінгвістичних термінів" Д. І. Ганича, І. С. Олійника еквівалент розтлумачено як одиницю, здатну виконувати ту саму функцію, що й інша мовна одиниця (Ганич, Олійник, 1985, с. 73). Виходячи з цієї позиції, тобто розуміючи "необхідність у новому узагальнювальному терміні, значення якого вміщувало б не тільки відношення абсолютної та умовної синонімії термінів (для чого доречним є термін *синонімія*), а й еквівалентність різномовних термінів", С. В. Гриньов-Гриневич запропонував використовувати термін *рівнозначність* [Гринев-Гриневич, 2008, с. 105], проте

О. В. Суперанська, Н. В. Подольська, Н. В. Васильєва визнають, що тільки мові науки притаманна рівнозначність слів [Суперанская, Подольская, Васильева, 2012, с. 51]. Як рівнозначні терміни можуть функціонувати також гетероніми (з позиції ономасіології), що з погляду семасіології є синонімами, тобто одиницями, які вживають тоді, коли на позначення одного поняття зафіксовано два або більше термінів [Горецкий, 1984, с. 43].

До рівнозначності термінів та інших лексем приводить нейтралізація їхніх значень, хоча трапляються й інші випадки диференціації ознак. З одного боку, лексичні значення слів втрачають будь-які елементи розрізнення в контексті, з іншого, — відбувається зіткнення між значеннями мовних одиниць.

Погляди на синонімію термінів є протилежними: негативно (виходячи з традиційних позицій) оцінюють факт існування термінної синонімії, наприклад, В. П. Даниленко (визнає це явище таким, що "ганьбить термінологічну систему" [Даниленко, 1971, с. 21]); А. М. Баранов (стверджує, що синонімія існує на початковому етапі становлення терміносистеми [Баранов, 2001, с. 95]); М. М. Паночко (вважає, що "на певних етапах розвитку без синонімії не обходиться жодна терміносистема" [Паночко, 2015, с. 114]); з іншого боку — "позитивно, як свідчення розширення можливостей мови спеціального призначення в плані задоволення конкретних професійно-комунікативних задач" [Русинова, 1985, с. 25—31; Маринова, 1998, с. 18—19], а також як закономірний результат розвитку науки й збільшення обсягу наукового знання про об'єкт [Лейчик, 2009, с. 98—106].

Зазначимо, що лексичними синонімами визнають, як правило, слова однієї частини мови (Ганич, Олійник, 1985, с. 249; Тараненко, 2007а, с. 607; ЗССЛ, 2012, 3, с. 270; Селіванова, 2006, с. 540), натомість належність до однієї частини мови для термінів-синонімів є не настільки важливою, як належність до того самого денотата (відрізняються в поняттєвому плані). На цю особливість термінів-синонімів, подаючи визначення дублетів, звернули увагу Р. І. Кобрін та Б. М. Головін: "слова, що поєднуються особливою термінною співвіднесеністю з тим самим науковим поняттям та об'єктом дійсності" [Головин, Кобрин, 1987, с. 54], етимологією, особливостями функціонування, словотворчими елементами.

Т. І. Панько, І. М. Кочан та Г. П. Мацюк зазначали, що “це терміни, що належать до одного і того ж денотата, але мають відмінності у поняттєвому плані, а також відрізняються семантикою словотворчих елементів, етимологією, ступенем сучасності та особливостями функціонування” [Панько, Кочан, Мацюк, 1994, с. 171]. Такої ж думки й М. В. Косова, яка вважає, що особливості термінних синонімів обумовлені характером значення термінів, їхньою понятєвістю та відносно замкненою сферою застосування, а “між синонімами немає жодних відмінностей щодо змісту” [Косова, 2003, с. 178], оскільки існують тільки абсолютні синоніми (дублети), використання яких, імовірно, “обумовлене бажанням уточнити сутність позначуваного” [Там само].

Ще одним розрізнювальним критерієм для термінів-синонімів та синонімів у лексиці може слугувати структурний показник, оскільки серед термінів нерідко спостерігаємо знакові (символьні) вираження. Попри те, що термінологійний статус термінів-символів викликає суперечливі позиції, дотримуємося думки про ці одиниці як терміни, підставою виділення яких є наявність дефініції та їхня закріпленість у словниках [Туровська, 2005, с. 228]. Так, О. В. Колган називає комбінований структурний тип термінів, утворений поєднанням мовних знаків та символів (літер, цифр, графічних знаків), символами-дублетами [Колган, 2009, с. 86] (за термінологією В. П. Даниленко, це символослова). Т. О. Луковенко зараховує такі одиниці до дублетних синонімів, що дає змогу визначити завдяки цій номінації належність дублетів до розряду синонімів [Луковенко, 2013]. Протилежного погляду дотримується В. М. Лейчик, зазначаючи, що знаки-символи не є термінами, а тому, найімовірніше, “вони виступають як короткі синоніми термінів: HCl, +, = та ін.” [Лейчик, 2009, с. 187]. У зв’язку з існуванням цієї проблеми варто звернути увагу на пазиграфію, тобто загальнозрозуміле письмо, створення якого було викликане необхідністю передавати думки знаками, зрозумілими всім народам, наприклад, нотне письмо, арабські цифри тощо. Ці знаки (думки) виражають тотожні поняття, які вимовляються відповідно до норм кожної мови (ЭССЛТП, 2008). Оскільки мова науки побудована на основі універсальних законів мислення і тому повинна бути зрозумілою завдяки усталеним значною мірою усвідомленням тих чи тих по-

нять, уважаємо кожен окремий знак (номінацію) елементом ряду одиниць тотожних / близьких за значенням.

Наявність / відсутність синонімних рядів також є критерієм для розмежування синонімії в літературній мові та синонімії термінів. Визнати будь-яке слово синонімом можливо тільки після того, як його зіставлено з іншим словом на основі спільних(ої) сем(и), а тому кілька одиниць об'єднуються. Це об'єднання називають *синонімічним рядом*: "синонімічний ряд — група слів або фразеологізмів, об'єднаних спільним значенням" (Єрмоленко, Бибик, Тодор, 2001, с. 154). На позначення рядів синонімів використовують також терміни *синонімний ряд* (Микульчик, 2008; Мартиняк, 2010; Якимович-Чапран, 2013); *синонімічний блок* (Пашковська, 2008), *синонімійний ряд* (Яремко, 2013). Однак, коли йдеться про термінну синонімію, дослідники висловлюють думку про наявність у термінології лише термінних пар на відміну від загальнолітературної мови, де існують цілі синонімні ряди, на що вказує Л. М. Задояна [Задояна, 2008, с. 247].

Щодо можливості встановлення домінанти ряду термінів-синонімів у працях сучасних дослідників триває активне обговорення. У літературній мові синонімні ряди поєднані ієрархічно (мають вертикальну ієрархічну структуру) зі стрижневим словом на початку ряду (домінантою, тобто словом, найуживанішим серед інших, стилістично нейтральним і таким, що найточніше й найповніше виражає значення всього ряду (Тараненко, 2007а, с. 609).

Мовознавці дотримуються погляду, згідно з яким загальномовне явище синонімії в термінології виступає дублетністю [Веселов, 1969; Коршунов, 1952; Толикина, 1971; Даниленко, 1977]. Особливістю останньої є неможливість виділення домінанти ряду відповідних одиниць, а тому для називання об'єднань тотожних (або близьких) за значенням одиниць в одну групу пропонують терміни *дублетні ряди* або *термінологічні синонімічні об'єднання.* Як зауважує Л. М. Веклинець, «поняттям "*дублетний ряд*" мовознавці не оперують», а тому дослідниця пропонує послуговуватися терміном *дублетний ряд*, що також свідчить про відсутність стрижневого слова ряду [Веклинець, 1997, с. 132].

Виокремлюючи групу термінів-синонімів, які функціонують у лінгвістичних текстах, О. Б. Власова на позначення груп цих оди-

ниць уживає термін *текстові варіанти синонімних рядів* [Власова, 1994, с. 10]. Авторка зазначає, що "текстові варіанти реальних рядів поділяються на дві групи залежно від того, чи утворені вони термінами, що є синонімами в концепції певного лінгвіста (концептуальні синонімні ряди), чи містять терміни, співвіднесені з одним поняттям, представлені в одному тексті, але належать різним авторам і навіть різним науковим концепціям (міжконцептуальні синонімні ряди)" [Там само, с. 9].

Оскільки термін можна назвати синонімом тільки в його співвідношенні з іншим терміном, тотожним чи близьким йому за значенням (варіанти позначення одного поняття В. Д. Табанакова кваліфікує як *авторські терміни* [Табанакова, 2013, с. 141]), Т. В. Михайлова пропонує основною одиницею термінної синонімії визнавати "*термінологічне синонімічне об'єднання* (*ТСО*)", тобто "сукупність термінів, пов'язаних синонімічними відношеннями" [Михайлова, 2002, с. 124]. Авторка зауважує, що "члени ТСО, як правило, відрізняються або походженням, або ступенем похідності й мотивованості, або ступенем сучасності чи частотою вживання, що певною мірою наближає їх до загальномовних синонімів" [Там само] та додає, що в ТСО не виділяє домінанти. Термін *термінологічне синонімічне об'єднання* поступово закріплюється в науковому обігу, зокрема в метамовах О. О. Романової [Романова, 2009], П. Є. Луньо [Луньо, 2013], Г. А. Березницької [Березницька, 2009, с. 15].

Аналізуючи явище субституції термінів (у межах явища варіативності), Є. Б. Жавкіна виділяє *субституційні термінологічні ряди* (СТР), тобто ряди "взаємозамінних найменувань одного наукового поняття (у науковому тексті) в тій самій логіко-семантичній позиції" [Жавкина, 2004, с. 139].

Серед питань, пов'язаних із вивченням особливостей синонімних рядів термінів, постає проблема наявності або відсутності домінанти цих рядів, і, відповідно, її виділення. Можливість визначити домінанту ряду означає віднайдення опорного, стрижневого синоніма, який найточніше передає поняття терміносистеми та є одиницею, яка підлягає подальшому стандартизуванню [Гимер, 2009, с. 73]; проте спостерігаємо тісні змістові зв'язки між членами синонімного ряду ("залежить від змістової структури та категорійних властивостей членів ряду" [Чорна, 2010, с. 193]), коли визначення цієї домінанти стає неможливим. Наслідком такої тісної

взаємодії є “конкуренція” між членами синонімного гнізда, що, за висловом Л. А. Пекарської, викликає “витіснення застарілих слів, які неповністю й нечітко розкривають поняття” та призводить “до затвердження найбільш влучних і повних найменувань” [Пекарская, 1981, с. 26]. У цьому аспекті погоджуємося з думкою Н. О. Заніздри щодо самоорганізації елементів будь-якої з терміносистем у напрямку до конкретизації ядерної семантичної ознаки терміна (номінації): “умови відбору й утворення нового терміна в міру посилення інтеграційних зв’язків між елементами кожної термінологічної системи диктує сама система” [Заніздра, 2008, с. 8].

Оскільки аналіз явища, спричиненого існуванням кількох одиниць (близьких або тотожних за значенням) на позначення того самого поняття, здійснюємо в межах теорії варіантності, тобто виділяємо формальні варіанти та семантичні варіанти, доцільним є визнання такого утворення, як варіантний ряд, проте, зважаючи на широке потрактування варіантності (тобто феномена, що охоплює полісемію та полілексію), більш прийнятними уважаємо терміни *полілексійний ряд* (*термінний полілексійний ряд*). Водночас з огляду на те, що не кожен із термінних рядів містить і формальні, і семантичні варіанти, на позначення груп термінів вживаємо такі одиниці: *синонімний ряд* (тобто ряд близьких за значенням одиниць) та *дублетний ряд* (тобто ряд “відносно” тотожних одиниць). Щодо виділення домінанти рядів існує, на нашу думку, кілька варіантів вирішення цієї проблеми: 1) домінантами синонімних рядів умовно називаємо терміни традиційного (системно-структурного) синтаксису; 2) серед термінів-дублетів домінанту не визнаємо; 3) у з’ясуванні домінанти полілексійного ряду найбільш прийнятною вважаємо одиницю, що правильно орієнтує на досліджуване явище. Окрім цього, для унаочнення сфери використання (та особливостей) того чи того полілексійного ряду (переважно синонімного) пропонуємо розподіляти синтаксичні терміни з тотожним / близьким значенням тематично, зокрема визначаємо такі блоки: види відношень; синтаксична модель, схема, структура; види реченнєвих конструкцій; ознаки речення; члени речення (формально-синтаксичні та семантико-синтаксичні); односкладні речення; двоскладні речення; складне речення (складносурядне та складнопідрядне речення окремо); безсполучникове речення; актуальне членування речення (див. Додаток 3).

Серед аргументів, що підкреслюють особливий статус термінної синонімії, важливе місце посідає своєрідне функціонування синонімних рядів. На думку Ю. В. Сложенікіної, спеціальні синоніми, на відміну від звичайних слів, повинні бути співвіднесені з тим самим поняттям (таку семантичну подібність називають дублетністю) [Сложеникина, 2006, с. 43], проте навіть у літературній мові "глибинну основу синонімії становить позначення одного й того ж денотата кількома різними словами" [Сучасна, 2002, с. 143], що свідчить про "надтермінологічний" та "надлексичний" ("надрівневий", "універсальний") статус явища синонімії.

Розвиток теорії синонімії (за Б. Г. Солдатовим — синонімології [Тимченко, 2004]) зумовлений поліпарадигмальністю досліджень. Так, у сучасній лінгвістиці поєднання слів-синонімів розглядають як польові структури, фрагменти неперервної і принципово не завершеної синонімічної і, ширше, асоціативно-вербальної мережі [Дударева, 2014, с. 9]. Синонімію, а відповідно й терміни, які утворюють ряди, вважають наслідком концептуалізації наукового знання в дискурсі [Хрусталева, 2007, с. 5], розуміючи під концептом "сукупне знання, узагальнене уявлення про конкретну <…> проблему, яке знаходить свою безпосередню вербальну реалізацію у вигляді термінів і може бути структурованим у вигляді ментальної схеми-моделі, або фрейма" [Там само, с. 9]. С. Л. Мішланова та М. О. Хрустальова запропонували виділяти синонімну схему. На їхню думку, слоти фрейма проєкціюються на ряди синонімів, які об'єднуються в синонімну схему, що є корпусом контекстуальних синонімів, упорядкованих відповідно до розпрацьованої структури концепта [Мишланова, Хрусталева, 2009, с. 6]. Тож констатуємо факт існування термінів-синонімів, здатних утворювати синонімні ряди.

Отже, з'ясування особливостей явища синонімії в літературній мові та синонімії в термінології здійснено за допомогою низки критеріїв: 1) структурний показник (наявність / відсутність знакових (символьних) виражень); 2) належність до однієї частини мови (частиномовна належність); 3) наявність / відсутність синонімних рядів (можливість / неможливість виділення домінанти ряду); 4) стилістична характеристика (наявність / відсутність стилістичного забарвлення); 5) наявність (розрізнення) синонімії, дублетності та варіантності.

Результати засвідчили, що синоніми в літературній мові є більш вузькими одиницями з погляду їхніх обмежень, адже, наприклад, синонімними в літературній мові не визнано абревіатури, символи тощо. Окрім цього, синоніми в літературній мові мають чітко окреслену стилістичну характеристику, хоча й відсутність стилістичного забарвлення в наукових текстах остаточно не доведена. Термінам-синонімам, своєю чергою, притаманна ширша розгалуженість, оскільки в терміносистемах спостерігають близькі (або тотожні) до синонімії явища дублетності та варіантності. Особливістю ж синонімів у літературній мові є здатність утворювати ряди, що не завжди можливо в науковій мові, адже оформлення номінацій термінопонять із тотожним або близьким змістом має неперервний характер.

2. МЕТАМОВА ОПИСУ ЯВИЩ ВАРІАНТНОСТІ ТЕРМІНІВ

2.1. Співвідношення понять "синонімія"—"дублетність"—"варіантність"

У науковій літературі досі тривають дискусії щодо статусу термінологійних одиниць на позначення того самого поняття та їхньої назви (*синоніми*, *варіанти*, *дублети*). У межах терміносистем виділяють і синоніми, і варіанти, які вивчають і в теорії варіантності, і в синонімології, а також синоніми та варіанти розглядають як окремі самостійні явища. Щодо місця дублетності в терміносистемах виникають суперечки, адже їх виокремлюють серед синонімів та варіантів, ототожнюють із абсолютною синонімією або досліджують як точку перетину синонімії та варіантності. Узагальнимо основні підходи до потрактування аналізованих явищ:

• синонім і варіант — поняття, які не варто ототожнювати (варіанти, у вузькому значенні, зауважує С. І. Щербина, це — "лексичні одиниці, які мають незначні розбіжності в оформленні (плані вираження) із збереженням семантичної, конотативної та функціональної тотожності" [Щербина, 2000, с. 107], а синоніми — це різнокореневі одиниці, що називають те саме поняття [Соколовська, 1999; Сташко, 1999]. О. В. Медведь наголошує на тому, що розрізнення явищ синонімії й варіантності, які спостерігають у сучасних терміносистемах, підкреслюють системоформувальну роль синонімії [Медведь, 2001, с. 150]);

• варіант і синонім варто вивчати як синоніми, адже “лексеми, які розрізняються навіть однією літерою, є різними самостійними термінами, і оскільки вони слугують для називання одного поняття, то цілком відповідають ознакам абсолютних синонімів” [Гринев, 1993, с. 109—110]. Цю позицію також обстоюють автори підручника “Українське термінознавство” [Панько, Кочан, Мацюк, 1994];

• у терміносистемах виявляють лише явище синонімії [Лотте, 1961; Веселов, 1969; Молодець, 1978; Худолєєва, 1978; Крыжановская, Симоненко, 1987; Михайлова, 2002];

• термінна синонімія (абсолютна синонімія) та термінна дублетність ототожнені, тобто дублети визнано типом синонімів [Капанадзе, 1965; Ахманова, 1966; Бережан, 1973; Головин, Кобрин, 1987; Кочан, 1992; Польщикова, 2010; Луковенко, 2013]; у терміносистемах існують тільки “дублети”, що не залежать від синонімів (Д. С. Лотте, С. І. Коршунов, О. С. Ахманова, В. Л. Нелєпін, О. М. Толікіна, Л. Л. Кутіна, К. Я. Авербух, В. П. Даниленко, Л. М. Філюк);

• дублетність — вияв синонімії на рівні парадигматики [Панько, Кочан, Мацюк, 1994; Мурашко, 1997; Задояна, 2008; Гринев-Гриневич, 2008; Ворона, 2010]. С. Д. Шелов, наприклад, дублетність термінів (термінну дублетність) потрактовує як “різновид синонімії термінів, коли для позначення того самого спеціального поняття поряд із питомим терміном-словом або термінним словосполученням вживають термінологічні слова або словосполучення, запозичені з іншої мови (термінна дублетність, за цього підходу, як вважаємо, цілком логічно стає окремим випадком термінної синонімії)” [Шелов, 2016, с. 533];

• дублетність розглянуто в межах варіантності [Иванов, 2004];

• дублетність є точкою перетину синонімії та варіантності [Сложеникина, 2005, 2006].

Отже, такий обшир уявлень про явище на позначення близького або / та тотожного за значенням поняття викликаний, з одного боку, різними науковими підходами до їх сутності, а, з іншого, — неусталеністю номінації предмета дослідження.

У системно-структурному термінознавстві, починаючи з О. С. Ахманової, абсолютну синонімію термінів розглядали як дублетність, тобто явище, притаманне мовним одиницям, що мають спільну предметно-логічну співвіднесеність та заміщають один од-

ного без особливих втрат. Прагнення дослідників віднайти найточніший термін на позначення абсолютної синонімії (дублетності) відбилося на тому, що було запропоновано низку номінацій цього явища, а також співвідносних із ними мовних одиниць. Зокрема, Л. А. Булаховський, Є. С. Регушевський, Л. М. Веклинець називають зазначене вище явище "термінологічним паралелізмом". Для номінації термінів-синонімів використовують терміни *стопроцентні синоніми* (О. О. Реформатський), *лексичні дублети* (Д. С. Лотте, О. С. Ахманова), *повні синоніми*, *тотожні синоніми* (С. Г. Бережан), *дублети*, *дублетні найменування* (І. С. Квітко, Л. М. Задояна), *термінологічні дублети* (В. М. Молодець), *термінологічні синоніми* (І. М. Кочан), *терміни-"двійники"* (С. М. Локайчук), *синонімічні дублети* (М. Д. Степанова, І. І. Чернишова), *еквіваленти* (В. М. Лейчик), *дублетні форми* (Н. В. Пілецька, М. Д. Карп'юк) тощо.

Значна кількість назв для "тотожних" понять зумовлює потребу в обранні метаодиниці аналізу в нашій роботі, а також у розпрацюванні критеріїв розмежування зазначених парадигматичних понять.

У термінології досить поширеною є номінація *дублет*, проте серед аргументів, які висувають не проти цього терміна, — його багатозначність, а також усвідомлення дублета як особливої мовної одиниці (А. В. Крижанівська, В. М. Молодець, Т. В. Михайлова, С. П. Худолєєва, В. В. Чумак, С. В. Овсейчик).

У мовознавчому обігу використовують термін *лексичний дуплет* на позначення абсолютних синонімів, проте цей приклад не сприяє впорядкуванню терміносистеми. Одиниці *дублет* та *дуплет* — багатозначні (збігаються в одному зі значень), тому й викликають "неправильні" (неточні) уявлення про предмет дослідження, тобто є неправильно орієнтованими. Наведемо приклад зі "Словника сучасної лінгвістики: поняття і терміни" А. П. Загнітка: "*Синоніми* (гр. synōnymos, synōnymia — однойменний від syn — разом та onyma — ім'я) *абсолютні* (*повні*) — *лексичні дуплети*, що позначають однакові: а) за смислом; б) стилістичним забарвленням; в) контекстними умовами; г) конотативними властивостями предмети і поняття; ґ) яким притаманна однакова лексична сполучуваність; д) які належать до одного стилю мовлення; е) найчастіше використовувані в науковому мовленні: лелека — чорногуз, бегемот — гіпопотам, вік — століття" (ЗССЛ, 2012, 3, с. 271). Автор подає також характеристику цього різновиду синонімів,

яким притаманна "повна рівнозначність і загалом тотожність за вжитком, тобто стильовою сферою функціонування, емоційно-експресивною характеристикою, частотністю, сполучуваністю та ін." [Там само]. Термін *дуплет* також використовують С. В. Богачов (Богачов, 2014, с. 11), О. Л. Рубан. Пор., напр.: *дуже характерним і для термінології мистецтвознавства в цілому*, *і для аналізу музичних форм є використання так званих* "*семантичних дуплетів*" *різномовних назв одного й того ж явища* (Рубан, 2005) тощо. Отже, досі не розв'язаними залишаються проблеми орфографічного оформлення терміна *дублет* (та його варіанта *дуплет*), а також потрактування цієї одиниці.

За даними лексикографічних джерел, одиниці *дублет* та *дуплет* збігаються тільки в значенні: дублет — "2. *мисл*. Одночасний постріл з обох стволів двоствольної мисливської рушниці" (СУМ (II), с. 430); дуплет — "2. *мисл*. Те саме, що дублет 2." (Там само, с. 473). Відповідно в мовознавчій термінології варто уникати використання термінів *дублет* та *дуплет* як одиниць на позначення того самого поняття. Окрім цього, одиниця *дублет* є правильно орієнтованою та мотивованою, зокрема в "Етимологічному словнику української мови" зазначено, що в українську мову лексема *дублет* потрапила з латинської, а в сучасну українську — з французької, можливо через польську; «фр. *doubler* "подвоювати"» (звідки похідні *doublet* "подвійний", *doubleur* "подвоювач; сукальник") походить від лат. *duplāre* "*подвоювати*", пов'язаного з прикметником *duplus* "*подвійний*" (ЕСУМ (2), 1985, с. 138).

Отже, одиниці *дублет* і *дуплет* можуть уживатися паралельно тільки як мисливські терміни, а в лінгвістичній термінології варто все ж таки використовувати одиницю *дублет*, яка є правильно орієнтованою.

Як "умовні" номінації функціонують одиниці *синонім*, *синонімія*, *синонімічні відношення*, а також похідні *синонімний — синонімічний — синонімійний.*

Розглянемо термінний ряд *синонімний — синонімічний — синонімійний.* У словниках зафіксовано лише лексему *синонімічний*, натомість в інших наукових джерелах подано терміни *синонімний* та *синонімійний*. У "Словнику української мови" роз'яснено, що лексема *синонімічний* походить від *синонім* (СУМ (IX), с. 185), у відповідній статті "Словника лінгвістичних термінів" Д. І. Ганича, І. С. Олійника визначено прикметник *синонімічний* таким, що по-

ходить від слів *синонім* та *синонімія* (Ганич, Олійник, 1985, с. 251), однак віднаходимо й повернення до колишньої дефініції *синонімічний* — "прикм. до синонім. // Який є синонімом. // Однозначний, рівнозначний, однойменний" (ВТССУМ, 2005, с. 1317). Як бачимо, термін *синонімічний* є полімотивованим, оскільки його мотиваторами виступають *синонім*, *синонімія*, *синоніміка*, що є відхиленням від норм української мови (Ганич, Олійник, 1985, с. 251; ВТССУМ, 2005, с. 1317). Поява в мові слів *синонімний* та *синонімійний* свідчить про розширення словотвірного гнізда іменника *синонім* (у 1-му значенні), однак викликає питання про семантичну диференціацію цих форм.

Пропозиції щодо необхідності розмежування подібних термінів (одиниць, утворених за таким самим словотвірним типом) свого часу висловлював І. І. Ковалик: "У зв'язку з таким чітким розмежуванням найменувань ономастичних дисциплін на *-ік-а* (лінгвістична сфера) від відповідних власних назв як лінгвальних мовленнєвих фактів на *-ім* необхідно ввести це розмежування і в сферу паралельних утворень відповідних відносних прикметників. Від назв ономастичних дисциплін на *-ік-а* варто утворювати відносні прикметники за допомогою прикметникового суфікса -[*іч*]-*н-ий* (*антропоніміка — антропонімічний*) і одночасно у відносних прикметникових утвореннях до назв типу *антропонім* приєднувати прикметниковий суфікс *-н-ий* (*антропонім — антропонімний*). <…> Цим самим ми термінно розмежовуємо об'єктивно лінгвальні факти із лінгвістичними поняттями про них (курсив наш. — *О. В.*)" [Ковалик, 1976, с. 25]. Існує також і мовна мода на "вживання нових словотвірних варіантів, які відрізняються від загальноприйнятих термінів суфіксами, пор. запровадження лінгвістичних термінів на зразок *категорійний*, *функційний*, *морфологійний*, *характерологійний*, *омографійний*, *етимологійний*, але *лексикографічний*" [Літературна норма, 2013, с. 289].

Підкреслимо, що на етапі нерозрізнення термінів аналізованого словотвірного типу ці одиниці розглядаємо як такі, що мають близьке (або тотожне значення), тобто є синонімними, водночас чітке розмежування значень спричинює їхню паронімійність [Баган, 2017, с. 7—8].

Аналіз використання термінів *синонімний — синонімічний — синонімійний* дає підстави стверджувати, що перевага в уживанні

одного обумовлена авторськими вподобаннями. Досліджуючи явище синонімії в науково-технічній термінології, О. А. Мартиняк використовує тільки термін *синонімний*, який уживає в таких контекстах: “Зрідка фіксуємо паралельне вживання *синонімних* складених *термінів* із різноструктурними атрибутивними елементами (машина кінна — машина коновідна, машина фанерна — машина фанеропильна) та одноструктурними (складними) атрибутивними елементами, які містять різнозвучні *синонімні основи* (машина шерсточесальна — машина вовночесальна, машина дроворубна — машина дровокольна)” (Мартиняк, 2010, с. 8); “Складні *синонімні терміни* мають один спільний компонент, а другий — відмінний” (Там само, с. 11), “Серед *синонімних словосполук* можливі назви з різною кількістю компонентів” (Там само, с. 14). Таким чином, О. А. Мартиняк оперує такими словосполученнями: *синонімний термін*, *синонімна основа*, *синонімна словосполука*.

Словосполучення *синонімні зв’язки* (“у *синонімні зв’язки* вступають терміноодиниці боротьба і змагання”) додає до термінологійного арсеналу О. І. Новоставська (Новоставська, 2011, с. 104).

Паралельно лексеми *синонімний* та *синонімічний* використовує І. М. Кочан: “Зокрема, у *синонімні відношення* входять компоненти *авіа-*, *аеро-*” (Кочан, 2006, с. 25) та “*синонімічні відношення* мають: *андро*бластома — *арено*бластома; гното*біотика* — гното*біологія*, кіно*фабрика* — кіно*студія*; кіно*актор* — кіно*артист*, кіно*хроніка* — кіно*інформація*, термофільний — теплообмінний” (Там само, с. 29). Віднаходимо й такі приклади застосування термінів: “Серед мовознавців немає єдиної думки щодо визначення статусу (синоніми чи варіанти) частково подібних за формою вираження термінів, що різняться лише якоюсь частиною: 1) на рівні двох запозичених слів з *синонімною* першою частиною: *аеро*целе — *трахео*целе, *акро*дисплазія — *краніо*дисплазія…” (Там само, с. 20); “компонентам притаманне *синонімічне* значення, однак вони поєднуються з різними основами” (Там само, с. 25).

Здійснюючи опис синонімії термінів із прізвищевими компонентами у фізичній терміносистемі, Р. Б. Микульчик вживає лише терміни *синонімний* і *синонімійний* (лексема *синонімійний* не засвідчена у сучасних словниках). Однак подекуди помічаємо непослідовність у їхньому використанні, напр.: “Із 60 *синонімійних рядів* до синонімії між епонімами належить 51 *синонімний ряд*”

(Микульчик, 2008, с. 104). “Щодо наведених вище *синонімних рядів*, то можна стверджувати, що частина їх виникла зі стилістичною метою на ґрунті синонімії загальних компонентів складених термінів. Переважно, це — складені епоніми, або хоча б один термін з *синонімного ряду* чи *синонімної пари* є складеним епонімом <…> Другий випадок *синонімних відношень*: синонімія між епонімами й термінами без прізвищевих компонентів” (Там само, с. 105).

Спостереження над функціонуванням термінів *синонімний* та *синонімійний* (*синонімічний*) виявляє такі варіанти їхнього вживання у складі термінів-словосполучень: *синонімні терміни — синонімічні терміни — синонімійні відповідники*, *синонімічні одиниці*; *синонімічний ряд — синонімійний ряд — синонімний ряд*; *синонімічні відношення — синонімні відношення — синонімічні відносини*; *синонімні зв’язки — синонімічні зв’язки.* Звертає на себе увагу помилкове використання одиниці *синонімійний* переважно з компонентом *ряд* (Л. В. Шитик, Я. П. Яремко: “*Синонімійний ряд* термінів перехідності, з огляду на його кількісний склад, логічно диференціювати відповідно до мовного рівня, одиниці якого номіновані цими лексемами” (Шитик, 2014, с. 44); “розвиток *синонімійних рядів* як вияв лексико-семантичної еволюції” (Яремко, 2013, с. 124). На нашу думку, у наведених випадках варто вживати термін *синонімний ряд*, оскільки йдеться про ряд синонімів. Термін *синонімійний* можна використовувати тоді, коли він стосується синонімії (парадигматичного явища), напр.: *синонімійний факт.*

Існування кількох термінів на позначення тих самих (подібних) явищ вимагає з’ясування значень кожного з них для точного розуміння означених понять. Так, за аналогією до наявних значень у словах *антропонімний* (від *антропонім*), *антропонімічний* (від *антропоніміка*) та *антропонімійний* (від *антропонімія*) [Казимирова, 2013, с. 189], вирізняємо *синонімний*, *синонімійний*, *синонімічний*.

Лексикографічна практика засвідчує, що лексема *синоніміка* має такі значення: 1) “сукупність синонімів певної мови; 2) “розділ лексикології, який вивчає синоніми”; 3) “Те саме, що синонімія” (СУМ (IX), с. 185). Оскільки терміни *синоніміка* і *синонімія* є тотожними (в одному зі значень), вважаємо можливим паралельне функціонування одиниць *синонімічний* та *синонімійний*, утворених від різних основ, із переважанням останньої.

Отже, у праці послідовно використовуємо терміни, які є прозорими щодо твірної основи (*синонімний ряд*, *синонімійне явище*, *синонімійний факт*, *синонімні відношення*), а це сприяє уніфікації та гармонізації лінгвістичної термінології української мови загалом.

Зокрема зазначимо, що прикметник *синонімний* варто вживати на позначення слів, у яких твірною основою виступає слово *синонім*, напр.: *синонімні терміни* (*слова*, *лексеми*) — терміни, подібні або тотожні за значенням, *синонімні основи*, *синонімні зв'язки* — зв'язки між синонімами. Якщо ж твірною основою виступає одиниця *синоніміка*, творимо прикметник *синонімічний* (*-а*, *-е*) (*факт*, *явище*). У разі, якщо твірною основою виступає слово *синонімія*, утворюємо прикметник *синонімійний* (*-а*, *-е*) (*факт*, *явище*, *відношення*). З огляду на аргументацію, подану вище, слушним уважаємо вживання лише терміна *квазісинонімний ряд* (одиниці на позначення термінів-квазісинонімів). Пор., напр.: *Відмінності між одиницями* ***квазісинонімійного*** *ряду полягають у таких типових відношеннях*, *як гіпо-гіперонімія* (*співвідношення між словами із загальним і частковим значенням, тобто родове / видове поняття*) [Шитик, 2014, с. 43].

Оскільки немає достатніх підстав для того, щоб погодитись чи заперечити (традиційну) тотожність термінів *абсолютний синонім* та *дублет*, солідаризуємося з Л. Б. Ткачовою, звернення якої до тлумачних словників посприяло розумінню того, що дефініції термінів *абсолютний синонім* та *дублет* повною мірою не відображають сутність існування кількох найменувань для одного поняття [Ткачева, 1987, с. 125].

У сучасному термінознавстві щодо явища синонімії переважає думка про наявність тільки абсолютної синонімії, ототожненої із *дублетністю*. Її існування має і позитивний наслідок, "який свідчить про високий рівень системності всередині кожної з симетричних термінологій" [Мурашко, 1997, с. 116], і негативний наслідок, тобто "переобтяження системи (якщо не існує чіткої диференціації між її різновидами) лексичними елементами, що певною мірою розхитує її, оскільки під дією внутрішньомовних законів за термінами-дублетами можуть закріпитися логіко-поняттєві відмінності" [Там само]. Водночас функціонування дублетів оприявнює проблему статусу цього явища серед подібних парадигматичних відношень, і відповідно питання вироблення критеріїв для виок-

ремлення дублетів серед інших подібних одиниць. Окремі елементи цього завдання розглядали О. М. Толікіна [Толикина, 1971], Л. Ю. Буянова [Буянова, 2011] та інші дослідники.

Усвідомлення природи термінів, тобто одиниць, яким притаманні однозначність, точність та інші властивості, дало змогу дослідникам визнавати дублетність виявом синонімійних відношень у термінології [Капанадзе, 1965, с. 76; Коваль, 1965]. Тому серед основних критеріїв виділення термінів-дублетів лінгвісти визначають тотожність значень цих мовних одиниць, тобто повний збіг їхньої семантичної структури [Звегинцев, 1973; Бережан, 1963; Горбачевич, 1987; Гречко, 1978].

Доведено, що однакові думки можна висловити одиницями, які відрізняються формою повідомлення, але передають таку саму (ідентичну) інформацію. У зв'язку з цим закономірним є питання про природу встановлення тотожності, подібності між цими повідомленнями (повідомлюваною інформацією), про те, як відбувається у носія мови перехід між цими одиницями, де проходить межа між "близькістю значень" та "тотожністю значень". Так, подальшим етапом роботи є з'ясування специфіки семи, яку містять терміни *синонім*, *синонімія*, *дублет*, *дублетність*.

Можливість ототожнення абсолютної синонімії з дублетністю вбачаємо в тому, що особливістю дублетів є їхня здатність "заміняти один одного в будь-яких контекстах без шкоди для предметно-логічного змісту висловлення" (переклад наш. — *О. В.*) [Бойцов, 1989, с. 31] (функціональний аспект), а це, своєю чергою, дозволяє критерієм дублетних назв уважати "їхню потенційну взаємозамінність, тобто можливість використання принаймні в одній спільній конструкції" [Там само], хоч здатність бути взаємозамінюваними для термінологійних одиниць є значною мірою наслідком синонімії [Федина, 2013, с. 116]. Відповідно до критерію взаємозамінності (чи дистрибутивного критерію) у контексті вирізняють 3 групи синонімів: 1) тотальні синоніми, "здатні замінити один одного в будь-якому контексті без змін у денотативному, емоційному чи конотаційному значенні"; 2) відносні синоніми, "які позначають різний ступінь одного і того ж концепту чи різні відтінки значення і можуть заміщати один одного лише в деяких контекстах"; 3) контекстуальні чи контекстуально-залежні синоніми, "які є подібними за значенням лише при специфічних пев-

них умовах” [Рум’янцева, 2010, с. 76]. Дж. Лайонз пропонує “використовувати термін *повна синонімія* для випадку еквівалентності як того, так і іншого смислу, а термін *тотальна синонімія* — для тих синонімів (повних або неповних), які можуть замінювати один одного в усіх контекстах” (переклад наш. — *О. В.*) [Лайонз, 1978, с. 473].

На думку М. Бреаля, синонімні слова поступово диференціюються та втрачають здатність бути взаємозамінними (мовний закон дистрибуції) [Цит. за: Ульман, 1970, с. 265]. Так, можливість взаємозаміни існує тільки в певних позиціях (ситуаціях), тобто тоді, коли денотат розглядають у межах значень кожної з одиниць (знаків).

Оскільки так звана *точна* (*абсолютна*, *повна*) *термінна синонімія* є умовною через існування відмінних властивостей різних термінів, так само умовною є й тотожність дублетів, здатних замінювати один одного. Слушною у зв’язку з цим уважаємо позицію В. О. Виноградова: “<…> можна навести приклад із термінами *білінгвізм* і *двомовність*, які є етимологічно й структурно точними еквівалентами один одного, проте в термінополі лінгвістичного дискурсу відокремились і почали позначати подібні стани, але в першому випадку — індивіда, який володіє двома чи більше мовами (психолінгвістичний аспект), а в другому випадку — суспільство або соціальну групу, що послуговується більше ніж однією мовою (соціолінгвістичний аспект). <…> така термінологічна вишуканість недоступна для тих мов, звідки прийшов термін *білінгвізм* — англійської і французької” [Виноградов, 2014, с. 371].

Так, повна взаємозамінність термінів можлива тільки за умови різних планів вираження, а тому погоджуємося з позиціями О. О. Реформатського, А. В. Іванова. На думку останнього, весь термінний масив представлений дублетами (триплетами, тетретами), які є сукупністю “варіантів термінів, що об’єднані у відповідні ряди на основі орфографічного, акцентологічного (фонетичного), морфологічного (словотвірного) та етимологічного принципів” [Иванов, 2004, с. 221]. А. В. Іванов зазначає: “Незважаючи на стирання ознак функціонально-семантичних відмінностей, результатом якого є те, що синоніми переходять у ранг дублетності, залишається принаймні одна ознака — етимологічна, за якою порівнювані на предмет тотожності термінологічні одиниці можуть мати відмінності. У контексті етимології два порівнювані терміни мо-

жуть мати різне походження, залишаючись при цьому семантично та функціонально тотожними, тобто такими, що можуть повністю взаємозамінюватися (є дублетами). Доти, доки зберігається хоча б одна ознака, за якою терміни можуть відрізнятися один від одного, вони можуть зберігати за собою, хоч і номінально, статус синонімів" [Там само, с. 222].

Водночас до критеріїв виділення дублетів відносять однаковий семантичний обсяг та нульову прагматику (*білінгвізм — двомовність*, *абревіатури — складноскорочені слова*) [Ларина, 2007, с. 41]. Зрозуміло, що наявність прагматичних характеристик у термінології одразу викликає сумніви, проте їхнє існування є закономірним явищем. Так, наприклад, Ю. Є. Ларіна доводить, що «повну "відчуженість" від образних та емоційних переживань не можна досягти через те, що термін — це слово у лексичній системі природної мови, а тому всі знакові властивості — семантика, синтактика та прагматика — властиві і йому» [Там само, с. 64]. Також на існуванні прагматики в термінології (лінгвістичній термінології) наголошує Г. А. Іванова [Иванова, 2016].

Отже, дублетам притаманні такі ознаки: 1) повний збіг семантичної структури (однаковий семантичний обсяг); 2) можливість взаємозаміни одиниць у контексті та поза ним; 3) нульова прагматика.

Подальше вивчення явища дублетності призводить до необхідності з'ясувати, які з одиниць варто визнавати дублетами, а які — ні (з яких позицій варто виходити у з'ясуванні особливостей дублетів).

На думку Р. І. Кобріна та Б. М. Головіна, "*термінологічні дублети* (тут і далі курсив наш. — *О. В.*) — це слова, що поєднуються особливою термінною співвіднесеністю між самим науковим поняттям та об'єктом дійсності" [Головин, Кобрин, 1987, с. 54]; Т. І. Панько, І. М. Кочан та Г. П. Мацюк уважають, що *дублети* — "це терміни, що належать до одного денотата, але мають відмінності у поняттєвому плані, а також відрізняються семантикою словотворчих елементів, етимологією, ступенем сучасності та особливостями функціонування" [Панько, Кочан, Мацюк, 1994, с. 171]. Такої ж позиції дотримується і М. В. Косова, стверджуючи, що особливості термінних синонімів обумовлені характером значення термінів, їхньою поняттєвістю та відносно замкненою сферою за-

стосування, а “між синонімами немає жодних відмінностей щодо змісту” [Косова, 2003, с. 178], оскільки існують тільки *абсолютні синоніми* (*дублети*), використання яких, імовірно, “обумовлене бажанням уточнити сутність позначуваного” [Там само].

Як зауважує Л. Ю. Буянова, дублетами є “слова, які співвіднесені з тим самим науковим об’єктом і не мають суттєвої різниці в денотатах, що ними позначаються, у них повинні збігтися лексична поєднуваність з іншими словами, а також деривaційна похідність” [Буянова, 2011, с. 72], що також є критеріями виділення термінів-дублетів. Цей же погляд обстоює і А. В. Лемов, який до цих одиниць відносить “різнокореневі одиниці, експоненти яких виражають єдине поняття та співвідносяться з єдиним денотатом” [Лемов, 2000, с. 221]. Дослідник уважає, що позбутися цього явища неможливо, оскільки “в більшості таких синонімів є свої, додаткові функційні відтінки” [Там само, с. 224].

Досліджуючи термінологію цукрового виробництва, Л. М. Задояна визнає термінну дублетність виявом синонімійності та серед видів термінологічної синонімії подає терміни-дублети, які з’явилися внаслідок використання запозичених відповідників (*бурт — кагат — штабель*, *операція — процес*) та паралельного вживання термінологійних одиниць власне українського та іншомовного походження (*адсорбція — поглинання*, *бункер — збірник*) [Задояна, 2008, с. 248]. Зазначимо, що авторка не виключає, що цієї думки дотримуються не всі. Так, наприклад, на думку В. К. Фаворіна, між термінними дублетами та синонімами існує суттєва відмінність, яка полягає у вираженні об’єктом дійсності, тобто “кожний синонім вказує на дійсну, хоча й досить тонку відмінність між власне об’єктами. Дублети ж завжди позначають той самий об’єкт. <…> Термінні дублети однопредметні за значенням, проте відрізняються за своїми етимологіями” [Фаворин, 1953, с. 46].

Цієї ж позиції дотримуються, наприклад, О. А. Мартиняк, Л. Ю. Буянова, І. І. Ворона, вважаючи, що термінні дублети є термінними (абсолютними) синонімами, яким притаманна співвіднесеність з тим самим об’єктом, наявність спільного денотата та відсутність жодних семантичних відмінностей [Мартиняк, 2008, с. 101; Ворона, 2010, с. 74; Буянова, 2011, с. 72], водночас “ці назви можуть різнитися семантикою словотворчих елементів, етимологією, ступенем сучасності та особливостями функціонування”

[Мартиняк, 2008, с. 101]. Подальший аналіз термінів-синонімів дав змогу дослідниці висловити твердження про те, що "переважно відмінностей у значенні не мають лише повний термін та його скорочений відповідник, абревіатура" [Там само, с. 32]. Протилежною є думка Е. Й. Ханпіри, який, вивчаючи синонімію коротких та довгих термінів, уважає їх дублетами, тобто термінами, "синонімними як за денотатом, так і за сигніфікатом" [Ханпира, 1985, с. 17], але й частково визнає їх варіантами "лише щодо наявної можливості вибору різних знакових сторін для маніфестації одного й того ж поняття. Тільки у цьому сенсі, оскільки самі по собі різні знакові сторони у жодному випадку не можуть співвідноситися один з одним як варіанти" [Там само].

Подібних поглядів на статус дублетів дотримуються Ю. В. Сложенікіна та К. Я. Авербух, які ці одиниці розглядають такими, що поєднують ознаки і синонімів, і варіантів, є точкою перетину синонімів та варіантів. Ці одиниці "можна кваліфікувати і як абсолютні дублети, і як різнооформлені лексичні варіанти" [Сложеникина, 2006, с. 134], або ж "між дублетами завжди існують також і відношення варіантності, а за умови визначення лінгвістичного статусу варіантних назв ми можемо описати їх як один із різновидів синонімів" [Авербух, 2006, с. 82]. Водночас функціонування дублетів у мові спричинене зовнішніми та внутрішніми чинниками: з одного боку, — це запозичення слів, а з іншого, — стилістична диференціація мови, семантичні зсуви, приміром, "розвиток багатозначності стає джерелом абсолютної синонімії" [Там само, с. 135].

Отже, аналізуючи явища синонімії, варіантності та дублетності, спостерігаємо понятєві перехрещення. Для того, щоб певною мірою упорядкувати термінологію варіантності, зокрема її складник — полілексію, в явищі називання одного поняття кількома одиницями виділяємо формальну варіантність (виявом якої є дублетність, тобто абсолютна тотожність значень) та семантичну варіантність (синонімію, що передбачає близькість значень).

2.2. Взаємозв'язок понять "варіантність" — "субституція"

Варіативність розглядають у синтагматиці та парадигматиці. З огляду на це можливим стає її вивчення в межах проблеми субституції термінів, тобто субституцію кваліфікують як "явище репрезентації референта тексту різними термінологічними та нетерміно-

логічними одиницями" [Жавкина, автореф., 2004, с. 8]. Відповідно кожне окреме вживання терміна як одного з мовних варіантів є субститутом, який дає змогу зберігати чіткість, точність та якість поняття.

Уперше на субституцію термінів звернули увагу В. Г. Гак та В. М. Лейчик. В аспекті парадигматики дослідники виділили такі типи варіювання: "у межах однієї терміносистеми — дублети та морфолого-лексичні варіанти, у межах двох та більшої кількості терміносистем — еквіваленти" [Гак, Лейчик, 1981, с. 49], у синтагматичному аспекті розглянуто морфологічну, семантичну та денотативну мовні форми субституції [Там само, с. 49—51].

Згодом цю проблему як окреме мовне явище розглянула Є. Б. Жавкіна [Жавкина, 2004, с. 115]. Вивчення фактичного матеріалу дало підстави дослідниці виділити в зіставлюваних мовах три типи варіювання термінів: формально-семантичне, яке виявляється в "модифікуванні форми терміна та незначній зміні його семантики"; формальне варіювання, що виражається у зміні зовнішньої оболонки терміна за умови тотожності значення; семантичне варіювання, засноване на здатності терміна мати декілька значень, тобто на полісемії [Жавкина, автореф., 2004, с. 11].

Одним з етапів роботи в цій царині є представлення мовних одиниць, залучених до аналізу. Так, Є. Б. Жавкіна в наукових текстах (з агрономії) вирізняє формально-семантичні субститути, яким притаманні відношення рівнозначності, включення, перетину, розширення та звуження семантики [Жавкина, 2004, с. 115], а також формальні субститути, яким притаманні зміни форми за умови повної тотожності семантики [Там само, с. 120]. Перша група субститутів представлена синонімами, парафрастичними конструкціями та гіпо-гіперонімними субститутами [Там само, с. 115—118]. Серед різновидів другої групи субститутів виокремлено скорочення (ботанічної) назви, усічення компонента складного або складеного терміна, асимільовані субститути та структурні субститути [Там само, с. 120—123].

Дотримуючись позиції З. І. Комарової, Н. В. Сандалова в синтагматиці залежно від типу субституції також виділяє формальний та семантичний типи термінних варіантів. До формальних субститутів уналежнено морфологічні субститути, викликані зміною функціонального класу мовної одиниці (*адвокатська колегія — ко-*

легія адвокатів, *правовий інститут — інститут права*), абревіатури (*EU — European Union*, *ILO — International Labour Organization*, *ABC — acceptable behaviour contract*, *ABH — actual body harm*, *DWI — driving while intoxicated*), еліпси (*правовий звичай — звичай*, *пункт пропуску через державний кордон — пункт пропуску*, *сертифікат емісійного цінного папера — сертифікат цінного папера*) та невербальні субститути. Семантична субституція, на думку авторки, зумовлена логіко-семантичними відношеннями між термінами та поняттями, що відображено такими мовними формами, як універбація (*Міністерство юстиції — Мін'юст*); субститути, в основі яких рівнозначність понять; субститути, виділені на основі здатності понять та термінів вступати у родо-видові відношення [Сандалова, 2010, с. 43—44].

Оскільки досі не існує точного критерію для розмежування явищ варіантності (формальної та семантичної), звертаємо увагу на позицію М. Ізмайлової, яка взаємозаміну (субституцію) вважає недостатньою умовою для визнання терміна (будь-якої мовної одиниці) синонімом, тобто "синонімічність термінів не може виводитися з явища субституції" [Ізмайлова, 2009, с. 136].

Наведені твердження щодо місця субституції в межах варіантології доводять її проміжну позицію між синонімією та власне варіантністю, оскільки основне призначення субститутів — бути взаємозамінниками один одного. Власне цю тезу обстоює Ю. В. Сложенікіна, стверджуючи: "якщо мовні варіанти завжди виконують функцію заміщення, тобто той чи той варіант у кожному вживанні виступає як субститут, то зворотної залежності не існує: слово-субститут не обов'язково є варіантним різновидом якогось терміна" [Сложеникина, 2006, с. 148]. На думку дослідниці, основним критерієм розрізнення варіантів та субститутів є "належність взаємозамінюваних одиниць до одного термінологічного (термінного) поля: варіанти фіксуються лише в межах визначеної терміносистеми, субститути можуть перебувати і за її межами" [Там само].

Отже, аналіз досліджуваних понять засвідчив паралельне існування протилежних тенденцій до ототожнення й розрізнення синонімії та варіантності як мовних явищ, а також периферійного положення явища субституції. Оскільки нині недостатньо розпрацьовано проблему уніфікації термінного апарату теорії варіантності, залишаються лакуни щодо статусу цього лінгвістичного феномена.

ФОРМАЛЬНА ПОЛІЛЕКСІЯ (ДУБЛЕТНІСТЬ) У СИНТАКСИЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ

Варіантність як іманентна властивість мови — це рушій норми. У лінгвістиці мовну норму витлумачують як "сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування у певний період розвитку мови і суспільства" (Єрмоленко, 2007, с. 438). О. О. Селіванова мовну норму визначає як "обрані у процесі комунікативної взаємодії з числа варіантів мовної реалізації, уніфіковані, свідомо фіксовані й найбільш поширені традиційні зразки (стандарти) репрезентації системи мови (засоби і правила їхнього вживання). Мовна норма стихійно регулюється мовним середовищем й періодично підлягає зміні (Селіванова, 2006, с. 368). Як бачимо, поняття мовної норми передбачає поділ на традиційне та нове, правильне та неправильне, а тому поряд із уживанням одиниць *нормативно* (*правильно*) важливим є вивчення явищ, що існують поза нормою (*неправильно*).

Значна частина мовних явищ функціонує в мові стабільно, проте загалом мовні явища є відносними. Зазвичай на початковому етапі в розвитку мовних одиниць спостерігаємо варіанти, тобто модифікації цих самих одиниць, уживані за певних умов. Слушною у зв'язку з цим є думка Р. Й. Якобсона щодо понять "норма" — "ненорма": "Будь-яка зміна спершу стосується мовної синхронії: і старий, і новий різновиди співіснують спочатку в той самий час в тому самому мовленнєвому колективі як більш архаїчна і більш модна відповідно, до того ж одна з них належить до більш розгорнутого, а інша — до більш еліптичного стилю, до двох взаємозамінюваних субкодів того самого коду" [Якобсон, 1963, с. 102].

Варіантність синтаксичних термінів, подібно до інших лексичних одиниць, виявляємо на синхронійному та діахронійному зрізах, адже "варіантність як історичну категорію не можна досліджувати шляхом встановлення статичних зв'язків між мовними одиницями. Важливо визначити функціонально-динамічні зміни варіювання"

[Коць, 2016, с. 89]. З одного боку, розглядаємо особливості функціонування термінів на сучасному етапі, з'ясовуємо співвідношення системи та норми, адже жодна динамічна мовна категорія не може бути незмінною; з іншого, — досліджуємо причини, що породжують варіантність (дублетність), тобто спостерігаємо за процесом виформування одиниць, і відповідно за їхнім уживанням на сучасному етапі, а тому й розрізняємо як периферійне явище формальну діахронійну варіантність (діахронійну дублетність).

Аналізуємо формальні варіанти синтаксичних термінів відповідно до поданих груп варіантів у п. 1.3.

1. АКЦЕНТУАЦІЙНІ ВАРІАНТИ-ДУБЛЕТИ В СИНТАКСИСІ

У синтаксичній терміносистемі наявні поодинокі пари акцентуаційних дублетів, виявлених із позиції діахронії, тобто такі одиниці співіснують як наслідок процесів, що супроводжують формотворення в українській мові. Серед причин їхнього виникнення виділяють нейтралізацію наголосу, що сприяє розрізненню значень слів [Боярова, 2006; Радченко, 2000] та "особливості історичного еволюціонування термінології загалом" [Веселовська, 1960; Винницький, 2002; Пилинський, 1976; Иванов, 2004, с. 230].

Акцентуаційні варіанти виявляємо серед термінів-іменників та термінів-словосполучень із прикметниковим компонентом, подвійне наголошування яких пов'язане з розмежуванням кількох давніх форм або більш давньої форми терміна та її сучасного відповідника.

Групу термінів-іменників формують одиниці з наголосами, що переміщуються з кореня на флексію, з кореня на префікс, а також із варіантним кореневим наголосом.

До першої групи відносимо лексеми ***скла́дня*** (вона є калькою з польської мови) та ***складня́***. Термін із парокситонним наголошенням (тобто наголосом на другому складі з кінця) зафіксований у працях вихідців із Галичини, які є носіями південно-західного наріччя. Так, сучасний *синтаксис* названо *скла́днею* в граматиках О. Й. Партицького (Партицкий, 1873, с. 124), В. І. Коцовського (Коцовский, Огоновский, 1904, с. 74; Коцовский, Огоновский, 1912, с. 74); В. Мурського (Мурський, 1918, с. 66, 85), напр.: *Про вжи́вання рі́жних грама́тичних форм у* ***скла́дні*** (Мурський, 1918, с. 85).

Термін ***складня́*** з флексійним наголосом подано в граматиках, створених носіями південно-східного наріччя, тобто в працях Є. К. Тимченка (Тимченко, 1917, с. 5), П. Ф. Залозного, напр.: *синтаксисом або* ***складне́ю*** *зветься частина граматики*, *котра розглядає стосунки слів у розмові* (Залозний, 1917, с. 3), І. І. Огієнка, напр.: *Цариця всіх наук про лю́дську мову — це* ***складня́*** (Огієнко, 1937, с. 11).

Сучасні мовознавці прагнуть повернути до вжитку одиницю *складня* (або ж *синтакса*), мотивуючи це тим, що нині "бракує терміна, який склав би гідну конкуренцію поширеній іншомовній термінолексемі *синтаксис*" [Ципердюк, 2015, с. 111], проте, на нашу думку, це призвело б до руйнування відповідного термінополя. У разі схвалення терміна *скла́дня́* необхідною буде зміна одиниць, у складі яких є похідні від лексеми *синтаксис*, тобто терміни *синтаксичні конструкції**; *семантико-синтаксичний ***; *формально-синтаксичний****; *синтаксична модель***** тощо.

Зважаючи на виразний інтернаціональний термін *синтаксис*, а також тяглість його уживання (в працях І. І. Огієнка (Огієнко, 1908, с. 67), І. С. Нечуя-Левицького (Нечуй-Левицький, 1914, с. 3), П. Ф. Залозного (Залозний, 1917, с. 3), І. І. Гарайди (Гарайда, 1941, с. 103), Л. А. Булаховського (Булаховський, 1958, с. 8), І. Р. Вихованця (Вихованець, 1993) та інших дослідників, відмовлятися від нього не варто. Водночас наголосимо, що на позначення синтаксичного ладу мови (синтаксису) вже запропонано також терміни *синтактологія* або *синтаксологія* (Арібжанова, 2016, с. 14).

Друга група акцентуаційних дублетів представлена іменником чоловічого роду ***присудок***, який, за твердженням І. І. Огієнка, є "наш осуд чи присуд про підмета" [Огієнко, 1937, с. 29]. Ця лексема з'явилася внаслідок запозичення із чеської мови (чес. *prisudek* походить від дієсл. *prisouditi — присудити*, *приписати*).

Первісно вона мала кореневий наголос, пор.: *Коли в реченю окрім підмету і* ***прису́дка*** *є ще і поясняючі додатки*, *то таке речень зовемо розширеним* (Коцовский, Огоновский, 1904, с. 76); *В ре́ченях мо́жуть бу́ти* ***прису́дками***: *дїєслова́* (*пи́ше*), *імена́* (*пое́т*,

* Складневі конструкції.

** Семантико-складневий.

*** Формально-складневий.

**** Складнева модель.

пи́льний, *неді́ля*, *бі́ла*, *твоя́*, *оде́н*), *а на́віть і ці́лі́ зво́роти* (*ка́мінь глода́ти*) (Коцовский, Огоновский, 1912, с. 74); *Чи́нність пі́дмету*, *його́ прикме́та або́ стан*, *в яки́м він нахо́диться*, *зве́ться* ***прису́дком*** (Мурський, 1918, с. 66); ***Прису́дком*** *зве́ться сло́во*, *яке́ виска́зує*, що *пі́дмет ро́бить*, *яки́й є*, *або́ що з ним ді́ється* (Там само, с. 67). Згодом акцент переміщується до префікса. У граматиці І. І. Огієнка, наприклад, подано: *Звичайне речення складається з двох основних членів*: *пі́дмету й* ***прису́дка*** <...> *Підмет і* ***прису́док*** *міцно паруються між собою*, *а тому між ними ко́ми ставити не можна* (Огієнко, 1937, с. 28). Сучасні словники лінгвістичних термінів фіксують наголос тільки на першому складі — ***прису́док*** (Ганич, Олійник, 1985, с. 224; Єрмоленко, Бибик, Тодор, 2001, с. 141; Вихованець, 2004 а, с. 530; Вихованець, 2007 ж, с. 552).

Третій різновид акцентуаційних дублетів-іменників репрезентує термін ***речення***, в якому ще на початку XX ст. активно конкурували кореневі наголоси. Так, наголошення на другому складі виявлено у граматиці В. Мурського: *Ду́мка*, *ви́сказана або́ напи́сана*, *зве́ться* ***рече́ння*** (Мурський, 1918, с. 66); ***Рече́ння***, *зло́жене з рече́нь головни́х і побічни́х*, *зветься підря́дно зло́женим* (Там само, с. 76), а усталений сучасною нормою наголос на першому складі виявлений у граматиках В. І. Коцовського та І. М. Огоновського: *В* ***ре́ченях*** *мо́жуть бу́ти пі́дметами*: *і́менники* (*дуб*, *гру́ша*), *прикме́тники* (*си́тий*), *числівники́* (*оде́н*, *дру́гий*), *заі́менники* (*хто*, *той*), *дієслова́* (*кра́дене*, *хвали́ти*, *кара́ти*), *прі́йменики* (*від*), *прислівники́* (*га́рно*), *злу́чники* (*коли́*), *о́клили* (*ох*), — *сло́вом вся́кі ча́сти мо́ви*, *а на́віть* ці́лі́ ***ре́чення*** (Коцовский, Огоновский, 1912, с. 75), у працях І. І. Огієнка (*Окрема закінчена думка*, *проказана чи написана*, *зветься* ***ре́чення*** (Огієнко, 1937, с. 20)).

Актуаційними варіантами-дублетами можуть бути також прикметники. В аналізованому матеріалі виявляємо терміни з флексійно-кореневим (кореневo-флексійним) типом наголошування компонентів-прикметників: *іменна́ частина присудку — іме́нна частина складеного присудка*, *просте́ ре́чення* (Ганич, Олійник, 1985, с. 226); *про́сте рече́ння — про́сте ре́чення — про́сте́ речення*, *про́стий присудок — прости́й присудок*, *ускладнене про́сте́ речення — ускладнене просте́ речення*.

Термін із прикметником, наголошеним на другому складі, поданий у першій половині XX ст. у граматиці Є. К. Тимченка: ***Іме́нна*** *частина присудку зветься присудковим іменням*, *а дієсло-*

во — помічним дієсловом (Тимченко, 1918, с. 53). Нині ж наголошування цього прикметника флексійне, ***іменна́*** *частина складеного присудка. Та частина іменного складеного присудка, яка виражає його основне значення* (Ганич, Олійник, 1985, с. 90). Така конкуренція наголосів є виявом діахронійної дублетності.

Попри функціонування термінів зі спільним складником *простий*, наголошування цього компонента у першій половині XX ст. було різним. Пару термінів *про́стий присудок*: *Присудок, висловлений дієсловом, зветься* ***про́стим*** *або дієсло́вним* (Огієнко, 1937, с. 100) — *просто́й присудок* уважаємо діахронійними дублетами, адже конкуренція форм усе ж призвела до переважання однієї з них (одиниці з наголосом тільки на останньому складі (на флексії)).

Щодо терміна *просте речення*, то аналіз його функціонування в першій половині XX ст. свідчить про наявність дублетного (варіантного) наголошування одиниці *речення* та незмінний кореневий тип наголошування прикметника: *Приміняючись одно до одного, слова розмови гуртуються в окремі сім'ї, котрі в граматиці звуться рѐченнями, власне* ***про́стими ре́ченнями*** (Залозний, 1917, с. 4); *рече́ння* ***про́сте*** (Мурський, 1918, с. IV); *Речення, складене з одного підмета й присудка, чи тільки одного з них, з доданням членів пояснювальних чи без них, зветься* ***про́стим*** (Огієнко, 1937, с. 209). Сучасний етап розвитку синтаксичної терміносистеми позначений усталеним наголосом на іменниковому компоненті (тобто на першому складі; *ре́чення*) та подвійного наголошування прикметникового компонента (*про́сте* та *просте́*) (Андерш, 2004, с. 535; Андерш, 2007, с. 557; Кононенко, 2007, с. 778).

Особливістю функціонування терміна *просте речення* в першій половині XX ст. є те, що незмінним із погляду акцентуації був прикметниковий компонент (*про́сте*, кореневий тип наголошування), а дублетністю (варіантністю) наголошування позначений іменниковий компонент, тобто зафіксовані одиниці *ре́чення* та *рече́ння.*

Незважаючи на твердження О. І. Радченко про те, що "в українській літературній мові варіантність норми в акцентології надзвичайно розвинена, а <...> наголос функціонує в усному мовленні, яке важче проконтролювати нормалізаторам, і тому існування великої кількості нормативних акцентних варіантів у термінології підтримується самою системою української мови" [Радченко, 2000, с. 89], можемо констатувати поодиноке представлення акцентуаційних термінів-варіантів (дублетів) синтаксису на синхронійному рівні.

Отже, нечисленна група акцентуаційних дублетів у синтаксичній термінології української мови з'являється внаслідок конкуренції кореневого та флексійного типів наголосів із переважанням флексійного наголошування. Нині ж акцентуаційна норма усталилася, про що свідчить кодифікація термінів у лексикографічних джерелах.

2. ПРАВОПИСНІ ВАРІАНТИ СИНТАКСИЧНИХ ТЕРМІНІВ

У синтаксичній терміносистемі виділяємо пари (ряди) тотожних за значенням одиниць, у яких ті самі звуки передано по-різному, а також одиниці, зафіксовані з написанням разом, окремо та з дефісом. Ці терміни потрактовуємо як правописні варіанти, до яких зараховано фонетичні та графічні варіанти-дублети.

2.1. Фонетичні дублети терміносистеми синтаксису

Наявність фонетичних варіантів у синтаксисі, виявлених на діахронійному рівні, спричинена неузгодженістю передавання слів іншомовного походження засобами української мови, зокрема іншомовних **g** та **h** літерами **г** та **ґ**, дифтонгів **[ia]** та **[au]**, а також видозміною форми слова у процесі його історичного розвитку.

До групи фонетичних дублетів зараховуємо пари термінів, у яких іншомовні приголосні **g** та **h** (літерами **г** та **ґ**) мають різні відповідники. Подекуди той самий текст може містити правописні варіанти, напр.: *Заперечні* ***генітивні*** *речення здавна вважалися безособовими. При цьому форми з нема і не було*, *не буде тощо*, *як правило*, *розривалися і розглядалися як різні підтипи — прислівникові і дієслівні* <...> (Слинько, Гуйванюк, Кобилянська, 1994, с. 270); *Виділяють номінативні і* ***ґенітивні*** (ЗССЛ, 2012, 1, с. 197); *На нашу думку*, ***генітивно****-квантитативні речення становлять окремий різновид іменних квантитативних речень*, *головний член яких виражений кількісно-іменним сполученням у родовому відмінку*, *що передає не тільки значення наявності*, *буття*, *існування предметів*, *а й вказує на їх кількісну ознаку* (Рабанюк, 1998, с. 49); *Квантитативно-****ґенітивні*** *речення та їх варіанти* (Там само, с. 260). Відзначимо, що в двох останніх прикладах тотожні значення термінів передано різним оформленням літер **g** та **h** та переставлянням компонентів складного слова.

Подібна дублетність спричинена тривалою "боротьбою" за повернення до української абетки літери **ґ**. Уперше у своїй "Граматиці" (1619) зафіксував спеціальну літеру **ґ** М. Смотрицький, згодом цю букву закріпив в українській орфографії П. Беринда, наступний етап — наявність букви **ґ** в усіх друкованих текстах XVII—XVIII ст. на всій території поширення української мови [Німчук, 2002, с. 39]. Подальший період в історії цього звука позначений неоднорідним уживанням звука **[ґ]**: з одного боку, діяло розпорядження Петра I, за яким "на Лівобережжі і в Києві дозволялося друкувати книги тільки церковнослов'янською мовою, причому так, щоб вони нічим не відрізнялися від російських" [Там само, с. 39], а з іншого, — "на українських землях, що входили до складу Австро-Угорщини, буква **ґ** не переставала використовуватися протягом усього XVIII—XX ст., щоправда у XIX ст. непослідовно, залежно від уподобань автора або видавця" [Там само, с. 40]. Зі здобуттям Україною незалежності з'явилася необхідність реабілітувати літеру **ґ**. Науковці підкреслювали, що її існування збагачує українську графіку.

Написання (та загалом функціонування) літери **ґ** в українській традиції і досі є непослідовним. У проєкті нової редакції українського правопису (1999) запропоновано "писати в запозичених загальних назвах тільки **г**, незалежно від того, **h** чи **g** вимовляють у мові-джерелі" (ІУП, 2004, с. 564), проте й подано альтернативний варіант, зокрема "писати **г** або **ґ** залежно від того, як слово звучить у західноєвропейських мовах <…> дозволити паралельні написання" (Там само). Згідно з правописом, "**ґ** передає на письмі задньоязиковий зімкнений приголосний як в українських словах, так і в давнозапозичених і зукраїнізованих" (УП, 2015, с. 118—119), а іншомовні "**g** і **h** звичайно передаються літерою **г** <…> В окремих словах англійського походження **h** передається літерою **х**" (Там само, с. 118—119). З огляду на зазначене, нормативним усе ж уважаємо вживання літери **ґ**.

Ще однією групою фонетичних дублетів є терміни з дифтонгом **[іа]** в середині слів. "Подвійне" написання термінів з **іа**, зокрема й інших йотованих голосних після голосних, спричинено історично. Написання в іншомовних словах йотованих голосних після **і** засвідчене ще слов'янськими пам'ятками. З огляду на те, що в українській народній мові досить поширеним був вставний звук **[й]**,

І. І. Огієнко, наприклад, свого часу замість **іа** та **іе** рекомендував у чужих словах писати **ія** та **ієр**. Згодом, прагнучи скасувати живомовно обґрунтовані правила української мови, нормалізатори 1933 р. "веліли все писати на лад російської орфографії" [Німчук, 2002, с. 58—62].

Згідно з українським правописом іншомовну сполуку **іа** треба передавати через **іа**, а тому й у сучасному науковому дискурсі (зокрема, в синтаксичній термінології) спостерігаємо переважно одиницю з **іа**: *соціативний*. Оскільки українській мові явище зяяння не притаманне, нечисленними є спроби передавання дифтонга **[іа]** через **ія** в літературній мові загалом. У синтаксичній терміносистемі фонетичну дублетність представлено тільки парою термінів *соціятивний підмет — соціативний підмет*.

У працях 50-х років XX ст. виявляємо паралельне функціонування термінів із **іа** та **ія**: ***Соціятивним*** *підметом зветься підмет*, *виражений двома іменами*: *перше стоїть у називному відмінку*, *а друге в орудному і зв'язується з першим за допомогою прийменника з...* (Шерех, 1951, с. 82); ***Соціятивний*** *підмет можна легко заступити на однорядні підмети* (Там само, с. 82); *Складений* ***соціативний*** *підмет легко піддається заміні на однорідні підмети* (КСУЛМ, 1951, с. 28). У цей же період спостерігаємо переважання терміна з компонентом ***соціативний***: *Окремим типом складеного підмета є* ***соціативний***, *що виражається граматичним поєднанням відмінкових форм називного і орудного суб'єктного за допомогою прийменника з* (*зі*) (Недбайло, 1951, с. 56—57); *Особливим є статус* ***соціативного*** *підмета*, *в якому слова*, *що його утворюють*, *не становлять семантичної єдності* (Загнітко, 2009 а, с. 26); *За третьою типовою моделлю* "N_1 + *preap* (*з*, *із*) + N_5" *побудований підмет-словосполучення зі значенням комітативності* ("***соціативний*** *підмет*"), *як-от*: *Андрій із Дзвінкою планували виїхати рано-вранці* (Н. Зборовська). *За семантикою такі підмети тотожні однорідним підметам*, *оскільки дія*, *репрезентована дієсловом-присудком*, *стосується обох дійових осіб* (Кульбабська, 2011, с. 490). Зауважимо, що в запропонованому В. В. Німчуком правописі (1999) подане правило, згідно з яким у словах іншомовного походження варто писати **ія**, проте й визначено альтернативне написання з **іа** (ІУП, 2004, с. 567).

Серед правописних дублетів виділяємо пари (ряди) одиниць, у яких по-різному передано дифтонг **[аu]**: *к**ав**зальні підрядні речен-*

*ня — к**ау**зальні підрядні речення*. Хронологічно ранішими є варіанти зі сполукою **ав**, напр.: *Причинові* (***кавзальні***) *підрядні речення стосуються прямо або через відповідник до присудка головного речення*, *відповідаючи на запитання обставин причини* (*чому*?) (Шерех, 1951, с. 114). Сьогодні спостерігаємо паралельне функціонування одиниць із **ав** та **ау** в літературній мові, проте в термінології немає такої послідовності. Водночас у наукових текстах фіксуємо тенденцію до повернення звукосполуки **[ав]** у словах іншомовного походження, оскільки "написання з **ав** відбивають природну вимову іншомовних дифтонгів **au**, адже в українській мові після голосних звук **[в]** набуває характеру нескладового **[у]**, який на письмі (за етимологічним принципом) позначаємо через **в**" [Німчук, 2002, с. 69].

Отже, наявність фонетичних варіантів свідчить про правописну невпорядкованість засобів передавання дифтонгів, а тому й конкуренцію термінів, зумовлену прагненням нормалізаторів до відтворення орфографії як у 30-х роках XX ст., що призводить до все частіших випадків заступання дифтонгів звукосполуками голосного з приголосним у сучасних текстах (проте в працях спостерігаємо дотримання правил чинного "Українського правопису").

2.2. Графічні варіанти-дублети в синтаксичній термінології

Матеріал дослідження дає підстави виокремити два різновиди графічних дублетів, тобто тотожних за значенням одиниць, що передаються на письмі по-різному. До першої групи належать слова із подвоєними або неподвоєними літерами; друга група представлена словами, які пишемо разом, окремо або з дефісом.

Перший різновид проілюструємо варіантами терміна *апозиція — аппозиція* (*аппозитив*). В "Українському правописі" (§ 89) передбачене написання слів іншомовного походження за допомогою неподвоєних та подвоєних приголосних, зокрема в п. 1 зауважено: "у загальних назвах іншомовного походження приголосні звичайно не подвоюються <...>. Тільки в окремих загальних назвах зберігається подвоєння", а у п. 2 — "при збігу однакових приголосних префікса й кореня подвоєний приголосний маємо лише тоді, коли в мові вживається паралельне непрефіксальне слово", коли ж "непрефіксальне слово своїм змістом далеко відходить від

префіксального (напр.: *нотація — анота́ція*, *конота́ція*), приголосний не подвоюється на письмі" (УП, 2015, с. 199).

Через те, що можливе різне потрактування терміна іншомовного походження *апозиція* / *аппозиція*, зокрема наявність кількох версій його походження: або "від гр. ἀ... — префікс, що означає заперечення, відсутність, і лат. *positio* — положення, розташування (Вихованець, 2004, с. 30), або від лат. *appositio* — прикладання" (Кротевич, Родзевич, 1957, с. 16; Словник іншомовних слів, 1985, с. 76), у наукових текстах спостерігаємо різні написання цієї одиниці (із подвоєною та неподвоєною літерою). Так, наприклад, від початку 50-х років зафіксоване написання однієї **п**: *Іменники можуть узгоджуватися з іншим ім'ям*, *коли входять до складу присудка*, *а також*, *коли вони виконують ролю прикладки* (***апозиції***) (Шерех, 1951, с. 164); *Аналізуючи означальні відношення між двома іменниками*, *які позначають одне поняття*, *вчений* (*О. О. Потебня. — О. В.*) *зазначав*: "*Відмінність між означуваним іменником і означуючим іменником полягає в тому*, *що в останньому ознака не прямо приписується певній ситуації*, *а через опосередкування іншою субстанцією*" <...>. *Цей член він позначив латинським терміном* "***апозиція***", *що означає* "*прикладання*". *Пізніше він був використаний як термін в українському перекладі — прикладка* (Байдусь, 2006, с. 59). Згодом — у наукових текстах подають подвоєне написання **п**: ***Аппозити́в*** <...> *— лінгв. Те саме*, *що при́кладка. 2.* <...> ***Аппозиція*** *—* <...> *2. лінгв. Те саме*, *що* ***аппозити́в*** (Чумак, 2010, с. 250; Чумак, 2010 а, с. 250).

Про неусталеність правописної норми щодо написання одиниць іншомовного походження свідчить, наприклад, і різне оформлення терміна *апозиція* / *аппозиція* в різних виданнях енциклопедії "Українська мова". У ранішому виданні 2004 р. подано термін із однією **п**: *Прикладка*, ***апозиція*** *— різновид означення*, *виражений іменником і узгоджений з опорним словом у формі відмінка* (Вихованець, 2004, с. 524—525). В останньому виданні зафіксовано термін із подвоєнням: *Прикладка*, ***аппозиція*** *— різновид означення*, *виражений іменником і узгоджений з опорним словом у формі відмінка* (Вихованець, 2007 є, с. 547).

Отже, сьогодні обидва варіанти термінів представлені в науковому дискурсі як рівноправні, проте, зважаючи на кодифікацію

терміна із подвоєним написанням ***аппозиція***, вважаємо за доцільне використовувати саме цю форму.

Другий різновид правописних графічних дублетів формують одиниці, які можемо писати разом, із дефісом або окремо. Такі терміни функціонують паралельно, а тому можемо вказати на неусталеність їхнього написання, що свідчить про живий мовний процес, стадію становлення цих терміноодиниць. Цей вид варіантності представлений складними прикметниками, перша частина яких за походженням є прислівниковою; серед термінів-іменників правописну дублетність не виявлено.

У наукових текстах зафіксовані хронологічно марковані написання термінів *узагальнено-особове речення — узагальненоособове речення*, *неозначено-особове речення — неозначеноособове речення* разом або з дефісом, тобто від останньої третини XX ст. спостерігаємо усталене написання цих одиниць (компонентів), і відповідно функціонуванням тільки однієї форми: терміни з компонентами *узагальнено-особове* та *неозначено-особове* (*речення*) пишемо дефісно, а термін *складнопідрядне* (*речення*) — разом. Аналіз контекстів уживання досліджуваних термінів дає підстави стверджувати, що попри нормативне (“сучасне”) дефісне написання лексем вже у “Словнику лінгвістичних термінів” 1957 р. спостерігаємо одиничний випадок варіантного написання одиниць (тобто разом), зокрема в праці О. С. Мельничука виявляємо: *Так стоїть справа*, *наприклад*, *з конструкціями дієслівних односкладних речень*, *відомих під назвами безособових*, ***неозначеноособових***, ***узагальненоособових*** *тощо* (Мельничук, 1966, с. 59). Дефісне написання термінів *відносно-особове речення*, *неозначено-особове речення*, *узагальнено-особове речення* зберігається і до сьогодні: ***Відносно-безособове речення***, *относительно-безличное предложение — термін*, *що вживається деякими лінгвістами для* ***неозначено-особових*** *і* ***узагальнено-особових речень*** (Кротевич, Родзевич, 1957, с. 28); ***Узагальнено-особові*** *й* ***неозначено-особові речення*** *кваліфікують також і як одночленні. У своїх внутрішніх межах односкладні речення розрізняються синтаксично та морфологічною якістю головного структурного компонента* (Куц, 2006, с. 135); ***Узагальнено-особові речення*** **(*УОР*)** *як автономний семантико-структурний тип односкладної конструкції маркує дію узагальненої особи*, *тобто такої*, *що* “*сприймається як більш або менш об’ємна збірність чи множинність осіб*” (Коваль, 2013, с. 86).

На етапі становлення синтаксичної термінології терміни *речення рівнорядно-зложене — рівнорядно зложене речення* були закріплені з дублетним (варіантним) написанням (з дефісом або окремо), але згодом ці одиниці змінили більш точним терміном *складносурядні речення* на позначення тієї ж структурної одиниці: *Речення зложене складається з реченнь головних або головних та побічних. В першім випадку є воно* ***рівнорядно-зложене***, *в другім* ***підрядно-зложене***, *н. пр. Тихесенько вітер віє, степи — лани мріють* (Мурський, 1918, с. 73); *Речення* ***рівнорядно-зложене***. *Речення, зложене з самих реченнь головних, зветься* ***рівнорядно зложеним***. *Думка одного речення поширюється тоді другим, підтверджується або протиставиться їх якусь другу думку, Василь взяв перо, почав писати* (Там само, с. 74); *Перше речення, зложене зі самих зрозумілих, отже головних речень, зветь ся* ***рівнорядно-зложене***, *друге, зложене з головного й побічного* (*побічних може бути й більше*), *називається* ***нерівнорядно-зложене*** (Сімович, 1921, с. 399); *Зложене речення, складене із речень самостійних, зветься* ***рівнорядно-зложене*** (Огієнко, 1937, с. 210); *Тривалий час такі* (*складносурядні. — О. В.*) *речення називали* ***рівнорядно-зложеними***, *або сполукою речень на тій підставі, що поєднуються головні речення* (*В. Сімович та ін.*) (Загнітко, 2009 а, с. 81).

Тогочасні терміни на позначення інших видів речень (*підрядно-зложене речення, нерівнорядно-зложене речення*) зафіксовані лише з дефісним написанням. Пор.: <...> *називаєть ся* ***нерівнорядно-зложене*** (Сімович, 1921, с. 399); *Коли два чи декільки простих речень із'єднуються в одне ціле так, що одне залежить від другого, то таке ціле зветься* ***підрядно-зложеним реченням*** (Огієнко, 1937, с. 233); ***Підрядно-зложене речення***, *що має приявну чи здогадну зв'язку, зветься зв'язковим. Коли пояснювальне речення не має зв'язки й розпочинається прикметником, дієприкметником або дієприслівником, то таке* ***підрядно-зложене речення*** *зветься беззв'язковим* (Там само, с. 243).

Нині ж синтаксична термінологія представлена групами термінів-дублетів, компоненти-прикметники яких пишемо: 1) окремо та з дефісом; 2) разом та з дефісом. Правописна ж узгодженість поданих одиниць пов'язана передусім із можливістю по-різному потрактовувати орфографічні правила.

У правописі зазначено, що написання складних прикметників залежить від значення частин цих одиниць. Так, наприклад, якщо у прикметника, що складається з двох чи кількох компонентів, "основне смислове навантаження передається останнім прикметником, а попередні лише звужують, уточнюють його зміст. Такі прикметники, як правило, мають термінологічне значення" (УП, 2015, с. 42), то їх потрібно писати разом. Водночас "прислівники, утворені від більшості відносних прикметників, як правило, зберігають на собі логічний наголос і не зливаються в одне слово з наступним прикметником або дієприкметником", тому й пишемо їх окремо; а за умови уточнення значення складного прикметника прислівник як його компонент варто писати разом із цим прикметником (Там само, с. 42). Пояснити написання з дефісом графічних варіантів можливо правилом, згідно з яким з дефісом пишуться "складні прикметники, утворені з двох чи більше прикметникових основ, якщо названі цими основами поняття не підпорядковані одне одному", і "між компонентами цих складних прикметників, не з'єднаними в одне слово, можна вставити сполучник і" (Там само, с. 43).

Отже, перша група правописних термінів-дублетів представлена парами одиниць ***синтаксично зв'язане словосполучення — синтаксично-зв'язане словосполучення***: *Входячи до складу речення*, *вільні синтаксичні словосполучення розчленовуються і виражають різні члени речення. Проте окремі з них залишаються в структурі речення нерозчленованими*, *позиційно стійкими*, *оскільки вживаються в ролі якогось одного члена речення* (***синтаксично-зв'язані словосполучення***) (Гуйванюк, Максим'юк, 2010, с. 24); *У невільних* (*нечленованих*, ***синтаксично-зв'язаних***) *словосполученнях самостійність одного з компонентів послаблена чи й взагалі втрачена*, *через що все словосполучення стає синтаксично чи семантично неподільним*, *займає в реченні синтаксичну позицію якогось одного члена речення. Тому такі словосполучення називають ще позиційно стійкими* (Там само, с. 30); ***Синтаксично зв'язані*** (*нечленовані*, *неподільні*, *цілісні*) *словосполучення виконують роль одного члена речення* (Загнітко, 2009 а, с. 17); ***Синтаксично зв'язані*** (*нерозкладні*) ***словосполучення***, *як і синтаксично вільні*, *будуються за певною структурною схемою*, *мають граматичне значення* (*суб'єктне*, *об'єктне*, *апозитивне*, *комплетивне*,

обставинне — темпоральне, *локальне*, *каузальне та ін.*) (Гуйванюк, Максим'юк, 2010, с. 6); а також ***формально-елементарне речення — формально елементарне речення*** (*Отже*, *прості ускладнені речення — окремий клас неелементарних речень*, *виразно протиставлюваний класові простих* ***формально елементарних*** (*неускладнених*) ***речень***) (Кульбабська, 2011, с. 63); *Зокрема*, *первинна предикація* (*пряма й непряма*) *репрезентує структурний центр* ***формально елементарного речення*** (*мінімальну структурну схему*) *і водночас його семантико-синтаксичний мінімум*, *сформований базовим предикатом та базовим суб'єктом*, *зумовленим його валентністю*, *який указує на відповідні ролі* (*функції*) *істот і неживих предметів* (Там само, с. 559).

Друга група правописних дублетів представлена парою термінів ***категорійно-станове словосполучення — категорійностанове словосполучення***: ***Категорійно-станові словосполучення*** *утворювались переважно поєднанням слова категорії стану та дієслова або прислівника* (Плетенецька, 2013); *Схема аналізу словосполучення… за лексико-граматичним принципом* (*за морфологічним вираженням*): *а*) *головного* (*основного*, *стрижневого*) *компонента*: *субстантивне*, *ад'єктивне*, *прономінативне*, *вербальне*, *адвербіальне*, ***категорійностанове*** (Загнітко).

Активний розвиток нових підходів до вивчення граматики призвів до виформування частини термінів, зокрема й синтаксису, із компонентами *власне* та *невласне*. У наукових текстах спостерігаємо правописну невпорядкованість щодо написання разом або з дефісом одиниць із відприслівниковими частками *власне / невласне.* Пор.: *невласне пряма мова — невласне-пряма мова*, *власне неповне речення — власне-неповне речення*, *власне-локативні предикати — власне локативні предикати*, *власне прилягання — власне-прилягання.*

В "Українському правописі" написання складних прикметників визначене з урахуванням синтаксичного зв'язку компонентів словосполучення, від якого утворено прикметник, проте до досліджуваного виду термінів можна застосувати різні правила: 1) щодо написання **разом**, зокрема "складні прикметники, в яких першим компонентом виступає прислівник"; "складні прикметники (з двох або кількох компонентів), у яких одне смислове навантаження передається останнім прикметником, а попередні звужують, уточ-

нюють його зміст. Такі прикметники, як правило, мають термінологічне значення" (УП, 2015, с. 42); 2) щодо написання **окремо**, наприклад, "прислівники, утворені від більшості відносних прикметників, як правило, зберігають на собі логічний наголос і не зливаються в одне слово з наступним прикметником або дієприкметником" (Там само).

Також у науковому дискурсі зафіксовано терміни *квазіречення — квазі-речення*, які через відмінності в написаннях є дублетами. Згідно з правописом складноскорочені слова з першою частиною *квазі-* пишемо разом (УП § 25, п. 4 а), а тому таке написання є нормативним, проте нині ця форма слова представлена мало, напр.: *В енциклопедії* "*Українська мова*" (2000) *вживається термін словоречення*, *еквівалент речення* (*автор статті — А. П. Грищенко*). *Це з погляду синтаксичного* ***квазіречення***, *структурно нечленовані*, *часто імперативно-експресивні синтаксичні одиниці*, *які виражаються різнотипними частками*, *багатьма іншими словами*, *переважно неповнозначними мовними одиницями зі значенням тієї чи іншої модальності* (Кущ, 2005, с. 299).

Написання ж з дефісом можна вважати виявом авторського бачення синтаксичної одиниці: 1) або як виразника єдиного поняття (і відповідно цілісної одиниці); 2) або як одиниці (поняття), статус якої невизначений: ***Квазі-речення*** *не містять інформації*, *в силу цього їм не притаманна суб'єктно-предикатна основа. До них належать*: *речення-звертання* (*вокативи*); *вигукові речення*, *які виступають засобом вираження емоцій*; *речення-репліки* (*на схемі їх не подано*, *оскільки вони наявні в діалогах*); *а також близькі до них метакомунікативні* (*формулоподібні*) *речення*, *основним призначенням яких є налагодження або закінчення мовленнєвого контакту* (Загнітко, 2009 а, с. 20); *За ознаками структурного вираження предикативного зв'язку речення поділяються на членовані та нечленовані* (***квазі-речення***). *Нечленованими називаються речення*, *що складаються з одного слова або словосполучення* (Там само, с. 23).

Як бачимо, правописна (орфографічна) неузгодженість "пояснюється дією тенденції до скорочення кількості самостійних елементів полілексемного терміна відповідно до вимог стислості терміна. З іншого боку, помітна тенденція до ускладнення морфологічної структури термінів, викликана прагненням точніше номі-

нувати відповідний мовний феномен, передати більшу кількість його диференційних ознак і таким чином збільшити ступінь семантичної мотивованості спеціального слова" [Иванова, 2009, с. 18]. Написання ж окремих звуків пов'язане зі способом передавання іншомовних одиниць, що безпосередньо зумовлене історичним розвитком мови.

У наукових текстах послуговуються також термінами з компонентом *однорядні* (*неоднорядні*) та *однорідні* (*неоднорідні*). Лексеми із частиною *однорядні* (*неоднорядні*) віднаходимо тільки в працях першої половини XX ст., а на сучасному етапі — лише терміни з компонентом *однорідні* (*неоднорідні*), що дає змогу визнавати ці одиниці дублетними на діахронійному рівні. Для визначення різновиду аналізованих пар тотожних за значенням одиниць звертаємося до даних лексикографічних джерел.

Так, з'ясовано, що ще в XIV—XV ст. були зафіксовані лексеми *рѧдъ* ('порядок') та *рꙗд* (по рѣду — послідовно, по порядку) з єдиним значенням (ССТУМ, 1977, 2, с. 314), окрім цього, виявляємо, що лексеми *братꙗи* та *братѧи* визнано графічними варіантами, що підкреслює нерозрізнення літер ѣ та ѧ. Зважаючи на подані вище твердження, наголошуємо на неусталеності тогочасної графічної системи, а тому й на "подвійному" написанні лексем (*рѧдъ* та *рѣд*), тобто на можливості графічного знака ѧ одночасно позначати м'якість попереднього приголосного перед [а] (хотарѧ), сполучення [йа] (боѧрин) або ж виступати замість ѣ (вѧрному, прѧ[д], въсѧ[м]) [Русанівський, 2001, с. 48].

На сучасному етапі одиниці *ряд* та *рід* (та їхні похідні) чітко розмежовані за значенням: "Ряд — 1. Сукупність однорідних предметів або живих істот, розташованих одне поруч з одним, одне за одним, витягнутих в одну лінію" (СУМ (VIII), с. 922), а "Рід — 1. Форма спільності людей за первіснообщинного ладу, господарське і соціальне об'єднання кровних родичів. 2. Ряд поколінь, що походять від одного предка <…> 3. Вид, тип чого-небудь <…> 5. *лог*. Поняття, що включає в себе ряд менш загальних, видових понять" (Там само, с. 554).

У лінгвістичній термінології терміни з компонентами ***однорядний*** та ***неоднорядний*** виявлені тільки в працях першої половини XX ст., а згодом на позначення цього різновиду одиниць почали використовувати терміни ***однорідний*** та ***неоднорідний***. *Коли де-*

кілько частин речення відповідають на однакові питання, і виражено їх однаковою граматичною формою, то вони звуться ***однорядними*** (Залозний, 1917, с. 6); *Його* (стягнене речення. — *О. В.*) *можна розложити на стілько простих реченнь, скільки в йому* ***однорядних*** *частин* (Там само, с. 27); *Отже сполучника та вживаємо здебільшого в межах речення: він звичайно сполучає* ***однорядні*** *члени речення і не сполучає* (*або, як і сполучає, то дуже рідко*) *реченнів* (Смеречинський, 1932, с. 209); *Часом ув одному реченні маємо по кілька* ***однорядних*** *членів, головних чи пояснювальних* (Огієнко, 1937, с. 205); *Члени речення, що відповідають на одне питання і відносяться до одного слова в реченні, звуться* ***однорядними*** (Шерех, Кислиця, 1947, с. 31); *Тут означення* ***неоднорядні****. Вони характеризують один предмет з різних боків, тобто вказують на різнорідні ознаки: чудова — з боку якости, майова — щодо пори року; ніжнім — з боку якости, високім — з боку розміру* (Там само, с. 36).

Починаючи з другої половини XX ст. уживають терміни з компонентами ***однорідний*** та ***неоднорідний***: *Крім того, в поетичних творах досить часто в ряд* ***однорідних*** (*сурядних*) *членів включаються такі, що з стилістично нейтрального погляду є паралельними, а отже, не виступають* ***однорідними*** (Лобода, 1975, с. 200—201); *Ядро категорій сурядності формують сурядно поєднані компоненти складносурядних* (*єднальних*) *речень і трансформи таких речень* (*серед простих ускладнених*) *з рядами сурядних єднальних значень у сфері* ***однорідних*** *членів речення, а також* (*у традиційній класифікації ускладнені прості*) *конденсовані — перехідного типу — речення з т. зв.* ***однорідними*** *присудками, підметами, головними членами односкладних моделей* (*у єднальному сурядному взаємовідношенні і граматичній рівноправності*) (Мірченко, 2001, с. 247); ***Неоднорідними*** *є також означення, одне з яких* (*наступне*) *доповнює, уточнює попереднє* (*Хоч такі означення і неоднорідні, але вони відділяються одне від одного комою, бо вимовляються з особливою пояснювальною інтонацією. Між такими означеннями можна вставити слово тобто.*) (Кулик, 1961, с. 136); *На уточнюючі ад'єктивні звороти довгий час не звертали достатньої уваги. Звичайно про них ішла мова тоді, коли виявляли форми* ***неоднорідних*** *означень. При цьому їх називали пояснювальними або уточнюючими означеннями, але окремо не виділяли* (Слинько, Гуйванюк, Кобилянська, 1994, с. 370).

З огляду на викладене вище підкреслимо, що виявлену тільки на рівні діахронії групу одиниць із коренями *-ряд-* та *-рід-* потрактовуємо як графічні терміни-дублети; водночас, оскільки сьогодні значення цих одиниць (термінів із коренями *-ряд-* та *-рід-*) чітко розмежовані, визнаємо графічну дублетність периферійним, межовим явищем між семантичною варіантністю (синонімією) та формальною варіантністю (власне варіантністю, дублетністю).

Отже, правописна варіантність (дублетність) у синтаксичній терміносистемі представлена двома виявами: фонетичним та графічним. Наявність варіантних (дублетних) одиниць спричинена паралельним уживанням термінів на певному етапі історичного розвитку з актуалізацією однієї з форм.

3. ЕТИМОЛОГІЧНІ ДУБЛЕТИ

У синтаксичній терміносистемі виділяємо групу різних за походженням, але тотожних за значенням одиниць, які визнаємо етимологічними дублетами, тобто одиницями на позначення тотожних понять, виформуваних за посередництва різних мов. У лінгвістиці загальноприйнятим є розуміння етимологічних дублетів як мовних одиниць, "які є результатом конвергенції (лат. *convergentio*, від *convergo* — сходжусь, наближаюсь) лексем у процесі міжмовних контактів" [Карп'юк, 1978, с. 75], тобто слів, що походять від однієї основи, але мають у сучасній мові різне значення, написання та вимову.

У формуванні аналізованих термінів значну роль відіграли запозичення з класичних мов (грецької та латини), про що свідчить паралельне функціонування питомих та запозичених термінів на сучасному етапі розвитку синтаксичної науки, тому власне цей факт і дає змогу потрактовувати такі одиниці як етимологічні варіанти-дублети.

З огляду на викладене вище, розрізняємо дві групи термінів-дублетів: 1) питомі терміни, які корелюють із термінами грецького походження; 2) питомі терміни, які мають відповідники латинського походження.

Група дублетів, яка містить скальковані одиниці грецького походження на позначення зв'язків синтаксичних структур, у синтаксичній термінології представлена окремими лексемами. В україн-

ській мові збережене фонетичне оформлення та значення цих термінів: *сурядність — паратаксис* (від гр. παράταξις — *para* — біля, близько, суміжно + *taxis* — розміщення, *parataxis* — розміщення поруч) — *юнкція*; *підрядність — гіпотаксис* (від гр. *hypo* — під + + *taxis* — розміщення, *hypotaxis* — підрядність). Починаючи з 50-х років XX ст., спостерігаємо тенденцію паралельного функціонування термінів у наукових текстах. Пор., напр.: ***Підрядність*** (***гіпотаксис***) — *це синтаксичний зв'язок, який поєднує дві синтаксично нерівноправні* (*різнофункціональні*) *предикативні частини, одна з яких* (*підрядна*) *синтаксично залежить від іншої* (*головної*) (СУЛММС, 2010, с. 309); ***Сурядність*** (***паратаксис***) — *це синтаксичний зв'язок між синтаксично рівнофункціональними предикативними частинами складного речення, який реалізується інтонацією, сурядними сполучниками, а також деякими іншими граматичними і лексичними засобами* (Там само, 2010, с. 308); ***Зв'язок сурядний*** (***паратаксис***) — *синтаксичний зв'язок, що поєднує граматично рівноправні, незалежні один від одного синтаксичні компоненти в сурядному словосполученні* (*щасливий, але стомлений*), *простому* (*Батько, мати і діти повертаються додому*) *та складному* (*Черешні цвітуть, а хатки біліють*) *реченнях* (ЗССЛ, 2012, 1, с. 326).

В окремих працях спостерігаємо спроби модифікувати запозичені терміни: *Тим часом можна ці речення пов'язати так, щоб був виявлений значеневий зв'язок між ними, щоб одне речення граматично залежало від другого. При наявності цих ознак ми матимемо справу вже з* ***гіпотаксою*** (***підрядністю***) *в зв'язку речень* (Шерех, 1951, с. 101); *Цей зв'язок речень зветься* ***паратакса*** (***сурядність***), *а про ці речення ми скажемо, що вони пов'язані паратактично* (*сурядно*). *При паратаксі речення пов'язані між собою не тільки інтонацією, а і сполучником* (Там само, с. 101).

Друга група етимологічних дублетів представлена питомими термінами та термінами-словосполученнями латинського походження. Одиниці, атрибутивний компонент яких містить іншомовний (латинський) корінь, сьогодні пристосовані до законів української мови, тобто утворені за типовими для української мови словотвірними моделями, що дає підстави їх визнавати гібридними.

Наявність одиниць латинського походження в синтаксичній термінології пояснюється впливом логіки на розвиток цієї науки, а

тому до аналізованої групи синтаксичних термінів-словосполучень зараховуємо одиниці, компоненти яких є термінами логіки. Ці компоненти позначають різновиди суб'єктів або предикатів за характером відношень. Так, наприклад, на позначення суб'єктів використовують терміни ***суб'єкт володіння — посесивний*** (від лат. *possessio — володіння*) ***суб'єкт*** (сл. «Посесія "земельне, орендне володіння, посесор (заст.)", "власник посесії", *посесійний*» (ЕСУМ, 2003 (4), с. 534): *Варіант предикатеми* "***Суб'єкт володіння*** (***посесивний***) + *предикат володіння / неволодіння*" *фіксує такі синтаксичні конструкції, які одночасно з основною семантикою виражають і посесивне значення* (Кульбабська, 2011, с. 228); *Вона* (дієслівна конструкція, що репрезентує посесивну ситуацію. — *О. В.*) *має трикомпонентну структуру*: ***посесивний суб'єкт*** <...>, *предикат посесивної наявності / відсутності* <...> *й об'єкт посесивності як ключове поняття посесивності* <...>, *сутність якого визначена відношенням відчужуваної та невідчужуваної власності* (Мєлєкесцева, 2012, с. 117); ***суб'єкт якості — суб'єкт кваліативний*** (від лат. *qualitas — якість*): *Модель предикатеми* "***Суб'єкт якості*** (***кваліативний***) + *предикат якості*" [$П_{1\ S\ 1\ як.\ ознаки} — P\ 1\ як.$] *репрезентує суб'єктно-характеризувальні відношення* (Кульбабська, 2011, с. 231); *У семантичній відмінковій ієрархії носієм пасивної якісної ознаки є* ***суб'єкт якості***, *лексичний діапазон якого пов'язаний з указівкою на суб'єкт власне-якісної ознаки* (Костусяк, 2013, с. 53); ***суб'єкт кількості — суб'єкт квантитативний*** (*від лат. quantitas — кількість — кількісний, той, що стосується кількісних показників* (CIC, 1974, с. 323)); *Модель предикатеми* "***Суб'єкт кількості*** (***квантитативний***) + *предикат кількості* (*квантитатив*)" [$П_{1\ S\ 1\ кільк.} — P\ 1\ кільк.\ ознаки$] *репрезентує суб'єктно-квантитативні відношення* (Кульбабська, 2011, с. 239); *Значно кількісно обмежені є конструкції із суб'єктом кількості* (Масицька, 2012, с. 178).

У лінгвістичних текстах етимологічні терміни-дублети на позначення предикатів функціонують по-різному: 1) або в тому самому тексті вживаються паралельно; 2) або ж автори надають перевагу одному з варіантів. Пор., наприклад, функціонування термінів ***предикат дії — акціональний предикат*** (від лат. *actio*, *-ōnis* є суфіксальним утворенням від дієслова *ago* "*дію*" (ЕСУМ (1), с. 59). Акція (від лат. *action* — 2) дія, вчинена з будь-якою політичною, економічною або іншою метою) (CIC, 1974, с. 34): ***Предикат дії***

змінюється на предикат результативного стану, *формально-граматичним виразником якого є пасивний дієприкметник* (Куц, 2003); ***Предикати дії*** *являють собою найбільш показовий і центральний тип дієслівних предикатів. Вони позначають діяльність*, *що породжується суб'єктом-діячем і ним активно й безпосередньо стимулюється* (Кашуба, 2009, с. 212); ***акціональні предикати*** *представлені в основному дієсловами фізичної*, *мовномисленнєвої і психічної діяльності*, *впливу <...>*; *руху <...>*; *здатності до дії* (Там само, с. 211); *предикати як центральні синтаксеми семантико-синтаксичної структури простого елементарного речення можна розчленувати на п'ять основних типів*: 1) ***предикати дії*** (***акціональні***); 2) *предикати процесу* (*процесуальні*); 3) *предикати стану* (*стативні*); 4) *предикати якості* (*квалітативні*); 5) *предикати кількості* (*квантитативні*) (Межов, 2012, с. 59). Аналогійну ситуацію спостерігаємо й щодо функціонування термінів ***предикат якості — квалітативний предикат*** (від лат. *qualitas — якість*); ***предикат кількості — предикат квантитативний*** (*від лат. quantitas — кількість — кількісний*, *той*, *що стосується кількісних показників*) (СІС, 1974, с. 323).

На думку М. П. Баган, "з одного боку, уживання українськомовних відповідників породжує розхитування базового термінологічного інструментарію, а з другого — сприяє розвитку національної термінології. Попри те, що термін у формі узгодженого словосполучення (*акціональний предикат*, *квантитативний предикат*) видається компактнішим і гармонійнішим за звучанням, українські відповідники, побудовані на основі прилягання, є зручнішими для подальшого семантичного поділу предикатів" [Баган, 2015, с. 10].

На позначення різновидів речень уживають багатокомпонентні терміни, що також містять одиниці латинського походження. Вони представлені такими групами: 1) термінами-словосполученнями із питомим та запозиченим атрибутивним компонентом; 2) терміном-словосполученням із питомим та запозиченим керованим іменником (зв'язок керування).

До першої групи дублетів належать одиниці з компонентом *каузальний* (від лат. *causa — причина*); "*Каузальний* (лат. *causalis*, від *causa — причина*)" (СІС, 1974, с. 320) та його українським відповідником *причиновий*, що функціонують паралельно. Так, аналізо-

вана група містить ряди термінів ***причинові підрядні речення — кавзальні підрядні речення — каузальні підрядні речення*** та ***причинові відношення — каузальні відношення; Причинові*** (***кавзальні***) *підрядні речення стосуються прямо або через відповідник до присудка головного речення, відповідаючи на запитання обставин причини* (*чому*?) (Шерех, 1951, с. 114); ***Причинові відношення*** *характеризуються виявом тісних взаємозв'язків між значеннєвими і формальними ознаками, орієнтованими на мовну фіксацію багатопланових каузативних зв'язків, властивих позамовній реальності* (Вакуленко, 2008, с. 171); *Вторинні предикатні мінімальні семантико-синтаксичні одиниці здебільшого містять трансформований у субстантивний компонент вихідний предикат або предикатно-аргументну структуру й аналітичну синтаксичну морфему-прийменник як показник* ***семантико-синтаксичних*** (***каузальних***) ***відношень*** *між вихідними елементарними простими реченнями* (Кульбабська, 2011, с. 283).

Другу групу утворюють ряди термінів ***речення відношення — речення релятивності*** (лат. *relativus — відносний*) — ***речення релятивні*** та ***речення тотожності*** (***ототожнення***) — ***речення ідентифікації***, що в текстах виступають субститутами один одного та функціонують як власне термін та його пояснення. Напр.: *Найменшу групу з інфінітивом мети в українській мові становлять складнопідрядні речення* ***відношення*** (***релятивні***) (Гургула, 2011, с. 11); *За семантичними типами предикатів як основи відповідних суджень речення поділяються на речення*: 1) ***ідентифікації*** (***тотожності***) <...>; 2) *якості* <...>; 3) ***релятивності*** (***відношення***) <...>; 4) *екзистенції* (*буття*) <...>; 5) класифікації <...>; 6) *номінації* <...>; 7) *просторовості* <...>; 8) *процесуальності* <...>; 9) *стану* <...>; 10) *активної дії* <...> (Загнітко, 2009 а, с. 23).

Зауважимо, що практика вживання пари дублетів ***речення тотожності*** (***ототожнення***) — ***речення ідентифікації*** (від лат. *identicus — тотожний* і... *фікація — ототожнення, прирівняння, уподібнення*) (Там само, с. 269) засвідчує їхню взаємозамінність, проте, за твердженням Я. В. Майстренко, «якщо в попередній граматичній традиції <...> поняття "тотожність" і "ідентифікація" кваліфікувалися як тотожність у широкому розумінні цього значення, то на сучасному етапі розвитку мовознавчої науки окреслилися об-

ставини, що підтверджують необхідність їх розмежування» [Майстренко, 2007, с. 18].

У синтаксичній терміносистемі є нечисленні однослівні одиниці, запозичені з латини, що входять до варіантних рядів: *співвідносне слово — корелят*; *погодження — координація — взаємозалежність — інтердепенденція*.

Так, наприклад, термін *корелят* походить від *ko...* і лат. *relatio* — відношення (ЕСУМ (5), с. 55) та означає: 1) "1. Співвідносні елементи чого-небудь. <...> 2) *лінгв*. Елементи мовної системи, які різняться за якоюсь однією ознакою. *Корелят дзвінкого приголосного*" (Бибик, Сюта, 2012, с. 318).

Ряд термінів *погодження — координація — взаємозалежність — інтердепенденція* також містить однослівний варіант латинського походження (від *ko*… і лат. *ordinatio* — погодження, узгодження). Слово *координація* походить від *ко-...* і лат. *ordinatio* — погодження, узгодження та означає: "1. Погодження, зведення до відповідності, установлення взаємозв'язку, контакту в діяльності людей, між діями, поняттями, явищами тощо. *Добре організована координація.* 2. Узгодженість рухів, дій і т. ін. *Координація рухів*" (Там само, с. 317); "узгодження, приведення у відповідність, встановлення взаємозв'язку між діями, поняттями, рухами тощо" (СІС, 1974, с. 362). Аналіз контекстів уживання термінів цього ряду підкреслює їхню паралельність: з одного боку, фіксуємо термін *співвідносне слово-корелят*, який свідчить про єдність поняття загалом, а з іншого, — виявляємо терміни *співвідносне слово* та *корелят* як взаємозамінники, що урізноманітнюють тексти. Пор.: ***Співвідносні слова-кореляти*** *виступають у головній частині граматичним показником смислової ролі підрядної частини і є однією із специфічних особливостей структури складнопідрядного речення* (Арполенко, Забєліна, 1982, с. 71); *Речення ж*, *де* ***корелят*** *відсутній*, *аналізувалися по-різному*: *або як детермінантні з підрядними місця*, *або як просторово-ототожнювальні з незаміщеною позицією* ***співвідносного слова*** *— обов'язкового компонента їх структури* (Арделян, 2002, с. 3); *Суть предикативного зв'язку полягає в тому*, *що пов'язувані компоненти рівноправні*, *оскільки жоден з них не є домінувальним або залежним <...> Такий зв'язок називається* ***координацією***, ***взаємозалежністю*** (***інтердепенденцією***) (Загнітко, 2007, с. 25).

Етимологічні дублети класифікуємо передусім за формальним показником (тобто за мовою походження тотожних за значенням компонентів), проте не можемо оминути й семантику варіантних форм. Так, найширше представлена група синтаксичних термінів із компонентами латинського походження, яка має значення "синтаксичне відношення".

У ряді дублетів *прикладкові відношення — апозитивні відношення — апозитивний зв'язок* базові слова — синоніми, а одиниці, від яких утворені залежні слова *прикладка — апозиція* (слова-конкретизатори), — це етимологічні варіанти. Попри те, що в синтаксичній терміносистемі обидва терміни питомі, лексема *апозиція* постає гібридним варіантом, тобто терміном, утвореним за допомогою префікса грецького походження та латинської основи: *прикладка — апозиція* (від лат. *appositio — прикладка*; "від гр. ά — префікс, що означає заперечення, відсутність, і лат. *positio* — положення, розташування").

У наукових текстах ці одиниці функціонують паралельно. Пор.: *Як окремий тип присубстантивного означення виділяють прикладку, якій властиві особливі, синкретичні,* ***відношення — прикладкові*** (***апозитивні***), *тобто такі відношення ознаки до предмета, які мають відтінок ствердження цієї ознаки: дівчина-красуня, з очима-зорями, у місті Києві, на станції Нивки, у газеті* "*Голос України*", *студент Кравченко чи студент Кравченко* (СУМ, 2013, с. 97—98); ***Зв'язок апозитивний*** (*прикм. від ім. апозиція*) (*паралелізм форм*) *— особлива синтаксична форма підрядного прислівного зв'язку в атрибутивних словосполученнях, що складаються з двох іменників з однаковими відмінковими формами* (*льотчик-космонавт, студент-відмінник*), *що зберігається і у відмінюванні* (*льотчика-космонавта, льотчикові-космонавтові і под. — повний вияв* ***апозитивного зв'язку***). *Відмінність є лише у формах граматичного роду* (*жінка-космонавт — неповний вияв апозитивного зв'язку*) (ЗССЛ, 2012, 1, с. 323).

Як етимологічні дублети розглядаємо також терміни *доповнювальні відношення — комплетивні відношення*, а також *дуплексивний зв'язок — подвійний зв'язок.* У цих парах обидва терміни питомі, оскільки утворені за допомогою питомих морфем, проте одна з форм є калькою іншої. Ці одиниці відрізняються тільки походженням атрибутивних елементів словосполучень, а їхнє вживання в

наукових текстах позначене паралельністю. Слово *комплетивні* походить від лат. *complementum*, що означає "*доповнення*, *довершення*", а *дуплексивний* — від лат. *duplex — подвійний*. Пор.: ***Доповнювальні***, *або* ***комплетивні***, *відношення виникають у сполуках інформативно недостатнього слова в головній позиції та залежного слова*, *яке цю недостатність заповнює*, *напр.*: *багато людей*, *три тополі*, *чимало цікавого*, *трохи солі*, *десять днів і под.* (СУЛММС, 2010, с. 180); ***Комплетивні*** (*від лат. complementum — доповнення*, *довершення*) *— специфічний тип смислових відношень*, *які виникають*, *коли головне слово у словосполученні потребує інформативного доповнення*, *а залежне слово*, *у свою чергу*, *надає стрижневому це необхідне смислове доповнення* (Балко, 2011, с. 99); *Третім типом відношень установлюються* ***доповнюючі*** (***комплетивні***), *коли залежна форма не має ні об'єктного*, *ні означального значення*, *а потрібна для того*, *щоб доповнити інформативно недостатнє слово*, *напр.*: *мешкати дома*, *мешкати у сусідів*, *став учителем*, *став досвідченим* (Слинько, Гуйванюк, Кобилянська, 1994, с. 24); ***Дуплексивний*** (***подвійний***) *зв'язок виявляється в двобічній залежності реченнєвого компонента за власними лініями взаємодії з підметом і присудком: Дівчина прибігла стривожена* (Загнітко, 2009 а, с. 13); ***Подвійний*** (***дуплексивний***) *зв'язок синтаксеми* "*здоровий*" *породжує* "*накладання*" ("*суміщення*") *референтних значень*, *які можуть розгортатися в окремі референційні смисли*, *утворюючи два кореферентних висловлення* (Гуйванюк, 1999, с. 97).

До термінів-дублетів цього виду відносимо й словосполучення, які мають різну природу, тобто кожна з одиниць (або одне зі слів терміна-словосполучення) орієнтує на різні особливості того чи того поняття, проте в їхній синтагматиці жодних відмінностей не виявлено: *обставинні* — свідчить про характер синтаксичних відношень, тобто залежний компонент є обставиною, *адвербіальний* — орієнтує на морфологічну природу, спосіб вираження обставини (*adverbium* (адвербіум) — *прислівник*). Напр.: *обставинні відношення — адвербіальні* (*від лат. adverbium — прислівник*) *відношення*; ***Обставинні*** (***адвербіальні***) *відношення*, *обстоятельственные* (*адвербиальные*) *отношения — відношення*, *що вказують на зв'язок якісної ознаки або обставин часу*, *простору*, *причини тощо з різними видами прояву дії або стану* (Кротевич, Родзевич, 1957, с. 107); *Предикативні відношення визначають граматичне значен-*

ня простого двоскладного речення і корелюють зазвичай із способом узгодження (*присудка з підметом*). *Серед непредикативних відношень нормативна граматика виділяє три типи*: *означальні* (*атрибутивні*), *додаткові* (*об'єктні*) *та* ***обставинні*** (***адвербіальні***) *відношення* (Маторіна, 2014).

Спостерігаємо також різну орієнтацію взаємозамінних компонентів термінів: ***припідметовий*** (***присуб'єктний***) та ***придодатковий*** (***приоб'єктний***) ***дуплексиви***. *З огляду на структурно-семантичні особливості компонентів речення з подвійним синтаксичним зв'язком*, *а також на їхню предикативно-атрибутивну*, *обставинну чи об'єктну функцію у реченні багато дослідників почали розглядати їх як самостійні компоненти структури речення*, *розрізняючи* ***припідметовий*** (***присуб'єктний***) та ***приоб'єктний*** (***придодатковий***) ***дуплексиви*** (Шинкарук, 2003, с. 28—29).

Інші терміни на позначення відношень, наприклад, *об'єктні відношення — додаткові відношення*, *атрибутивні відношення — означальні відношення*, *об'єктні підрядні речення — додаткові речення* взаємозамінні, проте зауважимо, що одиниці, від яких походять залежні слова цих словосполучень, є концепційними синонімами, тобто одиницями, що вживаються на позначення тих самих понять у різних наукових школах, теоріях тощо. Цей факт свідчить про те, що в певному контексті нівелюються значеннєві відмінності термінів, що й дозволяє їх потрактовувати як дублети (формальні варіанти).

Терміни *об'єктні підрядні речення — додаткові речення* називають той самий предмет та є субститутами в лінгвістичних текстах, представленими: 1) або паралельно (власне термін та його пояснення); 2) або ж надано перевагу одній з одиниць. Пор.: ***Об'єктні*** *підрядні речення* (***додаткові***) *стосуються прямо або через відповідник до присудка головного речення*, *рідше до інфінітива*, *вжитого в головному реченні поза присудком*, *відповідаючи на запитання непрямих відмінків* (Шерех, 1951, с. 111); *Складнопідрядним реченням з підрядним* ***додатковим*** *називається така синтаксична конструкція*, *в якій підрядна частина виступає у функції об'єктного визначника при дієслові*, *прикметнику*, *віддієслівному іменнику*, *прислівнику або ж конкретизує додаток головного речення*, *виражений займенником* (Грищенко, 1972 а, с. 316); ***Підрядне додаткове речення*** *займає в структурі складного речення місце*

прямого або непрямого додатка. У зв'язку з цим постає питання про співвідношення між додатком як другорядним членом у системі простого речення і підрядним додатковим реченням як його функціональним відповідником у системі складнопідрядного (Там само, с. 316—317); *З появою структурно-семантичного напряму в синтаксисі вчені звернули увагу на те, що підметові, присудкові і* ***додаткові речення*** *мають спільні семантичні, структурні і комунікативні риси, які їх глибше характеризують, ніж прирівнювання до членів простого речення* (Слинько, Гуйванюк, Кобилянська, 1994, с. 496); *Модальність у потрактуванні Ш. Баллі виступає як синтаксична категорія, у вираженні якої домінантну роль відіграють модальні дієслова — підклас дієслів на позначення судження мовця про предмет мовлення, які відрізняються від інших дієслів тим, що можуть приєднувати* ***додаткове підрядне речення*** (Сафонова, 2004, с. 78).

Аналогійну ситуацію, тобто паралельність уживання, виявляємо в ряді термінів: *означальні відношення — атрибутивні* (*атрибутні*) *відношення*: ***Атрибутивні*** (*предикатно-атрибутивні*) *семантико-синтаксичні відношення охоплюють вторинні предикатеми, у яких виражено відношення між предметом і його потенційно предикативною ознакою, напр.*: *Добрі люди приходять вдень до добрих людей...* (*І. Чендей*) (Кульбабська, 2011, с. 176); ***Означальні*** (***атрибутивні***) *відношення виникають при поєднанні іменника із залежним словом, яке конкретизує, звужує поняття, виражаючи певну його ознаку* (СУЛММС, 2010, с. 177); *Серед непредикативних відношень нормативна граматика виділяє три типи*: ***означальні*** (***атрибутивні***), ***додаткові*** (***об'єктні***) *та обставинні* (*адвербіальні*) *відношення* (Каморникова, 2012).

Функціонування в текстах термінів різного походження — це, з одного боку, відображення етапів розвитку синтаксису, а з іншого, — спосіб увиразнення позиції дослідника щодо того чи того підходу до вивчення мовних явищ. Подібна дублетність цілком прийнятна з огляду на потребу урізноманітнювати тексти, тобто прагнення уникати повторів. Отже, етимологічна дублетність синтаксичних термінів української мови є закономірним явищем, зумовленим розвитком синтаксичної науки.

4. СЛОВОТВІРНА ВАРІАНТНІСТЬ (МОРФОВАРІАНТНІСТЬ)

Свого часу було визнано, що спільнокореневі одиниці з різними афіксальними морфемами — це синоніми, які мають спільне словотвірне значення, водночас такі одиниці є варіантами (лексична варіантність), оскільки між членами словотвірно-синонімного ряду цього розряду назв (ідеться про словотвірні варіанти, що утворюють назви жіночого роду. — *О. В.*) одна з лексем розглядається як основна, найбільш вживана та така, що найповніше виражає основне значення, інші — як її варіанти (лексичні) (І. І. Ковалик, Л. О. Родніна) [Роднина, 1970, с. 11].

У нашому дослідженні словотвірними дублетами (*морфоваріантами* — термін О. І. Большакової та Н. Е. Васильєвої [Большакова, Васильева, 2008], *морфологічними дублетами* — термін В. О. Горпинича [Горпинич, 1966, с. 33]) визнаємо тотожні за значенням одиниці, що відрізняються словотворчими афіксами (однією морфемою: службовою або кореневою). Ці одиниці функціонують у мові (текстах), не змінюючи повністю значення один одного, тобто паралельно, що дає підстави їх тлумачити як абсолютно тотожні одиниці.

4.1. Варіювання суфіксів

Поширеним у синтаксичній термінології є суфіксальне варіювання термінів, зокрема паралельно вживають афікси: *-н-/-ивн-*, *-н-/-ов-*, *-ійн- / -альн-*, *-у+j+уч- / -ува+льн-*, *-к- / нульовий суфікс*, *-ен- / -ювальн-*. Кожний із видів суфіксального варіювання потребує окремої уваги.

4.1.1. Варіювання суфіксів *-ивн- / -н-*

У синтаксичній термінології спостерігаємо групу тотожних за значенням одиниць із варіюванням суфіксів *-ивн- / -н-*: *предикат**ивн**е ядро — предикат**н**е ядро*, *поліпредикат**ивн**а структура — поліпредикат**н**а структура*, *атрибут**ивн**і відношення — атрибут**н**і відношення*.

Особливістю представленої групи є переважання термінів-варіантів із суфіксом *-ивн-* та поступове введення до наукового обігу одиниць, утворених від основ іменників чоловічого роду за допо-

могою суфікса *-н-*. Слушним у зв'язку із цим є зауваження А. П. Грищенка щодо особливостей походження групи прикметників із суфіксом *-ивн-*: "У групі прикметників із суфіксом *-ивн-* представлені також похідні, співвідносні з іменниками чоловічого роду, що мають нульову флексію. До таких похідних належать, напр.: *реферат → реферативний*, *атрибут → атрибутивний*, *спорт → спортивний*. Що ж до прикметників *альтернативний*, *перспективний*, *нормативний*, *субстантивний*, *акредитивний*, *рецидивний*, *курсивний*, то в їх структурі можна виділити словотвірний формант *-н-* як наслідок морфемного перерозкладу, оскільки з синхронного погляду вони співвідносяться з відповідними іменниками жіночого й чоловічого родів, сформованими на базі латинських за походженням прикметників на *-ivus*. До неспіввідносних з іменниковими основами належать прикметники *фрикативний*, *квантитативний* тощо" [Грищенко, 1979, с. 153—154]. Пор.: <...> *другорядний член речення* (*детермінант*), *що залежить від* ***предикативного ядра*** *в цілому* (Вихованець, 1992, с. 18); *Під час аналізу речення з погляду структури* (*побудови*) *в ньому виявляють насамперед основні конструктивні одиниці* (*компоненти структури*), *які*, *вступаючи у предикативні відношення*, *утворюють граматичну основу речення* (*предикативний центр*, *кістяк*, ***предикативне ядро***) (Іваницька, 2011, с. 116); *Як бачимо*, ***предикативне ядро*** *цих речень становить квантитативний компонент з родовим відмінком іменника або займенникового іменника* (Рабанюк, 1998, с. 49); ***Предикативне*** (*або граматичне*) ***ядро*** *визначає характер головних членів речення* [Мразек, 1978, с. 182], (Кульбабська, 2011, с. 35); *Субпозиція детермінанта як другорядного члена речення характеризується залежністю не від окремого слова*, *а від* ***предикативного ядра*** (*присудково-підметової основи речення з валентно пов'язаними з присудком другорядними членами речення або головного члена односкладних речень з його валентним потенціалом*) (Межов, 2012, с. 337); *Це не суперечить положенню про характер детермінантного підрядного зв'язку* (*прилягання*), *який властивий відношенням елементів речення до* ***предикатного ядра*** (Предикат, 2010, с. 226).

Зауважимо, що ряди термінів у межах поданих контекстів, а також на етапі нерозрізнення одиниць, спричиненого усталенням терміносистеми, визнаємо тотожними (дублетними), проте поза

контекстом та, ураховуючи особливості творення тієї чи тієї одиниці, представлені дублети називають різні поняття і є паронімами (див. п. 2). Пор., напр.: *Включаючись у структуру речення через семантичний зв'язок із дієсловом-присудком*, *дієприкметник і утворюваний ним зворот*, *окрім атрибутивної функції*, *що виявляється у присубстантивному зв'язку*, *виражає й адвербіальне значення і тим самим характеризує речення як* ***поліпредикативну*** (***поліпредикатну***, в нашому розумінні) *структуру* [Плющ, 1986, с. 155], (Цит. за: Кульбабська, 2011, с. 303); *Означальні* (*атрибутивні*) *відношення виникають при поєднанні іменника із залежним словом*, *яке конкретизує*, *звужує поняття*, *виражаючи певну його ознаку* (СУЛММС, 2010, с. 177); *Відношення* ***атрибутивні*** (***атрибутні***) (прикм. від ім. атрибут) (*означальні*) — *відношення у словосполученні між підметом та його ознакою*: *зелена трава*, *трава для корови та ін*. *Така властивість може бути внутрішньо притаманною або поставати як наслідок*: *сливи їстівні*, *стіл з пластику та ін*. *У цьому разі здебільшого ставиться питання який*? (ЗССЛ, 2012, 1, с. 128).

Як бачимо, особливістю цієї групи є паралельне співіснування спільнокореневих термінів із суфіксами *-ивн-* та *-н-* (із переважанням першого); уведення в науковий обіг термінів із суфіксом *-н-* часом призводить до нівеляції відмінностей у семантиці слів, твірні основи яких мають різне значення.

4.1.2. Варіювання суфіксів *-н- / -ов-*

Варіювання в лінгвістичній терміносистемі представлене одиницями із конкурентними суфіксами *-н- / -ов-*: *двочленне речення — двочленове речення*, *двоскладне речення — двоскладове речення*, *надфразна єдність — надфразова єдність*, *безпідметне речення — безпідметове речення*.

Суфіксам *-н- / -ов-* притаманні широкі словотвірні зв'язки. Це спричинено тим, що "прикметники на *-ний* дуже активно розвивають якісні значення та виражають одну визначену ознаку предмета", а "для вираження ж недиференційованого відношення до предмета, тобто для вираження відносної ознаки замість них послуговуються прикметниками на *-овий* (*-евий*)" [Щербатюк, 1974, с. 5] (подібну думку висловлює А. П. Грищенко [Грищенко, 1979, с. 152]). Найбільш послідовно такий поділ спільнокореневих оди-

ниць простежено в термінному вживанні [Щербатюк, 1974, с. 7]. Подальше дослідження словотвору прикметників (у сучасній літературній мові) засвідчило "функціональний збіг цих афіксів у межах одного різновиду прикметників, а також сполучуваність їх в окремих випадках з одними й тими ж твірними основами при повному збереженні словотвірного значення похідних" [Грищенко, 1979, с. 154]. Паралельне функціонування синтаксичних термінів із афіксами *-н- / -ов-* на сучасному етапі розвитку мовознавства загалом свідчить про прагнення "повернути багато із тих прикметників на *-овий-*, які вживали в українській мові 10—30-х років минулого століття" [Городенська, 2013, с. 7—8]. Пор.: *У літературній мові зустрічається в* ***безпідметних реченнях*** *цього типу при присудковому дієприкметникові ще й орудний відмінок діяльника*: листа написано мною… *На* ***безпідметові речення*** *укр. мова дуже багата* (Синявський, 1922, с. 111—112) та *Речення, що не має ясно-окресленого граматичного підмету, цебто іменника в назовному відмінку, зветься* ***безпідметове*** (Огієнко, 1937, с. 202); *Українська мова по числу* ***безпідметових речень*** *займає перше місце серед мов Европи.* ***Безпідметового речення*** *вживаємо тоді, коли підмета не знаємо або коли його, як загально знаного, зазначати не треба* (Там само, с. 204); ***Безпідмето́ве речення***, *бесподлежащное предложение — термін, яким деякі лінгвісти користуються на позначення односкладних* (*одночленних*) *речень, головний член яких співвідносний з присудком двоскладного* (*двочленного*) *речення* (Кротевич, Родзевич, 1957, с. 21); *Найпростіший тип заступлення звичайного* ("*стандартного*") ***двочленного речення*** *— це тип з неназваним підметом, що цілком виразно опізнається або за формою, або з ситуації, або з контексту — із сказаного попереду* (Булаховський, 1958, с. 6) та *У звичайному* ***двочленовому реченні****, з підметом і присудком, відбилася праця людської логіки — зіставляння двох тямок*: *підмета* (*суб'єкта*) *і присудка* (*предиката*) (Синявський, 1922, с. 108); *Речень із підметом і присудком* (***двочленових***) *величезна більшість, і звичка до них спричинилась до того, що при* ***одночленових реченнях*** (***безпідметних***) *став уживатись особовий займенник 3 ос. однини у граматичній функції підмета* (Там само, с. 113); ***Двоскладне речення*** *— тип простого речення, що складається з підмета і присудка, поєднаних предикат. зв'язком, а також* (*у пошир. реченні*) *синтаксично залежних від них компо-*

нентів (Андерш, 2004, с. 132) та ***Двоскладне речення***, ***двоскладове речення*** *— тип простого речення, що складається з підмета і присудка, поєднаних предикат. зв'язком, а також* (*у пошир. реченні*) *синтаксично залежних від них компонентів* (Андерш, 2007, с. 136).

Функціонування цієї групи термінів-варіантів зумовлене періодом розвитку словотвірних норм української мови, а тому й спостерігаємо варіантне вживання дериватів із суфіксами *-н- / -ов-*, або ж відсутність чіткого розрізнення меж цих формантів у структурі прикметників, що призводить до нейтралізації їхніх значень. Ураховуючи, що в сучасних наукових текстах переважають термінисловосполучення із прикметниковим компонентом на *-ний*, прогнозуємо подальше закріплення цієї форми в мовній практиці.

4.1.3. Варіювання суфіксів -(*ій*)*н- / -альн-*

Формальними словотвірними варіантами є лінгвістичні терміни із суфіксами -(*ій*)*н- / -альн-*: *екзистенц**ійне** речення — екзистенці**альне** речення*, *субстанц**ійна** синтаксема — субстанці**альна** синтаксема*, *функційний — функціон**альний**.*

Одиниці представленої групи кваліфікують неоднозначно. За умови розгляду термінів на зразок *диференційний — диференціальний*, *функційний — функціональний*, *професійний — професіональний* не варіантами, а швидше паронімами [Кочан, 2013, с. 208], можливим є чітке розмежування їхніх значень. Виявлені в синтаксичній термінології пари групи термінів-дублетів функціонують "паралельно" на одному синхронійному зрізі розвитку мовознавчої науки, а тому можливою є подальша уніфікація однієї з одиниць.

Пор.: *буттєве* (***екзистенціальне***) *речення* (Ганич, Олійник, 1985, с. 30); <…> *виділяють окремий тип екзистенціальних речень або речень з наявними обставинними словами, які близькі за своїми функціями до власне номінативних структур* (Єрмоленко, 1975, с. 159—160); <…> *Буттєве* (***екзистенційне***) *речення — односкладне речення, що характеризується найзагальнішою семантикою — значенням буття якогось предмета, явища в його часовій і локальній віднесеності* (Єрмоленко, Бибик, Тодор, 2001, с. 25); *Проте всі різновиди **екзистенційних** номінативних **речень** можна вважати ситуативно-предметними реченнями з невиявленим суб'єктом* (Мірченко, 2001 а, с. 41); *Грамема суб'єкта-діяча* (*аген-*

са) *потребує* ***субстанціальної синтаксеми*** *зі значенням істот*, *зрідка неістот*, *бо дія предиката звичайно пов'язується з діяльністю живих організмів* (Там само, с. 169); *На противагу іншим ця семантема не виражається в* ***субстанціальній синтаксемі*** *з функцією носія відповідного стану* (Городенська, 2001, с. 69); <...> *склад* ***субстанціальних синтаксем*** (*що передають значення реальної предметності — суб'єкта*, *об'єкта*, *адресата*, *інструменталя*, *локатива*) (Кульбабська, 2011, с. 80); *особливе місце посідають* ***субстанційні синтаксеми***: *суб'єктні*, *об'єктні*, *адресатні*, *інструментальні* й *локативні* (Межов, 2012 в, с. 153).

Отже, в синтаксичній терміносистемі група одиниць із варіюванням суфіксів -(*ій*)*н- / -альн-* представлена мало.

4.1.4. Варіювання суфіксів -(*ій*)*н-* (*-н-*) / *-ивн-* в основах із чергуванням ц / т

Варіантність суфіксів -(*ій*)*н*-(*-н-*) / *-ивн-* виявлена лише в парі термінів *кореляц****ійн****ий зв'язок — корелят****ивн****ий зв'язок*. Пор.: *В основі цих речень лежить* ***кореляційний зв'язок***, *своєрідність якого порівняно з прислівним визначається займенниковою природою опорного слова* (Арделян, 2002, с. 12); *Суть* ***корелятивного зв'язку*** *в апозитивних конструкціях полягає у взаємній змістовій співвіднесеності компонентів на родо-видовій* (*гіперо-гіпонімічній*) *основі* (Баранник, 2012, с. 14).

Значна кількість одиниць, утворених від основ іменників на *-ія*, потребує окремої уваги, адже попри початкову відсутність семантичних відмінностей між прикметниками зазначених видів тривав процес розподілу сфер уживання термінів, зокрема, як наголошує Г. Х. Щербатюк, "відсутність семантичних відмінностей між прикметниками на *-ійний* та *-альний*, *-ональний*, *-ійний* та *-ичний* (*-ічний*) призвела до того, що в сучасній українській мові закріплюються утворення на *-ійний*, а спільнокореневі з ними прикметники на *-альний*, *-ональний*, *-ичний* (*-ічний*) набувають більш вузького спеціального значення, тобто вживаються як термінні (термінологічні) назви (*диференційний*, *пропорційний*, *меланхолійний* — загальновживані слова; *диференціальний*, *пропорціональний* — математичні терміни; *меланхолічний* — психологічний термін)" [Щербатюк, 1974, с. 9—10], а спільнокореневими прикметниками на *-ійний /*

-тивний у мові послуговуються у різний спосіб: утворення на *-ійний* мають відносне значення, а на *-тивний* — якісне [Там само, с. 19].

Кількісні підрахунки синтаксичних термінів (як і лінгвістичних термінів загалом) засвідчують переважання одиниць на *-ійн-*(ий). Утім поданий тип словотвірної варіантності нині витлумачують як вияв мовної моди. Зокрема, як зауважує С. Я. Єрмоленко, "з одного боку, це продуктивний тип утворення прикметників, що корелюють з іменниками на *-ія*, а з другого, така зміна узвичаєних термінів словотвірними варіантами не має достатньої мотивації" [Літературна норма, 2013, с. 289].

4.1.5. Варіювання суфіксів *-у+j+уч- / -ува+льн-*

Серед термінів-дублетів виділяємо групу одиниць, яким притаманне варіювання суфіксів *-у+j+уч- / -ува+льн-*: *організ**уюч**ий центр речення — організ**увальн**ий член речення*, *доповню**юч**і відношення — доповню**вальн**і відношення*, *узагальню**юч**е слово — узагальню**вальн**е слово*, *поясню**юч**і слова при звертанні — поясню**вальн**і слова.*

Пор.: *Розрізняють однорідні члени непоширені і поширені — ті, що мають при собі залежні* (***пояснюючі***) *слова* (Кучеренко, 1976, с. 29); ***Пояснювальні** відношення, до яких входять власне пояснювальні, включення та уточнення* (Алексеєва, 2006, с. 54); *Головний член номінативного речення, виражений називним відмінком іменника, будучи **організуючим центром** речення, часто має при собі залежні слова — означення, додатки, обставини* (Єрмоленко, 1975, с. 136); *Член речення односкладного єдиний головний — член речення, що один представляє предикативну основу речення або виступає **організувальним центром** речення* <...> (ЗССЛ, 2012, 4, с. 165); *Третім типом відношень установлюються **доповнюючі*** (*комплетивні*), *коли залежна форма <...> потрібна для того, щоб доповнити інформативно недостатнє слово* (Слинько, Гуйванюк, Кобилянська, 1994, с. 24); ***Доповнювальні**, або комплетивні, відношення виникають у сполуках інформативно недостатнього слова в головній позиції та залежного слова, яке цю недостатність заповнює* (СУЛММС, 2010, с. 180).

Сьогодні очевидною є закорінена практика вживання варіантних суфіксів у цій групі дублетів, адже "дієприкметники часто виконують функцію прикметникової ознаки, і термінологічне слово-

сполучення з узгоджуваним означенням компактніше передає потрібний зміст наукового тексту, ніж підрядне означальне речення" [Літературна норма, 2013, с. 260]. Водночас підкреслимо, що досі наявні протилежні погляди на функціонування активних дієприкметників на *-чий*. З одного боку — їх визнано природними утвореннями української мови, які виявлено ще в текстах староукраїнської літературної мови, а потім у сучасній українській, зокрема "у творах класиків української літератури, в мові періодичних дореволюційних видань, до речі, численніша в західноукраїнських, ніж у східноукраїнських, виданнях <…>, і далі в мові українських радянських письменників" [Гнатюк, 1982, с. 20]; з іншого, — "навпаки, дієприкметники на *-чий* категорично заперечують (І. Огієнко, О. Курило)" [Там само, с. 21].

Отже, попри можливість паралельного вживання аналізованих вище груп термінів, утворених активними дієприкметниками, які трансформувалися в прикметники, та віддієслівними прикметниками, сучасна словотвірна норма передбачає заміну активних дієприкметників різними засобами та способами, а тому рекомендуємо надавати перевагу термінам *організ**увальн**ий член речення*, *доповню**вальн**і відношення*, *узагальнюв**альне** слово*, *пояснюв**альні** слова*.

4.1.6. Варіювання суфікса *-к- / нульового суфікса*

Нечисленною в синтаксичній термінології є група одиниць із варіюванням суфіксів *-к- / нульовий суфікс*: *слаб**ке** керування — слабе керування*, *слаб**к**окерований другорядний член — слабокерований другорядний член*.

Одиниці цієї групи утворюють варіантні пари через таку формальну ознаку, як наявність / відсутність суфікса. У "Словнику української мови" (СУМ (IX), с. 340—342) ці багатозначні лексеми *слабий* та *слабкий* і відповідно перші частини складних слів *слабо...* та *слабко...* мають тотожні дефініції в деяких значеннях, що дає змогу вважати їх субститутами. Наведемо приклади контекстів, у яких ужито ці одиниці: *Великого значення набувають при **слабому** керуванні уявлення позаграматичні*, *матеріально-речові* (КСУЛМБ, 2, с. 14); *Одні з можливих керувань здійснюються особливо часто*, *при їх відсутності значення керуючого слова здається неповноцінним*; *в інших випадках зв'язок хоч і можливий*, *але рідкий*; *керуюче слово повністю зберігає своє значення і при відсутнос-*

ті залежного. В першому випадку можемо говорити про сильне керування, *в другому — про* ***слабе*** (Там само, с. 13); ***Слабке*** *керування наявне тоді, коли зв'язок можливий*, *але не обов'язковий* (Шульжук, 2010, с. 38); *Диференц. ознакою* ***слабкого*** *К. є менша обов'язковість залеж. слова для головного і нерідке вживання останнього без супроводу залеж. форми* (Вихованець, 2004, с. 250; 2007, с. 259; СУЛММС, 2010, с. 176), ***слабке*** *керування* (Селіванова, 2006, с. 207); *Головним чинником при розмежуванні вільного поєднання у відмінковому вияві й* ***слабкого*** *керування є синтаксична позиція підпорядкованого компонента*, *а характер семантико-синтаксичних відношень — допоміжним* (Кобченко, 2007, с. 268); *Позицію прислівного* ***слабкокерованого*** *другорядного члена речення займають і валентно пов'язані субстанційні локативні синтаксеми в місцевому відмінку та інших прийменниково-відмінкових формах при локативних предикатах бути*, *перебувати*, *опинятися*, *розташовуватися*, *стояти*, *лежати*, *сидіти*, *висіти...* (Межов, 2012); *Основним позитивним варіантом інструментальної синтаксеми в реченні є позиція залежного придієслівного* ***слабокерованого*** *другорядного члена речення з семантикою інструмента* (Рогачова).

Отже, як бачимо, нині спостерігаємо переважання терміноодиниць із суфіксом *-к-*.

5. СТРУКТУРНІ ДУБЛЕТИ

Одним із різновидів термінів-дублетів є структурні варіанти. Синтаксичний (структурний) тип варіантності розглядають на матеріалі різних терміносистем [Булик-Верхола, 2003; Задояна, 2008; Лепеха, 2000; Кочан, 2008; Мартиняк, 2010].

Досліджуючи особливості власне граматичної термінології, О. В. Медведь виокремила синтаксичні варіанти серед термінів-словосполучень, що відбито в "різноманітних модифікаціях кількісного та структурного складу їхніх компонентів" [Медведь, 2001], і потрактовує: 1) варіантність, зумовлену різними граматичними формами вираження ознаки; 2) варіантність, що є наслідком контекстної втрати одного або кількох компонентів терміна; 3) варіантність, створювану переставлянням компонентів [Там само].

У нашій роботі дотримуємося подібного підходу до класифікації структурних термінів-варіантів та виділяємо такі групи струк-

турних дублетів: 1) терміни, сформовані внаслідок трансформації компонентів; 2) терміни, яким притаманна зміна синтаксичного зв'язку слів, спричинена утворенням відіменникового прикметника; 3) одиниці, утворені за допомогою семантичного ускладнення базового терміна; 4) терміни, варіантність яких зумовлена паралельним функціонуванням словосполучення та слова; 5) терміни, дублетність яких пов'язана з контекстуальною втратою одного з компонентів.

5.1. Терміни, сформовані внаслідок трансформації компонентів

Аналіз фактичного матеріалу засвідчує функціонування одиниць, яким притаманні тотожний кількісний та якісний склад, тобто такі терміни утворені за допомогою переставляння слів (услід за О. Л. Арискіною визнаємо такі варіанти термінами-трансформами [Арискина, 2011, с. 208; 2013]). У цій групі одиниць виділяємо юкстапозити, дво-, три- та чотирикомпонентні одиниці різних типів, які є субститутами:

1. Юкстапозити: *речення-висловлення — висловлення-речення*; *предикат-дієслово — дієслово-предикат*.

2. Двокомпонентні терміни: *прикметниковий додаток — додаток прикметниковий*; *компонент вставний* (словникова ст.) — *вставний компонент*; *зв'язок апозитивний* (словникова ст.) — *апозитивний зв'язок.*

До складу цієї групи входять також словосполучення, утворені за моделлю "юкстапозит (залежне слово) + головне слово": *атрибутивно-предикативні відношення — предикативно-атрибутивні відношення*; *генітивно-квантитативні речення — квантитативно-ґенітивні речення* (у цій парі термінів поряд із переставлянням компонентів спостерігаємо правописну варіантність); *об'єктно-суб'єктний детермінант — суб'єктно-об'єктний детермінант.*

Одиниці, представлені двокомпонентними утвореннями, становлять особливий різновид дублетності, оскільки їхнє використання пов'язане з лексикографічним представленням синтаксичних термінів.

3. Трикомпонентні терміни: *дієслівний складений присудок — складений дієслівний присудок*; *складений іменний присудок —*

іменний складений присудок; *дієслівні одноядерні речення — одноядерні дієслівні речення*; *складнопідрядне порівняльне речення — порівняльне складнопідрядне речення*; *безсполучникове складне речення — складне безсполучникове речення*; *підрядне з'ясувальне речення — з'ясувальне підрядне речення*; *підрядне означальне речення — означальне підрядне речення*; *підрядні речення міри або ступеня — підрядні речення ступеня або міри*; *багатокомпонентне складне речення — складне багатокомпонентне речення — речення складне багатокомпонентне* (словникова ст.), а також терміни-словосполучення, одним із компонентів яких є юкстапозити: *підметово-присудова основа речення — присудково-підметова основа речення* ((юкстапозит + слово) + слово), *речення складнопідрядне субстантивно-атрибутивне* (словникова ст.) — *складнопідрядне субстантивно-атрибутивне речення* (слово + слово + юкстапозит).

4. Чотирикомпонентні терміни: *пояснювальне безсполучникове складне речення — безсполучникове пояснювальне складне речення*; *головна частина складнопідрядного речення — частина складнопідрядного речення головна* (словникова ст.).

Отже, до ознак, що спричинюють переставляння термінів, зараховуємо передусім особливості представлення реєстрового слова в лексикографічному джерелі та того ж терміна в текстах, а також необхідність увиразнювати й урізноманітнювати матеріал у науковій роботі.

5.2. Терміни, яким притаманна зміна синтаксичного зв'язку слів

Пари структурних дублетів (варіантів) формують також одиниці, що з'явилися унаслідок зміни синтаксичного зв'язку компонентів термінів-словосполучень, тобто функціонують базовий термін ("вихідна" форма) та його трансформована форма "відіменниковий прикметник + іменник".

До цієї групи одиниць уналежнюємо терміни *склад підмета — підметовий склад*; *склад присудка — присудковий склад*, що в текстах функціонують паралельно, тобто попри тотожність їхніх значень у певному дискурсі надано перевагу одній словотвірній моделі. Пор.: ***Склад присудка***, *состав сказуемого — частина двоскладного речення*, *очолювана присудком*. *Це синтаксична група*, *що складається з присудка* (*або кількох присудків*) *і тих другорядних*

членів речення, *які безпосередньо чи посередньо обслужують його* (Кротевич, Родзевич, 1957, с. 159); *Розгортання до повного складу дає змогу побачити*, *що так звані однорідні члени є не що інше*, *як неповні складносурядні речення*, *представлені різними своїми складниками — лише одними членами речення чи конструкціями ширшими*, *що являють собою частини* ***підметового чи присудкового складу*** *взагалі*, *а в окремих випадках — лише службовими компонентами* (Кучеренко, 1976, с. 36); *На першому рівні актуального членування членуються як тема і рема*, ***склад підмета*** *і* ***склад присудка***, *а на другому рівні актуального членування рема членується додатково*, *виділяючи групу <…> як другу рему* (Загнітко, 2009 а, с. 78).

Терміни на позначення різновидів предикатів та суб'єктів представлені взаємозамінними одиницями ***домінувальний суб'єкт — суб'єкт домінування***; ***Суб'єкт*** (*лат. subjectum — підкладене*) ***домінувальний*** / ***суб'єкт домінування —*** *другий суб'єкт — учасник ситуації*, *від якого залежать обставини існування протагоніста*; *виражається синтаксемами з прийменниками на зразок під*, *під опікою*, *під пануванням* (ЗССЛ, 2012, 3, с. 410); *Конфірматив* (*лат. confirmatio — ствердження з боку вищої влади + + -ив*) *— денотативна роль сирконстантного типу*, ***домінувальний суб'єкт***, *з волі якого відбувається ситуація* (Там само, с. 97); *<...>* ***предикат стану*** *—* ***стативний предикат*** (*предикати стану* (*стативні*)) (Межов, 2012, с. 59); *У прикметнику зі значенням посесивності завуальована власне-семантична функція носія стану й міститься прихований* ***предикат стану*** *— посесивний предикат мати* (*належати*) (Предикат, 2010, с. 268); *Первинні* (*спеціальні*) *предикати болю належать до класу* ***стативних предикатів*** *і характеризуються певним набором морфологічних властивостей* (Там само, с. 76); *Морфологічними виразниками дієслівних* ***предикатів стану*** *в безособовому реченні української мови є одноособове дієслово та особове дієслово в безособовому вжитку* (Коваль, 2013, с. 153).

До структурних термінів-дублетів зараховуємо варіанти трьох тематичних груп:

а) одиниці на позначення різновиду речення: ***речення буття*** *—* ***буттєве речення*** (*Оскільки двоядерні* ***речення буття*** *трапляються не тільки з іменниковим підметом*, *а й з інфінітивним*: *<…>*,

можуть створюватися заперечні конструкції <…>) (Слинько, Гуйванюк, Кобилянська, 1994, с. 273); <…> *значення* ***буття***, *яке в чистому вигляді існує лише у власне* ***буттєвих реченнях*** *типу* "*Студент Петренко був на заняттях*, *а Іваненка не було*" *чи в іменних реченнях типу* "*Весна*", *"Весняний вечір*", *"Тиша*", *де значення буттєвості передається синтаксично*, *може бути додатковим експонентом референційного смислу*, *наприклад*, *речень ідентифікації*, *власне номінації чи характеризації* (Гуйванюк, 1999, с. 97); ***Буттєвими***, *у нашому розумінні*, *називають речення*, *що називають буття*, *існування*, *наявність суб'єктів і об'єктів у довкіллі*, *знаходження*, *перебування їх у певному місці*, *які характеризуються специфічною семантичною структурою і мають інформативну завершеність думки* (Лонська, 2001, с. 171);

б) одиниці, що позначають види зв'язок: ***дієслівна зв'язка — дієслово-зв'язка***: *Дієслово*, *що виступає як частина присудка*, *яка вказує на час і спосіб*, *зветься* ***дієслівною зв'язкою***, а присудок, *в якому є або може бути дієслівна зв'язка*, *зветься складеним присудком* (Шерех, 1951, с. 85); *Складений присудок утворюється з* ***дієслівної зв'язки*** *або допоміжного дієслова і призв'язкового члена*, *який є основним носієм лексичного значення присудка* (Кротевич, Родзевич, 1957, с. 140); ***Дієслова-зв'язки*** (*власне-зв'язки*), *які позбавлені лексичного значення і виконують тільки граматичну функцію*: *це бути*, *становити*, *являти собою* (Вінтонів, 1997, с. 111—112); ***нульова зв'язка — нуль-зв'язка*** (*нульова зв'язка*) (Кульбабська, 2011, с. 8); *процедура взаємозаміни дієслова бути* ***нуль-зв'язкою*** *може як формальна ознака сигналізувати про більшу втрату семантики цього дієслова і*, *навпаки*, *випадки*, *що не підлягають цій закономірності*, *містять у собі дієслово бути із зміненою семантикою* (Іваницька, 1975, с. 71);

в) одиниці на позначення моделі предикації: *схема предикації — предикативна схема* (*До загальних синтаксем можна віднести <…> схему розчленування*, *роз'єднання чи схему диз'юнкції* (*також* ***предикативну схему***, ***схему предикації***), *наприклад*, *студент здібний*, *цей студент є здібний* (*здібним*), *працює в бібліотеці*, *ми відзначаємо успішність студентів* тощо) (Білецький, 1971, с. 17).

У межах цього структурного типу дублетів виділяємо ряд термінів, утворений, зокрема, й із одиниць-трансформів (юкстапо-

зитів): *посесивний суб'єкт — суб'єкт-посесор — посесор-суб'єкт* (*Варіант предикатеми* "***Суб'єкт*** *володіння* (***посесивний***) + *предикат володіння / неволодіння*" *фіксує такі синтаксичні конструкції, які одночасно з основною семантикою виражають і посесивне значення*) (Там само, с. 228); *Одно- або двовалентний предикат володіння / неволодіння разом із* ***суб'єктом-посесором*** (*у формі називного відмінка чи виражений прийменниково-відмінковою формою*) *та об'єктом володіння репрезентує варіант первинної предикатеми* (Кульбабська, 2011, с. 228); *За характером посесивних предикатів визначаємо три типи відношень посесивності:* ***суб'єкт-посесор*** *володіє*: 1) *матеріальним об'єктом чи частинами свого тіла як матеріальним об'єктом*; 2) *своїм ментальним світом* (*почуттями*, *інтелектом тощо*); 3) *суспільними функціями* (*родинними*, *професійними та ін*.) (Грипас, 2005, с. 86).

Отже, у сучасній синтаксичній термінології виокремлено ряди тематично специфікованих тотожних одиниць, сформованих за допомогою зміни синтаксичного зв'язку терміноелементів.

5.3. Одиниці, утворені за допомогою семантичного ускладнення базового терміна

Третя група структурних варіантів сформувалася за допомогою ускладнення одного з елементів термінів, що дає змогу точніше подати сутність того чи того синтаксичного явища. Залежно від кількісного складу цих термінів вирізняємо такі види одиниць:

а) однокомпонентні: *означення — **власне**-означення*; *приляган-ня — **власне**-прилягання*; *корелят — **слово**-корелят*; *підмет — **слово**-підмет*; *предикат — **дієслово**-предикат*; *поширювач — **член**-поширювач*; *синтаксеми — **компоненти**-синтаксеми*; *прикладка — **означення**-прикладка — **означення***; ***висловлення** — речення-**висловлення** — речення*;

б) двокомпонентні: *просте речення — **власне**-просте речення*; *предикативний мінімум — **власне**-предикативний мінімум*; *односкладне речення — **власне**-односкладне речення*; *грамема суб'єкта — грамема суб'єкта-**діяча***; *модальні відношення — **предикатно**-модальні відношення*; *предикативний мінімум — **власне**-предикативний мінімум*; *називне речення — **власне**-називне речення*; *градаційні відношення — **єднально**-градаційні відношення* (родовидові відношення);

в) трикомпонентні: *атрибутивні семантико-синтаксичні відношення — **предикатно**-атрибутивні семантико-синтаксичні відношення*; *адвербіальні семантико-синтаксичні відношення — **предикатно**-адвербіальні семантико-синтаксичні відношення*; *простий дієслівний присудок — простий **власне**-дієслівний присудок*;

г) чотирикомпонентні: *вигукові емотивні еквіваленти речення — вигукові емоційно-**оцінні** еквіваленти речення.* У парі термінів-варіантів виявляємо зміну якісного складу терміноодиниць, що пов'язана з існуванням спільних компонентів, виформуваних різними словотвірними засобами.

Одиниці цієї групи термінів утворені складанням за допомогою юкстапозиції, що призводить до збільшення інформативних компонентів термінів є свідченням прагнення адекватного представлення всіх значеннєвих відтінків поняття (терміна).

5.4. Терміни, варіантність яких зумовлена паралельним функціонуванням словосполучення та слова

У синтаксичній терміносистемі фіксуємо також варіантність термінів, зумовлену паралельним функціонуванням словосполучення й слова, утвореного усіченням (апокопою) залежного компонента словосполучення, або ж усіченням залежного слова із приєднанням суфікса. Ці одиниці побудовані за такими моделями:

а) прикметник + іменник (у Н. в.) — іменник (у Н. в.): *вокативні речення — вокатив*; *перформативні речення — перформативи*; *компаративний компонент — компаратор*; *приєднувальний зв'язок — приєднування*; *зовне слово — звертання*; *сурядний зв'язок — сурядність*; *предметовий додаток — предмет* (*додаток*); *еліптичне речення — еліпсис*; *присудкове вираження — присудковість*;

б) прикметник + іменник (у Н. в.) + іменник (у Р. в.) (прикметник + іменник (у Н. в.) — іменник (у Н. в.)): *детермінантні члени речення* (*детермінантні компоненти*, *детермінантні слова*) — *детермінанти*; *приреченнєві члени речення* (*приреченнєвий компонент*) — *приреченнєвики*; *узгоджені члени речення* (*узгоджувані компоненти*) — *узгодженики*;

в) іменник (у Н. в.) + прикметник (у Р. в.) + іменник (у Р. в.) — іменник (у Н. в.): *предикат емоційно-психічного стану — емотив.*

Структурні дублети утворюють також ряди; виникнення та функціонування їхніх компонентів спричинені синтагматичними (сполучувальними) властивостями одиниць, здатних виконувати в текстах функцію субститутів: *детермінантні члени речення* (*детермінантні компоненти*) — *детермінанти*, *приреченнєві члени речення* (*приреченнєвий компонент*) — *приреченнєвики*. Пор.: ***Детермінантні члени речення*** [*від лат. determinans* (*determinantis*) — *той*, *що визначає*, *обмежує*], ***детермінанти*** — *другорядні члени речення*, *які залежать не від окр. слова*, *а від граматичного центру речення у цілому і виражають обставинні значення* (Вихованець, 1992, с. 45); ***Детермінантні члени*** *вирізняються своєю синтаксичною автономністю*, *яка зростає за умов їх граматичного виокремлення*, *що виразно членує просте ускладнене речення на дві частини*, *які передають основне і додаткове повідомлення...* (Предикат, 2010, с. 228); *Комунікативна вага віддієслівних іменників у складі таких речень*, *як*: *<...> підтримує їх незалежну позицію як головних членів односкладних речень*, *що поширюються* ***детермінантними словами*** — *обставинами місця* (Єрмоленко, 1975, с. 158); ***Детермінант*** — *реченнєва категорія*, *його зв'язок з реченням є вільним приляганням* (Загнітко, 2007, с. 52); *Тому пропонуємо для позначення розгляданих другорядних членів* (***детермінантів***. — *О. В.*) *речення термін* ***приреченнєвики***, *або* ***приреченнєві члени речення***. *Він прозоро вказує на особливості другорядних членів речення*, *головну ознаку яких становить залежність не від окремого слова*, *а від речення* (Вихованець, 2005, с. 23).

Процеси появи термінів-варіантів моделі "словосполучення — слово", ймовірно, пов'язані з тенденцією мовної економії, а тому й із удосконаленням номінації для того чи того мовного явища та можливістю утворення точнішого терміна, яким послуговуються в наукових текстах.

5.5. Терміни, дублетність яких пов'язана з контекстуальною втратою одного з компонентів

Серед структурних дублетів-варіантів вирізняємо одиниці, що паралельно функціонують попри контекстуальну втрату одного з їхніх компонентів (поза контекстом такі терміни вступають переважно у родо-видові відношення). Ці одиниці формують пари (ряди) за допомогою нанизування компонентів та поступової втра-

ти їхніх інформативних частин. Відповідно до кількісного складу цих термінів вирізняємо ряди:

а) *прилягання* — (***відмінкове***) *прилягання*; *слова-речення* — (***модальні***) *слова-речення*; *речення субстантивно-атрибутивне* — *речення* (***складнопідрядне***) *субстантивно-атрибутивне* (словникова ст.);

б) *мінімальна одиниця* — *мінімальна* (***семантико-синтаксична***) *одиниця*; *екзистенційне речення* — *екзистенційне* (***номінативне***) *речення*; *неповне речення* — (***власне***) *неповне речення*; *протиставні відношення* — (***власне***) *протиставні відношення*; *синтаксичний компонент* — *компонент синтаксичної* (***структури***);

в) *складне ціле* — *складне* (***синтаксичне***) *ціле*; *синтаксеми з характеризувальним* (***значенням***) — (***якісно***)*-характеризувальні синтаксеми*; *неузгоджений означальний* (***поширювач***) — *неузгоджене означення*;

г) *речення складнопідрядне розчленованої* (***структури***) — *розчленоване складнопідрядне речення*; *речення складнопідрядне нерозчленованої* (***структури***) — *нерозчленоване складнопідрядне речення*;

г) *формально ускладнене складносурядне речення* — *формально ускладнене* (***неелементарне***) *складносурядне речення*; *формально неускладнені складносурядні речення* — *формально неускладнені* (***елементарні***) *складносурядні речення*; *складений дієслівний присудок* — *складений* (***двочленний***) *дієслівний присудок*; *складений іменний присудок* — *складений* (***тричленний***) *іменний присудок*; *складений дієслівний присудок* — *складений* (***тричленний***) *дієслівний присудок*; *детермінантний підрядний зв'язок* — (***власне***) *детермінантний підрядний зв'язок*;

д) *вільне поєднання* — *вільне поєднання* (*у відмінковому вияві*); *головне речення* — *головна* (***частина складнопідрядного***) *речення*;

е) *підрядний прислівний зв'язок у складному реченні* — *підрядний* (***власне***) *прислівний зв'язок у складному реченні*;

є) *головний член речення* — *головний член* (***односкладного***) *речення* — (***єдиний***) *головний член односкладного речення* — *єдиний головний член*; *категорія сурядності* — (***формально-синтаксична***) *категорія* (***сурядності***) — *формально-синтаксична категорія*; (***предикативні***) *частини складносурядного речення* — *частини складносурядного речення* — *предикативні частини речення*.

Отже, структурна варіантність — це поширене явище в синтаксичній терміносистемі, породжене наявністю значної кількості одиниць, які функціонують у текстах без будь-яких змін у їхній семантиці, тобто такі, що здатні виконувати функцію субститутів (взаємозамінників), водночас поза контекстом ці терміни не завжди є дублетами, переважно вступають у родо-видові відношення.

6. СУБСТИТУЦІЯ АБРЕВІАТУРНИХ ТА СИМВОЛЬНИХ ДУБЛЕТІВ

Одним із продуктивних способів поповнення словникового складу української мови є функціонування абревіатур. У термінології їхнє існування "мотивується компактністю, лаконічністю та сприяє здійсненню закону мовної економії, подальшій кодифікації, стандартизації <…> термінології" [Халіновська, 2010, с. 53].

Формування абревіатур — наслідок мовленнєвої діяльності людини, результат якої може бути представленим (закодованим) у вигляді абревіатур, здатних "замінювати звичайні мовні знаки" [Запоточна, 2014, с. 72], адже їм притаманний вторинний характер, що викликано появою цих одиниць після того, як відповідне поняття отримало своє вираження.

Розуміння абревіатур потребує від людини, що сприймає інформацію, фонових знань, а також знання механізму творення тієї чи тієї одиниці (від повного відповідника поняття); імовірно, в цьому разі варто звернути увагу на способи прочитання абревіатур у текстах.

Загалом щодо потрактування абревіації в термінології відсутня єдність, адже попри те, що цей спосіб творення терміноодиниць є продуктивним у різних галузях науки, він має недоліки, спричинені мовними та позамовними чинниками. Серед них виділяють такі: швидкість розвитку науки, що викликає необхідність у більшій конденсації частини знання (фрагмента поняття), і відповідно в компактному вираженні; використання абревіатур (скорочень) для ущільнення текстів (зокрема, і словникових статей) тощо; функціональну уніфікацію термінів [Павлова, 2012, с. 71].

Закономірності функціонування абревіатур визначаються в дискурсі (тексті), а тому проведений аналіз синтаксичних текстів засвідчив наявність одиниць, які, на нашу думку, можуть бути тіль-

ки у графічному вигляді, оскільки в живому мовленні фігурують повні одиниці (форми термінів).

У термінології абревіатури розглядають як одне з джерел виникнення субститутів, призначених для компресії в текстах [Гак, Лейчик, 1981; Комарова, 1994]. Поза сферою функціонування процес варіювання термінів витлумачують як парадигматичну варіантність, а синтагматична варіантність, тобто субституція (лат. *substitutio*, від *substituo* — підставляю, замінюю), є результатом взаємодії термінів з іншими одиницями у текстах.

На явище субституції термінів уперше звернули увагу В. Г. Гак та В. М. Лейчик. Проте зауважимо, що поняття "субституція" широкозначне: заміщення одного елемента реченнєвої структури іншою; заміщення будь-якої мовної одиниці іншим словом лексико-граматичного класу; спосіб (метод) вживання замість однієї форми іншої. Окрім того, цей термін є багатозначним, адже, за даними "Словника іншомовних слів" за редакцією О. С. Мельничука, словом *субституція* послуговуються також у праві, тобто субституцію розуміють як "призначення другого спадкоємця (якщо перший не зможе одержати спадщини)" (СІС, 1974, с. 643). У лінгвістиці явище субституції розглядали Л. Єльмслєв, Л. Блумфілд та ін. Відомо також, що до наукового обігу в радянському мовознавстві цей термін увів у 40-х роках Б. О. Ільїш [Жавкина, 2003, с. 159].

Оскільки, все ж таки, позбутися явища варіантності в термінології неможливо, вважаємо за потрібне з'ясувати причини виникнення субституції таких одиниць.

По-перше, автори вказують на логічні фактори, що полягають у прагненні більш детально описати те чи те поняття, зокрема подати вужчий за значенням термін, здатний виокремити подану одиницю серед подібних; можливими в цьому випадку є заміни видових понять родовими.

По-друге, важливо уникати повторів у викладі матеріалу. Подібно до інших стилів української літературної мови, в наукових текстах фіксують займенники (дейктичні засоби, що вказують на предмет мовлення), анафоричні прийоми для семантичної зв'язності текстів.

По-третє, наявні власне термінологійні причини, зумовлені порізному унормованими терміносистемами, наприклад, у недостатньо впорядкованій терміносистемі існують заміни термінів дублетами,

частковими синонімами, або навіть одиницями з різних терміносистем (вони є еквівалентами) [Гак, Лейчик, 1981, с. 56—57].

Серед причин функціонування термінів-абревіатур, символів (термінів на міжзнаковому рівні, символослів) виділяємо прагнення до економії мовних ресурсів та потребу сконденсовано подати той чи той матеріал.

Варто наголосити на тому, що в явищі субституції виділено формальний та семантичний варіанти. На думку В. М. Лейчика та В. Г. Гака, формальна субституція належить до внутрішньої форми терміна та виражена в її змінюваності. Така субституція має свій вияв у таких мовних формах, як: морфологічні субститути, абревіатури та невербальні субститути. В аспекті ж парадигматики дослідники виділили такі типи варіювання: "у межах однієї терміносистеми — дублети та морфолого-лексичні варіанти, у межах двох та більшої кількості терміносистем — еквіваленти" [Гак, Лейчик, 1981, с. 49], у синтагматичному аспекті розглянуто морфологічну, семантичну та денотативну мовні форми субституції [Там само, с. 49—51].

Зважаючи на те, що варіантність (синонімію) розглядають у синтагматиці та парадигматиці, можливим стає її вивчення в межах проблеми субституції термінів, яку витлумачують як "явище репрезентації референта тексту різними термінологічними та нетермінологічними одиницями" [Жавкина, автореф., 2004, с. 8]. Так, кожне окреме вживання одного з мовних варіантів терміна є субститутом, що дає змогу зберігати чіткість, точність та якість поняття.

Окрім того, подальші пошуки в цій царині привели до вифор-мування нових класифікацій мовних одиниць. Так, Є. Б. Жавкіна в наукових текстах (з агрономії) вирізняє формально-семантичні субститути, що характеризуються відношеннями рівнозначності, включення, перетину, розширення та звуження семантики [Жавкина, 2004, с. 115], а також формальні субститути, яким притаманні зміни форми за умови повної тотожності семантики [Там само, с. 120]. Перша група субститутів представлена синонімами, парафрастичними конструкціями та гіпо-гіперонімічними субститутами [Там само, с. 115—118]. Серед видів другої групи виокремлено скорочення (ботанічної) назви, усічення компонента складного або складеного терміна, асимільовані субститути та структурні субститути [Там само, с. 120—123].

Дотримуючись позиції З. І. Комарової (і безпосередньо В. М. Лейчика та В. Г. Гака), Н. В. Сандалова в синтагматиці залежно від типу субституції також виокремлює такі типи термінних варіантів: формальний та семантичний. Серед формальних субститутів виділено морфологічні субститути, абревіатури, еліпси та невербальні субститути. Семантична субституція, на думку авторки, зумовлена логіко-семантичними відношеннями між термінами та поняттями, що відображено такими мовними формами, як універбація; субститути, в основі яких рівнозначність понять; субститути, що виділені шляхом здатності понять та термінів вступати у родо-видові відношення [Сандалова, 2010, с. 43—44].

Отже, процес субституції термінів у текстах пов'язаний із логічними, термінологійними, лінгвістичними причинами, а також частково залежить від стилю тексту, в якому функціонує, а тому вибір того чи того субститута (одиниці) залежить від цих чинників.

Як вияв субституції (субститути) в синтаксичній терміносистемі розглядатимемо абревіатурні та символьні одиниці, оскільки їхня сутність і полягає в найбільш місткому вираженні поняття.

На означення аналізованих явищ є різні назви, і тому й — критерії, що дають змогу визначати абревіатури в різних терміносистемах української мови. За структурою виокремлюють термінословосполучення та відповідні абревіатури [Польщикова, 2010; Чорна, 2010; Романова, 2009], серед дублетів ці одиниці розглядає М. Г. Зеленцова [Зеленцова], яка поділяє їх на дублети-абревіатури, а також абревіатуру та її повну форму. Окрім того, абревіатурне варіювання розглядають виявом словотвірно-морфологічного типу синонімів [Коцюба, 2004], морфолого-синтаксичних синонімів [Колган, 2009], синтаксичних, або структурних, синонімів [Мартиняк, 2010] та синтаксичних синонімів [Андріянова, 2011]. У класифікації С. В. Гриньова-Гриневича абревіатурні варіанти подано як "морфолого-синтаксичні варіанти, утворені поєднанням частин слів (частіше початкових) багатокомпонентного терміна", а вже акронімні варіанти — як одиниці, "утворені поєднанням початкових букв та / або звуків багатокомпонентного терміна" [Гриневич, 2008]. Попри відсутність єдності щодо абревіатур, їхню наявність пояснюють паралельним функціонуванням повної та короткої форми термінів.

Аналіз українських синтаксичних термінів уможливив виділення таких видів абревіатур:

1) ініціальні абревіатури:

а) літерні: *БР* — (*бе-ер*) *буттєве речення*; *ПСР* — (*пе-ес-ер*) *поліпредикативне складне речення*; *КСБР* — (*ка-ес-бе-ер*) *контаміновані складнопідрядні багатокомпонентні речення*; *КБСР* — (*ка-бе-ес-ер*) *контаміновані складнопідрядні багатокомпонентні речення*; *НЄ* — (*ен-йе*) *надфразна єдність*; *ПС* — *посесивний суб'єкт*; *КПВ* — (*ка-пе-ве*) *контамінований предикатний вираз*; *ВПВ* — (*ве-пе-ве*) *включуваний предикатний вираз*; *БПВ* — (*бе-пе-ве*) *базовий предикатний вираз*; *ЗСР* — (*зе-ес-ер*) *займенниково-співвідносне речення*; *КПА* — (*ка-пе-а*) *конструкції з предикатними актантами*; *ПС* — (*пе-ес*) *подвійна супідрядність*; *НС / ПП* — (*ен-ес-пе-пе*) *неоднорідна супідрядність і послідовна підрядність*; *ОС / ПП* — (*о-ес-пе-пе*) *однорідна супідрядність і послідовна підрядність*; *НПМ* — (*ен-пе-ем*) *невласне пряма мова*; *ССПР* — (*ес-ес-пе-ер*) *структурна схема простих речень*; *КК* — (*ка-ка*) *каузативна конструкція*.

У межах цієї групи термінів-варіантів можливим є поділ на такі (семантичні) групи: номінації на позначення виду речень, складників (членів) речень, назви відношень у межах речень. Зауважимо, що серед пар дублетів-варіантів спостерігаємо також вияв омонімії, зокрема *ПВ* — (*пе-ве*) *предикат вимушеності* та *ПВ* — (*пе-ве*) *предикативний вираз*;

б) звукові: *УОР* — *узагальнено-особове речення*;

в) комбіновані (утворені поєднанням частин твірних слів): *ССР* — (*ес-ес-ер*) *складносурядне речення*; *СПР* — (*ес-пе-ер*) *складнопідрядне речення*; *БКСР* — (*бе-ка-ес-ер*) *багатокомпонентне складне речення*; *НФЄ* — (*ен-еф-йе*) *надфразна єдність*.

До субститутів (дублетів) у синтаксичній термінології зараховуємо також одиниці іншої семіотичної природи (символи, символослова) [Малевич, 2012, с. 62]. Напр.: *Adv caus* — *причиновий поширювач*; *Adv fin* — *обставинний поширювач мети*; *Adv loc* — *просторовий поширювач*; *Adv mod* — *обставинний поширювач способу дії*; *Adv temp* — *часовий поширювач*; *Atr* — *атрибутивний поширювач*; *Exp* — *правобічний* (*об'єктний*, *обставинний*) *поширювач* (*припредикатний член* [*компонент*]); *fin* — *кінцевий пункт руху*; *Obj* — *об'єктний поширювач*; *P* — *предикат*; *S* — *лівобічний поширювач*; *Sent* [*det*] — *детермінована частина складного речення*; *Sent* [*deter*] — *детермінуюча* (згідно з нормами сучасної українсь-

кої літературної мови варто замінити на *детермінувальна*) *частина складного речення*; *X — вербально не виражений лівобічний поширювач*; *НПО — носій процесуальної ознаки*; *СМ — структурна модель*; *ССМ — структурна субмодель*; *ССР — структурна схема речення* (Степаненко, 2004, с. 459—460).

Дублетами визнаємо також ряди, до складу яких входять знакові вираження одиниць (знаки): ($П_{2...n}$) — *вторинні предикатеми*; [$П_1$] — *основна предикатема*; {} — *макропредикатема*; ∞ — *показник семантико-синтаксичних відношень між предикатемами*; $\infty^{апоз.}$ — *апозитивні семантико-синтаксичні відношення між предикатемами*; $\infty^{атриб.}$ — *атрибутивні семантико-синтаксичні відношення між предикатемами*; $\infty^{компар.}$ — *порівняльні семантико-синтаксичні відношення між предикатемами*; $\infty^{мета.}$ — *цільові семантико-синтаксичні відношення між предикатемами*; $\infty^{сурядн.}$ — *сурядні семантико-синтаксичні відношення між предикатемами*; $\infty^{темп.}$ — *темпоральні семантико-синтаксичні відношення між предикатемами*; *сор* — *дієслівна зв'язка*; $сор_0$ — *нульова зв'язка*; P_1 — *базовий предикат*; $P_{1\ вл.\ локат.}$ — *базовий власне-локативний предикат*; $P_{1\ дії}$ — *базовий предикат дії*; $P_{1\ кільк.\ ознаки}$ — *базовий предикат кількісної ознаки*; $P_{1\ проц.\ ознаки}$ — *базовий предикат процесу*; $P_{1\ стану}$ — *базовий предикат стану*; $P_{1\ як.}$ — *базовий предикат якості* (Кульбабська, 2011); *S* — *підмет*; *P* — *присудок*; [ ]*p* — *простий дієслівний присудок / особово-дієслівний компонент присудка*; [*V*]*p* — *присудок, до складу якого належить комплемент, який уточнює або розшифровує семантику дієслівного компонента присудка* (*дієслова* "*неповної семантики*"); *Co* — *об'єктний комплемент / додаток*; *Cd* — *адвербіальний комплемент / обов'язкова обставина* (Образцова, 2014, с. 109); *Arq prav* [*Obj*, *Adr*] — *аргумент правобічний* (*об'єктний*, *адресатний*); *Sub* — *суб'єкт* (Степаненко, 2008, с. 5) тощо.

Щодо цього різновиду одиниць серед фахівців немає єдності, оскільки нерозв'язано питання, зокрема, про статус цих знаків у термінології загалом, адже символи мають місце в терміносистемах, але не відмежовані від номенів.

Отже, наявність одиниць, варіантність яких виявляється у повному терміні та його скороченому варіанті (абревіатурі чи символі), спричинена прагненням до економії мовних ресурсів, адже творці наукових текстів прагнуть до більш влучного та насиченого ідеями вираження.

СЕМАНТИЧНА ПОЛІЛЕКСІЯ (СИНОНІМІЯ) В ТЕРМІНОСИСТЕМІ СИНТАКСИСУ

Лінгвістична проблема варіювання полягає в тому, що в текстах функціонують одиниці, які, маючи однаковий смисл, тобто означаючи те саме поняття, відрізняються за формою і меншою мірою — за семантикою. Це потребує розв'язання питань про термінні номінації досліджуваного явища (синонімії, варіантності, дублетності тощо) та критерії розмежування відповідних понять, адже досі немає єдності в поглядах на потрактування цього феномена, зокрема ототожнення чи диференціації його компонентів. Уживання кількох термінних номінацій є своєрідним показником деталізації наукової картини світу.

У зв'язку з цим у сучасному мовознавстві значно поширеними є праці, присвячені таксономічному опису лінгвістичних явищ (зокрема, й феноменів варіантології), адже правильно побудована класифікація дає змогу виокремлювати мовні особливості, які й визначають науковий прогрес.

Попри значну кількість способів класифікування тих чи тих формальних термінів-варіантів (дублетів, власне варіантів) та семантичних термінів-варіантів (синонімів) проблема створення класифікацій недостатньо вивчена. Так, подані в наукових джерелах класифікації побудовані за принципами, закладеними представниками традиційного (системно-структурного) мовознавства (й термінознавства зокрема), проте нині актуалізуються дослідження термінології з позиції функціонального та когнітивно-дискурсивного термінознавства, що й спричинює зміни у розумінні термінних процесів і передусім у розумінні природи термінів [Faber]. Власне терміни визнано такими, що динамічно видозмінюються, оскільки пов'язані з мисленням, вербально втіленим у денотації наукових понять.

Функціонально-прагматичний підхід, який утвердився в термінознавстві, увиразнив теоретичний контекст традиційної проблеми синонімії термінів [Иванова, 2011, с. 199].

Спираючись на положення традиційного (структурно-семантичного) та функціонально-прагматичного підходів у лінгвістиці, які враховують семантичні та гносеологічні різновиди термінологічних одиниць, аналізуємо семантичні варіанти (“традиційні” відносні синоніми), виокремлюючи 2 типи одиниць: сигніфікативні (поняттєві) синоніми, які функціонують у межах однієї концепції, наукової парадигми, а також терміни-квазісиноніми (концепційні синоніми), що є номінаціями понять, якими послуговуються в різних синтаксичних теоріях (див., напр.: [Иванова, 2010; 2011, с. 199]). Водночас зауважимо, що нині немає єдності серед дослідників щодо кваліфікації складників поняттєвих синонімів. Так, наприклад, Є. А. Карпіловська серед семантичних, або поняттєвих (ідеографічних, сигніфікативних), синонімів виокремлює терміни — аспектні синоніми, які “можуть об’єднуватися у фасети, або угруповання кореферентних номінацій, пов’язаних спільною ознакою поняття” [Карпіловська, 2019, с. 19—20], а різновидом аспектних синонімів визнає концепційні синоніми у значенні, представленому в нашій роботі.

1. СИГНІФІКАТИВНІ (ПОНЯТТЄВІ) СИНОНІМИ В СИНТАКСИЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ

З огляду на означене вище до поняттєвих синонімів зараховуємо одиниці з різною внутрішньою формою, що мають різні сигніфікативні ознаки.

Будь-яка терміносистема — це ієрархічна структура, а тому, з’ясовуючи природу термінів-словосполучень із близьким значенням, беремо до уваги синонімійність компонентів таких утворень. Отже, терміни-словосполучення визнаємо синонімами за умови близькості значень одного з компонентів (або похідної основи) відповідних термінів. При цьому близькість / тотожність значень одиниць може бути підтверджена або фіксованістю в лексикографічних джерелах, або за допомогою виявлення спільного значення одиниць у контекстах. Оскільки аналізовані синтаксичні терміни формують ряди одиниць, представлені в метамовах різних дослідників, наголосимо на тому, що терміни — поняттєві синоніми, компоненти яких утворюють ряди, представлено одиницями, вжитими різними дослідниками в межах одного напряму дослідження

синтаксису, компоненти ж концепційних рядів, своєю чергою, чітко розмежовують різні синтаксичні напрями, концепції, теорії, авторські погляди.

Поняттєві синоніми в синтаксичній терміносистемі представлено кількома рядами аналітичних термінів, які виявлено на рівні синхронії та діахронії.

У сучасній синтаксичній термінології (на синхронному зрізі) розрізняємо групи аналітичних термінів, у яких синонімізуються або головні компоненти словосполучень, або залежні. Першу підгрупу формують двокомпонентні терміни (словосполучення), головний компонент яких є синонімом у загальномовному вжитку (що засвідчено в лексикографічних джерелах): *контаміноване утворення — контамінована конструкція — контаміновані структури*; *синтаксична побудова — синтаксична конструкція*, *порівняльні конструкції — порівняльні побудови*.

Синонімними в цих рядах є лексеми *побудова* (“2. *тільки одн.* Розміщення, взаємне розташування частин чого-небудь; структура” — СУМ (VI), с. 628) — *конструкція* (“1. Будова, взаємне розташування частин машини, апарата, приладу тощо” — СУМ (IV), с. 266) — *структура* (“1. Взаєморозміщення та взаємозв’язок складових частин цілого; будова” — СУМ (IX), с. 789) (http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/dictua.aspx), водночас одиницю *утворення* на позначення того, що виникло внаслідок складання у єдине ціле СУМ (X), с. 506), у словниках не виявлено. Пор. контексти вживання цих синонімних одиниць: *Предикативні одиниці* ***контамінованих утворень*** *взаємодіють між собою*, *формуючи зміст і забезпечуючи функцію цілого речення*, *що дає підстави говорити про їхню змістову та граматичну залежність*: *одні з них пояснюють*, *а інші пояснюються* (Козіцька, 2004а, с. 48); *Об’єднуючись у* ***контамінований конструкцію***, *предикативні одиниці групуються в більш складні структури і виділяються як компоненти або блоки*, *зумовлюючи різнотипний граматичний зв’язок між предикативними частинами* (Там само, с. 48); *Засоби зв’язку в* ***контамінованих структурах*** *досить різноманітні* (Там само, с. 49); *Якщо в аналізі граматичного речення особливу роль відіграє інтонаційний малюнок*, *то в аналізі синтаксично нечленованих речень виділення якогось конкретного слова в* ***синтаксичній побудові*** *не змінює її значення*, *адже важливим у цьому разі є лише характер інтонації*: *пе-*

редання радості, *задоволення*, *здивування*, *незадоволення* (Личук, 2013, с. 61); *Пояснити механізм формування дієслівних одиниць словотвірної категорії стану на синтаксичних засадах*, *диференціювати й проаналізувати структурно-семантичні типи базових* ***синтаксичних конструкцій***, *схарактеризувати форманти, що виокремлюють деривaційну категорію стану* (Колібаба, 2011, с. 173); *Частина* ***порівняльних побудов*** *— це компаративеми фразеологічного типу* (*схожі*, *ніби брати*; *тремтів*, *ніби в пропасниці*), *які*, *крім об'єкта і суб'єкта*, *мають*, *як правило*, *компаративний модуль — компонент* ***порівняльної конструкції***, *що позначає ознаку*, *яка вказує на те спільне*, *що існує між суб'єктом і об'єктом* (Конторчук, 2010).

Окремим різновидом термінів-синонімів цієї групи є так звані дефініційні синоніми, тобто аналітичні терміни, головні компоненти яких є дефініційними синонімами, особливістю яких є те, що "термін виражає поняття, але поняття виражене за допомогою визначення терміна" [Головин, Кобрин, 1987, с. 57].

У синтаксичній термінології виявлено такі ряди дефініційних синонімів: *ядерне речення — ядерна конструкція*, *інфінітивно-називні конструкції — інфінітивно-називні речення*, *займенниково-співвідносні складнопідрядні речення — займенниково-співвідносні складнопідрядні конструкції.* Підтвердженням їхньої синонімійності є те, що головні слова поданих вище термінів-словосполучень пояснюють одне одного, тобто *реченням* є синтаксична *одиниця-конструкція*, що складається зі *слів* і *словосполучень* (Вихованець, 2007 з, с. 570). Напр.: ***Ядерне речення*** *складається з іменної* (*NP*) *та дієслівної* (*VP*) *груп* (Плоткіна, 2012, с. 26); *Загальне завдання трансформаційного аналізу полягає в тому*, *щоб шляхом перетворень описати безліч висловлень певної мови як похідних від порівняно невеликої кількості* ***ядерних конструкцій*** (Кочерган, 2006); *В українській мові існують так звані проміжні*, *перехідні типи* ***інфінітивно-називні*** *та інфінітивно-безособові* ***конструкції*** (Арполенко, Забєліна, 1982, с. 10); ***Інфінітивно-називні речення*** *виступають як особлива мовна номінація. Незалежний інфінітив у них має лише констатаційне значення, називаючи якусь дію*, *якийсь процес і інтонаційно* (*подив*, *обурення*, *розчарування і т. д.*) *оцінюючи їх з боку мовця* (Там само, с. 11); *У складних реченнях цього типу підрядна частина* (*зі сполучником або сполучним словом*) *на-*

повнює конкретним змістом обов'язкове в головній частині опорне співвідносне слово… Традиційно такі речення кваліфікують як ***займенниково-співвідносні конструкції*** (СУЛММС, 2010, с. 337); *Відповідно до просторового значення співвідносного і сполучного слів — засобів кореляційного зв'язку між частинами цих речень, — вони розглядаються як семантичний, а саме просторовий, різновид* ***займенниково-співвідносних*** (*ототожнювальних*) ***речень*** (Арделян, 2002) тощо.

Аналізовану терміносистему формує також група контекстуальних понятєвих термінів-варіантів, у яких синонімізуються залежні терміноелементи. Її сформовано за допомогою зіставлення метамовлення в межах одного наукового напряму, течії, дослідницького тексту.

Так, на синхронному рівні на основі підрядного зв'язку між компонентами сформовані аналітичні терміни, в яких синонімізуються залежні слова. Ця група розпадається на два різновиди: прості двокомпонентні аналітичні терміни і складні (трикомпонентні) терміни-словосполучення.

Терміни — прості словосполучення, які є атрибутивними за характером смислових відношень між його складниками, утворені за двома моделями: "прикметник + іменник у Н. в." та "іменник + + іменник у Р. в.".

До першої підгрупи зараховуємо терміни *основна предикатема — первинна предикатема*, *основна предикатема — первинна предикатема*, *основний предикат — базовий предикат*, *вторинні предикати — згорнені предикати — другорядні предикати — вторинні присудки — приховані предикати — імпліцитний предикат — вторинний напівпредикат*; *вторинна предикація — залежна предикація — прихована* (*імпліцитна*), *потенційна предикація — підрядна предикація — секундарна предикація — другорядна предикація — подвійна предикація.*

Наприклад, залежні слова аналітичних термінів ***основна предикатема — первинна предикатема*** є контекстуальними синонімами. Компоненти *основна* (*основний*) — "Який є основою чого-небудь, становить його найважливішу частину" (СУМ (V), с. 777) та *первинна* (*первинний*) — "Який існує, з'являється раніше чого-небудь" (СУМ (VI), с. 119). Пор.: ***Основна*** (***первинна***) ***предикатема*** *репрезентує структурний центр простого елементарного речення і*

водночас його структурно-семантичний мінімум, *який формує один предикат* "*і зумовлена його валентністю суб'єктна синтаксема*" (Кульбабська, 2011, с. 245).

У парі термінів ***основний предикат — базовий предикат*** на синонімність вказують компоненти *основний* (див. вище) та *базовий* від *база* — "Основа, ґрунт, на яких виникає або розвивається те чи інше явище; сукупність умов, необхідних для існування чого-небудь" (СУМ (I), с. 87). Пор. контексти їх вживання: ***Базовий предикат***, *указуючи на характер ситуації*, *визначає межі простого семантично елементарного речення та структуру пропозиції*, *що має предикативне* (*реченнєве*) *оформлення* (Там само, с. 245); *Таку синтаксему мовознавці кваліфікують як* "***основний предикат***" [Бондар, 1991, с. 52; Шинкарук, 2002, с. 166], *або* "***базовий предикат***" [Вихованець, 1993, с. 140; Шульжук, 2004, с. 200; Мірченко, 2004, с. 112] (Там само). Одним із компонентів цього ряду є також термін-однослов *домінанта* — "1. *Основна*, *пануюча ідея*, *головний*, *пануючий принцип*" (СУМ (II), с. 363), напр.: ***синтаксична домінанта*** (Кобченко, 2007, с. 267).

У дослідженому матеріалі виявлено також ряд аналітичних (двокомпонентних) термінів, синонімійність яких підтверджує наявність спільної семантики в залежних словах: *вторинні предикати — згорнені предикати — другорядні предикати — приховані предикати — імпліцитний предикат — вторинні присудки — вторинний напівпредикат.* У лексикографічних джерелах подано такі визначення цих компонентів: *вторинний* — "1. Який становить другий етап у розвитку чого-небудь або другий ступінь за складом, складністю" (СУМ (I), с. 776); *згорнений* — "Дієпр. *пас. мин. ч.* до згорнути — Закривати що-небудь розкрите, розгорнуте" (СУМ (III), с. 520); *другорядний* — "Не головний за значенням, не основний, менш істотний. // Посередній щодо своїх якостей" (СУМ (II), с. 423); *прихований* — "2. *у знач. прикм.* Який не має яскраво виражених ознак; ледве помітний" (СУМ (VIII), с. 83); *імпліцитний* — "Прихований, зовнішньо не виражений" (Бибик, Сюта, 2006, с. 244). Пор. контексти їхнього вживання: ***Вторинний предикат*** *семантико-синтаксичної структури речення*, *який постав внаслідок дериваційних перетворень двох елементарних речень* (Кобченко, 2017, с. 177); *Якщо власне-прикметники, що поєднуються з іменниками в позиції підмета*, *є втіленням найпростішого пере-*

творення предиката якості в атрибутивний компонент, *то похідні відіменникові прикметники та ад'єктивовані форми родового відмінка іменників, що їм передують у деривaційному процесі*, *виконуючи відповідно роль присубстантивного узгодженого другорядного члена речення та присубстантивного* (*постпозитивного*) *неузгодженого другорядного члена речення*, *завуальовано представляють різні типи* ***згорнених*** (***прихованих***) ***предикатів*** *і один валентно-пов'язаний з ними непредикатний аргумент* (Тимкова, 2005, с. 37); *У цих реченнєвих конструкціях орудний порівняння зазнає трансформації в підрядну частину з* ***імпліцитним предикатом*** (Масицька, 2016); ***Вторинний*** *дієприслівниковий* ***напівпредикат*** *займає центральне місце у семантичній будові напівпредикатної конструкції, визначаючи семантико-синтаксичну модель модифікованого елементарного речення* (Висоцький, 2011, с. 132).

Аналогійний тип синонімності виявлено в ряді: *вторинна предикація — залежна предикація — прихована* (*імпліцитна*), *потенційна предикація — підрядна предикація — секундарна предикація — другорядна предикація — подвійна предикація.* Подаємо словникові дефініції залежних компонентів: *залежний* — "2. Зумовлений чиєю-небудь дією, якимось станом і т. ін." (СУМ (III), с. 182); *потенційний* — "можливий" (СУМ (VII), с. 402); *зумовлений* — Дієпр. *пас. мин. ч.* до зумовити — "1. Бути причиною чого-небудь, викликати щось; спричиняти" (СУМ (III), с. 729). Визначення інших залежних компонентів одиниць цього ряду подано вище. Напр.: *Поняття* "***вторинна предикація***" *з'явилося в лінгвістиці водночас із визнанням за окремими поширювачами* (*традиційно — другими членами речення*) *пропозитивних значень*, *а також із дослідженням особливостей предикації підрядної предикативної одиниці в складному реченні* (Кульбабська, 2011, с. 114); *Цільова синтаксема виражає* ***другорядну предикацію*** *внаслідок згортання підрядної частини складнопідрядного речення мети в обставинну синтаксему* (Шатрукова, 2009, с. 242); *Процеси номінації тісно пов'язані з процесом* ***імпліцитної предикації*** (Гуйванюк, 2006, с. 175).

Особливістю рядів поняттєвих синонімів, представлених вище, є й те, що частину їхніх складників можна кваліфікувати подвійно: як одиниці, що є виразниками семантичної варіантності, а також як терміни — формальні варіанти (зокрема, етимологічні дублети).

Так, наприклад, зіставлення терміна-словосполучення з компонентом *імпліцитний*, що походить від лат. *implicite* та означає "прихований, зовнішньо не виражений" (Бибик, Сюта, 2006, с. 244), з іншими складниками ряду дає змогу трактувати ці одиниці і як етимологічні (формальні) варіанти, зокрема з терміном *прихований предикат*, *згорнений предикат*, і як поняттєві синоніми (семантичні варіанти).

Як етимологічні дублети кваліфікуємо також терміни із компонентом *секундарний* (***секундарна предикація — вторинна предикація***), адже ця одиниця "[з лат. *secundarius* — другорядний], *книжн*. Вторинний, другорядний, неосновний" (СУМ, 2016, с. 1034); ***Вторинна*** (*нереченнєва*, *напівфразна*, ***секундарна***) ***предикація*** *маркує асиметричні синтаксичні одиниці*, *пов'язана з активними в наш час процесами компресії та синтаксичної редукції*, *які в основних своїх виявах репрезентують ті чи ті площини закону мовної економії*, *засвідчують постійну динаміку в українському синтаксисі* (Кульбабська, 2015).

У науковій літературі віднайдено терміни, що номінують *вторинні предикати*, проте в українському мовознавстві їх не вживають: *ситуанти* (Сиротинина, 2003, с. 102), *напівпредикативні одиниці* (Золотова и др., 1998, с. 138), *внесені предикати* (Богданов, 1977, с. 77), *секундарні предикати* (Мустайоки, 2006, с. 78), *квантворні слова* (Падучева, 1974, с. 79), *предикати другого порядку* (Жинкин, 1955, с. 72), *зняті*, *неактуалізовані предикати* (Черемисина, Колосова, 1987), *небазисні предикати* (Демьянков, 1980, с. 341) тощо.

До аналізованого різновиду одиниць зараховуємо й такі ряди:

1) *змінне керування — нестійке керування* (*змінний* — "1. Який змінюється, не завжди буває однаковий; мінливий, непостійний" — СУМ (III), с. 622); *нестійкий* — "2. Який часто змінюється, легко піддається зовнішнім впливам; непостійний, несталий" (СУМ (V), с. 391). Напр.: *Зв'язок слів*, *при якому можливе вживання кількох різних форм при одному й тому ж дієслові кваліфікується як* ***змінне*** **(*нестійке*) *керування***. *Такий тип керування*, *втрачаючи формальну оформленість*, *фактично трансформується у прилягання* (Шелемеха, 1995, с. 16—17);

2) *підрядний зв'язок — субординативний зв'язок* (*підрядний 2* — "1. Залежний від чого-небудь, підпорядкований чомусь" — СУМ

(VI), с. 495); *субординативний* від субординація — "Система суворого підпорядкування молодших за чином або становищем старшим, що ґрунтується на правилах службової дисципліни" (СУМ (IX), с. 816), пор.: ***Субординативний*** (*суб… + лат. ordinatio — зведення до порядку*) *зв'язок — те саме, що* ***підрядний зв'язок*** (ЗССЛ, 2012, 1, с. 410);

3) *відкриті структури — незамкнуті ряди* (*відкривати* — "<…> робити вільним доступ усередину чого-небудь" — СУМ (I), с. 595); *незамкнутий* — "1. Не зачинений на замок, ключ, засув і т. ін. (про двері, шухляду і т. ін.). 2. У якого не з'єднані кінці, крайні частини (про коло, ланцюг і т. ін.); розірваний" (СУМ (V), с. 308). Пор. контексти їхнього вживання: *Сурядні словосполучення характеризуються об'єднанням в один* ***незамкнений ряд*** *синтаксично рівноправних, однотипних, граматично не залежних одне від одного повнозначних слів* (Жовтобрюх, 1961, с. 194); ***Ряд відкритий*** (***незамкнутий***) *словесний — ряд, утворений словами, поєднаними без сполучників, інколи за допомогою повторюваних єднальних або розділових сполучників, тобто ряд із внутрішніми нульовими* (*суто граничними*) *відношеннями*. <…> У цьому разі кількість компонентів ряду необмежена (ЗССЛ, 2012, 3, с. 243—244);

4) *незакінчене речення — обірване речення* (*незакінчений* — "Не доведений до кінця; незавершений" — СУМ (V), с. 307); *обірваний* — "3. Перерваний, незакінчений" (СУМ (V), с. 506). Пор.: ***Незакінчені*** (***обірвані***) ***речення*** *поряд з іншими типами еквівалентів речень виступають важливим засобом оформлення думки, засобом відтворення почуттів і відношень мовця до зображуваного явища, події, особи і под.* (Загнітко, 2009);

5) *неелементарна синтаксема — ускладнена синтаксема — складна синтаксема* (*неелементарний протилежне до елементарний* — "1. Який стосується тільки основ чого-небудь; початковий" — СУМ (II), с. 473); *ускладнювати, ускладнити* — "1. Робити **складнішим**, різноманітнішим, насиченішим (за **складовими частинами**, характером особливостей, зв'язків і т. ін.)" (СУМ (X), с. 489); складний — "1. Який складається з **кількох частин, елементів** і т. ін. 2. Який відзначається **взаємозв'язаністю багатьох частин**" (виділено нами. — *О. В.*) (СУМ (IX), с. 277). Пор.: *Специфічний різновид вторинної субстанціальної синтаксеми становить семантично* ***неелементарна синтаксема*** *у простих речен-*

нях, де функцію присудка виконує дієслово наказового способу, а функцію підмета — кличний відмінок іменника (Вихованець, 1992, с. 141); *Семантично ускладнена синтаксема, подібно до власне суб'єкта кількісної ознаки, також представлена формою родового відмінка, який на формально-синтаксичному рівні корелює з підметовою позицією* (Костусяк, 2012).

Нечисленною в синтаксичній терміносистемі є група синонімів утворена за моделлю "іменник + іменник у Р. в." у якій залежний компонент, що синонімізується. Компоненти цих термінів-синонімів перебувають в атрибутивних відношеннях: ***предикат відмінності*** — ***предикат нетотожності.*** Наприклад, словники не кваліфікують залежні слова пар термінів ***предикат відмінності*** — ***предикат нетотожності*** як синоніми, проте беззаперечною є можливість виділити їхню спільну сему 'розбіжність': *відмінність* — іменник до відмінний, тобто "1. Який чимось відрізняється від кого-, чого-небудь" (СУМ (I), с. 606), а нетотожність — "Який не відповідає кому-, чому-небудь, не збігається з кимсь, чимсь" (СУМ (V), с. 396). Пор.: *Основу семантичної групи предикатів на позначення* ***відмінності*** (***нетотожності***) *становлять одиниці з семою нетотожності, несхожості*, *які аналогічно до предикатів тотожності мають симетричний характер* (Межов, 2012 б, с. 95).

Оскільки однорідні члени розглядаємо як єдиний компонент у відношенні до залежного слова, ряд термінів *вторинні підмет і присудок — модифіковані підмет і присудок — залежні підмет і присудок* також зараховуємо до простих двочленних словосполучень (*Вторинні* (*модифіковані*, *залежні*) *підмет і присудок за своєю роллю у структурі речення відрізняються як від головних*, *так і поширювальних членів речення*) (Кульбабська, 2011, с. 503).

Серед поняттєвих синонімів вирізняємо також групу синонімних термінів-словосполучень, утворених трьома повнозначними словами. Цю групу складних (трикомпонентних) термінів-словосполучень представлено кількома моделями одиниць:

1. Залежне від нього слово + просте словосполучення, тобто кожне наступне залежне слово звужує значення попереднього сполучення слів:

1) *вторинна* (*синтаксична одиниця*) — *похідна* (*синтаксична одиниця*). Синонімами до слова *вторинний* виступають *другоряд-*

ний (*неголовний*, *неосновний*), *побічний*, *привхідний*, *другий*; а для одиниці *похідний* синоніми не зафіксовані, проте значення "утворений, виведений і т. ін. з іншого подібного" (СУМ (VII), с. 450) і є показником вторинності;

2) *вторинна* (*предикатна синтаксема*) — *згорнута* (*предикатна синтаксема*) (див. далі).

2. Залежне слово (прикм.) + просте словосполучення (головне слово (ім.) + залежне слово (ім. у Р. в.):

1) *спонукальна* (*модальність речення*) — *наказова* (*модальність речення*): *спонукальний* — "Який є спонукою до чого-небудь або який спонукає до чогось" (СУМ (IX), с. 571); *спонука* — "Те, що викликає бажання, потяг до чого-небудь, змушує діяти, робити щось певним чином" (СУМ (IX), с. 571); *наказовий* — "Який містить у собі наказ; стос. до наказу (СУМ (V), с. 99); *наказ* — "Офіційний документ, в якому викладається розпорядження, постанова і т. ін. військового начальника, керівника установи, підприємства, організації і т. ін." (СУМ (V), с. 99). Пор.: *Функціонально-семантичне протиставлення розповідної*, ***спонукальної*** (***наказової***) *і питальної* ***модальності*** *речень, безперечно, повинно було цілком виразно виявлятися вже на перших етапах розвитку звукової мови*, *бо змішування в процесі комунікації основних функцій висловлення — повідомлення, спонуканні і запитання — неминуче перешкоджало б налагодженню взаєморозуміння в колективі* (Мельничук, 1966, с. 64);

2) *умовна* (*модальність речення*) — *потенціальна* (*модальність речення*): *умовний* — "5. Який не існує в реальній дійсності, а лише мислиться; уявний" (СУМ (X), с. 443); *потенціальний* — "те саме, що потенційний. Який існує в потенції і може виявитися або бути використаний за певних умов; прихований. // Який при першій нагоді може стати ким-небудь; можливий" (СУМ (VII), с. 402). Напр.: *Просте речення з формою* ***умовної*** (*інакше*, ***потенціальної***) ***модальності*** *уже в найдавніших пам'ятках виявляє свою умовну семантику різною мірою*, *залежно від того*, *наскільки вона підкреслюється наявними в реченні іншими засобами* (Мельничук, 1966, с. 84).

3. Головне слово + залежне від нього словосполучення. Як терміни — поняттєві синоніми потрактовуємо пару одиниць ***предикат інтелектуальної діяльності*** — ***предикат пізнавальної діяльності***. Попри те, що в метамовленні аналізована пара є близькою за

значенням, в лексикографічних джерелах визначено розбіжності їхньої семантики. Так, одиниця *інтелектуальний* є вужчою за значенням порівняно з одиницею *пізнавальний*, а тому ці компоненти (а також терміни-словосполучення з цими терміноелементами) вступають у родо-видові відношення поза контекстом. Лексема *пізнавальний* мотивується пізнаванням, пізнанням, тобто тим, що осягається розумом (СУМ (VI), с. 529), одиниця *інтелектуальний* походить від *інтелект*, що означає: "Розум, здатність людини думати, мислити" (СУМ (IV), с. 35). Пор.: ***Предикати інтелектуальної*** (***пізнавальної***) *діяльності позначають складні когнітивні процеси вищої нервової діяльності людини — ідеальну*, *абстрактну субстанцію*, *яка шляхом різноманітних перетворень приводить до чіткого висновку* (Межов, 2012 б, с. 71).

Серед масиву термінів — складних словосполучень, виокремлюємо ряди одиниць, що містять залежні компоненти у формі слова та простого підрядного словосполучення, які синонімізуються. Напр.: ***предикат подібності*** — ***предикат приблизної тотожності***, ***предикат власне-тотожності*** — ***предикат рівності*** — ***предикат абсолютної тотожності***.

Пара термінів ***предикат подібності*** — ***предикат приблизної тотожності*** також є синонімною завдяки семантиці її компонентів. У "Словнику української мови" подано визначення лексем *подібний* та *близький*, які й засвідчують, що подібність є близькістю, представленою в недостатній мірі: *подібний* — "1. Який має спільні риси з ким-, чим-небудь, схожий на когось, щось; 2. Такий самий; такий, як той (про якого йде мова)" (СУМ (VI), с. 745); *приблизний* — "Який майже сходиться з істинним, наближається до нього; не зовсім точний. // Не абсолютний, не безумовний" (СУМ (VII), с. 559). Аналізована пара термінів представлена переважно в метамовленні О. Г. Межова (*Ядро* ***предикатів подібності*** (***приблизної тотожності***) *утворюють*: *а*) *прикметникові форми з семантичною домінантою схожий*: *аналогічний*, *близький*, *подібний*, *співзвучний, споріднений*, *що поєднують ознаки предикатів стану і якості* (їх ми розглядаємо також серед кваліативно-компаративних предикатів) <...>; *б*) *дієслівні форми типу нагадувати*, *скидатися*, *перегукуватися*, *перекликатися* <...>; *в*) *зв'язкова форма являти собою в значенні нагадувати* (Межов, 2012, с. 94—95).

Близькість значень термінів ряду ***предикат власне-тотожності — предикат рівності — предикат абсолютної тотожності*** підтверджена у літературній мові. Зокрема, С. Й. Караванський подає синонімами до лексеми *тотожний* одиниці *однаковий*, *цілком подібний*, *такий самий*, *ідентичний*, *адекватний*, *однозначний*, *еквівалентний* (курсив наш. — *О. В.*) (Караванський, 2000, с. 415). Компонент *власне* у складі терміна *предикат власне-тотожності* є вказівкою на особливу роль значення тотожності.

Вказівкою на синонімійність ряду термінів ***предикати власне-тотожності*** (***абсолютної тотожності***, ***рівності***) є передусім контекст його вживання, зокрема подання одного терміна як пояснення іншого. Напр.: ***Предикати власне-тотожності*** (***абсолютної тотожності***, ***рівності***) *позначають умовну абсолютну рівність двох або більше порівнюваних об'єктів за певною ознакою або за сукупністю ознак*, *наприклад*, *прикметникові з семантичною домінантою рівний*: *адекватний*, *відповідний*, *еквівалентний*, *ідентичний*, *однаковий*, *однотипний*, *рівнозначний*, *тотожний*; *дієслівні з домінантою рівнятися*: *відповідати*, *дорівнювати*, *збігатися*, *прирівнюватися*, *ототожнюватися*, *не відрізнятися тощо* (Межов, 2012 б, с. 92).

На рівні діахронії група поняттєвих термінів-синонімів представлена невеликою кількістю термінів. Оскільки протягом тривалого часу терміном *речення* (*обставинне речення*, *означальне речення*) позначали предикативну частину складного речення, можемо говорити про синонімію термінів *речення* і *предикативна частина речення*. Тоді ж частини складного речення номінували залежно від відношень, у яких перебували головна та побічна частини.

До групи поняттєвих термінів-синонімів зараховуємо одиниці, можливість об'єднання яких в один ряд (пару) відбувається завдяки вказівці на синтаксичну роль того чи того компонента в структурі речення (тощо), адже походить від назви частини мови, для якої певна функція є морфологізованою: ***обставинне підрядне речення — прислівникове речення*** (*Побічне* ***речення***, *що стосується до дієслова*, *виконує обов'язок прислівника і до його рівне*, *тим воно і зветься* ***прислівниковим*** (Тимченко, 1918, с. 71); *До* ***обставинних підрядних речень*** *належать такі синтаксичні структури*, *які в межах складного речення — у внутрішньосинтаксичних стосунках з головною їх частиною — виконують функції обставин* (СУЛМС, 1972,

с. 343); ***Підрядне означальне речення*** — ***прикметникове речення*** (*Побічне речення*, *що стосується до речівника*, *виконує обов'язок прикметника і є до його рівне*, *тим воно й зветься* ***прикметниковим реченням*** (Тимченко, 1918, с. 70); ***Підрядне речення означальне***. *Підрядне речення*, *що виступає в функції означення до якогось члена головного речення*, *вираженого іменником чи іншим субстантивованим словом*, *або конкретизує зміст означення*, *вираженого займенником* (СУЛМС, 1972, с. 194).

Отже, у синтаксичній терміносистемі група поняттєвих синонімів представлена кількома різновидами аналітичних термінів, виявленими на синхронному та діахронному рівнях. Їхню синонімність кваліфікуємо на підставі варіантності в головному та / або залежному компонентах цих словосполучень. Особливістю першої групи є наявність головних компонентів, потрактованих як синоніми у загальномовному вжитку, а також термінів, головні компоненти яких визнано дефініційними синонімами. Група термінів із синонімними залежними компонентами в синтаксичній терміносистемі представлена ширше: виявлено прості й складні терміни-словосполучення; терміни-словосполучення, компоненти яких перебувають у сурядних та підрядних відношеннях, а також поняттєві синоніми із залежними компонентами у формі непрямих відмінків іменників. Мало представленою в синтаксисі є група термінів — поняттєвих синонімів, виявлена на рівні діахронії. Цей вид термінів-синонімів пов'язаний із кваліфікацією одиниці на позначення реченнєвих компонентів на основі функції, виконуваної у структурі конструкції.

2. КОНЦЕПЦІЙНА СИНОНІМІЯ СИНТАКСИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Своєрідність лінгвістичної терміносистеми "полягає у динамічності лінгвістичного знання, в існуванні численних інтерпретацій того самого терміна, в наявності синонімії між термінами різних лінгвістичних шкіл і напрямків. Тобто лінгвістичні терміни є не тільки елементами метамови, функції яких полягають в описі предметної галузі, але й показують належність до певної теоретичної школи" [Дарчук, 2013, с. 281]. Урахування кількох аспектів (напрямів) у вивченні того чи того синтаксичного явища, а також

той факт, що сформовані в окремих напрямах синтаксичні терміни мають різну внутрішню форму, семантичні нашарування тощо, свідчать про функціонування значної кількості концепційних синонімів (квазісинонімів).

Бурхливий розвиток синтаксичної науки, який активізувався в XIX—XX ст., позначився утвердженням різних підходів до аналізу синтаксичних об'єктів, тобто поряд із логіко-граматичним напрямом оформилися психологічний та формально-граматичний підходи.

Семантико-синтаксичний підхід до аналізу речень передбачає вивчення цих одиниць із погляду відображення в них позамовних ситуацій. Так, поряд із виділенням формальної структури цих одиниць до розгляду залучено також їхню семантику. Загалом засновниками семантичного синтаксису вважають французького мовознавця Люсьєна Теньєра [Теньер, 1988], а також американських дослідників Уолеса Чейфа [Чейф, 1975] та Чарльза Філлмора [Филлмор, 1981]. Люсьєн Теньєр увів до наукового обігу терміни *валентність* (здатність дієслів мати певну кількість *актантів*), *актанти* (одиниці, що у структурі речень є роллю предметів описуваної ситуації), *обставинні сирконстанти* тощо. Під впливом ідей Чарльза Філлмора, у лінгвістичній літературі почали використовувати терміни предикатної логіки (*пропозиції*, *предикати*, *аргументи* тощо).

Основи вивчення синтаксичної системи української мови з нової позиції закладено в працях "Семантико-синтаксична структура речення" (І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, В. М. Русанівського), "Нариси функціонального синтаксису" (І. Р. Вихованця).

На період XX — початок XXI ст. припадає закріплення триаспектного підходу до аналізу синтаксичних явищ (власне синтаксису), який поєднує формально-граматичну, семантико-синтаксичну та комунікативну природу речень. Загалом синтаксична система акумулює знання про нижчі рівні мовної системи, а тому й способи її інтерпретації на різних етапах формування є неоднозначними.

Утвердження структурно-семантичного напряму вивчення синтаксичної системи української мови відбулося в другій половині XX ст. Власне номінація напряму орієнтує на те, що серед зацікавлень дослідників перебувають питання взаємозв'язку семантики синтаксичних одиниць (граматичної семантики) та засобів їхнього

вираження структури та функцій речень, зв'язків та відношень, предикативності тощо. Цей напрям є продовженням розвитку синтаксичної науки, а також її засадничих принципів.

Семантико-синтаксичний підхід спрямований на розгляд структури речень із погляду відображення в ньому позамовних ситуацій. Виразниками структури речень є синтаксеми. Центральною синтаксемою визнано предикатну синтаксему, а категорія валентності, особливість якої полягає в можливості предикатів передбачати інші компоненти, є вихідною для синтаксичного членування загалом.

Комунікативний аспект вивчення синтаксичних явищ в україністиці вперше утверджений у колективній монографії "Сучасна українська літературна мова. Синтаксис" (1972), зокрема в розділі "Синтагматичне членування речень" О. С. Мельничука, хоч автор ужив терміни *синтагматичне членування* та *смислове членування речення.* Зважаючи на те, що комунікативний аспект передусім пов'язаний із мовленням, то й об'єктом цього вивчення є висловлення, передовсім його актуальне членування (комунікативне членування речень).

У новітніх граматиках української мови (вишівських підручниках і посібниках) синтаксична система представлена як галузь, що має різноаспектну природу.

Отже, оскільки найбільш широкими й багатоаспектними є дослідження природи речень, і відповідно кожна синтаксична теорія була джерелом термінів-квазісинонімів. Закономірним, на нашу думку, є представлення концепційної синонімії терміносистеми синтаксису термінами на позначення речень (та їхніх компонентів). Підсистема синтаксису, специфікована для позначення словосполучення та його складників, представлена меншою мірою (або зовсім відсутня), адже не підлягає ревізії залежно від підходів до вивчення цієї синтаксичної одиниці.

Аналіз концепційних синонімів подаємо за такими тематичними групами: 1) терміни на позначення граматичного центру речення; 2) терміни на позначення головних членів речення; 3) терміни на позначення другорядних членів речення. Беручи до уваги специфіку дібраного для аналізу концепційної синонімії матеріалу, у роботі використано різні методи дослідження концепційних синонімів заявлених вище тематичних груп.

2.1. Концепційні синоніми на позначення граматичного центру речення

Важливу роль у структурі речення відіграє граматичний центр речення, утворений підметом та присудком. На позначення цього структурного комплексу в науковій літературі вжито терміни *предикативне ядро — граматичне ядро — предикативна основа — граматичний центр — присудково-підметовий комплекс — головні члени речення — предикативний мінімум речення*, які вважаємо квазісинонімами завдяки здатності відображати логіко-поняттєву систему формально-граматичного напряму вивчення синтаксису (*присудково-підметовий комплекс*, *головні члени речення*) та семантичного напряму (*предикативне ядро*, *предикативна основа*, *предикативний мінімум речення*).

Для того, щоб виявити особливості цього ряду, використовуємо один із методів з'ясування термінологійної орієнтації, тобто моделювання орієнтаційного поля, яке кваліфікують як систему, "рівні якої зумовлені відмінністю кількісно-якісних орієнтаційних характеристик" [Арискина, 2011, с. 113].

Питання про існування такої функції термінів як орієнтація уперше порушив Д. С. Лотте, проте без точного обґрунтування цієї властивості. Автор тільки окреслює факт наявності термінів, що правильно орієнтують, нейтрально і неправильно (або хибно) орієнтують [Лотте, 1961, с. 24]. Серед сучасних лінгвістів на цю особливість термінів указують і детально аналізують А. В. Лемов [Лемов, 2000], О. Л. Арискіна, І. А. Ребрушкіна [Арискина, 2011; Арискина, Ребрушкина, 2011], розуміючи орієнтацією явище, зумовлене "лінгвістичними, психічними та соціальними факторами, що дозволяють носію мови без звернення до дефініції, за експонентом визначити закріплене за терміном поняття, денотата або місце конкретної одиниці в терміносистемі" [Арискина, 2011, с. 111].

Осмислення орієнтувальних властивостей термінів відбувається також за допомогою поняття "внутрішня форма", яке, за твердженням М. Г. Комлева, "тільки точка для фіксації погляду, стрижень для нанизування на нього істинного головного значення, а не тільки удаваного значення (такого, що здається)" [Комлев, 2006, с. 69]. Як пояснює С. В. Гриньов-Гриневич, "у переважній більшості випадків форма терміна є не інертною щодо поняття, дозволяючи

орієнтувати спеціаліста на певні властивості, притаманні називаному поняттю" [Гринёв-Гриневич, 2008, с. 213].

Аналіз концепційних синонімів представленої групи проводимо в кілька етапів, зокрема, виявляємо спільні ("близькі") значення головних компонентів аналітичних термінів, з'ясовуємо причини можливого зіставлення й ототожнення залежних компонентів термінів-словосполучень.

Розглянемо головні слова словосполучень *предикативне ядро — граматичне ядро — предикативна основа — граматичний центр — присудково-підметовий комплекс — предикативний мінімум речення*.

У лексикографічних джерелах подано такі дефініції багатозначних ((-ого) терміна) термінів цього ряду:

1) *ядро* — "2. *спец*. Внутрішня, центральна (*перев*. щільніша, густіша) частина чого-небудь. 3. *тільки одн., перен*. <...> Основа чого-небудь. // *перен*. Сутність, головна причина чого-небудь" (СУМ (XI), с. 625);

2) *основа* — "2. *перен*. Те, на чому що-небудь ґрунтується, тримається, базується. // Головна складова частина чого-небудь; серцевина, ядро" (СУМ (V), с. 775);

3) *центр* — "1. <...> *мат., фіз.* Точка перетину уявних осей, ліній у фігурі, точка зосередження якихось відношень у тілі. 4. <...> *перен*. Те, що є найголовнішим, найважливішим, основним. // <...> Те, навколо чого, або той, навколо якого групується, якому підпорядковується все інше" (СУМ (II), с. 197);

4) *комплекс* — "Сукупність предметів, явищ, дій, властивостей, що становлять одне ціле" (СУМ (IV), с. 250);

5) *член* — "2. *спец*. Одна із складових частин якого-небудь цілого" (СУМ (XI), с. 344);

6) *мінімум* — "1. Найменша кількість чого-небудь" (СУМ (IV), с. 741).

Як зауважує А. А. Шумилова, "основою синонімії, як і основою пізнання світу людиною, є процес категоризації, оскільки людині притаманно порівнювати все з усім" (Шумилова, 2009, с. 145), а тому показовим є зв'язок між термінами-синонімами (*основа*, *ядро*, *центр*), зазначеними, наприклад, у "Практичному словнику синонімів української мови" за редакцією С. Й. Караванського, і додатковими лексемами (*мінімум*, *комплекс*) (Караванський, 2000,

с. 267). У зв'язку з цим погоджуємося з В. В. Зудаєвою, яка стверджує, що "в тексті, як правило, з'являється тільки одна одиниця синонімного ряду, зафіксованого у словниках синонімів тієї або тієї мови" [Зудаева, 2008, с. 31].

Оскільки *комплекс* — це поєднання в одне ціле, а *мінімум* — компонент чогось більшого, що, імовірно, є компонентом (членом) комплексу, можемо говорити про наявність зв'язку між цими поняттями (за структурним показником) інклюзивних відношень, тобто підрядних відношень з видовими назвами. Окрім того, предикативний мінімум є обов'язковою частиною речення, яка має змістовий складник, що, безумовно, становить *ядро*, *центр*, *основу речення*, і тому дає змогу зараховувати ці терміни до одного ряду.

Отже, звертаємо увагу на такі особливості зазначеного синонімного ряду: по-перше, терміни *ядро — основа — центр* орієнтують того, хто не ознайомлений із цією термінологією, на те, що йдеться про певну обов'язкову центральну частину, яка є зосередженням чогось (у реченні); по-друге, ряд *компонент — член — мінімум* орієнтує на структурний складник чогось (речення).

Зіставлення значень цих одиниць засвідчує, що ключовою ознакою структури, утвореної поєднанням підмета і присудка або головного члена односкладного речення, є обов'язкове цілісне зосередження сутності (розглядається як компонент чогось більшого) речення.

Термін *предикативне* мотивований словом *предикат*, яке є терміном логіки (в першому значенні) зі значенням: "1. *лог.* Один із двох термінів судження, в якому щось говориться про предмет судження (суб'єкт)" (СУМ (VII), с. 526), що об'єктивує семантику, а не форму. Компонент *граматичне* стосується структури, адже граматика — 1) наука, що вивчає будову мови; 2) структура і форми слова, речення і словосполучення будь-якої мови або групи мов.

Отже, зазначене вище дає змогу наголосити на тому, що терміни із компонентом *предикативне* орієнтують на семантичний аспект дослідження речення, на відміну від *граматичне*, що відображає структурний складник, єдність *присудково-підметового* у цьому випадку утворена перерахуванням компонентів (складників), які правильно орієнтують.

2.2. Концепційні синоніми на позначення головних членів речення

2.2.1. Терміни *підмет, суб'єкт, актант, агенс, аргумент*

Концепційні синоніми (близькі за змістом синтаксичні терміни) розглядаємо тематично, тобто виокремлюємо одиниці, що номінують граматичний центр речення, його компоненти — терміни на позначення головних членів речення, а також терміни, що називають другорядні члени речення. Це обмеження зумовлене прагненням подати модель вивчення термінів-квазісинонімів (лінгвістики та інших галузей знань), а також переконанням того, що представлення синтаксичних термінів-варіантів (дублетів та синонімів) варто подавати в іншому форматі, наприклад, у "Словнику (покажчику) варіантів синтаксичних термінів".

Аналіз термінів-квазісинонімів проводимо за таким алгоритмом: 1) визначення термінів за лексикографічними джерелами; 2) з'ясування їх належності до певної наукової школи, теорії, концепції; 3) представлення значень цих термінів за різними джерелами; 4) виявлення сигніфікативних розбіжностей; 5) подання контекстів уживання термінів (тобто їхні синтагматичні характеристики).

З'ясовуємо сутність термінів *підмет*, *суб'єкт*, *актант*, *агенс*, *аргумент* за лексикографічними джерелами:

• *підмет* — "один із двох головних членів двоскладного речення, найбільш типовим способом вираження якого, принаймні у номінативних мовах, є іменник чи займенник у називному відмінку зі значенням суб'єкта події, яка передається предикативною одиницею" (Селіванова, 2006, с. 464); "головний член двоскладного речення, який указує на носія ознаки (дії, процесу, стану тощо) і перебуває у предикативному зв'язку з іншим головним членом — *присудком*" (Вихованець, 2007 д, с. 504); "компонент формальної структури речення, один із двох його головних членів речення" (ЗССЛ, 2012, 3, с. 51);

• *суб'єкт* — "мисленнєвий аналог носія предикативних процесів, станів, відношень у певній події, ситуації" (Селіванова, 2006, с. 589); "1) формальна категорія *синтаксису* (граматичний С.), те саме, що *підмет*; 2) семантична категорія синтаксису, що означає предмет або істоту, про які повідомляється у реченні (семантичний С.)" (Вихованець, 2007 е, с. 684);

• *актант* — "семантичний (мисленнєвий) аналог особи чи предмета, який репрезентує обов'язкову валентнісну ознаку предиката й корелює з ним у певній ситуації, представленій структурою висловлення" (Селіванова, 2006, с. 19); "актанти — це живі істоти або предмети, які беруть участь у процесі" (Теньер, 1988, с. 117); розрізняють "семантичні (реальні) актанти, що відбивають елементи ситуації (суб'єкт, об'єкт, адресат та ін.) і синтаксичні актанти — члени речення (підмет, додаток тощо)" (Селіванова, 2006, с. 30);

• *агенс* — "мисленнєвий аналог активного діяча-істоти (за Ч. Філлмором) або суб'єкт дії у структурі пропозиції чи предикатно-аргументній структурі (*Студент складає іспит. Мати пече пиріжки*)" (Там само, с. 13); "семантична категорія, одна із семантичних ролей у мові" (ЗССЛ, 2012, 1, с. 14);

• *аргумент* — "компонент предикатно-аргументної структури; мисленнєвий аналог особи, предмета, поняття, який корелює із предикатом у певній ситуації, репрезентованій висловленням" (Селіванова, 2006, с. 36).

Термін *підмет* — це основний термін формально-граматичного та функціонального синтаксису, *суб'єкт* — логіко-граматичного, семантичного, структурного та комунікативного синтаксису (цей термін за первісним значенням і досі активно функціонує у філософії та логіці); *актант* — структурного та семантичного синтаксису; *агенс* — структурного, комунікативного та семантичного; *аргумент* — логіко-семантичного (термінами *актант*, *агенс* та *аргумент* оперують також у логіці).

Пор., напр.: *Дієслово через здатність його змісту* "*відкривати*" *при собі певні позиції*, *визначає коло учасників* (***актантів***) *позначуваного ним процесу*: *виконавця*, *предмет*, *на який спрямована дія*, *і адресата. Максимальна реалізація дієслівної валентності*, *за уявленням Теньєра*, *передбачає наявність усіх трьох названих учасників. Кожен із трьох* ***актантів*** *відповідно до свого* "*амплуа*" *має сталу граматичну форму — в українській мові вони відомі як* "***підмет***", "*прямий додаток*" *та* "*другий додаток*" (Різник, 2011, с. 134); *Останнє легко спостережуване в розгляді функційно рівнорядних / функційно однорідних компонентів*, *виражених типологійно різними синтаксичними засобами*: *Я часто пишу колезі та батькам і Я частіше пишу колезі*, *ніж батькам*, *де в наведених конструкціях виявлювана та сама ситуація* (*морфологічне вира-*

ження ***аргументів*** *те саме*), *але в різній функційній перспективі з опертям на типологію ранжування* (Загнітко, 2012, с. 230); *У двоскладних реченнях з невідповідністю* (*асиметрією*) *семантико-синтаксичної та формально-синтаксичної структур позицію* ***підмета*** *заступає об'єктна синтаксема в називному відмінку, тоді як суб'єктний компонент у непрямому відмінку виконує формально-синтаксичну функцію сильнокерованого другорядного члена речення* (Межов, 2012, с. 154); ***Суб'єкт*** *— центральна семантична грамема відмінкової системи, функційно-категорійний вияв якої пов'язаний зі значенням реальної предметності, зокрема активним виконавцем дії або пасивним носієм стану, на семантико-синтаксичному рівні співвідносна із лівобічною суб'єктною синтаксемою, у морфологічному плані представлена називним відмінком як основним для цієї функції та всіма іншими відмінковими грамемами — її вторинними варіантами* (Костусяк, 2012, с. 38); *Атрибутивне судження складається з двох понять, одне з яких — предмет нашої думки — називається* ***суб'єктом*** *судження, а інше — ознака, — називається предикатом судження* (Титов, 2005, с. 85).

Попри те, що терміни-квазісиноніми, за твердженням Г. А. Іванової, не можуть замінювати один одного, оскільки "належать до різних термінологічних підсистем, які є інструментом еквівалентного опису того самого фрагмента дійсності" [Иванова, 2010, с. 189], практика їхнього вживання засвідчує можливість використання в одному контексті термінів, що є виразниками різних підходів до аналізу синтаксичних категорій. Пор., напр.: <…> *перший актант у традиційній граматиці називається* ***суб'єктом*** **(*sujet*)**, *цей термін ми і залишимо* (Теньер, 1988, с. 124); <…> *дієслово вживається у формі множини, коли воно співвідноситься з двома суб'єктами у формі однини; інакше, два перших* ***актанти*** *в однині вимагають вживання дієслова у множині* (Там само, с. 337); *Суб'єкт є таким самим додатком, як і інші* ***актанти*** (Там само, с. 337); *Універсалія* ***суб'єкта*** *реалізується семантемою* ***агенса*** (*активного діяча*) *і може поставати в українських реченнях, як нульова і формально окреслена* (Загнітко, 2009 а, с. 10); *Суб'єктний інфінітив стосується того самого* ***суб'єкта*** (***підмета***), *що і змінюване дієслово, від якого цей інфінітив залежить, — на противагу об'єктному інфінітиву, що позначає ознаку* (*дію*) *іншого суб'єкта у функції додатка*

(СУЛММС, 2010, с. 208); <…> *Грамема* ***суб'єкта-діяча*** (***агенса***) *потребує субстанціальної синтаксеми зі значенням істот*, *зрідка неістот*, *бо дія предиката звичайно пов'язується з діяльністю живих організмів* (Мірченко, 2001, с. 169); *До того ж* ***суб'єкт*** (***граматичний підмет***) *— спільний елемент обох предикацій* (*первинної та вторинної*), *хоч у вихідному реченні між ним та предикатом-інфінітивом немає синтаксичного зв'язку* (Кульбабська, 2011, с. 125); *Один із валентнопрогнозованих* ***актантів*** (***аргументів***) *значеннєвої структури речення — суб'єкт*, *якому властиві різнопланові диференційні ознаки* (Там само, с. 388).

Наявність різних синтаксичних концепцій (теорій, напрямів тощо) зумовлює паралельне функціонування термінів, утворених за допомогою зіставлення їхніх експонентів із тими самими лінгвістичними явищами [Лемов, 2000, с. 214]. Такі концепційні синоніми (квазісиноніми) є синонімами за референтом, але не за сигніфікатом. Наприклад, у термінів *суб'єкт*, *аргумент*, *актант* та *агенс* той самий референт із терміном *підмет*, хоч *актант* (*аргумент*) не завжди буває *підметом* (у Н. в.), може бути додатком; *суб'єкт* може бути вираженим не тільки формою називного відмінка, а й іншими відмінками, зокрема знахідним, давальним або родовим; він є одним із актантів предиката, тоді як *суб'єкт*, *агенс* формально окреслений та нульовий. Як бачимо, розуміння сигніфікативних відмінностей зазначених вище одиниць не підтверджує можливість послуговуватися термінами *суб'єкт*, *агенс*, *актант* (*аргумент*) у межах традиційного синтаксису.

Аналізований матеріал засвідчує те, що квазісиноніми (концепційні синоніми) здатні перебувати також у гіперо-гіпонімних відношеннях (актант (аргумент) → суб'єкт (підмет) → агенс (схема 1), тобто одиниці *актант* (*аргумент*) є гіперонімами до термінів *суб'єкт* (*підмет*), які є гіпонімами до терміна *агенс*.

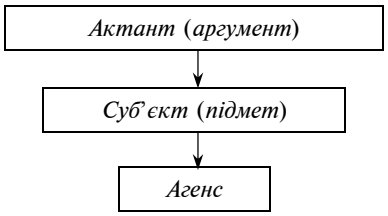

Схема 1. Гіперо-гіпонімія термінів-квазісинонімів

Отже, проаналізовані синтаксичні терміни підтверджують тезу про те, що той самий фрагмент речення можна номінувати порізному (залежно від напряму дослідження в синтаксисі), а це — закономірний процес розвитку людської думки, а тому й розвитку терміносистеми.

2.2.2. Терміни *присудок*, *предикат*, *рема*

Як і терміни *підмет — суб'єкт*, де *суб'єкт* — це термін із логіки на означення предмета, на який спрямована думка (Йолон, 2002 а, с. 612—613), терміни *присудок — предикат* також пов'язані з логікою. Так, предикатом визнано "один з двох термінів *судження*, а саме той, в якому йдеться про предмет мови (*суб'єкт*)" (Кирик, 2002, с. 515). Пояснення цьому вбачаємо в тому, що "до другої половини XIX ст. у більшості граматик української мови члени речення розглядалися з погляду логіки, бо логіка вважалася основою і при розгляді речення в цілому, і при розгляді його членів" [Москаленко, 1959, с. 166].

Термінологія на позначення традиційного присудка значно видозмінювалася, зокрема зафіксовано такі одиниці: *сказуемое* (І. Могильницький, Я. Головацький), *orzeczenie* (І. Вагилевич), *присудок* (М. Осадца, С. Смаль-Стоцький і Ф. Гартнер, О. Попович, О. Залозний, Г. Шерстюк, Є. Тимченко), *высказаньє* (сказуемое, Prädicat) (П. Дячан), *присудокъ* (О. Партицький, О. Огоновський), *сказуємe*, або *сказуємість* (І. Нечуй-Левицький), *вислов* (у "Граматичній термінології" 1917 р.).

Значні зміни в синтаксичних дослідженнях відбулися в другій половині XX ст., коли традиційний (системно-структурний) підхід у лінгвістиці змінився семантичними пошуками. Це й викликало появу нових термінів та відродження (переосмислення) "старих" одиниць.

У синтаксичній терміносистемі закріплено тільки терміни *предикат*, *присудок* та *рема*, які вважаємо концепційними синонімами. За даними "Етимологічного словника української мови", термін *предикат* було запозичено з середньолатинської мови (середньолат. *praedicātum* "предикат, присудок" походить від лат. *praedico*, -āre "заявляю, повідомляю; говорю", утвореного за допомогою префікса prae- "перед-" від дієслова *dico* "проголошую") (ЕСУМ, 2003, 4, с. 559), а термін *присудок* утворено, очевидно, за зразком

середньолатинської лексеми *praedicātum* “присудок. (букв.) те, що говориться”, проте через запозичення з чеської мови (Там само, с. 579).

У лексикографічних джерелах терміни *предикат* та *присудок* представлено як синоніми, про що йдеться у відповідних словникових статтях (поданих дефініціях) або за допомогою подання обох термінів поряд (в одному ряді), або ж за допомогою відсильної дефініції “те саме, що...”. Пор.: ***Предикат***, *предикат* (*від лат. praedicatum — сказане*) 1. *У вченні про члени речення — те саме, що присудок* (Ганич, Олійник, 1985, с. 212); ***Присудок***, ***предикат*** *— головний член двоскладного речення, що означає дію, стан або ознаку підмета і граматично підпорядковується йому. Присудок відповідає на питання що підмет робить? що з ним робиться? який він є? хто він чи що він є?* (Єрмоленко, Бибик, Тодор, 2001, с. 141); ***Предикат*** (*від лат. — сказане*) — 1) *формальна категорія синтаксису; те саме, що* ***присудок*** (граматичний П.) <...> (Вихованець, 2007 є, с. 540); ***Предикат*** (*лат. praedicatum — сказане*) — <...> 3) *те саме, що* ***присудок***; *другий із двох головних членів речення, виразник ознаки, приписуваної підмету в категоріях часу, модальності та особи* (*див.*: *Присудок*) (ЗССЛ, 2012, 3, с. 96); ***Присудок*** *співвідносний з ремою і предикатом* (*див.: Предикат* (*2*); *Рема*); *належить до формально-граматичного* (*власне-синтаксичного*) *аспекту речення*; ***предикат*** (*2*) *— до логічного*, ***рема*** *— до комунікативного* (Там само, с. 139).

Окрім цього, словникові статті не подають відомостей про зв’язок терміна *рема* з *присудком* та *предикатом*, хоча рема — це нове, яке переважно повідомляє присудок. Пор.: *рема* — “*ядро висловлення, те нове, що повідомляється в реченні, один з його змістових центрів* (*другий — вихідна частина — тема*)” (Ганич, Олійник, 1985, с. 235); *компонент актуального членування речення*; <...> *основна смислова частина висловлення*, “*ядро висловлення*”, *те, що повідомляється про предмет мовлення, або тему* (ЗССЛ, 2012, 3, с. 170).

У наукових текстах фіксуємо паралельне вживання термінів *присудок* та *рема* (спостерігаємо або використання цих термінів як окремих одиниць, або як єдиного поняття, представленого юкстапозитом): <...> *вихідна форма комунікативної парадигми має постпозитивну рему. В експресивних варіантах рема* (*присудок*)

стає препозитивною (Слинько, Гуйванюк, Кобилянська, 1994, с. 160—161); ***Присудок-рема*** *може бути непоширеним*, *при цьому займати типову для прямого порядку слів позицію в кінці речення*, *постпозитивно до підмета* (Бичок, 2009, с. 32); або термінів *предикат* та *присудок*: *Інфінітивне речення є єдиним синтаксичним цілим щодо основного* ***предиката*** (***присудка*** *головного речення*), *який становить конструктивний центр усього складнопідрядного речення* (Снісаренко, 2008, с. 39); *Непоширене односкладне речення — це такий структурно-семантичний тип простого речення*, *в якому наявний лише один головний член*, *що за формою збігається з підметом або* ***присудком двоскладного речення***, *але поєднує в собі значення логічного суб'єкта і* ***предиката*** *і виражається словоформами із завершеною семантикою* (Іваницька, 2011, с. 122); *У такому аспекті речення*, *в яких у препозиції підмет* (*суб'єкт*) *і залежні від нього компоненти*, *а в постпозиції* ***присудок*** (***предикат***), *можна кваліфікувати як контекстуально незалежні*, *нейтральні* (Межов, 2012, с. 122).

Попри змішування дефініцій термінів *присудок* та *предикат* у лексикографічних джерелах (і відповідно визнання цих одиниць синонімами), у наукових текстах спостерігаємо чітке розмежування понять "присудок", "предикат" та "рема" щодо їхньої належності до різних наукових шкіл. Одиницю *присудок* вжито у формально-синтаксичному аспекті, а *предикат* — у семантико-синтаксичному аспекті, в комунікативному синтаксисі послуговуються терміном *рема*.

Це дає змогу виділити такий ряд термінів-квазісинонімів (концепційних синонімів): *присудок — предикат — рема*. Денотати одиниць цього ряду є дифузними, а сигніфікатом є їхні властивості (як головних складників речення). Водночас зауважимо, що *предикат* не завжди буває *присудком*, який має логічний та психологічний аспекти репрезентації (О. О. Селіванова), а у функції *предиката* бувають не тільки дієслова, але й інші частини мови (прикметники, іменники, прислівники тощо), типовою позицією *реми* є позиція *присудка* (А. П. Загнітко), проте в актуальному членуванні речення за кожним із членів речення певні функції не закріплені.

Отже, оскільки терміни *присудок*, *предикат* та *рема* чітко окреслюють сферу свого поширення, витлумачуємо ці одиниці як концепційні синоніми. Водночас підкреслимо, що їхня здатність нейт-

ралізуватися в контекстах свідчить про розвиток синтаксичної теорії, її більшу узагальненість, а тому й здатність до зближення підходів до аналізу синтаксичних одиниць загалом.

2.3. Концепційні синоніми на позначення другорядних членів речення

2.3.1.Терміни *означення, атрибут*

Другорядний член речення, функцією якого є вказівка на ознаку предмета, називають *означенням*, *атрибутом*.

Термін *атрибут* вживають переважно в західноєвропейському мовознавстві, про що наголошено в "Словнику лінгвістичних термінів" Є. В. Кротевича, Н. С. Родзевич: атрибут — це "термін, який широко вживається переважно в західноєвропейському мовознавстві в такому ж значенні, як і термін означення" (Кротевич, Родзевич, 1957, с. 19), проте в сучасних словниках лінгвістичних термінів поняття "означення" та "атрибут" потрактовано порізному. З одного боку, не зафіксовано жодних відмінностей між цими термінами, адже поряд розташовані заголовне слово та його синонім. Пор.: ***Означення***, ***атрибут*** *— другорядний член речення, що вказує на ознаку предмета і підпорядковується іменникові* (Вихованець, 2007 ґ, с. 450); ***Означення*** (***атрибут***) *— другорядний член речення, що виражає ознаку предмета і пояснює слово з предметним значенням, залежний від підмета або додатка, не належить до структурної схеми речення і виступає необов'язковим членом речення...* (ЗССЛ, 2012, 2, с. 322). З іншого, — терміни *означення* та *атрибут* подані в різних словникових статтях (подекуди з відсутнім посиланням на основний термін). Таку фіксацію термінів *атрибут* та *означення* виявляємо, наприклад, у термінологічній енциклопедії "Сучасна лінгвістика" О. О. Селіванової та в "Короткому тлумачному словнику. Українська мова" (Єрмоленко, Бибик, Тодор, 2001, с. 19, 112; Селіванова, 2006, с. 46, 424).

Поряд із термінами *означення* та *атрибут* наявний і одиничний випадок вживання терміна *додавання* (як означення). Ця одиниця є перекладом із латини терміна *атрибут.* Напр.*: У лінгвістичній літературі термін* "***атрибут*** *—* ***додавання***, ***означення***" *визначається як знак, що є відповідником властивостей певного предмета чи поняття* (Татьянченко, 2010, с. 76).

Окремо зауважимо, що наявність міжмовної омонімії в граматичних терміносистемах французької, німецької, а також російської мов, спричинила потребу французький термін *attribut* перекладати як *предикативне означення* або *предикатив*, а *épithéte* — як *атрибутивне означення* або просто *означення* [Теньер, 1988, с. 163]. Відповідно власне *атрибутивні означення* (за Л. Теньєром) є *означеннями* в традиційному розумінні цього поняття, тобто є членами речення, що характеризують іменник. Імовірно, елемент *атрибутивне* є вказівкою на те, що *означення* виражене прикметником або іншою частиною мови, яка виконує функції прикметника.

Загальновживані одиниці *означення* та *атрибут* багатозначні, але тільки у функції граматичних термінів вони збігаються. У граматиках термін *атрибут* має кілька потрактувань: вузьке значення передбачає розуміння атрибута як ознаки суб'єкта або об'єкта; широке — атрибутом визнає будь-яку ознаку (ознаку ознаки, ознаку предиката). Терміном *означення*, який розуміють як "твердження, що роз'яснює якого розуміння надають тій чи іншій назві або виразові" (СУМ (V), с. 656), також послуговуються в математиці, а *атрибутом* як суттєвою, невід'ємною властивістю предмета або явища — у філософії (СУМ (I), с. 72). Той факт, що означення "співвідноситься з позицією атрибута в семантико-синтаксичній структурі речення" [Вихованець, 1993, с. 87], доводить належність термінів *означення* та *атрибут* до розряду квазісинонімів (концепційних синонімів). Водночас урахування того, що ряд (пара) цих синтаксичних термінів утворений завдяки вказівці однієї з одиниць на синтаксичну роль іншого компонента, свідчить про можливість їхнього потрактування як поняттєвих синонімів, а це підкреслює наявність значеннєвої дифузності в досліджуваній терміносистемі.

Традиційним є положення про те, що *означення* характеризує предмети або прямо (безпосередньо), або опосередковано, а тому в межах системно-структурного синтаксису виділяють два різновиди означень, єдність у номінаціях яких досі відсутня. Переважно це терміни, що виформовують синонімні ряди: 1) *узгоджені означення*, *морфологізовані означення*, *безпосередні* (*присубстантивні*) *означення*, *узгодженики*, *узгоджувані компоненти* (*поширювачі*); 2) *неузгоджені означення*, *неморфологізовані означення*, *опосередковані означення*, *неузгоджені означальні поширювачі*, *неузгоджені поширювачі означального типу*.

Попри те, що одиниці *узгоджений*, *морфологізований*, *безпосередній*, *присубстантивний* не є синонімами в загальному вжитку, їхнє використання в наукових текстах у складі термін сполучення вможливлює їхнє розтлумачування як квазісинонімів. *Узгоджені* (присубстантивні, морфологізовані, безпосередні) *означення* безпосередньо виражають відношення ознаки до предмета, перебуваючи в тому самому роді, числі та відмінку, що й пояснюваний іменник (субстантив *substantivum*). Оскільки безпосередню ознаку виражають здебільшого прикметники, тільки означення, виражені прикметниками, вважаються *морфологізованими*, тобто є такими членами речення, "для яких дана синтаксична функція є первинною, типовою, основною" (Вихованець, 2007б, с. 394).

Практика вживання цих одиниць демонструє, що кожен із дослідників обирає переважно один із варіантів термінів, проте спостерігаємо й паралельну фіксацію пар синонімів: *Виходячи з характеру синтаксичного зв'язку з означуваним словом*, *розрізняють у з г о д ж е н і* (*морфологізовані*) *означення*, *що виражаються прикметниками*, *дієприкметниками та прикметниковими словами*, *напр., і н е у з г о д ж е н і* (*неморфологізовані*) *означення*, *які виражаються іменниками*, *прислівниками*, *інфінітивами та предметно-особовими займенниками третьої особи* (Кротевич, Родзевич, 1957, с. 109); *Безпосередні означення називають безпосередню ознаку предмета*, *тобто виражають відношення ознаки до предмета. Тому обов'язковою формальною ознакою безпосереднього означення є його присубстантивна позиція* (СУЛММС, 2010, с. 223); *У структурі простого речення узгоджувані компоненти виконують роль власне-означення або виокремлювально-означальну функцію* [Шахматов, 1941, с. 29] *і мають такі релевантні формальні та семантичні ознаки*: 1) *не входять у структурну схему речення*, *будучи периферійними компонентами*, *і не формують його предикативного центру*; 2) *спеціалізована морфологізована форма вираження — прикметник і дієприкметник*; 3) *типова форма синтаксичного зв'язку — підрядний*, *узгодження* (*на цій підставі І. Вихованець пропонує називати узгоджені члени речення* "*узгодженими*") [Вихованець, 2005а, с. 23], (Кульбабська, 2011, с. 514—515).

Отже, нині спостерігаємо різне потрактування й відповідно представлення термінів *означення* та *атрибут* у наукових текстах

(та лексикографічних джерелах); переважно (але не в усіх значеннях) вони є квазісинонімами (концепційними синонімами), проте можливою є їхня кваліфікація як поняттєвих синонімів.

2.3.2. Терміни *додаток, пре́дмет, об'єкт, комплемент*

До термінів — концепційних синонімів зараховуємо й одиниці ряду *додаток — пре́дмет — об'єкт — комплемент*.

Додаток традиційно розтлумачують як "другорядний член речення, що означає об'єкт дії, стану чи ознаки і відповідає на запитання непрямих відмінків" (Ганич, Олійник, 1985, с. 69; Єрмоленко, Бибик, Тодор, 2001, с. 53); "другорядний член речення, що означає предмет (об'єкт), на який спрямована (або якого стосуються) дія, процес, стан чи ознака" (Вихованець, 2007 а, с. 165); "другорядний член речення, найбільш типовою функцією якого є позначення процесуального об'єкта (на який спрямовано дію, стан; який є знаряддям, допоміжним засобом дії тощо)" (Селіванова, 2006, с. 133), "другорядний член речення, що позначає предмет, на який спрямовані чи якого стосуються дія, процес, стан, ознака" (Шульжук, 2010, с. 391).

Ще на початку XX ст. на позначення сучасного *додатка* використовували термін *пре́дмет*, що дає змогу кваліфікувати ці одиниці як концепційні синоніми (у діахронії). Пор., напр.: ***Пре́дметом*** *зветься особа або річ*, *на яку звертається чинність присудка*, *напр.*: *Вівчар гонить вівці. Сестра читає книжку* (Мурський, 1918, с. 68); ***Предмет*** *вже своєю назвою показує*, *що він як і підмет має свого відповідника в речівнику*, *або в слові чи словах рівнозначних речівникові. Відповідає предмет на питання кого*, *чого*? *кому*, *чому*? *кого*, *що*? *ким*, *чим*? *на* (*в*, *при*, *о*) *кім*, *чім*? — *поставлені при присудку* (Тимченко, 1918, с. 60); *Пре́дмет — додаток іменниковий* (Синявський, 1922, с. 114).

Згодом у зв'язку зі зміною підходів до аналізу синтаксису почали використовувати термін *об'єкт*. У лінгвістиці він має такі значення: "Об'єкт (від лат. *objectum* — предмет) — 1. Формальна категорія синтаксису; те саме, що додаток. 2. Семантична категорія синтаксису, що стосується назв предметів або істот, на які спрямовано дію, процес або стан, звичайно виражені дієсловом" (Вихованець, 2007 в, с. 441). В 11-томному "Словнику української мови" перше значення слова *об'єкт* пов'язане з філософією: "1. *філос*.

Пізнавана дійсність, що існує поза свідомістю людини і незалежно від неї" (СУМ (V), с. 495). За даними філософського енциклопедичного словника: "Об'єкт у логіці — одне з основних понять логічної семантики, позначає будь-який предмет, на який спрямована думка, мислення, судження" (Йолон, 2002, с. 439).

Незважаючи на те, що терміни *додаток* та *об'єкт* синонімні, практика вживання цих одиниць підкреслює чітке розмежування сфер їхнього використання. Термін *додаток* застосовують під час опису структури мови з системно-структурної позиції, терміном *об'єкт* позначають предмети або істоти, на які спрямовано дію з позиції функціонального (семантичного) синтаксису.

Окрім термінів *додаток* та *об'єкт*, спостерігаємо введений до наукового обігу в українському синтаксисі термін *комплемент*, який також можемо кваліфікувати як синонім: *Термін сепаратизація* (курсив наш. — *О. В.*), *очевидно*, *вперше ввів у синтаксичну науку І. Мєщанінов*, визначаючи *його як особливий різновид синтаксичного зв'язку між перехідним дієсловом відзосередженої семантики і його* ***комплементом*** (***додатком***), *оскільки*, *на думку лінгвіста*, *цей зв'язок суттєво відрізняється від сполучування дієслова конкретної семантики з іменником*, *де наявний основний вияв керування і обидва компоненти становлять єдиний член речення* (Загнітко, 1997, с. 27). Побіжно зазначимо, що цю одиницю використовують в описі членів речення в англійській мові.

Отже, терміни *додаток* та *об'єкт* визнаємо квазісинонімами з огляду на їхні тотожні значення та використання в різних аспектах дослідження синтаксису. Окрім цього, поодиноко представлений термін *комплемент* на позначення члена речення, що називає об'єкт дії. До термінів-квазісинонімів, виявлених на діахронійному рівні, зараховуємо одиниці *пре́дмет* та *додаток іменниковий.*

2.3.3. Терміни *обставина, сирконстант, детермінант, приреченнєвик, ад'юнкт, обставинний поширювач*

Серед синтаксичних термінів української мови спостерігаємо й групу квазісинонімів *обставина — сирконстант — детермінант — приреченнєвик — обставинний поширювач.*

Власне термін *обставина* був запроваджений у підручниках для середньої школи у 30-х роках XX ст., а терміни *сирконстант*, *детермінант* та *приреченнєвик* є авторськими, проте набули свого

поширення в наукових текстах. Виникнення терміна *сирконстант* пов'язане з іменем Л. Теньєра, термін *детермінант* уперше використала Н. Ю. Шведова, а термін *приреченнєвик* запропонував І. Р. Вихованець.

У традиційному (формальному, структурно-семантичному) синтаксисі *обставину* розуміють як "другорядний член речення, який називає умову, час, спосіб, міру, ознаку дії чи стану" (Єрмоленко, Бибик, Тодор, 2001, с. 109), "другорядний член речення, який характеризує дію, процес, стан, ознаку або вказує на умови, за яких відбуваються подія чи явище" (Вихованець, 2007 г, с. 442), "другорядний член речення, найбільш типовою функцією якого є позначення умов, в яких відбувається певна подія (зокрема, часу, місця, причини, мети, умови тощо)" (Селіванова, 2006, с. 422).

Термін *детермінант* (теж належить до структурно-семантичного синтаксису) визначено так: "вільна словоформа, що стоїть найчастіше на початку речення, граматично і за змістом пов'язана з усією наступною синтаксичною конструкцією — простим чи складним реченням. Детермінант — це другорядний член речення, що конкретизує висловлення" (Ганич, Олійник, 1985, с. 61), "другорядні члени речення, які залежать не від окремого слова, а від граматичного центру речення у цілому і виражають обставинні значення" (Вихованець, 2007, с. 144), "член речення, який поєднується з усім складом висловлення в цілому за допомогою синтаксичного зв'язку детермінації, який зовнішньо схожий на приляган-ня, однак не має прислівного характеру" (Селіванова, 2006, с. 116), "автономний семантичний поширювач речення, зумовлений комунікативними потребами висловлення; член речення, що відноситься до всієї будови речення, поширює його загалом і не пов'язаний з окремим його членом" (ЗССЛ, 2012, 1, с. 197).

Термін *сирконстант* у семантичному синтаксисі має такі тлумачення: "сирконстанти виражають обставини (часу, місця, способу і т. ін.), у яких розгортається процес" (Теньер, 1988, с. 118), "мисленнєві аналоги показників місця, часу, причини, умови і т. ін. певної ситуації, понятійним корелятом якої є предикатно-актантна рамка або пропозиція (Селіванова, 2006, с. 553), "у семантичному синтаксисі аргумент (актант), що не входить до числа обов'язкових семантичних валентностей предиката: мисленнєвий аналог місця, часу, причини, умови тощо у структурі пропозиції, що репрезентує семантичну модель" (Мартинюк, 2011, с. 109).

У межах функційного синтаксису замість терміна *детермінант* І. Р. Вихованець увів до наукового обігу термін *приреченнєвик*, або *приреченнєвий член речення*, який "прозоро вказує на особливості другорядних членів речення, головну ознаку яких становить залежність не від окремого слова, а від речення" (Вихованець, 2005, с. 23), тобто є правильно орієнтованим.

Також на позначення власне цього члена речення використовують термін *поширювач речення* (В. В. Виноградов), хоч поняття "поширювач речення" ширше, адже до цього класу одиниць зараховують "слова або словоформи, що поширюють головні члени речення та які не належать до елементарного граматичного мінімуму речення, не складають його предикативної основи" (ЗССЛ, 2012, 3, с. 90). Відповідно серед поширювачів речення виділяють і *обставини*, які називають *обставинними поширювачами*. Отже, термін *поширювач речення* та *обставинний поширювач* перебувають у гіперо-гіпонімних відношеннях.

Семантичним варіантом терміна *обставина* в семантичному синтаксисі є термін *ад'юнкт*, тобто "компонент предикатно-аргументної структури, який представляє різні обставини ситуації, фіксованої цією структурою, або факультативні валентності предиката. <...> А. (ад'юнкт. — *О. В.*) у германістиці поряд із більш уживаним — вільним членом речення, який поширює речення в цілому (те саме, що й детермінант). Adjunct" (Селіванова, 2006, с. 14).

Аналогійно до традиційного поняття *обставина*, терміни *сирконстант*, *ад'юнкт*, *детермінант*, *приреченнєвик* та *обставинний поширювач* мають спільний (дифузний) денотат, який, подібно до денотатів інших членів речення, потрактовуємо як "складник" речення. Сигніфікат зазначених одиниць також є властивостями цих елементів речення. Власне сигніфікативне значення і є розрізнювальним елементом, що дає змогу кваліфікувати терміни як квазісиноніми, або концепційні синоніми.

Оскільки найбільш семантично розгалуженим членом речення є обставина (у "формальному" синтаксисі), що позначає широкий клас об'єктів, які традиційно розрізняють за такими видами: обставина місця, обставина часу, обставина мети, обставина умови, обставина наслідку, уважаємо за потрібне зіставити номінації різновидів обставин із термінами, якими послуговуються в дослідженнях синтаксису в інших аспектах (табл. 1).

ТАБЛИЦЯ 1

Формальний синтаксис	Семантичний синтаксис	Авторська концепція
Обставина		*Сирконстант* (Л. Теньєр); *поширювач речення* (В. В. Виноградов); *детермінант* (Н. Ю. Шведова); *приреченнєвик* (І. Р. Вихованець); *ад'юнкт* (у германістиці)
Обставина місця	*Локальний детермінант*	*Просторовий приреченнєвик* (І. Р. Вихованець); *сирконстант місця* (Л. Теньєр)
Власне обставина місця	*Локатив*	
Обставина напряму дії та стану	*Лімітатив*, *локатив*, *транзитив*, *директив*, *директив-фініш*, *директив-старт*	
Обставина часу	*Темпоратив*, *термінатив*, *дименсив*, *потенсив*	*Приреченнєвик із часовим значенням* (І. Р. Вихованець)
Обставина мети	*Фінітив*	*Приреченнєвик зі значенням мети* (І. Р. Вихованець)
Обставина умови	*Кандитив*	*Приреченнєвик зі значенням умови* (І. Р. Вихованець)
Обставина наслідку	*Консеквентив*	*Приреченнєвик зі значенням наслідку* (І. Р. Вихованець)
Обставина міри і ступеня	*Дименсив*, *потенсив*	

Так, серед *обставин* вирізняють *обставини місця*, яким відповідають терміни *просторові приреченнєвики*, *сирконстанти місця*, *локальні детермінанти* (*локальні детермінантні* обставини, *детермінанти з локативним значенням* серед *фонових детермінантів*), а також терміни *лімітатив*, *локатив*, *транзитив*, *директив*, *директив-фініш* та *директив-старт*.

Обставини місця мають таку саму семантику, як *просторові приреченнєвики*, *локальні детермінанти* (А. П. Загнітко вирізняє цей тип детермінантів серед фонових детермінантів) та *сиркон-*

станти місця, *локальні детермінанти* (*локальні детермінантні* обставини, *детермінанти з локативним значенням*, виділені серед *фонових детермінантів*), а також терміни *лімітатив*, *локатив*, *транзитив*, *директив*, *директив-фініш* та *директив-старт.*

Обставини місця мають таку саму семантику, як *просторові прирeченнєвики*, *локальні детермінанти* (А. П. Загнітко вирізняє цей тип детермінантів серед фонових детермінантів) та *сирконстанти місця*.

Загалом же обставини місця представлені двома різновидами: власне обставинами місця, які вказують на розташування у просторі, на певній площині дії або стану, а також обставинами напряму дії або стану, що визначають конкретне місце у просторі, де локалізується дія чи стан [Грищенко, 1972, с. 211, 213]. Спільність значення відтінків цих одиниць на позначення різновидів (традиційних) обставин корелює з номінаціями, вживаними на позначення компонентів семантико-синтаксичної структури речення. *Власне обставини місця* за значенням збігаються з *локативом*, а термін *обставини напряму дії та стану* вміщує значення термінів *лімітатив*, *локатив*, *транзитив*, *директив*, *директив-фініш*, *директив-старт*. Пор.: функцією обставин напряму дії або стану є те, що "вони конкретизують місце в просторі, де постійно або тимчасово локалізується дія або стан, обставини із значенням напряму називають кінцеву (*куди*?), вихідну (*звідки*?) точку поширення дії чи стану або ж виражають шлях дії-руху (*яким шляхом*?)" (Грищенко, 1972, с. 213); "Локатив (лат. (*casus*) *locativus* — місцевий) — компонент у семантико-синтаксичній структурі речення зі значенням місцезнаходження; назва відмінка місцезнаходження: *Хлопчик поклав книжку на стіл* (*до шафи*); денотативна роль сирконстантного типу: *Біля річки віяло прохолодою*; або актантного типу за умови валентної зумовленості: *Діти розташувалися в лісі*." (ЗССЛ, 2012, 2, с. 160); "Директив (англ. *directive* від середньолат. *directives* — скерований, упроваджений від *dirigo* — керую, направляю) — компонент, що виражає напрям руху орієнтованої дії або стану предмета; денотативна роль просторового аргумента (сирконстанта, за Люсьєном Теньєром), що виражає напрям руху: *Усі військові підрозділи прямували на Будапешт* (Олесь Гончар)" (Там само, 1, с. 204); "Директив-старт (англ. *directive* від лат. *dirigo* — керую, направляю й англ. *start*) — денотативна роль про-

сторового аргумента (сирконстанта, за Люсьєном Теньєром), що виражає вихідну точку, відправний пункт напряму руху: *З двору вибігає білявенький хлопчик.*" (Там само, 1, с. 205); "Директив-фініш (англ. *directive* від лат. *dirigo* — керую, направляю й англ. *finish* — закінчення) — денотативна роль просторового аргумента (сирконстанта, за Люсьєном Теньєром), що виражає кінцевий пункт напряму руху: *Річка Десна впадає в Дніпро*" (Там само, с. 205); "Транзитив (лат. *transitus* — переміщення) / Траса — компонент семантико-синтаксичної структури речення на позначення шляху руху: *Йдуть козаки шляхом та й пісню співають* (Нар. тв.), денотативна роль сирконстантного просторового типу; простір між стартом і фінішем, що частково або повністю долається в русі: *Дорога спочатку йшла лісом*, *потім переліском.*" (Там само, 4, с. 57); "Лімітатив (лат. *limes* (*limitis*) — межа, рубіж) — 1) один з аспектуальних показників, що позначає згорнуту інформацію, перетворену в обмежений відрізок: *попрацювати небагато*, *попрацювати увесь день*; 2) компонент у семантико-синтаксичній структурі речення на позначення сфери, обсягів реалізації ознаки; денотативна роль сирконстантного просторового типу; межі простору, сфери реалізації певної ознаки: *У цього дослідника є не одна праця з проблем семантики* (Анатолій Яна)" (Там само, 2, с. 137). Виходячи із зазначеного вище, можемо останню групу одиниць розглядати як таку, що перебуває і в синонімних відношеннях, і в гіперо-гіпонімних.

На позначення "вільних синтаксичних форм, які поширюють предикативний мінімум", аналізованих із позиції функційного синтаксису, Г. О. Золотова вважає точнішим термін *ситуанти*, запропонований П. Адамцем та В. Грабе, ніж недостатньо інформативний термін *детермінант* (Золотова, 1973, с. 105).

Терміну *обставини часу* в потрактуванні І. Р. Вихованця відповідають одиниці *прирече́ннєвики з часовим значенням*, а також терміни семантичного синтаксису *темпоратив*, *термінатив*, *дименсив-потенсив*. Зіставлення двох перших одиниць свідчить про процес становлення синтаксичної терміносистеми, адже такі терміни не відрізняються в семантичному плані.

Другорядні члени речень *обставини часу* мають власну внутрішню семантичну диференціацію, співвіднесену зі значеннями одиниць *темпоратив*, *термінатив* та *дименсив-потенсив* (терміни семантичного синтаксису). Відповідно вказівку на час дії містить

термін *темпоратив*, розтлумачений як “мисленнєвий аналог часових параметрів ситуації, один з компонентів (ад’юнктів) у структурі пропозиції або предикатно-аргументній структурі (*Ми приїдемо влітку. Хоч би так було завжди*). Temporative” (Селіванова, 2006, с. 604). Подібно до терміна *обставина часу*, який має значення ‘тривалість дії’, одиниця *дименсив-потенсив* є сирконстантом часу, що означає “часовий відрізок, протягом якого триває дія або стан — як результат названої дієсловом події” (ЗССЛ, 2012, 1, с. 203—204). Окрім цього, значення ‘початку чи завершеності дії’ обставин часу передає термін *термінатив*, тобто “1) темпоральний сирконстант: *Сьогодні надворі тепло* (Анатолій Яна); одна з трьох логічно можливих фаз ситуації, що позначає завершення, виконання дії, її кінець: *А син за період своєї науки вилюднів*, *став статний і поважний* (Валер’ян Підмогильний)” (Там само, 4, с. 35).

Термін *обставина мети* виражає призначення дії або стану, співвідноситься зі змістом одиниць *прирeченнєвик зі значенням мети* та *фінітив* (*фіналь*) (термін семантичного синтаксису), який означає “мисленнєвий аналог мети, призначення дії, один з ад’юнктів у структурі пропозиції або предикатно-аргументній структурі” (Селіванова, 2006, с. 632), “компонент семантико-синтаксичної структури речення зі значенням мети, призначення дії; денотативна роль сирконстантного каузального типу” (ЗССЛ, 2012, 4, с. 81).

До концепційних термінів-синонімів (квазісинонімів) на позначення обставин належить варіантний ряд *обставина умови — прирeченнєвик зі значенням умови — кандитив.* Традиційно обставини умови визначають умови, за яких відбуваються певні дії, таку саму семантику мають і інші представники цього ряду. Термін *прирeченнєвик зі значенням умови* прямо вказує на особливості цього різновиду компонентів речення, а термін *кандитив*, запозичений з англійської мови, свідчить про належність до семантичного синтаксису, адже це “денотативна роль сирконстантного типу, умова” (Там само, с. 11).

Серед обставин також виділяємо ряд квазісинонімів: *обставина наслідку — прирeченнєвик зі значенням наслідку — консеквентив.* Значення ‘наслідок предикативної ознаки’ має кожен із цих термінів, однак *обставина наслідку* представник традиційної терміносистеми синтаксису, *прирeченнєвик зі значенням наслідку* — авторський термін, а одиниця *консеквентив* належить до семантичного

синтаксису, адже є денотативною роллю “сирконстантного каузального типу або власне-наслідку” (Там само, с. 85).

На основі спільної семантики терміни *обставини міри і ступеня*, *дименсив* та *потенсив* зараховуємо до ряду квазісинонімів. Так, *обставини міри і ступеня* — другорядні члени речення, які характеризують дії та ознаки щодо міри їхньої інтенсивності та вияву. Ці одиниці мають два різновиди, значення яких суголосні з термінами *потенсив* та *дименсив*. Зокрема, обставини міри і ступеня виражають інтенсивність дії, ознаки кількісною вказівкою на міру або ступінь їхнього вияву, а також вказують на кількісне вираження дії, стану чи ознаки в реченнях, у яких ідеться про позначення ваги, розміру, відстані, вартості тощо [Грищенко, 1972, с. 209—210]. Так, *потенсив* (лат. *potential* — сила, змога, міць) — це “компонент у семантико-синтаксичній структурі речення на позначення потенційної дії, стану в модально-каузативних конструкціях; денотативна роль сирконстантного типу, модальна або кількісна характеристика потенційної дії: *На п’ять днів ми оголошуємо канікули*” (ЗССЛ, 2012, 3, с. 87). *Дименсив*, своєю чергою, є “характеризувальним сирконстантом на позначення кількісної характеристики дії (міра / ступінь): *Всіма силами Соломія бажала врятувати Остапа* (Михайло Коцюбинський)” (ЗССЛ, 2012, 1, с. 203).

У лінгвістичній літературі немає єдності в розуміннях природи обставин, а це свідчить про функціонування низки термінів на позначення цього поняття. Ураховуючи різні підходи до вивчення особливостей цього члена речення, а також наявність дифузного денотата та спільність сигніфікативних значень, терміни *обставина*, *сирконстант*, *ад’юнкт*, *детермінант* і *приреченнєвик* (та їхні різновиди) вважаємо квазісинонімами. Окрім цього, спільність відтінків значень термінів на позначення різновидів (традиційних) обставин корелює з термінами, які використовують на позначення компонентів семантико-синтаксичної структури речення, що й дає підстави тлумачити їх як концепційні одиниці.

Отже, концепційні синоніми постають еквівалентами понять, якими послуговуються представники різних наукових шкіл та напрямків, що й розширює уявлення про розвиток синтаксису української мови.

ВИСНОВКИ

Швидкі темпи розвитку наукових знань значною мірою вплинули на формування терміносистем різних галузей, що позначилося на виникненні варіантних номінацій для тих самих понять. Їхнє неоднозначне потрактування (і явища, і номінації) пов'язане передусім із потребою вирішити питання про розмежування власне лінгвістичних об'єктів та таких, що не є власне лінгвістичними. Варіативність термінологійних одиниць — це іманентна властивість мовної системи, спричинена активними науковими пошуками, з якою пов'язана така важлива проблема термінознавства, як упорядкування та кодифікація терміносистем.

Традиційно в межах системно-структурного термінознавства терміни потрактовували як точні, емоційно нейтральні, лаконічні одиниці, що мають обов'язкову іменникову природу, широкі деривaційні можливості, а тому й визнання дублетності абсолютною синонімією поставало закономірним явищем, якого все ж прагнули позбутися.

Явища синонімії в літературній мові та синонімії в термінології розмежовано за критеріями наявності / відсутності знакових (символьних) виражень, наявності / відсутності стилістичного забарвлення, належності до однієї частини мови, наявності різних типологічних груп через яскраво виражену специфіку функціонування кожного з цих феноменів. Така кореляція дала змогу виявити такі особливості синонімійних відношень загальномовного явища та термінологійного: 1) синонімія в літературній мові зумовлена стилістичним забарвленням одиниць, що її формують; 2) ряди термінів із тотожним значенням утворені також за допомогою абревіатур та символів; 3) серед термінів-семантичних варіантів неможливо чітко виділити домінанту ряду; 4) "синонімії" в термінології притаманна ширша розгалуженість суміжних понять (еквівалентність, дублетність, субституція).

Сьогодні в мовознавстві переважає позиція про змінюваність системи і в плані змісту, і в плані форми, що спричинило розмежування варіантності (як полілексії), спричиненої формальними та семантичними параметрами. Для розрізнення одиниць, що мають тотожний та близький зміст, застосовано поняття "відтінок значення", або "семантична відстань", витлумачене як ступінь синонімійності мовних одиниць.

У зв'язку з цим традиційну термінну синонімію потрактовуємо як семантичну полілексію, тобто властивість семантично близьких одиниць позначати одне поняття. Явище абсолютної тотожності значень термінів за умови формальних модифікацій кваліфікуємо як формальну варіантність, тобто *дублетність.* Ознаки термінів-дублетів: 1) повний збіг семантичної структури (однаковий семантичний обсяг); 2) можливість взаємозаміни одиниць у контексті та поза ним; 3) нульова прагматика.

До семантичних термінів-варіантів синтаксису зараховуємо дві групи тематично специфікованих одиниць: поняттєві синоніми та концепційні синоніми, тобто одиниці, що позначають те саме поняття в межах різних наукових концепцій, теорій, напрямків.

Формальна полілексія у синтаксичній терміносистемі представлена такими групами одиниць: 1) акцентуаційні дублети; 2) правописні дублети (фонетичні та графічні); 3) етимологічні дублети; 4) словотвірні дублети (морфоваріанти); 5) структурні дублети; 6) абревіатурні та символьні дублети.

У межах дослідження синтаксичної термінології домінантою синонімних рядів умовно називаємо терміни традиційного (системно-структурного) синтаксису; 2) серед термінів-дублетів домінанту не визначаємо; 3) домінантою варіантного ряду (тобто поєднання термінів-синонімів та термінів-дублетів) вважаємо одиницю, що правильно орієнтує на досліджуване явище.

Для упорядкування метамови дослідження запропоновано вживати одиниці, що є прозорими щодо твірної основи: *термінна синонімія*, *термінний ряд*, *синонімний ряд*, *синонімійне явище*, *синонімійний факт*, *синонімні відношення*.

Синтаксична терміносистема української мови широко представлена термінами-дублетами, особливістю яких є тотожність значень за умови модифікації форми, що свідчить про їхню здатність бути субститутами один одного. Виокремлено акцентуаційні, пра-

вописні (фонетичні та графічні), етимологічні, словотвірні (або морфоваріанти), структурні, абревіатурні та символьні дублети.

Акцентуаційні дублети в синтаксичній термінології представлені переважно в працях початку XX ст., періоду активізації роботи над створенням граматик української мови. Особливості наголошування однослівних термінів у цих працях пов'язані передусім із тим, носієм якого наріччя є автор граматики. У термінах-словосполученнях різні акценти виявляємо тільки на одному з їхніх компонентів. Сучасний етап розвитку синтаксису позначений усталенням акцентів, а тому й подальше виформування акцентуаційних варіантів не прогнозуємо: терміни-іменники мають сталий наголос, а прикметниковий компонент термінів-словосполучень відзначений подвійним наголошуванням.

Наявність правописних варіантів зумовлена історичним розвитком літературної мови, зокрема невпорядкованістю засобів передавання того чи того звука й із можливістю різночитань правописних правил щодо написання одиниць з дефісом, разом або окремо. Зарахування до графічних варіантів термінів, що були взаємозамінними одиницями на певному історичному етапі, а на сьогодні мають чітко розмежовані значення, дає підстави графічну дублетність потрактовувати як периферійне явище між семантичною полілексією (синонімією) та формальною полілексією (власне варіантністю, дублетністю).

Паралельність функціонування виявлених етимологічних дублетів у XX ст. є відображенням етапів становлення синтаксичної науки. Сучасний період розвитку граматики пов'язаний із багатоаспектністю підходів (зокрема, й запозичених) до її вивчення, а тому з'являються терміни, що містять запозичені елементи, які остаточно не набули прийнятної для української мови форми. Водночас етимологічна дублетність сприяє урізноманітненню мови праць, зокрема й уникненню повторень.

Словотвірна варіантність (морфоваріантність) у синтаксичній термінології спричинена суфіксальним варіюванням. Можливість паралельно вживати терміни із різними суфіксами позначена тим, що словотвірні норми досі мають рекомендаційний характер, а переважання в наукових текстах тієї чи тієї одиниці пов'язане з уподобаннями автора, його баченням розвитку мови.

Структурні варіанти-дублети в синтаксичних текстах виконують функцію субститутів, тобто одиниць, здатних функціонувати в текстах без будь-яких змін у їхній семантиці. Поза контекстом такі

терміни не завжди є дублетами, а вступають у родо-видові відношення.

Символьна та абревіатурна дублетності в термінології синтаксису функціонують як повний термін та його скорочений варіант. Ці одиниці покликані позбавити від багатокомпонентних номінацій, що переобтяжують їхнє сприйняття.

Ознакою, що вирізняє формальну варіантність у синтаксичній терміносистемі, є асиметрія форми та значення мовних одиниць, яка, на нашу думку, певною мірою є наслідком взаємоперетворень асиметрії та симетрії.

Семантична варіантність у системі синтаксису української мови неоднорідна. В її межах виділено поняттєві (сигніфікативні) та концепційні синоніми (квазісиноніми).

У складних термінах із підрядним зв'язком між компонентами виокремлено пари аналітичних термінів-синонімів, в яких синонімізуються залежні компоненти. Ця група містить дві підгрупи: прості двокомпонентні аналітичні терміни і складні (трикомпонентні) терміни-словосполучення. Здебільшого терміни — прості словосполучення, побудовані за моделями "прикметник + іменник у Н. в." та "іменник + іменник у Р. в.". Особливістю виявлених термінів — складних словосполучень є те, що кожне наступне залежне слово звужує значення попереднього сполучення слів.

Оскільки в період XX — початку XXI ст. відбувся перегляд традиційних положень про природу синтаксичних явищ, тобто закріплення триаспектного підходу до аналізу (як одиниць формально-граматичної, семантико-синтаксичної та комунікативної природи), сформувалися нові поняття, що постали виразниками нових теоретичних ідей. Їхня ревізія засвідчила виникнення та значне поширення у синтаксичній терміносистемі концепційної синонімії, тобто явища, породженого паралельним функціонуванням одиниць, якими послуговуються представники різних наукових шкіл, напрямків.

Вивчення підсистеми синтаксису, специфікованої для позначення речення та його компонентів, представлене в мовознавстві найширше через багатоаспектну природу власне цієї мовної одиниці, що й спричинило розвиток квазісинонімійності термінів.

Аналіз концепційних синонімів синтаксичної терміносистеми довів твердження про те, що той самий реченнєвий компонент номінується залежно від напряму синтаксичних досліджень, що є закономірним розвитком терміносистеми загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авербух К. Я. Манифест современной терминологии: материалы Междунар. науч.-практ. конф. «Коммуникация: теория и практика в различных социальных контекстах “Коммуникация-2002” (Communication Across Differences)», Ч. 1, Пятигорск: Изд-во ПГЛУ, 2002. С. 192—194. URL: http://www.russcomm.ru/rca_biblio/a/averbuh.shtml

2. Авербух К. Я. Общая теория термина. Москва: Издательство МГОУ, 2006. 252 с.

3. Апресян Ю. Д. Проблема синонима. *Вопросы языкознания*. 1957. № 6. С. 84—88.

4. Апресян Ю. Д. Синонимия и синонимы. *Вопросы языкознания*. 1969. № 4. С. 75—91.

5. Арискина О. Л. Вариативность терминов морфемики и словообразования XVI—XVIII вв. *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*. 2011. № 10. С. 205—212. URL: http://www.cspu.ru/uchenomu/magazines/2011_10.pdf

6. Арискина О. Л. Методы исследования терминологической ориентации. *Вестник Университета Российской академии образования.* Москва, 2011. № 3. С. 111—115.

7. Арискина О. Л. Становление учения о морфемике и словообразовании русского языка: автореф. дис. … д-ра филол. наук. Саранск, 2013. 46 с.

8. Арискина О. Л., Ребрушкина И. А. Виды ориентации терминологических единиц. *Научный журнал КУБГАУ*. 2011. № 71 (107). С. 1—9.

9. Аристотель. Сочинения в четырех томах. Ред. В. Ф. Асмус. Москва: Мысль, 1976. Т. 1. 550 с.

10. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва. 1966. 698 с.

11. Баган М. П. Нові тенденції у формуванні сучасної української синтаксичної термінології. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Сер. Філологія. Педагогіка. Психологія.* 2015. Вип. 31. С. 9—13.

12. Баган М. П. Паронімія в сучасній українській лінгвістичній термінології: причини й тенденції розвитку. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Сер. Філологічні науки*. *Мовознавство*. 2017. Т. 1. № 8. С. 5—10.

13. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику. Москва: Едиториал УРСС, 2001. 360 с.

14. Белецкий А. А. Язык — динамическая знаковая система. *Білецький А. О. Вибрані праці*. Упоряд. Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, А. О. Савенко. Київ: Вид. дім. Дмитра Бураго, 2012. С. 529—535.

15. Бергер М. Г. Лингвистические требования к термину. *Русский язык в школе*. 1965. № 3. С. 64—68.

16. Бережан С. Г. Семантическая эквивалентность лексических единиц. Кишинев: Штиинца, 1973. 372 с.

17. Березницька Г. А. Аналітичні вияви термінів в українській синтаксичній термінології. *Пріоритети сучасної філології: теорія і практика*: матеріали ІІ Всеукр. студентської наук.-практ. конф. 2009. С. 13—16.

18. Блинова О. И. Вариативность как предел варьирования внутренней формы слова. *Явление вариативности в языке*: материалы Всерос. конф. Кемерово, 1997. С. 6—24.

19. Блинова О. И. Варьирование внутренней формы слова в говорах. *Совещ. по общим вопросам диалектологии и истории языка, посвящённое 60-летию образования СССР и 40-летию победы под Сталинградом.* Москва, 1982. С. 55—56.

20. Богословская З. М. Диалектная вариантология: лексикологический и лексикографический аспекты: автореф. дис. … д-ра филол. наук. Томск, 2006. 40 с.

21. Бойцов И. А. К вопросу о синонимии в терминосистемах. *Язык специальности на занятиях по русскому языку как иностранному*. Ленинград: Изд. Ленинградского ун-та, 1989. С. 30—35.

22. Большакова Е. И., Васильева Н. Э. Терминологическая вариантность и ее учет при автоматической обработке текстов. *Одиннадцатая национальная конференция по искусственному интеллекту с международным участием:* труды конф. Москва: ЛЕНАНД, 2008. Т. 2. С. 174—182. URL: www.raai.org/conference/cai-08/.../cai-08_paper_208.doc

23. Боярова Л. Г. Варіантні одиниці в українській науково-технічній термінології. *Вісник Національного університету* "*Львівська політехніка*". *Сер. Проблеми української термінології*. 2006. № 559. С. 22—25. — URL: www-philology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/.../variant_o dyn_nt_term.pdf

24. Боярова Л. Г. Імперативні й диспозитивні норми в українській термінології: моделі динаміки. *Наукова термінологія нового століття: теоретичні і прикладні виміри*: матеріали Міжнар. наук. конф. (Рівне, 15—16 верес. 2016 р.). [Відп. ред. Л. Малевич]. Рівне: НУВГП, 2016. С. 43—49.

25. Боярова Л. Г. Терміни-варіанти в українській загальномовній лексикографії: нормативний аспект. *Термінологічний вісник*: зб. наук. пр. Київ: Інститут української мови НАНУ, 2013. Вип. 2 (1). С. 189—195.

26. Брагина А. А. Синонимы в литературном языке. Москва: Наука, 1986. 126 с.

27. Брагина А. А. Синонимы и их истолкование. *Вопросы языкознания*. 1978. № 6. С. 63—73.

28. Брагина А. А. Синонимы или quasi-синонимы? (Семантика отражения). *Вопросы языкознания*. 1976. № 1. С. 62—72.

29. Булик-Верхола С. З. Структурно-граматична характеристика музичних термінів української мови. *Вісник Національного університету* "*Львівсь-*

ка політехніка". *Сер. Проблеми української термінології*. 2009. № 648. С. 121—124. URL: ttp://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk648/TK_wisnyk648_bulyk-verkhola.htm

30. Буянова Л. Ю. Терминологическая синонимия как механизм когнитивного развития языка науки. *Грамматика разноструктурных языков*: сб. науч. ст. к юбилею профессора Виктора Юрьевича Копрова. Воронеж: НАУКА-ЮНИПРЕСС, 2011. С. 69—74. URL: http://www.koprov.ru/resources/monographs/Grammar_Studies_2011.pdf

31. Вахек Й. Фонеми и фонологические единицы. *Пражский лингвистический кружок.* Москва: Прогресс, 1967. С. 88—94.

32. Веклинець Л. М. Структура і походження сучасної української психологічної термінології: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Київ, 1997. 226 с.

33. Веселов П. В. Оправданный случай синонимии в терминологии. *Русская речь.* 1969. № 5. С. 77—81.

34. Веселовська З. М. Дублетні наголоси в сучасній українській літературній мові. *Українська мова в школі*. 1960. № 2. С. 16—21.

35. Винницький В. М. Українська акцентна система: становлення, розвиток. Львів: Бібльос, 2002. 578 с.

36. Виноградов В. А. Термин в научном дискурсе. *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Сер. Филология.* 2014. № 2 (1). С. 368—372.

37. Виноградов В. В. О формах слова. *Избранные труды: исследования по русской грамматике.* Москва, 1975. С. 41—50.

38. Винокур Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии (1939). *История отечественного терминоведения. Классики терминоведения*: *очерк и хрестоматия.* Москва, 1994. С. 218—284.

39. Вихованець І. Р. Граматика української мови: Синтаксис. Київ: Либідь, 2003. 368 с.

40. Власова О. Б. Проблемы синонимии в современной терминологии (на материале лингвистической терминосистемы): автореф. дис. … канд. филол. наук. Тверь, 1994. 23 с.

41. Власова Ю. Н. Синонимия синтаксических конструкций в современном английском языке. Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского ун-та, 1981. 159 с.

42. Ворона І. І. До питання синонімії в термінології. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Сер. Філологічна.* 2010. Вип. 14. С. 317—323. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoaf_2010_14_54.pdf

43. Ворона І. І. До питання словотвірно-морфологічної синонімії (на матеріалі церковно-релігійної термінології). *Вісник Житомирського державного університету. Сер. Філологічні науки.* 2011. Вип. 57. С. 182—185.

44. Ворона І. І. Терміни-дублети в українській церковно-релігійній термінології. *Вісник Національного університету* "*Львівська політехніка*". *Сер.*

Проблеми української термінології. 2010. № 675. С. 72—74. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vnulp/Ukr_term/2010_675 /17.pdf

45. Гак В. Г., Лейчик В. М. Субституция терминов и в синтагматическом аспекте. *Терминология и культура речи.* Москва: Наука, 1981. С. 47—57.

46. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук. Наука логики. Москва: Мысль, 1974. 452 с.

47. Герд А. С. Терминология — унификация или стандартизация. *НТИ. Сер. 2.* 1979. № 4. С. 1—4.

48. Гетманчук Н. О. Синтаксичні синоніми. *Культура слова.* 1990. Вип. 39. С. 59—62.

49. Гимер Н. О. Явище синонімії в лексиці косметики та косметології. *Вісник Національного університету* "*Львівська політехніка*". *Сер. Проблеми української термінології.* 2009. № 648. С. 71—73. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/2656/1/14.pdf

50. Гнатюк Г. М. Дієприкметник у сучасній українській літературній мові. Київ: Наукова думка, 1982. 248 с.

51. Головин Б. Н., Кобрин Ю. Р. Лингвистические основы учения о терминах. Москва: Высшая школа, 1987. 104 с.

52. Горбачевич К. С. Вариантность слова и языковая норма. Ленинград: Наука, 1978. 238 с.

53. Горбачевич К. С. Вариантность слова как лексико-грамматический феномен. *Вопросы языкознания.* 1975. № 1. С. 55—64.

54. Горголюк Н. Г. Речення тотожності в сучасній українській мові: автореф. дис. … канд. філол. наук. Київ, 2005. 20 с.

55. Горецкий Я. Семантические отношения в системе терминов. *Славянская лингвистическая терминология.* Киев: Наукова думка, 1984. С. 38—43.

56. Городенська К. Г. Нові явища та процеси в українському словотворенні: динаміка чи деструкція словотвірних норм? *Українська мова*. 2013. № 2. С. 3—12.

57. Горпинич В. О. Словотворчі варіанти назв жителів у російській та українській мовах. *Лексикологія та лексикографія*: республ. міжвідомчий зб. *Сер. Питання мовознавства*. Київ, 1966. Вип. 2. С. 33—41.

58. Гречко В. А. Лексическая синонимика современного русского литературного языка. Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1987. 152 с.

59. Гречко В. А. Однокоренные синонимы и варианты слова. *Очерки по синонимике современного русского литературного языка*. Отв. ред. А. П. Евгеньева. Москва—Ленинград: Наука, 1966. С. 118—135.

60. Гринев С. В. Введение в терминоведение. Москва: Московский лицей, 1993. 309 с.

61. Гринев-Гриневич С. В. Терминоведение. Москва: Академия. 2008. 304 с.

62. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики. Київ: Наукова думка, 1990. 272 с.

63. Грищенко А. П. Суфіксальний словотвір прикметників. *Словотвір сучасної української літературної мови*. Київ: Наукова думка, 1979. С. 119—170.

64. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення. Київ: Academia, 2000. 348 с.

65. Даниленко В. П. Лексико-семантические и грамматические особенности слов-терминов. Москва: Наука, 1971. С. 7—67.

66. Даниленко В. П. Лингвистические требования к стандартизуемой терминологии. *Терминология и норма.* Москва: Наука, 1972. С. 5—32.

67. Даниленко В. П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания. Москва: Наука, 1977. 246 с.

68. Дарчук Н. П. Комп'ютерне анотування українського тексту: результати і перспективи. Київ: Освіта України, 2013. 544 с.

69. Дрезен Э. К. Научно-технические термины и обозначения и их стандартизация. Москва: Стандартгиз, 1936. 140 с.

70. Дударева Я. А. Номинативные единицы с близким значением как компоненты ассоциативно-вербальной сети носителей русского языка: автореф. дис. … канд. филол. наук: спец. 10.02.01 "Русский язык". Кемерово, 2014. 23 с.

71. Евгеньева А. П. Введение. Словари синонимов русского языка. *Словарь синонимов русского языка*: в двух томах. Ред. А. П. Евгеньева. Москва: Астрель; АСТ, 2003. С. 5—14.

72. Евгеньева А. П. Основные вопросы лексической синонимии. *Очерки по синонимике современного русского литературного языка*. Москва; Ленинград. 1966. С. 4—29.

73. Евгеньева А. П. Синонимические и парадигматические отношения в русской лексике. *Синонимы русского языка и их особенности.* Ленинград, 1972. С. 110—156.

74. Ельмслев Л. Пролегомены к теории языка. Пер. с англ.; сост. В. Д. Мазо. Москва: КомКнига, 2006. 248 с.

75. Жавкина Е. Б. Вариативность термина и его субституция в научном русскоязычном и немецкоязычном тексте: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Екатеринбург, 2004.

76. Жавкина Е. Б. Вариативность термина и его субституция в научном русскоязычном и немецкоязычном тексте: дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание". Екатеринбург, 2004. 203 с.

77. Жавкина Е. Б. Проблема субституции терминов в научном тексте. *Лингвистика: Бюллетень Уральского лингвистического общества* . Урал. гос. пед. ун-т. Отв. ред. В. И. Томашпольский. Екатеринбург, 2003. С. 158—162.

78. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Київ: Вища школа, 1972. 402 с.

79. Задояна Л. М. Синонімія в сучасній українській термінології цукрового виробництва. *Вісник Національного університету* "*Львівська політехніка*". *Сер. Проблеми української термінології.* 2008. № 620. С. 246—249. URL: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/natural/Vnulp/Ukr_term/2008_620/50.pdf

80. Заніздра Н. О. Явище синонімії в українській термінології. *Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського*. 2008. Вип. 2 (49). Ч. 2. URL: http://www.kdu.edu.ua/statti/2008-2-2/8.pdf

81. Запоточна Л. І. Абревіація в системі сучасної кардіологічної термінологічної номінації. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. 2014. № 1. С. 71—77.

82. Захарчин В. В. Українська мовознавча термінологія кінця XIX — початку XX століття: дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Київ, 1995. 185 с.

83. Зеленцова М. Г. Вплив запозичень на розвиток термінологічної дублетності (на матеріалі термінології менеджменту української та англійської мов). *Вопросы духовной культуры*. С. 181—184. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/knp/215/knp215_181-184.pdf

84. Зудаева В. В. Проблема синонимии и языковая личность. *Вестник Иркутского государственного лингвистического университета*. 2008. № 1. С. 28—35.

85. Иванов А. В. Метаязык фонетики и метрики: монография. Архангельск: Поморский государственный университет, 2004. 342 с.

86. Иванова Г. А. Коммуникативно-прагматический подход к изучению терминологической синонимии. *Динамика языковых и культурных процессов в современной России.* 2016. № 5. С. 210—214.

87. Иванова Г. А. Лингвистическая терминология: вариантность и проблема нормализации. *Вісник Дніпропетровського університету. Сер. Мовознавство*. 2013. Т. 21. Вип. 19 (1). С. 132—137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumo_2013_21_19%281%29__23

88. Иванова Г. А. О семантической эквивалентности терминологических единиц (на материале метаязыка лингвистики). *Терминология и знание*: материалы II Междунар. симпозиума (Москва, 21—22 мая 2010 г.). Отв. ред. д-р филол. наук С. Д. Шелов. Москва: Издательский центр "Азбуковник", 2010. С. 181—191.

89. Иванова Г. А. О типах синонимических корреляций в лингвистической терминологии. *Русский язык: система и функционирование (к 80-летию профессора П. П. Шубы)*: материалы III Междунар. науч. конф., Минск, 6—7 апр. 2006 г.: в 2 ч. Минск: РИВШ, 2006. Ч. 1. С. 125—128. URL: http://elib.bsu.by/handle/123456789/25985

90. Иванова Г. А. Орфографическая вариантность лингвистических терминов. *Вестник МГОУ. Сер. Русская филология.* 2009. № 1. С. 16—21. URL: http://vestnik-mgou.ru/Articles/Doc/2915

91. Иванова Г. А. Синонимы в терминологической системе метаязыка лингвистики. *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского.* 2011. № 6 (2). С. 199—203. URL: http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99999999_West_2011_6/44.pdf

92. Иванова Г. А. Терминологическая вариантность в языке лингвистики: нормативный аспект. *Терминология и знание*: материалы III Междунар. симпозиума (Москва. 8—10 июня 2012 г.). Отв. ред. д-р филол. наук С. Д. Шелов. Москва, 2013. С. 340—348.

93. Іваненко І. М. Українська логопедична термінологія: структура, семантика, функціонування: автореф. дис. … канд. філол. наук. Сімферополь, 2010. 16 с.

94. Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології). Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2006. 328 с.

95. Ізмайлова М. А. Семантичні процеси в термінології. *Вісник Житомирського державного університету. Сер. Філологічні науки.* 2009. Вип. 46. С. 134—136.

96. Казимирова І. А. Ономастична термінологія української мови в аспекті проблеми гармонізації. *Мова і культура.* Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2013. Вип. 16. Т. II (164). С. 186—191.

97. Канделаки Т. Л. Семантика и мотивированность терминов. Москва: Наука, 1977. 168 с.

98. Кант І. Критика чистого розуму. Пер. з нім. та прим. І. Бурковського. Київ: Юніверс, 2000. 504 с.

99. Капанадзе Л. А. О понятии "термин" и "терминология". *Развитие лексики современного русского языка.* Москва, 1965. С. 75—85.

100. Карп'юк М. Д. "Паралельна форма", "дублет" чи "варіант"? Київ, 1978. Вип. 15. С. 70—75. URL: kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine15-13.pdf

101. Карпіловська Є. А. Варіанти термінів мовознавства в сучасній науково-освітній практиці і в часовій перспективі. *Dynamika współczesnego słownictwa słowiańskiego w przestrzeni stylowo-funkcjonalnej.* Warszawa, 2017. С. 10—25.

102. Карпіловська Є. А. Терміни — аспектні синоніми в когнітивному просторі мови. *Термінологічний вісник.* Київ, 2019. Вип. 5. С. 18—25.

103. Касевич В. Б. Язык и знание. *Язык и структура знания.* Москва: Наука, 1990. С. 8—25.

104. Квитко И. С. Термин в научном документе. Львов: Вища школа, 1976. 127 с.

105. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения. Киев, 1989. 103 с.

106. Ковалик І. І. До упорядкування системи українських ономастичних термінів. *Повідомлення української ономастичної комісії.* Київ: Наукова думка, 1976. Вип. 14. С. 20—27.

107. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови: Структура наукового тексту. Київ: Вид-во Київ. держ. ун-ту, 1970. 306 с.

108. Коваль А. П. Синоніміка в термінології. *Дослідження з лексикології й лексикографії.* Київ: Наукова думка, 1965. С. 157—169.

109. Ковальчук Л. Ю. Синонимия терминов в русской устной научной речи: автореф. дис. … канд. филол. наук. Одесса, 1993. 18 с.

110. Колган О. В. Явище синонімії в термінології гірництва. *Вісник Національного університету* "*Львівська політехніка*". *Сер. Проблеми української термінології*. 2009. № 648. С. 82—87.

111. Колєснік Л. Я. Номінація людини у покутсько-буковинських говірках: генеза і просторова варіативність: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Київ, 2016. 235 с.

112. Комарова З. И. Проблемы динамики отраслевой терминологии. *Проблемы варьирования языковых единиц.* Екатеринбург: Урал. ун-т, 1994. С. 20—28.

113. Комлев Н. Г. Компоненты содержательной структуры слова. Москва: КомКнига, 2006. 192 с.

114. Конюшкевич М. Кто кем правит: человек языком или язык человеком? (Размышления над языком современных СМИ). *Жыццём і словам прысягаючы...:* да 90-годдзя заслуж. работніка адукацыі Рэсп. Беларусь, д-ра філал. навук, праф. Міхася Яўгенавіча Цікоцкага: зб. навук. пр. Пад агул. рэд. д-ра філал. навук праф. В. І. Іўчанкава. Мінск: Адукацыя і выхаванне, 2012. С. 310—318.

115. Коршунов С. И. Синонимы в технической терминологии. *Известия АН СССР. Отделение технических наук*, 1952. № 10. С. 15—24.

116. Косова М. В. Русская лингвистическая терминология: семантические процессы. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2003. 328 с.

117. Коць Т. А. Явище варіантності в історії літературної мови. *Українська мова*. 2016. № 2. С. 82—91.

118. Коцюба Н. Й. Українська термінологія державного управління (становлення та розвиток): дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Львів, 2004. 278 с.

119. Кочан І. М. Варіанти і синоніми термінів з міжнародними компонентами. *Вісник Національного університету* "*Львівська політехніка*". *Сер. Проблеми української термінології.* 2008. № 620. 2008. С. 14—19. URL: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk620/TK_wisnyk 620_kochan.htm

120. Кочан І. М. Синонімія у термінології. *Мовознавство*. 1992. № 3. С. 32—34.

121. Кочан І. М. Словотвірна норма і термінологія. *Термінологічний вісник*. Київ: ІУМ НАНУ, 2013. Вип. 2 (1). С. 202—209.

122. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник. Київ: Вид. центр "Академія", 2006. 464 с.

123. Кочерган М. П. Лексична сполучуваність і синонімія. *Мовознавство*. 1978. № 6. С. 53—63.

124. Крыжановская А. В., Симоненко Л. А. Актуальные проблемы и упорядочение научной терминологии. Киев: Наукова думка, 1987. 161 с.

125. Кульпина В. Г., Татаринов В. А. Синонимия ключевых слов в системе славистической библиографии как эпистемологические рефлексы развития лингвистической терминологии. *Studia z Filologii Polskiej i Siowiacskiej.* 2014. № 49. С. 188—202. URL: https://ispan.waw.pl/journals/index.php/sfps/article/view/496

126. Курышко Г. Ф. Явление синонимии в профессиональной лексике (на материале немецкой и русской медицинской терминологии): автореф. дис. … д-ра филол. наук. Москва, 2000. 58 с.

127. Кутина Л. Л. Языковые процессы, возникающие при становлении научных терминологических систем. *Лингвистические проблемы научно-технических терминологий.* Москва: Наука, 1970. С. 82—94.

128. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику. Москва: Прогресс, 1978. 540 с.

129. Ларина Ю. Е. Прагматика термина как семиотическое свойство: на материале русской лингвистической терминологии: дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 "Русский язык". Ростов-на-Дону, 2007. 164 с.

130. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура. Москва: Либроком, 2009. 256 с.

131. Лейчик В. М. Термины-синонимы, дублеты, эквиваленты, варианты. *Актуальные проблемы лексикологии и словообразования.* Новосибирск, 1973. Вып. 2. С. 103—104.

132. Лемов А. В. Система, структура и функционирование научного термина (на материале русской лингвистической терминологии): дис. ... д-ра филол. наук: спец. 10.02.01 "Русский язык". Саранск: Изд-во Мордовского ун-та, 2000. 359 с.

133. Лемов А. В. Система, структура и функционирование научного термина. Саранск: Изд-во Мордовского ун-та, 2000. 192 с.

134. Лепеха Т. В. Лексико-семантичні та словотвірно-структурні особливості судово-медичної термінології: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2000. 19 с.

135. Лесохин А. Ф. Единицы измерений, научно-технические термины и обозначения (1936). *История отечественного терминоведения. Классики терминоведения*: *Очерк и хрестоматия.* Москва, 1994. С. 166—189.

136. Літературна норма і мовна практика. [Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Коць Т. А. та ін.]. За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ, 2013. 320 с.

137. Локайчук С. М. Сучасна українська археологічна терміносистема (структурно-семантичний аспект): автореф. дис. ... канд. філол. наук. Луцьк, 2009. 19 с.

138. Лотте Д. С. Некоторые принципиальные вопросы отбора и построения научно-технических терминов. Москва — Ленинград: Изд-во АН СССР, 1941. 24 с.

139. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии: Вопросы теории и методики. Москва: Изд-во АН СССР, 1961. 158 с.

140. Луковенко Т. О. Явище синонімії в українській гомеопатичній термінології. *Вісник Національного університету* "*Львівська політехніка*". *Сер. Проблеми української термінології.* 2013. № 765. С. 55—59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPUT_2013_765_13

141. Луньо П. Є. Синонімічні зв'язки у термінолексиці конституційного права України. URL: http://jurnal.org/articles/2013/fill42.html

142. Любарський С. Б. Системна організація і творення сучасної української термінології землеробства: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2008. 19 с.

143. Ляшук Н. А. Лексична та концептуальна багатозначність лінгвістичної термінології в українській мові: дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова”. Київ, 2014. 200 с.

144. Майстренко Я. В. Інтерпретація відношення ідентифікації в сучасній лінгвістичній науці. *Культура народов Причерноморья.* 2007. № 110. Т. 2. С. 17—20. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/12345 6789/5508708_620/19.pdf

145. Малевич Л. Д. Теоретичні засади дослідження термінологічної варіантності. *Наукові записки* [*Національного університету* “*Острозька академія*”]. *Сер. Філологічна*. 2012. Вип. 31. С. 61—63.

146. Маринова Е. В. Синонимия и вариантность в лингвистической терминологии: На материале терминов морфемики и словообразования: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Нижний Новгород, 1998. 26 с.

147. Мартиняк О. А. Лексичні синоніми на національній основі в українській науково-технічній термінології. *Вісник Національного університету* “*Львівська політехніка*”. *Сер. Проблеми української термінології.* 2010. № 676. С. 31—36.

148. Мартиняк О. А. Синонімія та варіантність в українській науково-технічній термінології: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2010. 18 с.

149. Мартиняк О. А. Синонімія та варіантність в українській науково-технічній термінології: дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2010. 399 с.

150. Мартиняк О. А. Явище синонімії у термінологічній лексиці. *Вісник Національного університету* “*Львівська політехніка*”. *Сер. Проблеми української термінології.* 2008. № 620. С. 100—103. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Ukr_term/20

151. Матезиус В. О необходимости стабильности литературного языка. *Пражский лингвистический кружок*: сб. ст. Москва: Прогресс, 1967. С. 378—394.

152. Медведь О. В. Українська граматична терміносистема (історія та сучасний стан): дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова”. Харків, 2001. 202 с.

153. Мельчук И. А. Строение языковых знаков и возможные формально-смысловые отношения между ними. *Известия АН СССР. Сер. Литературы и языка*. 1968. Т. XXVII. Вып. 5. С. 426—438.

154. Микульчик Р. Б. Синонімія термінів з прізвищевими компонентами у фізичній терміносистемі. *Вісник Національного університету* “*Львівська політехніка*”. *Сер. Проблеми української термінології.* 2008. № 620. С. 104—106.

155. Митрофанова О. А. Измерение семантических расстояний как проблема прикладной лингвистики. *Структурная и прикладная лингвистика*. Санкт-Петербург, 2008. Вып. 7. С. 92—101.

156. Михайленко Р. В. Розвиток мислення як розвиток розуміння тотожності. *Вісник національного технічного університету України* “*Київський політехнічний інститут*”. *Сер. Філософія. Психологія. Педагогіка.* Київ: Політехніка, 2006. Вип. 1 (16). С. 11—14.

157. Михайлова К. В. Особенности явления синонимии в терминологии физики элементарных частиц. *Вестник Московского государственного областного университета. Сер. Лингвистика*. 2007. № 1. С. 112—117.

158. Михайлова Т. В. Семантичні відношення в українській науково-технічній термінології: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Харків, 2002. 218 с.

159. Михайлова Т. В. Синонімічні відношення в українській науково-технічній термінології. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Сер. Проблеми української термінології*. 2004. № 503. С. 53—57.

160. Мишланова С. Л., Хрусталева М. А. Интерференция: когнитивно-дискурсивный анализ синонимии: монография. Пермь, 2009. 187 с.

161. Моисеев А. И. О языковой природе термина. *Лингвистические проблемы научно-технической терминологии.* Москва: Наука, 1970. С. 127—132.

162. Молодець В. М. Класифікація синонімів російських і німецьких лінгвістичних термінів за мовою-джерелом. *Мовознавство*. 1978. № 3. С. 51—56.

163. Морозова Г. О. Типологія формальної варіантності на матеріалі термінології акушерства і гінекології. *Учені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Сер. Філологія. Соціальні комунікації*. 2011. Т. 24 (63). № 1. Ч. 2. С. 94—98. URL: http://science.crimea.edu/zapiski/2011/filologiya/uch_24_12fn/014.pdf

164. Москаленко Н. А. Нарис історії української граматичної термінології. Київ: Рад. школа, 1959. 224 с.

165. Москальская О. И. Норма и варьирование в современном немецком литературном языке. *Иностранные языки в школе.* Москва, 1967. № 6. С. 2—14.

166. Мурашко Л. В. Українська військова лексика в її історичному розвитку (військові звання та посади): дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Київ, 1997. 175 с.

167. Неженець Е. В. Варіантність російських термінів юриспруденції в системному та комунікативно-прагматичному аспектах: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2003. 23 с. URL: http://disser.com.ua/contents/3177.html

168. Нечитайло О. І. Синоніми в лексикографії. Київ: Наукова думка, 1987. 131 с.

169. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения. Москва: Высшая школа, 1988. 168 с. URL: http://www.twirpx.com/file/230095/

170. Никитина С. Е. Семантический анализ языка науки: на материале лингвистики. Москва: Наука, 1987. 144 с.

171. Никитина С. Е. Тезаурус по теоретической и прикладной лингвистике. Москва: Наука, 1978. 378 с.

172. Німчук В. В. Проблеми українського правопису XX — початку XXI ст. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський держ. пед. ун-т, інформ.-вид. відділ, 2002. 116 с.

173. Новиков А. И., Ярославцева Е. И. Семантические расстояния в языке и тексте. Москва: Наука, 1990. 136 с.

174. Новиков Л. А. Синонимические функции слов (Семантическая синонимия). *Русский язык в школе.* 1968. № 1. С. 21—26.

175. Новоставська О. І. Синонімія у філософській терміносистемі Івана Франка. *Українське літературознавство*. 2011. Вип. 74. С. 102—106. URL: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/ukr_literaturoznavstvo/74_2011/74_2011_o.novostavska.pdf

176. Овсейчик С. В. Формування української екологічної термінології: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2006. 19 с.

177. Овчаренко В. М. Структура і семантика науково-технічного терміна. Харків, 1968. 71 с.

178. Омельчук С. А. Парадигматичні відношення в українській лінгводидактичній термінології: зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету. 2014. Ч. 2. С. 270—276. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpudpu_2014_2_38.pdf

179. Павлова О. І. Роль і місце абревіації в системі термінотворення. *Наукові записки* [*Національного університету* "*Острозька академія*"]. *Сер. Філологічна*. 2012. Вип. 27. С. 71—73.

180. Паночко М. М. Лексичні особливості української юридичної термінології початку XX ст. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. № 5. Т. 2. С. 112—115.

181. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство: підручник. Львів: Світ, 1994. 216 с.

182. Пекарская А. А. Реализация требований к идеальному термину в реально функционирующих терминосистемах. *Термин и слово.* Горький: Изд-во Горьковского ун-та, 1981. С. 22—28.

183. Пешковский А. М. Вопросы методики родного языка, лингвистики и стилистики. Москва; Ленинград, 1930. 176 с.

184. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. Київ: Наукова думка, 1976. 288 с.

185. Пілецька Н. В. Синонімічні та антонімічні відношення в сучасній чеській економічній термінології. *Вісник Львівського університету. Сер. Філологія.* 2009. Вип. 46. Ч. 1. С. 252—256.

186. Польщикова О. М. Синонімія в українській телекомунікаційній термінології. *Вісник Національного університету* "*Львівська політехніка*". *Сер. Проблеми української термінології.* 2010. № 675. С. 42—44. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Ukr_term/2010 _675/10.pdf

187. Попович Р. Г., Вакуленко О. Л. Термінологічна варіантність у номінативному аспекті. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2004. № 17. С. 215—217. URL: http://eprints.zu.edu.ua/1986/1/04ppgvna.pdf

188. Пуряєва Н. В. Формування української церковно-обрядової термінології (назви богослужбових предметів): дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Київ, 2001. 234 с.

189. Радченко О. І. Мовна норма і варіантність в українській науковій термінології: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Харків, 2000. 203 с.

190. Рацибурская Л. В., Иванова Г. А. Прагматические аспекты синонимии терминов морфемики и словообразования. *Терминология и знание*: материалы I Междунар. симпозиума (Москва, 23—24 мая 2008 г.). Москва: Ин-т русского языка им. В. В. Виноградова РАН, 2009. С. 179—188.

191. Реформатский А. А. Введение в языковедение. Москва: Аспект-Пресс, 1996. 536 с.

192. Реформатский А. А. Мысли о терминологии. *Современные проблемы русской терминологии*. Москва: Наука, 1986. С. 163—198.

193. Рогожникова Р. П. Соотношение вариантов слов, однокорневых слов и синонимов. *Лексическая синонимия*: сб. ст. Отв. ред. Г. Бархударов. Москва: Наука, 1967. С. 151—163.

194. Роднина Л. А. Словообразовательная синонимика имен существительных в современном украинском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Киев, 1970. 27 с.

195. Розводовська О. В. Явище синонімії в термінології бізнесу. *Наукові записки. Сер. Філологічна*. Острог: Вид-во Нац. ун-ту "Острозька академія". 2011. Вип. 20. С. 259—267.

196. Романова О. О. Українська термінологія швацької промисловості: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2009. 18 с.

197. Рудник-Карватова З. Е. Упорядкування термінології для потреб інформаційно-пошукової системи iSybislaw. *Українська мова*. 2016. № 3 (59). С. 105—117.

198. Рум'янцева О. А. Критерії оцінки синонімії і проблеми класифікації синонімів у англійській термінології економічної та бізнес спрямованості. *Мова і культура*. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2010. Вип. 13. Т. IX (145). С. 72—80.

199. Русанівський В. М. Історія української літературної мови. Київ: АртЕк, 2001. 392 с.

200. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики. Київ: Наукова думка, 1988. 236 с.

201. Русинова Л. Н. О некоторых вопросах упорядочения и стандартизации терминологии (терминологическая синонимия). *Термины в языке и речи*: межвуз. сб. Горький, 1985. С. 25—32.

202. Рыженкова С. Н. К проблеме вариативности. URL: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2008/Philologia/29837.doc.htm

203. Сандалова Н. В. Норма и вариативность в юридической терминологии (по лексикографическим источникам). *Вестник Пермского университета*. 2010. Вып. 2 (8). С. 42—47.

204. Сандалова Н. В. Проблема унификации метаязыка теории вариологии в профессиональном обучении лингвистов. *Педагогическое образование в России*. Урал. гос. пед. ун-т. Екатеринбург, 2015. № 10. С. 196—200.

205. Сепир Э. Язык. Введение в изучение речи. *Сепир Э. Избранные труды по лингвистике и культурологии.* Пер. с англ. Общ. ред. и вступ. ст. А. Е. Кибрика. Москва: Изд. группа “Прогресс”, “Универс”, 1993. С. 26—203.

206. Симоненко Л. О. Українська термінологія кін. ХХ ст. *Українська термінологія і сучасність*: матеріали ІІ Всеукр. конф. Київ, 1997. С. 10—14.

207. Симоненко Л. О. Формування української біологічної термінології. Київ: Наукова думка, 1991. 151 с.

208. Скаличка В. Ассиметричный дуализм языковых единиц. *Пражский лингвистический кружок*: сб. ст. Москва: Прогресс, 1967. С. 119—127.

209. Сложеникина Ю. В. К вопросу о метаязыке теории вариантности. *Филологические науки*. 2005. № 2. С. 50—58.

210. Сложеникина Ю. В. Термин: семантическое, формальное, функциональное варьирование. Самара: Изд-во СГПУ, 2005. 288 с.

211. Сложеникина Ю. В. Терминология в лексической системе: функциональное варьирование: автореф. дис. ... д-ра филол. наук. Москва, 2006. 36 с.

212. Сложеникина Ю. В. Терминология в лексической системе: функциональное варьирование: дис. … д-ра филол. наук: спец. 10.02.01 “Русский язык”. Москва, 2006. 302 с.

213. Смирницкий А. И. К вопросу о слове (Проблема “тождества слова”). *Труды института языкознания АН СССР.* Москва, 1954. Т. 4. С. 3—49.

214. Смирницкий А. И. Синтаксис английского языка. Москва: Изд-во литературы на иностр. яз., 1957. 286 с.

215. Соколов О. М. Вопросы морфо-семантической соотносительности в лексике русского языка (матералы для спецкурса). Томск, 1972. 217 с.

216. Соколовская Ж. П. Проблема лексической синонимии в современной лингвистике. Кишинев, 1970. 68 с.

217. Соколовская Ж. П. Система в лексической семантике (анализ семантической структуры слова). Киев: Вища школа, 1979. 190 с.

218. Соколовська Т. Г. Українська термінологія з генетики: походження, структура, системність (лінгвістичні аспекти): автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1999. 20 с.

219. Солнцев В. М. Вариантность как общее свойство системы. *Вопросы языкознания*. Москва: Наука, 1984. № 2. С. 31—42.

220. Соловій В. З. Основні підходи до вивчення терміна. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2011. Вип. 59. С. 171—173.

221. Соссюр Ф. Курс общей лингвистики. *Фердинанд де Соссюр. Труды по языкознанию*. Москва: Прогресс, 1977. С. 31—274.

222. Сташко М. В. Формування та розвиток української бібліотечно-бібліографічної термінології: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова”. Київ, 1999. 188 с.

223. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология: Вопросы теории. Москва: Книжный дом ЛИБРОКОМ, 2012. 248 с.

224. Сучасна українська літературна мова. [А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ, Н. І. Тоцька, І. М. Уздиган]. [3-тє вид.]. Київ: Вища школа, 2002. 439 с.

225. Табанакова В. Д. Авторский термин: знаю, интерпретирую, перевожу: монография. Тюмень: Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2013. 208 с.

226. Тараненко О. О. Активізація змін у межах явища мовної варіантності в українській літературній мові новітнього періоду (кінець XX — початок XXI ст.). *Мовознавство*. 2017. № 3. С. 17—38.

227. Тараненко О. О. Деякі аспекти теорії синонімії в плані створення синонімічного словника. *Мовознавство*. 1980. № 3. С. 48—54.

228. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса. Л. Теньер. [Пер. с франц.: И. М. Богуславского, Л. И. Лухт, Б. П. Нарумова, С. Л. Сахно. Редкол.: Г. В. Степанов (пред.) и др. Вступ. ст. и общ. ред. В. Г. Гака]. Москва: Прогресс, 1988. 656 с.

229. Тимченко В. О. Английская синонимика в русле когнитивной лингвистики: опыт гештальтного анализа (На материале прилагательных, вербализующих концепт МОРАЛЬНЫЕ КАЧЕСТВА): автореф. дис. ... канд. филол. наук. Владивосток, 2004. 25 с. URL: http://cheloveknauka.com/v/134156/a#?page=1

230. Ткач А. В. До питання про формальне варіювання слова-терміна як лінгвістичну універсалію. *Zbior artykułow naukowych. Konferencji Miedzynarodowej Naukowo-Praktycznej* "*Literatura*, *socjologia i kulturoznawstwo. East European Conference*" (*29.11.2016—30.11.2016*). Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. С. 84—85.

231. Ткач А. В. Про співвідношення понять "варіант", "інваріант", "варіантність", "варіювання" у слов'янському мовознавстві. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2013. Вип. 9 (2). С. 181—185.

232. Ткач А. В. Словотвірна ідентичність / варіантність української медичної термінології: дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Кам'янець-Подільський, 2009. 219 с.

233. Ткачева Л. Б. Основные закономерности английской терминологии. Томск: Изд-во Томского ун-та, 1987. 200 с.

234. Толикина Е. И. Синонимы или дублеты. *Исследование по русской терминологии.* Москва: Наука, 1971. С. 78—85.

235. Толикина Е. Н. Некоторые лингвистические проблемы изучения термина. *Лингвистические проблемы научно-технической терминологии.* Москва, 1970. С. 53—67.

236. Туровська Л. В. Терміни та номени в науково-технічній сфері. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. пр. Вип. VI. Київ: КНЕУ, 2005. С. 225—229.

237. Тягур Ю. В. Процеси синонімізації у сфері фінансової термінології сучасної англійської мови. *Studia Linguistica*. 2010. № 4. С. 375—378.

238. Ульман С. Дескриптивная семантика и лингвистическая типология. *Новое в лингвистике*. Москва, 1962. Вып. 2. С. 17—44.

239. Ульман С. Семантические универсалии. *Новое в лингвистике*. Москва, 1970. Вып. 5. С. 250—299.

240. Уфимцева А. А. Лексическое значение: принципы семиологического описания лексики. Москва: Наука, 1986. 239 с.

241. Уфимцева Н. В. Слово, значение и языковое сознание. *Концептуальный анализ языка*: *современные направления исследования*: сб. науч. тр. Москва, 2007. С. 109—117.

242. Фаворин В. К. Синонимы в русском языке: научно-популярные очерки. Свердловск: Свердловское книжное изд-во, 1953. 71 с.

243. Федина Е. А. Синонимические отношения в медицинской терминологии. *Вестник Иркутского государственного лингвистического университета*. 2010. № 3 (11). С. 188—194. URL: http://cyberleninka.ru/article/n/sinonimicheskie-otnosheniya-v-meditsinskoy-terminologii

244. Федина Е. А. Синонимические отношения в немецкой медицинской терминологии: дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки". Иркутск, 2013. 199 с.

245. Філюк Л. М. Динамічні процеси у формуванні української терміносистеми інформатики (словотвірний аспект): дис. ... канд. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Одеса, 2007. 244 с.

246. Халіновська Л. А. Особливості абревіації в українській авіаційній термінології. *Вісник Національного університету* "*Львівська політехніка*". *Сер. Проблеми української термінології*. 2010. № 675. С. 50—53.

247. Ханпира Э. И. О терминах и терминологии. *Русский язык в национальной школе.* 1985. № 4. С. 11—17.

248. Хантакова В. М. Синонимия форм и синонимия смыслов: теоретическая модель анализа интегративного взаимодействия синонимических единиц одно- и разноуровневой принадлежности: автореф. дис. … д-ра филол. наук. Иркутск, 2006. 37 с.

249. Хаютин А. Д. Составные термины — функциональный тип сложных лингвистических единиц (СЛЕ) с позиций лексикографии. *Отраслевая терминология и лексикография*. Воронеж, 1981. 149 с.

250. Холодьон О. М. Семантична варіативність дієслівної лексики в східнополіському діалекті: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Київ, 2017. 437 с.

251. Хрусталева М. А. Синонимия в методическом дискурсе: когнитивный аспект: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Пермь, 2007. 19 с.

252. Худолєєва С. П. Про природу термінів-синонімів. *Мовознавство*. 1978. № 4. С. 49—52.

253. Хуцишвили С. Д. Славянские межъязыковые омонимы: дис. … д-ра филол. наук. (Ph. D.). Тбилиси, 2010. 199 с. URL: http://old.press.tsu.ge/GEO/internet/disertaciebi/S.Khutsis hvili%20Disertacia.pdf

254. Царалунга І. Б. Явище варіативності у контексті лінгвістичних студій. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства.* Хмельницький: ХНУ, 2012. Вип. 5. С. 204—216.

255. Ципердюк О. Д. Мовознавча термінологія в праці Є. Тимченка "Номінатив і датив в українській мові". *Прикарпатський вісник НТШ. Слово.* 2015. № 2. С. 105—114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvntsh_sl_2015_2_11

256. Чернобров Ю. А. Формування синтаксичної термінології в українському мовознавстві XIX — І пол. XX ст.: дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Київ, 2017. 303 с. URL: http://www1.nas.gov.ua/institutes/ium/Structure/councils/Documents/chernobrov-formuvannya-syntaksychnoji-terminologiji.pdf

257. Чорна О. В. Синонімічні відношення в українській податковій терміносистемі. *Вісник Національного університету* "*Львівська політехніка*". *Сер. Проблеми української термінології*. 2010. № 675. С. 187—194. URL: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk675/TK_wisnyk675_chorna.htm

258. Чумак В. В., Овсейчик С. В. Про синонімію і варіантність в екологічній терміносистемі. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. пр. Київ, 2007. Вип. VII. С. 211—215.

259. Шелов С. Д. Еще раз о вариативности терминов: термины-словосочетания — особый случай? *Научное наследие Б. Н. Головина в свете актуальных проблем современного языкознания* (*к 100-летию со дня рождения Б. Н. Головина*): сб. ст. по материалам Междунар. науч. конф. Нижний Новгород: «Изд-во "Деком"», 2016. С. 532—542. URL: http://elibrary.ru/item.asp?id=27236701

260. Шумилова А. А. Лексическая синонимия: традиционное и когнитивное видение проблемы. *Вестник Челябинского государственного университета. Сер. Филология. Искусствоведение*. Челябинск, 2009. Вып. 33. С. 144—149.

261. Щербатюк Г. Х. Общекорневые имена прилагательные в современном украинском литературном языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Киев, 1974. 24 с.

262. Щербина С. И. К вопросу о терминологической синонимии. Русский язык: история, диалекты, современность. Москва: Московский пед. ун-т. 2000. Вып. II. С. 105—109.

263. Южакова О. І. Сучасний стан термінології холодильної техніки. *Наукові праці. Сер. Філологія*. *Мовознавство*: наук.-метод. журнал. 2009. Т. 105. Вип. 92. С. 150—154.

264. Якобсон Р. О. О лингвистических аспектах перевода. *Роман Якобсон. Избранные труды*. Москва: Прогресс, 1985. С. 361—368.

265. Якобсон Р. О. Типологические исследования и их вклад в сравнительно-историческое языкознание. *Новое в лингвистике.* Москва, 1963. Вып. III. С. 95—105.

266. Faber P. The cognitive shift in terminology and specialized translation. MonTI. *Monografías de Traducción e Interpretación*. Universitat de València, 2009. No. 1. P. 107—134. URL: http://www.redalyc.org/pdf/2651/265119728010.pdf

267. Gauger H. M. Zum Problem der Synonymie Text. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1972. 149 S.

268. Sasu L. Terminology dynamics — conceptual patterns of term formation. Bulletin of the Transilvania University of Braşov. Series IV: Philology and Cultural Studies. 2009. Vol. 2 (51). P. 171—174. URL: http://webbut.unitbv.ro/BU2009/BULETIN2009/Series%20IV/BULETIN%20IV%20PDF/28_Sasu.pdf

1. Алексеєва, 2006 — Алексеєва С. Г. Місце пояснювальних конструкцій у системі відношень сурядності та підрядності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 10. Проблеми граматики і лексикології української мови*: зб. наук. пр. Відп. ред. А. П. Грищенко. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. Вип. 2. С. 54—58.

2. Ананьян, 2013 — Ананьян Е. Л. Лінгвостилістичний потенціал кліше як експліцитного конектору тексту (на матеріалі англомовних текстів газетно-публіцистичного стилю). *Наукові записки* [*Національного університету* "*Острозька академія*"]. *Сер. Філологічна*. 2013. Вип. 35. С. 27—30. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoaf_2013_35_10.pdf

3. Андерш, 2004 — Андерш Й. Ф. Про́сте ре́чення. "*Українська мова*". *Енциклопедія*. Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2004. С. 535—536.

4. Андерш, 2007 — Андерш Й. Ф. Про́сте ре́чення. "*Українська мова*". *Енциклопедія*. Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2007. С. 557—558.

5. Андрусишин, 2012 — Андрусишин О. Парадигматичні відношення в астрономічній термінології першої третини XX століття (на матеріалі словника математичної термінології Федора Калиновича та Григорія Холодного). *Вісник Національного університету* "*Львівська політехніка*". *Сер. Проблеми української термінології*. 2012. № 733. С. 86—90.

6. Арделян, 2002 — Арделян М. В. Складнопідрядні просторово-ототожнювальні речення в сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Харків, 2002. 19 с.

7. Арібжанова, 2010 — Арібжанова І. М. Зміст і форма члена речення. *Українське мовознавство*. 2010. Вип. 40. С. 48—56.

8. Арібжанова, 2013 — Арібжанова І. М. Структурна схема простого речення. *Studia Ucrainica Varsoviensia.* Wydanie 1. Red. I. Mytnik. Warszawa, 2013. С. 25—34.

9. Арібжанова, 2014 — Арібжанова І. М. Принципи моделювання простого речення. *Українське мовознавство*. 2014. Вип. 1. С. 42—59. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Um_2014_1_6.pdf

10. Арібжанова, 2016 — Арібжанова І. М. Сучасна українська мова. Базові поняття синтаксису: навч. посіб. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2016. 159 с.

11. Арполенко, 1977 — Арполенко Г. П. Структурні типи інфінітивних речень (На допомогу студентові-заочнику). *Українська мова і література в школі.* 1977. № 3. С. 43—51.

12. Арполенко, Забєліна, 1982 — Арполенко Г. П., Забєліна В. П. Структурно-семантична будова речення в сучасній українській мові. Київ: Наукова думка, 1982. 132 с.

13. Арутюнова, 1976 — Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл: логико-семантические проблемы [монография]. Москва: Наука, 1976. 383 с.

14. Байдусь, 2006 — Байдусь С. А. До питання про пояснювальні відношення і їх репрезентацію в структурі простого речення, ускладненого апозитивним компонентом. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 10. Проблеми граматики і лексикології української мови*: зб. наук. пр. Відп. ред. А. П. Грищенко. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. Вип. 2. С. 59—64.

15. Балко, 2011 — Балко М. В. Основні підходи до виділення типів словосполучень за семантико-синтаксичними відношеннями. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. Філологія*. 2011. № 936. Вип. 61. С. 96—100.

16. Балко, 2014 — Балко М. В. Актуальні проблеми теорії словосполучення сучасної української мови. Дніпропетровськ: Вид-во "Свідлер", 2014. 349 с.

17. Баранник, 2012 — Баранник О. Ю. Кореляція як вид синтаксичного зв'язку між компонентами апозитивного словосполучення. *Український смисл.* Дніпропетровськ, 2012. № 2. С. 11—16.

18. Барчук, 2011 — Барчук В. М. Граматична темпоральність: Інтервал. Час. Таксис: монографія. Івано-Франківськ: Сімик, 2011. 416 с.

19. Бевзенко, 1987 — Бевзенко С. П. Структура складного речення в українській мові: [навч. посіб.]. Київ: КДПІ, 1987. 80 с.

20. Бевзенко, 2005 — Бевзенко С. П., Литвин Л. П., Семеренко Г. В. Сучасна українська мова. Синтаксис: навч. посіб. [для студ. філол. спец. вищ. навч. закл.]. Київ: Вища школа, 2005. 270 с.

21. Бибик, Сюта, 2012 — Словник іншомовних слів. А—Я: тлумачення, словотворення та слововживання. Бибик С. П., Сюта Г. М. Харків: Прапор, 2012. 623 с.

22. Бичок, 2009 — Бичок О. І. Проблема порядку слів у мові законодавства України. *Вісник Дніпропетровського університету. Сер. Мовознавство*. 2009. № 11. Вип. 15. Т. 1. С. 29—38.

23. Білецький, 1971 — Білецький А. О. Синтаксема — інваріант синтаксичної системи. *Мовознавство*. 1971. № 5. С. 13—20.

24. Богачов, 2014 — Богачов С. В. Законотворчість: необхідність термінологічного вдосконалення. *Наше право*. 2014. № 1. С. 10—12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2014_1_4

25. Богданов, 1977 — Богданов В. В. Семантико-синтаксическая организация предложения. Ленинград, 1977. 204 с.

26. Бондар, 2009 — Бондар О. І. Семантична класифікація предикатів на функціонально-когнітивній основі. *Мовознавство*. 2009. № 3—4. С. 118—125.

27. Бондаренко, Герасимова, 2013 — Бондаренко Г., Герасимова І. Дублетність в економічній термінології та проблеми її впорядкування. URL: https://keui.files.wordpress.com/2013/12/39_bondarenko_gerasymova.pdf

28. Борисова, 2003 — Борисова О. В. Трансформація вербалізації при перекладі з української мови на англійську із застосуванням експлікації імпліцитного значення предиката. *Вісник Сумського державного університету. Сер. Філологічні науки.* Суми: СумДУ. 2003. № 4 (50). С. 21—24. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/10219/1/Borysova.pdf

29. Боярова, 2006 — Боярова Л. Г. Варіантні одиниці в українській науково-технічній термінології. *Вісник Національного університету* "*Львівська політехніка*". *Сер. Проблеми української термінології*. 2006. № 559. С. 22—25. URL: www-philology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/.../variant_odyn_nt_term.pdf

30. Боярова, 2013 — Боярова Л. Г. Терміни-варіанти в українській загальномовній лексикографії: нормативний аспект. *Термінологічний вісник*: зб. наук. пр. Київ: Інститут української мови НАНУ, 2013. Вип. 2 (1). С. 189—195.

31. Булаховський, 1958 — Булаховський Л. А. Основні синтаксичні поняття в застосуванні до простого речення (лекція для студентів-заочників). Київ: Рад. школа, 1958. 24 с.

32. Булаховський, 1958 — Булаховський Л. А. Питання синтаксису простого речення в українській мові. *Дослідження з синтаксису української мови.* Київ: Вид-во АН УРСР, 1958. С. 5—28.

33. Булаховський, 1958 а — Булаховський Л. А. Підмет і присудок в українській літературній мові (Лекція для студентів-заочників факультетів мови і літератури педагогічних інститутів). Київ: Рад. школа, 1958. Вип. 1. 47 с.

34. Булаховський, 1958 б — Булаховський Л. А. Підмет і присудок в українській літературній мові (Лекція для студентів-заочників факультетів мови і літератури педагогічних інститутів). Київ: Рад. школа, 1958. Вип. 2. 38 с.

35. Вакуленко, 2008 — Вакуленко Г. М. Семантико-синтаксична характеристика каузальних відношень у структурі простого речення. *Література та культура Полісся*: зб. наук. пр. Вип. 43: До 80-річчя від дня народження академіка Ф. С. Арвата. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2008. С. 171—173.

36. Вахек, 1964 — Вахек Й. Лингвистический словарь Пражской школы. Й. Вахек (при участии Й. Дубского). Пер. с франц., нем., англ. и чешск. И.А. Мельчука и В.З. Санникова. Под ред. и с пред. А.А. Реформатского. Москва: Изд-во "Прогресс", 1964. 350 с.

37. Верещак, 2008 — Верещак Ю. М. Варіативність фонемної структури слова в нормативному аспекті (на матеріалі британського вокалізму). *Наукові записки. Сер. Філологічні науки* (*мовознавство*). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. С. 154—157.

38. Вєтров, 2013 — Вєтров А. Проблема темо-рематичного членування речення: історія поглядів. URL: http://masters.kubg.edu.ua/index.php/gi/article/download/82/106

39. Висоцький, 2006 — Висоцький А. В. Поверхнева і глибинна структура речення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 10. Проблеми граматики і лексикології української мови*: зб. наук. пр. Відп. ред. А. П. Грищенко. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. Вип. 2. С. 64—72.

40. Висоцький, 2011 — Висоцький А. В. Семантико-функціональні і формально-синтаксичні параметри дієприслівників у структурі речення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 10. Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2011. Вип. 7. С. 129—134.

41. Вихованець, 1972 — Вихованець І. Р. Варіантність і синонімія синтаксичних одиниць. *Рідне слово*. Київ: Наукова думка, 1972. Вип. 6. С. 21—28.

42. Вихованець, 1992 — Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ: Наукова думка, 1992. 224 с.

43. Вихованець, 1993 — Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: підручник [для студ. філол. фак. вуз.]. Київ: Либідь, 1993. 358 с.

44. Вихованець, 2000 — Вихованець І. Р. Поняття елементарності синтаксичних одиниць. *Лінгвістичні студії*. 2000. Вип. 6. С. 17—20.

45. Вихованець, 2002 — Вихованець І. Р. Лексико-граматичне опрацювання прийменників української мови. *Українська мова.* 2002. № 4. С. 90—96.

46. Вихованець, 2002 — Вихованець І. Р. Навколо проблем предикативності, предикації і предикатності. *Українська мова*. 2002. № 1. С. 25—31.

47. Вихованець, 2004 — Вихованець І. Р. Апози́ція. “*Українська мова*”. *Енциклопедія*. Вид. 2-ге, переробл. і допов. 2004. С. 30—31.

48. Вихованець, 2004а — Вихованець І. Р. Присудок. “*Українська мова*”. *Енциклопедія*. Вид. 2-ге, переробл. і допов. 2004. С. 530—532.

49. Вихованець, 2005 — Вихованець І. Р. Студії про члени речення: прирече́ннєвики. *Українська мова*. 2005. № 2. С. 22—27.

50. Вихованець, 2007 — Вихованець І. Р. Детермінантні члени речення. “*Українська мова*”. *Енциклопедія*. Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2007. С. 144.

51. Вихованець, 2007а — Вихованець І. Р. Додаток. “*Українська мова*”. *Енциклопедія*. Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2007. С. 165.

52. Вихованець, 2007 б — Вихованець І. Р. Морфологізовані і неморфологізовані члени речення. “*Українська мова*”. *Енциклопедія*. Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2007. С. 394—395.

53. Вихованець, 2007 в — Вихованець І. Р. Об’єкт. “*Українська мова*”. *Енциклопедія*. Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2007. С. 441.

54. Вихованець, 2007 г — Вихованець І. Р. Обставина. “*Українська мова*”. *Енциклопедія*. Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2007. С. 442.

55. Вихованець, 2007 г — Вихованець І. Р. Означення. “*Українська мова*”. *Енциклопедія*. Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2007. С. 450.

56. Вихованець, 2007 д — Вихованець І. Р. Підмет. “*Українська мова*”. *Енциклопедія*. Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2007. С. 504—505.

57. Вихованець, 2007 е — Вихованець І. Р. Предикат. “*Українська мова*”. *Енциклопедія*. Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2007. С. 540—541.

58. Вихованець, 2007 є — Вихованець І. Р. Прикладка, аппозиція. “*Українська мова*”. *Енциклопедія*. Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2007. С. 547.

59. Вихованець, 2007 ж — Вихованець І. Р. Присудок. “*Українська мова*”. *Енциклопедія* . Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2007. С. 552—554.

60. Вихованець, 2007 з — Вихованець І. Р. Речення. “*Українська мова*”. *Енциклопедія* . Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2007. С. 570—571.

61. Вихованець, 2007 и — Вихованець І. Р. Суб’єкт. “*Українська мова*”. *Енциклопедія* . Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2007. С. 684—685.

62. Вихованець, Городенська, 2004 — Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: академ. граматика укр. мови. Київ: Унів. вид-во “Пульсари”, 2004. 400 с.

63. Вихованець, Городенська, Русанівський, 1983 — Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Семантико-синтаксична структура речення. Київ, 1983. 219 с.

64. Вінтонів, 1997 — Вінтонів М. О. Типологія форм присудка в сучасній українській мові: дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Донецьк, 1997. 181 с.

65. Вінтонів, 1998 — Вінтонів М. О. Моделі складеного іменного присудка в сучасній українській мові (II): Дієприкметник, прикметник, займенник, числівник та інші форми у ролі складеного іменного присудка. *Лінгвістичні студії*. Донецьк: ДонДУ, 1998. Вип. 4. С. 24—29.

66. Вінтонів, 2007 — Вінтонів М. О. Речення-висловлення з фокусом контрасту в сучасній українській мові. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Лінгвістика*: зб. наук. пр. Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. Вип. V. С. 181—186.

67. Вінтонів, 2010 — Вінтонів М. О. Актуальне членування поліпредикативних складних речень. *Лінгвістичні студії*. 2010. Вип. 20. С. 111—114.

68. Вінтонів, 2015 — Вінтонів М. О. Складносурядні речення в аспекті актуального членування. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. № 5. С. 18—21.

69. Волох, Чемерисов, Чернов, 1989 — Волох О. Т., Чемерисов М. Т., Чернов Є. І. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис. [Вид. 2-ге, перероб. і допов.]. Київ: Вища школа, 1989. 334 с.

70. Вольська, 2009 — Вольська Ю. В. Модальна модифікація як спосіб семантичного ускладнення структури простого речення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 10. Проблеми граматики та лексикології української мови*: зб. наук. пр. 2009. № 5. С. 189—192. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/12367/Volska.pdf

71. Вольська, 2010 — Вольська Ю. В. Прості неелементарні речення з вокативними синтаксемами, їх реалізація у творах Т. Г. Шевченка. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VG/2010_21/29_21.pdf

72. ВТССУМ, 2005 — Великий тлумачний словник сучасної української мови. [Укл. і гол. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2005. 1728 с.

73. Гаврилюк, 2008 — Гаврилюк О. Р. Категорія допустовості в логіко-філософському й семантико-синтаксичному аспектах. *Наукові записки. Сер. Філологічні науки* (*мовознавство*): у 5 ч. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. Вип. 75 (2). С. 47—51.

74. Гаврилюк, 2010 — Гаврилюк О. Р. Складні конструкції інтенсивної допустово-протиставної семантики: структура та функціонування: дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Київ, 2010. 240 с.

75. Галас, 1997 — Галас А. М. Вузлове поняття теорії періоду. *Актуальні проблеми синтаксису*: матеріали Всеукр. наук. конф., присвяченої 85-річчю проф. І. І. Слинька. Чернівці: ЧДУ, 1997. С. 64—65.

76. Гальона, 2006 — Гальона Н. П. Вияв валентних властивостей предиката у сполуках з префіксально-прийменниковою кореляцією. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 10. Проблеми граматики і лексикології української мови*: зб. наук. пр. Відп. ред. А. П. Грищенко. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. Вип. 2. С. 43—54.

77. Ганич, Олійник, 1985 — Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 360 с.

78. Гарайда, 1941— Гарайда І. А. Грамматика руського языка. Унгварь: Выданя Подкарпатского Общества Наукъ, 1941. 146 с.

79. Герман, 1973 — Герман К. Ф. Структурно-семантичний аналіз складнопідрядних речень сучасної української мови. Чернівці: ЧДУ, 1973. 53 с.

80. Глушкова, 2000 — Глушкова Г. М. Складносурядні речення фразеологізованої структури. *Лінгвістичні студії.* Донецьк: ДонДУ, 2000. Вип. 6. С. 11—17.

81. Гмиря, 2006 — Гмиря Л. В. Синтаксична сполучуваність двовалентних дієслів активної дії агенса, спрямованої на об'єкт. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. *Сер. 10. Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2006. Вип. 2. С. 79—85.

82. Голі-Оглу, 2010 — Дублетність наукових термінів в українській і російській мовах: функціональний аспект. *Лінгвістичні студії.* 2010. Вип. 21. С. 97—100.

83. Городенська, 1987 — Городенська К. Г. Семантичні функції деривaційних морфем. *Мовознавство*. 1987. № 1. С. 20—30.

84. Городенська, 1991 — Городенська К. Г. Деривація синтаксичних одиниць. Київ: Наукова думка, 1991. 192 с.

85. Городенська, 1998 — Городенська К. Г. Симетрія та асиметрія між'ярусних співвідношень. *Лінгвістичні студії.* Донецьк: ДонДУ, 1998. С. 6—11.

86. Городенська, 2001 — Городенська К. Г. Предикатно-валентна основа елементарного односкладного речення. *Українська мова.* 2001. № 1. С. 69—73.

87. Городенська, 2005 — Городенська К. Г. Функціональні зони сполучників в українській науковій мові. *Українська термінологія і сучасність*. Київ, 2005. С. 7—13.

88. Городецька, 1997 — Городецька В. А. Структура односкладного речення української мови (у порівнянні з російською): дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Кривий Ріг, 1997. 174 с.

89. Горяний, 1968 — Горяний Д. Г. Структурні типи субстантивних словосполучень з прийменниками. *Синтаксична будова української мови.* Київ: Наукова думка, 1968. С. 50—57.

90. Горяний, 1984 — Горяний В. Д. Синтаксис односкладних речень. Київ: Рад. школа, 1984. 128 с.

91. Грипас, 2006 — Грипас О. Ю. Предикати каузації посесивних відношень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені*

М. П. Драгоманова. Сер. 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: зб. наук. пр. Київ: НПУ, 2006. Вип. 2. С. 85—91.

92. Грищенко, 1968 — Грищенко А. П. Зіставно-протиставні складносурядні речення. *Синтаксична будова української мови.* Київ: Наукова думка, 1968. С. 17—26.

93. Грищенко, 1969 — Грищенко А. П. Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові. Київ, 1969. 155 с.

94. Грищенко, 1972 — Грищенко А. П. Обставини. *Сучасна українська літературна мова*: *синтаксис*. [За заг. ред. І. К. Білодіда]. Київ: Наукова думка, 1972. С. 207—224.

95. Грищенко, 1972 а — Грищенко А. П. Складнопідрядні речення з підрядними додатковими. *Сучасна українська літературна мова*: *синтаксис*. [За заг. ред. І. К. Білодіда]. Київ: Наукова думка, 1972. С. 316—331.

96. Грущенко, Іваницька, 1997 — Грущенко Л. В., Іваницька Н. Л. Семантика статичного локативного предиката двоскладного речення дієслівної будови в українській мові. *Актуальні проблеми синтаксису*: матеріали Всеукр. наук. конф., присвяченої 85-річчю проф. І. І. Слинька. Чернівці: ЧДУ, 1997. С. 56—57.

97. Гуйванюк, 1999 — Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. Чернівці: Рута, 1999. 336 с.

98. Гуйванюк, 2006 — Гуйванюк Н. В. Номінативна деривація і кореферентність синтаксичних одиниць. *Науковий вісник Чернівецького університету*: *слов'янська філологія*: зб. наук. пр. до 130-річчя заснування Чернівецького ун-ту. Чернівці, 2006. Вип. 276—277. С. 174—179.

99. Гуйванюк, 2017 — Гуйванюк Н. В. Концепція, структура та основні лексикографічні параметри "Словника синтаксем української мови". *Українська лексикографія та лексикологія*: *проблеми*, *завдання*: матеріали пленуму Наукової ради НАН України "Українська мова". Інститут української мови НАН України. Голова редкол. П. Ю. Гриценко. Київ: КММ, 2017. С. 22—30.

100. Гуйванюк, Максим'юк, 2010 — Гуйванюк Н. В., Максим'юк О. В. Нерозкладні компоненти у структурі речення. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. 224 с.

101. Гургула, 2011 — Гургула О. Б. Семантико-синтаксична структура речень з інфінітивом мети в сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Івано-Франківськ, 2011. 20 с.

102. Демьянков, 1980 — Демьянков В. З. Предикаты и концепция семантической интерпретации. *Известия АН СССР. Сер. Литературы и языка*. 1980. № 4. С. 336—346.

103. Дзюбак, 2011 — Дзюбак Н. М. Неповне речення (комунікативний, семантичний і формально-синтаксичний аспекти). Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д. Г. 2011. 184 с.

104. Дзюман, 2011 — Дзюман Н. П. Займенникове вираження суб'єктних синтаксем у семантико-синтаксичній структурі речення. *Вісник Львівського університету. Сер. Філологічна.* 2011. Вип. 52. С. 306—313.

105. Довженко, 1968 — Довженко Г. Я. Порівняння у простому реченні сучасної української мови. *Синтаксична будова української мови*. Київ: Наукова думка, 1968. С. 44—50.

106. Дорофєєв, 2012 — Дорофєєв Ю. В. Про зміст терміна варіантність. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Сер. Филология. Социальные коммуникации*. Симферополь, 2012. Т. 25 (64). № 1, Ч. 2. С. 22—26.

107. Дорошенко, 1980 — Дорошенко С. І. Безсполучникові складні конструкції в сучасній українській мові. Харків: Вид-во при Харків. держ. ун-ті видавничого об'єднання "Вища школа", 1980. 152 с.

108. Дорошенко, 2014 — Дорошенко С. І. Два уточнення до класифікації безсполучникових складних речень. *Мовознавство*. 2014. № 1. С. 71—76.

109. Доценко, 2006 — Доценко О. Л. Семантико-прагматичний синтаксис: особливості вираження модальності. Київ: Міленіум, 2006. 226 с.

110. Дудик, 1973 — Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення (Просте речення; еквіваленти речення). Київ: Наукова думка, 1973. 288 с.

111. Евгеньева, 1966 — Евгеньева А. П. Основные вопросы лексической синонимии. *Очерки по синонимике современного русского литературного языка*. Москва—Ленинград: Наука, 1966. С. 9—56.

112. ЕСУМ — Етимологічний словник української мови: у 7 т. Редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) [та ін.]. Київ: Наукова думка, 1983. (Словники України).

113. Єрмоленко, 1975 — Єрмоленко С. Я. Бездієслівні речення в системі простих речень. *Синтаксис словосполучення і простого речення*. Київ: Наукова думка, 1975. С. 131—170.

114. Єрмоленко, 1982 — Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика. Київ: Наукова думка, 1982. 210 с.

115. Єрмоленко, 2007 — Єрмоленко С. Я. Норма мовна. "*Українська мова*". *Енциклопедія*. Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2007. С. 438—440.

116. Єрмоленко, Бибик, Тодор, 2001 — Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова: короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ: Либідь, 2001. 222 с.

117. Жеребило, 2010 — Жеребило Т. В. Словарь лингвистических терминов. Назрань: Пилигрим, 2010. 486 с.

118. Жигора, 2001 — Жигора І. В. До проблем аналізу предикатів процесу. *Наукові записки. Сер. Філологічні науки* (*мовознавство*). Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. Вип. 31. С. 140—144.

119. Жинкин, 1955 — Жинкин Н. И. Вопрос и вопросительное предложение. *Вопросы языкознания*. 1955. № 3. С. 22—34.

120. Житар, 2012 — Житар І. В. Вставлені поширювачі речення як кореляти синтаксем базового речення (на матеріалі наукового і публіцистичного

стилів сучасної української мови). *Наукові записки. Сер. Філологічна.* Острог: Вид-во Нац. ун-ту "Острозька академія", 2012. Вип. 31. С. 28—31.

121. Жовтобрюх, 1961 — Жовтобрюх М. А. Синтаксис. *Порівняльна граматика української і російської мов.* [Баймут Т. В., Бойчук М. К., Волинський М. К., Жовтобрюх М. А., Малина Т. П., Самійленко С. П.]. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ: Рад. школа, 1961. С. 190—265.

122. Жовтобрюх, 1975 — Синтаксис словосполучення і простого речення: синтаксичні категорії і зв'язки. [Вихованець І. Р., Грищенко А. П., Дудик П. С. та ін.]. За ред. М. А. Жовтобрюха. Київ: Наукова думка, 1975. 224 с.

123. Загнітко, 1997 — Загнітко А. П. Основні тенденції внутрішньореченнєвої сепаратизації. *Актуальні проблеми синтаксису*: матеріали Всеукр. наук. конф., присвяченої 85-річчю проф. І. І. Слинька. Чернівці: ЧДУ, 1997. С. 27—28.

124. Загнітко, 2001 — Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис. Донецьк, 2001. 662 с.

125. Загнітко, 2007 — Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису. Донецьк: ДонНУ, 2007. 294 с.

126. Загнітко, 2009 — Загнітко А. П. Еквіваленти речення: статус, обсяг і функційна типологія. *Лінгвістичні студії.* 2009. Вип. 19. С. 79—91.

127. Загнітко, 2009 а — Загнітко А. П. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк: ДонНУ, 2009. 137 с.

128. Загнітко, 2012 — Загнітко А. П. Предикатність і предикатема: кваліфікація та інтерпретація. *Лінгвістичні студії.* 2012. Вип. 25. С. 228—233.

129. Загродський, 1958 — Загродський А. О. Граматика української мови: Синтаксис. [Вид. 13-те, переробл.]. Київ: Рад. школа, 1958. Ч. 2. 192 с.

130. Залозний, 1917 — Залозний П. Ф. Коротка граматика української мови. Синтаксис. Вид. 2-ге. Прилуки: Друкарня А. Я. Мірова, 1917. Ч. 2. 72 с.

131. Золотова, 1973 — Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. Москва: Наука, 1973. 352 с.

132. Золотова и др., 1998 — Золотова Г. А., Онипенко Н. К., Сидорова М. Ю. Коммуникативная грамматика русского языка. Москва, 1998. 528 с.

133. ЗССЛ, 2012 — Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни: [у 4 т.]. Донецьк: ДонНУ, 2012.

134. Зубко, 2014 — Зубко Т. В. Предикати сприйняття як морфолого-синтаксичний засіб вираження категорії сприйняття в сучасній українській мові. *Проблеми граматики*, *лексикології*, *фоностилістики*, *соціолінгвістики та лінгводидактики української мови*: зб. наук. пр. Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Полтава, 2014. С. 136—144.

135. Йолон, 2002 — Йолон П. Об'єкт. *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис, 2002. С. 438—439.

136. Йолон, 2002 а — Йолон П. Суб'єкт. *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис, 2002. С. 438—439.

137. Іваницька, 1986 — Іваницька Н. Л. Двоскладне речення в українській мові. Київ: Вища школа, 1986. 167 с.

138. Іваницька, 2011 — Іваницька Н. Л. Нариси з синтаксису української мови. Вінниця, 2011. 183 с.

139. Іваницька, 1975 — Іваницька Н. Л. Складений присудок як синтаксична структура. *Синтаксис словосполучення і простого речення*. Київ: Наукова думка, 1975. С. 59—85.

140. ІУП — Історія українського правопису XVI—XX століття: Хрестоматія. Упоряд. В. В. Німчук, Н. В. Пуряєва; НАН України. Ін-т укр. мови. Київ: Наукова думка, 2004. 583 с.

141. Кавера, 2009 — Кавера Н. В. Значеннєве розмежування дієслівних предикатів зовнішнього стану. URL: http: //archive.nbuv. gov.ua/portal/soc_gum/MV/2009_8/12.pdf

142. Кадомцева, 1968 — Кадомцева Л. О. Інтонація як засіб граматичної оформленості безсполучникових речень. *Синтаксична будова української мови*. Київ: Наукова думка, 1968. С. 26—35.

143. Кадомцева, 1985 — Кадомцева Л. О. Українська мова: синтаксис простого речення. Київ: Вища школа, 1985. 125 с.

144. Кадочнікова — Кадочнікова О. П. Синтаксис сучасної української літературної мови: зб. вправ і завдань. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7517/Kadochnikova_Syntax_zbirnyk_vprav.pdf?sequence=1&isAllowed=y

145. Каленич, 2009 — Каленич В. М. Семантико-синтаксична елементарність речень з одновалентними дієслівними предикатами. *Наукові праці*. 2009. Т. 105. Вип. 92. С. 36—41.

146. Каморникова, 2012 — Каморникова Ю. В. Граматична категорія членів речення через призму синтаксичних відношень. *Дослідження з лексикології і граматики української мови.* 2012. С. 12—18. URL до статті: http: //ukrmova.com.ua/zmist-zhurnalu/vipusk-12/gramatichna-kategoriya-chleniv-rechennya-cherez-prizmu-sintaksichnix-vidnoshen/

147. Караванський, 2000 — Караванський С. Й. Практичний словник синонімів української мови. Київ: Українська книга, 2000. 480 с.

148. Каранська, 1992 — Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови. Київ: НМК ВО, 1992. 400 с.

149. Карп'юк, 1978 — Карп'юк М. Д. "Паралельна форма", "дублет" чи "варіант"? Київ, 1978. Вип. 15. С. 70—75. URL: kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine15-13.pdf

150. Карпіловська, Кочерга, Мейнарович, 2004 — Карпіловська Є. А., Кочерга О. Д., Мейнарович Є. В. Структурні зміни української наукової термінології протягом двадцятого сторіччя. *Вісник Національного університету* "*Львівська політехніка*". *Сер. Проблеми української термінології*. 2004. № 503. С. 3—8. URL: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk503/TK_wisnyk5 03_karpilows'ka.htm

151. Кашуба, 2009 — Кашуба Н. В. До питання про семантичну типологію предикатів дії. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 10. Проблеми граматики і лексикології*

української мови: зб. наук. пр. Відп. ред. М. Я. Плющ. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 5. С. 211—213.

152. Кирик, 2002 — Кирик Д. Предикат. *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис, 2002. С. 515.

153. Кислиця, 1990 — Кислиця Д. В. Граматика української мови. Ч. ІІ: Синтакса. Нью-Йорк: Вид-во Шкільної ради при УККА, 1990. 88 с.

154. Кобченко, 2007 — Кобченко Н. В. Слабке керування й вільне поєднання у відмінковому вияві як реалізація валентної й невалентної сполучуваності. *Лінгвістичні студії*. Донецьк: ДонНУ, 2007. С. 265—269.

155. Кобченко, 2015 — Кобченко Н. В. Граматична природа подвійного синтаксичного зв'язку. *Українське мовознавство*. 2015. С. 167—181.

156. Кобченко, 2017 — Кобченко Н. В. Реченнєва позиція ад'єктива в синтаксичних трійках структурної моделі S1 + VF + ADJ1,5. *Вісник Львівського університету. Сер. Філологічна.* 2017. Вип. 64, Ч. І. С. 169—179.

157. Коваль, 2013 — Коваль Л. М. Предикат стану як семантико-синтаксичний корелят дієслівного головного компонента безособового речення української мови. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2013. Вип. 4. С. 154—158. URL: http: //nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2013_4_30

158. Коваль, 2013а — Коваль Л. М. Формально-граматичні вияви простого головного компонента узагальнено-особового речення в українській мові. *Лінгвістичні студії*. Донецьк: ДонНУ, 2013. Вип. 26. С. 85—90.

159. Коваль, 2015 — Коваль Л. М. Семантико-синтаксична основа головного компонента вокативного речення в українській мові. *Одеський лінгвістичний вісник.* 2015. № 5. С. 56—62.

160. Козіцька, 2004 — Козіцька О. А. Обов'язковість / факультативність, передбачуваність / непередбачуваність синтаксичної позиції в контамінованих складнопідрядних багатокомпонентних реченнях. *Українська мова*. 2004. № 1. С. 59—67.

161. Козіцька, 2004 а — Козіцька О. А. Синтаксичні засоби зв'язку частин і компонентів у контамінованих складнопідрядних багатокомпонентних реченнях. *Українська мова.* 2004. № 3. С. 48—57.

162. Колібаба, 2011 — Колібаба Л. М. Структурно-семантичні типи базових синтаксичних конструкцій дієслів словотвірної категорії стану. *Лінгвістичні студії*. 2011. Вип. 22. С. 173—177.

163. Колісник, 2009 — Колісник О. П. Структурні різновиди складних сполучникових речень із пояснювальними відношеннями. *Наукові записки. Сер. Філологічні науки* (*мовознавство*): у 4 ч. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. Вип. 81 (2). С. 55—57. URL: http://kspu.kr.ua/download/nauk_zapiski/2009_vipusk_81_chastyna_2_zamovlennya_5465_2.pdf

164. Коломієць, 1982 — Коломієць В. Т. Акція. *Етимологічний словник української мови:* [в 7 т.]. Київ: Наукова думка, 1982. Т. 1. С. 59.

165. Комарова, 2006 — Комарова З. І. Особливості реалізації мотиваційних семантико-синтаксичних відношень у структурі простого ускладненого

речення з дієприслівниками недоконаного виду. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 10. Проблеми граматики і лексикології української мови.* 2006. Вип. 2. С. 121—127.

166. Кононенко, 2007 — Кононенко В. І. Ускла́днене про́сте ре́чення. "*Українська мова*". *Енциклопедія*. Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2007. С. 778.

167. Конторчук, 2010 — Конторчук Г. Структурно-сематичні особливості порівняльних конструкцій в історичній повісті Валерія Шевчука "Розсічене коло". *Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем.* 2010. № 20. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/1234 56789/31 878

168. Королевич, 1968 — Королевич Н. Ф. Невласне пряма мова в романі А. Головка "Бур'ян". *Синтаксична будова української мови*. Київ: Наукова думка, 1968. С. 163—173.

169. Корсун, 2015 — Корсун О. В. Амбієнтні безсуб'єктні речення в англійській та українській мовах. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. Вип. 5(2). С. 75—79.

170. Костусяк, 2012 — Костусяк Н. М. Семантико-синтаксична парадигма відмінкової грамеми суб'єкт. *Лінгвістичні студії.* 2012. Вип. 25. С. 35—39.

171. Костусяк, 2013 — Костусяк Н. М. Морфологічні та семантичні відмінки сучасної української літературної мови. *Українська мова*. 2013. № 4. С. 45—57.

172. Коцовский, Огоновский, 1904 — Коцовский В., Огоновский І. Методична граматика рускої мови: Для 4 кляси шкіл 5- і 6-клясових. Вид. 2-ге, поправл. Львів: Друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1904. С. 98, І.

173. Коцовский, Огоновский, 1912 — Коцовский В. М., Огоновский І. Методична граматика ру́ської мо́ви: Для IV кля́си шкіл 5- і 6-клясови́х. Львів: Вид-во книжок шкільних, 1912. 100 с.

174. Кочан, 2006 — Кочан І. М. Системність, динаміка, кодифікація слів з міжнародними кореневими компонентами в сучасній українській мові: автореф. дис. … д-ра філол. наук. Київ, 2006. 40 с.

175. Кочерган, 1978 — Кочерган М. П. Лексична сполучуваність і синонімія. *Мовознавство*. 1978. № 6. С. 53—63.

176. Кротевич, Родзевич, 1957 — Кротевич Є. В., Родзевич Н. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ, 1957. 236 с.

177. КСУЛМБ, 1951 — Курс сучасної української літературної мови: Синтаксис [навч. посіб. За ред. Л. А. Булаховського]. Київ: Рад. школа, 1951. Т. 2. 408 с.

178. Кулик, 1961 — Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Синтаксис. Київ: Рад. школа, 1961. 286 с.

179. Кульбабська, 2011 — Кульбабська О. В. Вторинна предикація у простому реченні. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. 672 с.

180. Кульбабська, 2014 — Кульбабська О. В. Граматичний обсяг терміна "просте ускладнене речення". *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2014. Вип. IV. С. 156—165.

181. Кульбабська, 2015 — Кульбабська О. В. Поняття вторинної предикації в тлумаченні С. Смаль-Стоцького: історія і сучасність. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон: ХДУ, 2015. Вип. 22. С. 27—33.

182. Курило, 1960 — Курило О. Б. Уваги до сучасної української літературної мови. Торонто: Нові дні, 1960. 199 с.

183. Кухар, 2001 — Кухар Н. І. Факультативні компоненти причленної залежності, утворені на основі зв'язку узгодження слів у субстантивних словосполученнях. *Наукові записки*. *Сер. Філологічні науки* (*мовознавство*). Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. Вип. 31. С. 161—164.

184. Куц, 2003 — Куц О. В. Семантико-синтаксична структура речень із чотиривалентними предикатами: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Київ, 2003. 20 с.

185. Куц, 2006 — Куц О. В. Між'ярусна кореляція в структурі односкладних речень із чотиривалентними дієсловами руху, переміщення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 10. Проблеми граматики і лексикології української мови.* Київ, 2006. Вип. 2. С. 133—141.

186. Кучеренко, 1959 — Кучеренко І. К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики. Вид-во Київського ун-ту, 1959. 108 с.

187. Кучеренко, 1973 — Кучеренко І. К. Об'єкт і предмет синтаксису. *Українське мовознавство.* 1973. Вип. 1. С. 28—34.

188. Кучеренко, 1976 — Кучеренко І. К. Логіко-синтаксична природа речень з однорідними членами. *Мовознавство*. 1976. № 4. С. 29—37.

189. Кущ, 2005 — Кущ О. П. Терміни у сфері синтаксично нечленованих конструкцій. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. пр. Київ: КНЕУ, 2005. Вип. VI. С. 296—301.

190. Леонова, 2012 — Леонова Н. В. Особливості синтаксису та ідентифікації вокативних конструкцій малих жанрових форм інформації. *Наукові записки. Сер. Філологічна*. Острог: Вид-во Нац. ун-ту "Острозька академія", 2012. Вип. 31. С. 48—50.

191. Леута, 2006 — Леута О. І. Поле дієслівних речень як лінгвістичний конструкт. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 10. Проблеми граматики і лексикології української мови*: зб. наук. пр. Відп. ред. А. П. Грищенко. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. Вип. 2. С. 31—43.

192. Литовченко, 2012 — Литовченко І. О. Явище синонімії у військовій лексиці української мови. *Філологічні студії. Науковий вісник КНУ*. Кривий Ріг, 2012. Вип. 7. С. 81—91.

193. Личук, 2013 — Личук М. І. Синтаксично нечленовані речення в системі простого речення. *Українська мова.* 2013. № 4. С. 58—65.

194. Лісовий, 2002 — Лісовий В. С. Ідентичність. *Філософський енциклопедичний словник.* [За ред. В. І. Шинкарука]. Київ: Абрис, 2002. С. 233—234.

195. Лобода, 1975 — Лобода В. В. Однорідність у простому реченні. *Синтаксис словосполучення і простого речення*. Київ: Наукова думка, 1975. С. 200—201.

196. Ломакович, 1993 — Ломакович С. В. Займенниково-співвідносні речення в сучасній українській мові: автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Київ, 1993. 52 с.

197. Лонська, 2001 — Лонська Л. І. Трикомпонентні моделі буттєвих речень. *Наукові записки. Сер. Філологічні науки* (*мовознавство*). Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. Вип. 31. С. 171—173.

198. Лукаш, 2014 — Лукаш Н. М. Місце предикатів кількості в загальній парадигмі предикатів. *Проблеми граматики*, *лексикології*, *фоностилістики*, *соціолінгвістики та лінгводидактики української мови*: зб. наук. пр. Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Полтава, 2014. С. 144—156.

199. Мараховська, 1998 — Мараховська В. Г. Типи складнопідрядних речень з підрядними прикомпаративними: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Запоріжжя, 1998. 23 с.

200. Мараховська, 1998 а — Мараховська В. Г. Характер модального плану у складнопідрядних конструкціях зі сполучником ніж. *Лінгвістичні студії*. Донецьк: ДонДУ, 1998. Вип. 4. С. 52—56.

201. Мартинюк, 2011 — Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.

202. Мартиняк, 2010 — Мартиняк О. А. Синонімія та варіантність в українській науково-технічній термінології: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2010. 18 с.

203. Масицька, 1997 — Масицька Т. Є. Явище реципрока та аглютинації у правобічній валентності дієслова. *Актуальні проблеми синтаксису*: матеріали Всеукр. наук. конф., присвяченої 85-річчю проф. І. І. Слинька. Чернівці: ЧДУ, 1997. С. 68—69.

204. Масицька, 2012 — Масицька Т. Є. Семантичні різновиди суб'єктної синтаксеми. *Наукові записки. Сер. Філологічна*. Острог, 2012. Вип. 26. С. 176—178. URL: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/ 123456789/998/3/1905.pdf

205. Масицька, 2016 — Масицька Т. Є. Похідна порівняльна семантико-синтаксична залежність у простих ускладнених реченнях. *Типологія та функції мовних одиниць*. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. № 2 (6). С. 105—115.

206. Маторіна, 2014 — Маторіна Н. М. Синтаксичні зв'язки та семантико-синтаксичні відношення як маркери категорії членів речення: сб. науч. тр. SWORLD. 2014. Т. 19. Вип. 4. С. 85—92. URL: https://www.sworld.com.ua/ konfer37/391.pdf

207. Мачай, 2010 — Мачай Т. О. Стрижневі термінологічні одиниці як ремо-організатори наукового тексту. *Вісник Національного університету* "*Львівська політехніка*". *Сер. Проблеми української термінології*. 2010. № 675. С. 149—153.

208. Межов, 2011 — Межов О. Г. Адвербіальна мінімальна синтаксична одиниця у функції мети. *Наукові записки. Філологічні науки* (*мовознавство*). Кіровоград: РВВ Кіровоград. держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка, 2011. Вип. 100. С. 328—332.

209. Межов, 2012 — Межов О. Г. Морфолого-синтаксичні та комунікативні варіанти субстанційних синтаксем. *Studia Linguistica*: зб. наук. пр. Київ: Київський ун-т, 2012. Вип. 6. Ч. 1. С. 153—159. URL: http://www.philology.kiev.ua/library/zagal/Studia_Linguistica_6_1/153_159.pdf

210. Межов, 2012 а — Межов О. Г. Приховані предикати в семантично ускладненому простому реченні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 10. Проблеми граматики і лексикології української мови*: [зб. наук. пр. Відп. ред. М. Я. Плющ]. Київ: Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 9. С. 143—145 (149).

211. Межов, 2012 б — Межов О. Г. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 464 с.

212. Межов, 2012 в — Межов О. Г. Формально-синтаксичні та комунікативні варіанти субстанційних синтаксем. *Studia Linguistica.* 2012. Вип. 6. С. 153—159.

213. Межов, 2013 — Межов О. Г. Особливості ускладнення предметних компонентів просторовими значеннями в сучасній українській мові. *Українська мова*. 2013. № 4. С. 66—74.

214. Межов, 2014 — Межов О. Г. Морфолого-синтаксичні варіанти темпоративів у граматичній системі сучасної української мови. *Типологія та функції мовних одиниць*: наук. журн. [Редкол.: Н. М. Костусяк (гол. ред.) та ін.]. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. № 2. С. 173—184.

215. Межов, 2016 — Межов О. Г. Речення невласне станової семантики в сучасній украинській мові. *Типологія та функції мовних одиниць*: наук. журн. [Редкол.: Н. М. Костусяк (гол. ред.) та ін.]. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. № 1 (5). С. 110—121.

216. Мельничук, 1952 — Мельничук О. С. Деякі питання теорії речення в зв'язку з критикою "нового вчення про мову". *Мовознавство*. 1952. Т. X. С. 42—57.

217. Мельничук, 1953 — Мельничук О. С. Про природу складнопідрядних речень та принципи їх класифікації. *Українська мова в школі.* 1953. № 2. С. 25—36.

218. Мельничук, 1966 — Мельничук О. С. Розвиток структури слов'янського речення. Київ: Наукова думка, 1966. 324 с.

219. Меркулова, 2006 — Меркулова Н. О. Засоби тема-рематичного поділу висловлення: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Дніпропетровськ, 2006. 18 с.

220. Мєлєкєсцева, 2012 — Мєлєкєсцева Н. В. Предикати посесивної наявності / відсутності в сучасній українській мові. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Сер. Филология. Социальные коммуникации*. 2012. Т. 25 (64). № 1 (1). С. 116—120.

221. Микульчик, 2008 — Микульчик Р. Б. Синонімія термінів з прізвищевими компонентами у фізичній терміносистемі. *Вісник Національного університету* "*Львівська політехніка*". *Сер. Проблеми української термінології*. 2008. № 620. С. 104—106.

222. Митрофанова — Митрофанова О. Г. Фонові детермінанти в семантико-синтаксичній структурі речень із дієслівними предикатами руху, переміщення (на матеріалі текстів сучасної української прози). URL: http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1413

223. Мірченко, 1997 — Мірченко М. В. Про синтаксичні категорії речення. *Актуальні проблеми синтаксису*: матеріали Всеукр. наук. конф., присвяченої 85-річчю проф. І. І. Слинька. Чернівці: ЧДУ, 1997. С. 47—48.

224. Мірченко, 2001 — Мірченко М. В. Категорія недиференційованого головного члена речення. *Наукові записки. Сер. Філологічні науки* (*мовознавство*). Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. Вип. 31. С. 136—140.

225. Мірченко, 2001 а — Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій. Луцьк: Ред.-вид. від. "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. 340 с.

226. Мірченко, 2002 — Мірченко М. В. Категорія сурядності. *Українська мова*. 2002. № 4. С. 80—89.

227. Мурський, 1918 — Мурський В. Коротка граматика української мови для шкіл та самонавчання: Етимольогія — Синтаксис. Одеса: Друкарня Е. Фесенка, 1918. 94, IX с.

228. Мустайоки, 2006 — Мустайоки А. Теория функционального синтаксиса: от семантических структур к языковым средствам. Москва: Языки славянской культуры, 2006. 512 с.

229. Наливайко, 2007 — Наливайко Ю. Ю. Синкретизм у системі членів речення: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2007. 20 с.

230. Недбайло, 1968 — Недбайло Л. І. Паралельні предикативні конструкції з присудками в однині і множині при однорідних підметах. *Синтаксична будова української мови*. Київ: Наукова думка, 1968. С. 92—102.

231. Неженець, 2003 — Неженець Е. В. Варіантність російських термінів юриспруденції в системному та комунікативно-прагматичному аспектах: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2003. 23 с. URL: http://disser.com.ua/contents/3177.html

232. Нечуй-Левицький, 1914 — Нечуй-Левицький І. С. Грамматика українськоі мови: частка II (синтаксис). Київ, 1914. 94 с.

233. Новиков, 1968 — Новиков Л. А. Синонимические функции слов. *Русский язык в школе.* 1968. № 1. С. 11—23.

234. Новиков, 1998 — Новиков Л. А. Синонимы. *Языкознание. Большой энциклопедический словарь*. Гл. ред. В. Н. Ярцева. 2-е изд. Москва: Большая российская энциклопедия, 1998. С. 447.

235. Новікова, 2010 — Новікова О. О. Структурно-семантичні вияви детермінантних членів речення в юридичних текстах. *Вісник Запорізького національного університету.* 2010. № 1. С. 237—242.

236. Новоселов, 1989 — Новоселов М. М. Тождество. *Философский энциклопедический словарь*. Москва, 1989. С. 658.

237. Новоставська, 2011 — Новоставська О. І. Синонімія у філософській терміносистемі Івана Франка. *Українське літературознавство*. 2011. Вип. 74. С. 102—106. URL: http://www.lnu.edu. ua/faculty/Philol/www/ukr_literaturoznavstvo/74_2011/74_2011_o.novostavska.pdf

238. Образцова, 2014 — Образцова О. М. Речення-примітив як модель композиційно-мовленнєвої форми тексту “оповідь”. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvpupu_2014_18_17.pdf

239. Огієнко, 1908 — Огієнко І. Українська граматична термінольогія: Історичний словник української граматичної термінольогії з передмовою про історію розвитку її. Київ: Друкарня 1-ї Київської друк. спілки, 1908. 79 с.

240. Огієнко, 1935 — Огієнко І. Складня української мови. Жовква: Друкарня оо. Василіан, 1935. Ч. І. 195 с.

241. Огієнко, 1937 — Огієнко І. І. Рідне слово. Початкова граматика української літературної мови. Ч. ІІ. Морфологія й складня. Жовква: Друкарня оо. Василіан, 1937.

242. Ожоган, 1997 — Ожоган В. М. Займенникові слова у граматичній структурі сучасної української мови. Київ, 1997. 231 с.

243. Ожоган, 1997 — Ожоган В. М. Категорія відмінка про номінативних субстантивів. *Актуальні проблеми граматики. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка*: зб. наук. пр. Кіровоград: Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка, 1997. Вип. 2. С. 80—95.

244. Ожоган, 2008 — Ожоган В. М. Валентний потенціал займенникових предикатів у реченнєвій структурі української мови. *Наукові записки. Сер. Філологічні науки* (*мовознавство*): у 5 ч. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. Вип. 75 (2). С. 3—5.

245. Олійник, 1994 — Олійник З. Диференційні ознаки вторинного присудка. *Лінгвістичні студії*. Донецьк: ДонДУ, 1994. Вип. 1. С. 129—133.

246. Олійник, 2007 — Олійник Е. В. Семантика та прагматика з’ясувальних складнопідрядних речень: дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова”. Харків, 2007. 198 с.

247. Олійник, 2010 — Олійник Е. В. Семантика та прагматика з’ясувальних складнопідрядних речень. Донецьк: Юго-Восток, 2010. 136 с.

248. Островська, 2006 — Островська Л. С. Категорія атрибутивності в структурі простого українського речення: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Донецьк, 2006. 20 с.

249. Падучева, 1974 — Падучева Е. В. О семантике синтаксиса: материалы к трансформационной грамматике русского языка. Москва: Наука, 1974. 292 с.

250. Панейко, 1949 — Панейко О. Граматика української мови: підручник для середніх шкіл і для самоосвіти. Авґсбурґ, 1949. 236 с.

251. Партицкий, 1873 — Партицкий О. О. Граматыка руска для ужитку в школах людових в Галичині. Львів: Ц. к. накл. шк. книжок, 1873. 174 с.

252. Пархоменко — Пархоменко В. О. Експліцитно-перформативні висловлювання в англійській мові. URL: http://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/30500/1/Parkhomenko%20V.O.%20Eksplitsytno.pdf

253. Пашковська, 2008 — Пашковська Н. Ф. Синонімічний ряд як мовна мікросистема. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2008. Вип. 15. С. 158—165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2008_15_22

254. Плетенецька — Плетенецька Ю. М. Структурно-зіставний аналіз малого синтаксису сучасного англомовного відеоряду на прикладі п'яти американських художніх фільмів за морфологічною належністю головного слова та за будовою. URL: http://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/10656/1/stattya%2C%20Pletenetska.%20doc.doc

255. Плоткіна, 2012 — Плоткіна М. Г. Речення в світлі генеративної граматики. *Studia philologica*. 2012. Вип. 1. С. 24—28.

256. Плющ, 1986 — Плющ М. Я. Категорії суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення. Київ, 1986. 175 с.

257. Плющ, 2005 — Плющ М. Я. Прикладковий компонент у структурі простого ускладненого речення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 10. Проблеми граматики і лексикології української мови*: зб. наук. пр. Відп. ред. А. П. Грищенко. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. Вип. 1. С. 3—8.

258. Плющ, 2011 — Плющ М. Я. Синтаксична транспозиція відмінкових форм прикметника у предикативній функції. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 10. Проблеми граматики і лексикології української мови.* 2011. Вип. 7. С. 86—90.

259. Поліщук — Поліщук Л. В. Семантична парадигма суб'єктних синтаксем в українській народній пісні. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/dlgum/2009_8/18.htm

260. Польщикова, 2010 — Польщикова О. М. Синонімія в українській телекомунікаційній термінології. *Вісник Національного університету* "*Львівська політехніка*". *Сер. Проблеми української термінології.* 2010. № 675. С. 42—44. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Ukr_term/2010_675/10.pdf

261. Пономаренко, 2015 — Пономаренко К. В. Дієіменник як засіб інформаційної компресії в реченні і тексті. *Вісник Донецького національного університету. Сер. Б. Гуманітарні науки.* 2015. № 1—2. С. 203—208.

262. Пономарів, 2001 — Сучасна українська мова: підручник. [Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко Л. Ю. та ін.]; за ред. О. Д. Пономарева. [Вид. 2-ге, переробл.]. Київ: Либідь, 2001. 400 с.

263. Попова, 2012 — Попова І. С. Фундаментальні категорії синтаксису української мови у формально-граматичному та метамовному аспектах: дис. ...

д-ра філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова”. Дніпропетровськ, 2012. 405 с.

264. Предикат, 2010 — Предикат у структурі речення: монографія. За ред. акад. НАПН України В. І. Кононенка. Київ; Івано-Франківськ; Варшава, 2010. 408 с.

265. Приходько, 1986 — Приходько А. М. Семантична контамінація синтаксичних структур. *Мовознавство*. 1986. № 1. С. 27—31.

266. Рабанюк, 1998 — Рабанюк Л. С. Генітивно-квантитативні речення в українській мові. *Мовознавство*. 1998. № 4—5. С. 48—52.

267. Різник, 2011 — Різник С. М. Потенційна та актуальна валентність реченнєтвірних слів. *Компаративні дослідження слов’янських мов і літератур*. 2011. Вип. 6. С. 133—138.

268. Рогачова — Рогачова Г. Г. Позиційне варіювання інструментальної синтаксеми. URL: http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/handle/123456789/1529

269. Розводовська, 2011 — Розводовська О. В. Явище синонімії в термінології бізнесу. *Наукові записки Національного університету* “*Острозька академія*”. *Сер. Філологічна*. ІІІ. 2011. Вип. 20. С. 259—267.

270. Романюк, 1999 — Романюк Т. М. Парадигматика простого речення в сучасній українській мові: дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова”. Чернівці, 1999. 209 с.

271. Романюк, 2009 — Романюк С. А. Сполучники підрядності в системі засобів вираження темпоральних семантико-синтаксичних відношень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 10. Проблеми граматики і лексикології української мови*: зб. наук. пр. Відп. ред. М. Я. Плющ. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 5. С. 167—169.

272. Рубан, 2005 — Рубан О. Л. Становлення термінологічного апарату аналізу музичних форм: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства. Київ, 2005. 20 с.

273. Руденко, 1996 — Руденко Л. М. Обставинна детермінація в структурі тексту. Київ, 1996. 197 с.

274. Руденко, 2002 — Руденко Н. П. Семантико-синтаксична природа поля умовності в сучасній українській літературній мові: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова”. Київ, 2002. 209 с.

275. Сафонова, 2004 — Сафонова Н. Еволюція поглядів на суб’єктивну модальність. *Вісник Львівського університету*. *Сер. Філологічна.* 2004. № 34. Ч. І. С. 74—80. URL: http://www.dspace.humanities.org.ua/dspace/bitstream/123456789/1161/1/Safonova_74-80.pdf

276. Святобаченко, 2012 — Святобаченко І. С. Актуальне членування безсполучникових складних речень із рівноцінними частинами. *Лінгвістичні студії*. Донецьк: ДонНУ, 2012. Вип. 25. С. 60—64.

277. Селіванова, 2006 — Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.

278. Селіванова, 2008 — Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 711 с.

279. Сидоренко, 2006 — Сидоренко В. В. Формальні і функціональні вияви керування: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Донецьк, 2006. 214 с.

280. Синявський, 1922 — Синявський О. Н. Порадник української мови. Харків — Берлін — Нью-Йорк: Україно-американське вид. т-во "Космос". 1922. 150 с.

281. Сиротинина, 2003 — Сиротинина О. Б. Порядок слов в русском языке. Москва: Едиториал УРСС, 2003. 172 с.

282. Ситар, 2013 — Ситар Г. В. Моделі фразеологічних речень з незмінним комплексом *яке там*: структура й семантика. *Лінгвістичні студії*. Донецьк: ДонНУ, 2013. Вип. 37. С. 107—117.

283. Сімович, 1921 — Сімович В. Граматика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці. Київ—Ляйпціг: Українська накладня, 1921. 584 с.

284. СІС, 1974 — Словник іншомовних слів. [За ред. О. С. Мельничука]. Київ: Голов. ред. Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1974. 776 с.

285. Скаб, 2002 — Скаб М. С. Граматика апеляції в українській мові. Чернівці, 2002. 272 с.

286. Скопненко, Цимбалюк, 2007 — Мала філологічна енциклопедія. Скопненко О. І., Цимбалюк Т. В. Київ: Довіра, 2007. 478 с.

287. Слинько, Гуйванюк, Кобилянська, 1994 — Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. Київ: Вища школа, 1994. 670 с.

288. Смеречинський, 1928 — Смеречинський С. С. Куди йде українська мова (До питання про предикативний номінатив та предикат. інструменталь в українській мові). *Записки історично-філологічного відділу*. Київ, 1928. Кн. XIX. С. 185—203.

289. Смеречинський, 1929 — Смеречинський С. С. Способи відносної (релятивної) сполуки в українській мові. *Записки історично-філологічного відділу*. Київ, 1929. Кн. XXV. С. 1—31.

290. Смеречинський, 1932 — Смеречинський С. С. Нариси з української синтакси (у зв'язку з фразеологією та стилістикою). Харків, 1932. 285 с.

291. Снісаренко, 2008 — Снісаренко І. Є. До питання про предикативність в інфінітивному реченні. *Наукові записки*. *Сер. Філологічні науки* (*мовознавство*): у 5 ч. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. Вип. 75 (2). С. 38—41.

292. Соловій, 2013 — Соловій В. З. Варіантні відносини юридичних термінів у сферах фіксації та функціонування. *Мова і культура*. 2013. Вип. 16. Т. 1. С. 230—237.

293. ССЛТ — Словарь славянской лингвистической терминологии. Прага, 1977. Т. 1. 431 с.

294. ССТУМ — Словник староукраїнської мови XIV—XV ст.: у 2 т. Київ: Наукова думка, 1978. Т. 2. С. 314.

295. Степаненко, 2004 — Степаненко М. І. Просторові поширювачі у структурі простого речення. Полтава: АСМІ, 2004. 463 с.

296. Степаненко, 2006 — Степаненко М. І. Антоніміка речень із просторовими відношеннями. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 10. Проблеми граматики і лексикології української мови*: зб. наук. пр. Відп. ред. А. П. Грищенко. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. Вип. 2. С. 17—24.

297. Степаненко, 2008 — Степаненко Я. М. Диференціація об'єктного значення в семантико-синтаксичній структурі речення: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2008. 27 с.

298. Степаненко, 2014 — Степаненко М. І. Іннесивні та іллативні відношення як реченнєві сегменти. *Проблеми граматики, лексикології, фоностилістики, соціолінгвістики та лінгводидактики української мови*: зб. наук. пр. Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Полтава, 2014. С. 33—45.

299. Стоянов, 2006 — Стоянов І. А. Релятивний. *Етимологічний словник української мови*: [в 7 т.]. Київ: Наукова думка, 2006. Т. 5. С. 55.

300. Сулима, 2008 — Сулима О. П. Неспеціалізовані словоформи в ролі іменної частини складеного присудка. *Наукові записки. Сер. Філологічні науки* (*мовознавство*): у 5 ч. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. Вип. 75 (2). С. 109—113.

301. СУЛМ, 2002 — Сучасна українська літературна мова. [Грищенко А. П., Мацько Л. І., Плющ М. Я., Тоцька Н. І., Уздиган І. М.]. [Вид. 3-тє]. Київ: Вища школа, 2002. 439 с.

302. СУЛМ, 2006 — Сучасна українська літературна мова: підручник. [Плющ М. Я., Бевзенко С. П., Грипас Н. Я. та ін.]. За ред. М. Я. Плющ. [Вид. 6-те, стер.]. Київ: Вища школа, 2006. 430 с.

303. СУЛММС, 2010 — Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис: підручник. Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Київ: Знання, 2010. 374 с.

304. СУЛМС, 1972 — Сучасна українська літературна мова. Синтаксис. [За заг. ред. І. К. Білодіда]. Київ: Наукова думка, 1972. 516 с.

305. СУМ (I) — Словник української мови: в 11 т. Ред. колегія І. К. Білодід (гол.), А. А. Бурячок та ін. Київ: Наукова думка, 1970. Т. 1. 799 с.

306. СУМ (II) — Словник української мови: в 11 т. Ред. колегія І. К. Білодід (гол.), А. А. Бурячок та ін. Київ: Наукова думка, 1971. Т. 2. 550 с.

307. СУМ (IV) — Словник української мови: в 11 т. Ред. колегія І. К. Білодід (гол.), А. А. Бурячок та ін. Київ: Наукова думка, 1973. Т. 4. 840 с.

308. СУМ (V) — Словник української мови: в 11 т. Ред. колегія І. К. Білодід (гол.), А. А. Бурячок та ін. Київ: Наукова думка, 1974. Т. 5. 840 с.

309. СУМ (VI) — Словник української мови: в 11 т. Ред. колегія І. К. Білодід (гол.), А. А. Бурячок та ін. Київ: Наукова думка, 1975. Т. 6. 832 с.

310. СУМ (VII) — Словник української мови: в 11 т. Ред. колегія І. К. Білодід (гол.), А. А. Бурячок та ін. Київ: Наукова думка, 1976. Т. 7. 724 с.

311. СУМ (IX) — Словник української мови: в 11 т. Ред. колегія І. К. Білодід (гол.), А. А. Бурячок та ін. Київ: Наукова думка, 1978. Т. 9. 916 с.

312. СУМ (X) — Словник української мови: в 11 т. Ред. колегія І. К. Білодід (гол.), А. А. Бурячок та ін. Київ: Наукова думка, 1979. Т. 10. 659 с.

313. СУМ (XI) — Словник української мови: в 11 т. Ред. колегія І. К. Білодід (гол.), А. А. Бурячок. Київ: Наукова думка, 1980. Т. 11. 700 с.

314. СУМ, 2013 — Сучасна українська мова: Синтаксис: підручник. Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Київ: Знання, 2013. 238 с.

315. СУМ, 2016 — Словник української мови. Кер. Німчук В. В. та ін. Відп. ред. В. В. Жайворонок. Київ: ВЦ "Просвіта", 2016. 1320 с.

316. Сушинська, 1998 — Сушинська І. М. Ланцюжки номінативних речень у сучасній українській мові. *Лінгвістичні студії*. Донецьк: ДонДУ, 1998. Вип. 4. С. 44—47.

317. Тараненко, 2007 — Тараненко О. О. Варіáнти. "*Українська мова*". *Енциклопедія*. Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2007. С. 63—64.

318. Тараненко, 2007а — Тараненко О. О. Синóніми. "*Українська мова*". *Енциклопедія*. Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2007. С. 607—610.

319. Татьянченко, 2010 — Татьянченко Н. Ф. Атрибут як смисловий компонент у межах простого речення. *Studia Linguistica.* 2010. Вип. 4. С. 76—80.

320. Теньер, 1988 — Теньер Л. Основы структурного синтаксиса. Л. Теньер. [Пер. с франц.: И. М. Богуславского, Л. И. Лухт, Б. П. Нарумова, С. Л. Сахно. Редкол.: Г. В. Степанов (пред.) и др. Вступ. ст. и общ. ред. В. Г. Гака]. Москва: Прогресс, 1988. 656 с.

321. Терещенко, 2001 — Терещенко С. І. Синонімія в термінології (лексикографічний аспект). *Українська термінологія і сучасність*. Київ: КНЕУ, 2001. С. 328—330.

322. Тимкова, 2005 — Тимкова В. А. Семантико-синтаксична структура двоскладних речень із предикатами якості в українській мові. Київ: Кондор, 2005. 134 с.

323. Тимченко, 1917 — Тимченко Є. К. Українська граматика. Київ: Час, 1917. 168 с.

324. Тимченко, 1918 — Тимченко Є. К. Українська граматика (для III і IV кляси шкіл середніх). Київ: КРИНИЦЯ, 1918. 144 с.

325. Тимченко, 1924 — Тимченко Є. К. Співрядне сполучення речівників (з української складні). *ВУАН. Істор. секція*: наук. зб. Харків: Держвидав, 1924. Т. XIX. С. 194—203.

326. Тимченко, 1925 — Тимченко Є. К. Номінатив і датив в українській мові. Київ: УАН, 1925. 66 с.

327. Титов, 2005 — Титов В. Д., Цалін С. Д. Загальна характеристика судження. *Логіка*: [підручник для студентів вищих навчальних закладів]. [Титов В. Д., Цалін С. Д., Невельська-Гордєєва О. П. та ін.]. За заг. ред. В. Д. Титова. Харків: Право, 2005. С. 84—86.

328. Ткач, 2009 — Ткач А. В. Словотвірна ідентичність / варіантність української медичної термінології: дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Кам'янець-Подільський, 2009. 219 с.

329. Ткач, 2013 — Ткач А. В. Про співвідношення понять "варіант", "інваріант", "варіантність", "варіювання" у слов'янському мовознавстві. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. *Сер. Філологічні студії.* 2013. Вип. 9 (2). С. 181—185.

330. Томусяк, 1997 — Томусяк Л. М. Дуплексив як елемент ускладнення семантики простого речення. Актуальні проблеми синтаксису: матеріали Всеукр. наук. конф., присвяченої 85-річчю проф. І. І. Слинька. Чернівці: ЧДУ, 1997. С. 91—92.

331. Томусяк, 1998 — Томусяк Л. М. Пропозитивна структура речень з дуплексивами. *Мовознавство*. 1998. № 4—5. С. 52—57.

332. Тронь, 2001 — Тронь О. А. Позиційна структура речень з предикатами вимушеності та змушуваності. *Наукові записки*. *Сер. Філологічні науки* (*мовознавство*). Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. Вип. 31. С. 144—149.

333. УП — Український правопис. НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Ін-т української мови. Стереотип. вид. Київ: Наукова думка, 2015. 240 с.

334. Фенко, 2011 — Фенко М. Я. Функціонально-категорійна парадигма віддієслівного прислівника в семантико-синтаксичній структурі речення. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. *Сер. Філологічні студії.* 2011. Вип. 6. С. 484—490.

335. Филлмор, 1981 — Филлмор Ч. Дело о падеже. *Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистическая семантика.* Москва, 1981. Вып. 10. С. 369—495.

336. Христіанінова — Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення з ознаками різних типів. *Наукові записки Національного університету* "*Острозька академія*". *Сер. Філологічна*. Вип. 50. С. 37—41. URL: http://eprints.oa.edu.ua/3963/2/8.pdf

337. Христіанінова, 2012 — Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові. Київ: Ін-т української мови; Вид. дім Дмитра Бурого, 2012. 368 с.

338. Чейф, 1975 — Чейф У. Значение и структура языка. Москва: Прогресс, 1975. 423 с.

339. Чередниченко, 1959 — Чередниченко І. Г. Складнопідрядні речення в сучасній українській мові. Чернівці, 1959. 134 с.

340. Черемисина, Колосова, 1987 — Черемисина М. И., Колосова Т. А. Очерки по теории сложного предложения. Новосибирск: Наука, 1987. 197 с.

341. Чолкан, 1997 — Чолкан В. А. Речення з суб'єктивно-модальними формами в сучасній українській мові. *Актуальні проблеми синтаксису*: матеріали Всеукр. наук. конф., присвяченої 85-річчю проф. І. І. Слинька. Чернівці: ЧДУ, 1997. С. 119—120.

342. Чорній, 1969 — Чорній С. Граматика української мови. Синтакса. Нью-Йорк, 1969. Ч. 2. 120 с.

343. Чубань, 1997 — Чубань Т. В. Формально-синтаксична характеристика підрядних словосполучень. *Актуальні проблеми синтаксису*: матеріали Всеукр. наук. конф., присвяченої 85-річчю проф. І. І. Слинька. Чернівці: ЧДУ, 1997. С. 39—40.

344. Чумак, 2010 — Чумак В. В. Аппозитив. *Словник української мови*: у 12 т. Київ: Наукова думка, 2010. Т. 1. (А—Б). С. 250.

345. Чумак, 2010 а — Чумак В. В. Аппозиція. *Словник української мови*: у 12 т. Київ: Наукова думка, 2010. Т. 1. (А—Б). С. 250.

346. Шабат-Савка, 2013 — Шабат-Савка С. Т. Непрямі висловлення у системі синтаксичних репрезентантів категорії комунікативної інтенції. *Лінгвістичні студії*. Донецьк: ДонНУ, 2013. Вип. 37. С. 122—127.

347. Шатрукова, 2009 — Шатрукова У. Ю. Функції словоформ орудного відмінка з логічними прийменниками. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 10. Проблеми граматики і лексикології української мови*: зб. наук. пр. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 5. С. 241—243.

348. Швець, 2014 — Швець О. В. Когнітивний підхід до вивчення номінативних речень. *Психолінгвістика*. 2014. Вип. 16. С. 279—288.

349. Шелемеха, 1995 — Шелемеха Г. М. Семантико-синтаксичні функції обставин місця у структурі простого речення: дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Київ, 1995. 165 с.

350. Шерех, 1951 — Шерех Ю. Нарис сучасної української літературної мови. Мюнхен, 1951. 406 с.

351. Шерех, Кислиця, 1947 — Шерех Ю., Кислиця Д. Граматика української мови: посібник для гімназії. Мюнхен, 1947. Ч. 2. 86 с.

352. Шинкарук, 1996 — Шинкарук В. Д. Дискурсивні висловлення в сучасній українській мові. *Мовознавство*. 1996. № 6. С. 56—61.

353. Шинкарук, 2003 — Шинкарук В. Д. Диктум і модус у структурі речення: дис. … д-ра філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Чернівці, 2003. 465 с.

354. Шитик, 2014 — Шитик Л. В. Синхронна перехідність синтаксичних одиниць в українській літературній мові: монографія. Черкаси: видавець Чабаненко Ю. А., 2014. 474 с.

355. Шитик, 2016 — Шитик Л. В. Специфіка медіадискурсу тижневика "Країна". *Сучасний мас-медійний простір*: *реалії та перспективи розвитку*:

матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (12—13 жовт. 2016 р.). [Наук. ред. В. М. Каленич]. Вінниця, 2016. С. 244—249.

356. Шкарбан, 1996 — Шкарбан Т. М. Складні конструкції з однорідною супідрядністю в сучасній українській мові: дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Рівне, 1996. 170 с.

357. Штерн, 1998 — Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики: Енциклопедичний словник. Київ: Артек, 1998. 336 с.

358. Шульжук, 1998 — Шульжук Н. В. Особливості формування формально-синтаксичної та комунікативної організації складнопідрядного речення в діалогічному мовленні. *Лінгвістичні студії*. Донецьк: ДонДУ, 1998. Вип. 4. С. 38—43.

359. Шульжук, 2010 — Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. Вид. 2-ге, допов. Київ: ВЦ Академія, 2010. 408 с.

360. Шуман, 1999 — Шуман А. Н. Тождество и различие. *Новейший философский словарь*. Сост. А. А. Грицанов; ред. А. И. Мерцалова. Минск, 1999. 896 с.

361. ЭССЛТП — Энциклопедический словарь-справочник лингвистических терминов и понятий. Русский язык: в 2 т. Под общ. ред. Тихонова А. Н., Хашимова Р. И. Москва: ФЛИНТА: Наука, 2008. Т. 1. 840 с. URL: http://textarchive.ru/c-2298197-pall.html

362. Юсікова, 1994 — Юсікова О. В. Семантико-синтаксична структура субстантивних вторинних словосполучень: дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.02 "Українська мова". Київ, 1994. 179 с.

363. Ягода — Ягода О. В. Невласне-пряма мова Г. Манна у перекладі. URL: http://lib.chdu.edu.ua/pdf/novitfilolog/11/93.pdf

364. Якимович-Чапран, 2013 — Якимович-Чапран Д. Б. Синонімія в українській мовознавчій термінолексиці XVI—XVII ст. *Вісник Національного університету* "*Львівська політехніка*". *Сер. Проблеми української термінології*. 2013. № 765. С. 124—131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPUT_2013_765_30

365. Яремко, 2013 — Яремко Я. Нариси з історії української військової термінології. Дрогобич, 2013. 404 с.

366. Яценко, 1968 — Яценко І. Т. Чи є звертання членом речення? *Синтаксична будова української мови*. Київ: Наукова думка, 1968. С. 83—92.

367. Яцук, 2015 — Яцук О. В. Лінгвістичні парадигми прочитання відокремлених компонентів структури речення. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Сер. Філологічні науки.* 2015. Вип. 38. С. 382—386.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

СИНТАКСИЧНІ ТЕРМІНИ-ДУБЛЕТИ

1. ($П_{2…n}$) — вторинні предикатеми
2. []p — простий дієслівний присудок / особово-дієслівний компонент присудка
3. [V]p — присудок, що містить комплемент, який уточнює або розшифровує семантику дієслівного компонента присудка (дієслова “неповної семантики”)
4. [$П_1$] — основна предикатема
5. {} — макропредикатема
6. ∞ — показник семантико-синтаксичних відношень між предикатемами
7. $∞^{мета.}$ — цільові семантико-синтаксичні відношення між предикатемами
8. $∞^{сурядн.}$ — сурядні семантико-синтаксичні відношення між предикатемами
9. $∞^{темп.}$ — темпоральні семантико-синтаксичні відношення між предикатемами
10. $∞^{апоз.}$ — апозитивні семантико-синтаксичні відношення між предикатемами
11. $∞^{атриб.}$ — атрибутивні семантико-синтаксичні відношення між предикатемами
12. $∞^{компар.}$ — порівняльні семантико-синтаксичні відношення між предикатемами
13. A_1 — лівовалентний актант
14. A_2 — правовалентний актант
15. Adv — обставинний поширювач
16. Adv_{caus} — обставинний поширювач зі значенням причини
17. Adv_{inten} — обставинний поширювач зі значенням інтенсивності
18. Adv_{loc} — обставинний поширювач зі значенням місця
19. Adv_{man} — обставинний поширювач зі значенням способу
20. Adv_{qual} — обставинний поширювач зі значенням характеристики
21. Adv_{temp} — обставинний поширювач зі значенням часу
22. Ap — апозитивема
23. Arq prav [Obj, Adr] — аргумент правобічний (об’єктний, адресатний)
24. $C_{1(2)}$ — словосполучення (та словоз’єднання) як синтаксична одиниця
25. Cd — адвербіальний комплемент / обов’язкова обставина
26. Co — об’єктний комплемент / додаток

27. cop — дієслівна зв'язка — злучка — речова дієслівна зв'язка — матеріальна дієслівна зв'язка

28. Instr — інструмент

29. N — синтаксичний іменник

30. N_{gen} — ґенітивно-квантитативні речення з імпліцитною квантитативною ознакою

31. Neg + N_{gen} — ґенітивно-заперечні речення

32. O — компонент конструкції загалом (від слова до будь-якої синтаксичної одиниці в складнішій побудові)

33. O — об'єкт

34. ОК — означуваний компонент

35. Praed — предикат

36. P — присудок

37. P — частина складного речення

38. P_1 — базовий предикат

39. $P_{1\ вл.\ локат.}$ — базовий власне-локативний предикат

40. $P_{1\ дії}$ — базовий предикат дії

41. $P_{1\ кільк.\ ознаки}$ — базовий предикат кількісної ознаки

42. $P_{1\ проц.\ ознаки}$ — базовий предикат процесу

43. $P_{1\ стану}$ — базовий предикат стану

44. $P_{1\ як.}$ — базовий предикат якості

45. $Praed_{st}$ — предикат зі значенням стану

46. $Praed_{st}V_f$ — предикат стану, виражений формою особового дієслова

47. Quantit + Ngen // Ngen + Quantit — ґенітивно-квантитативні речення з експліцитним квантитативним компонентом

48. S — підмет

49. S — суб'єкт

50. S — речення як синтаксична одиниця

51. Vfcop — особова форма дієслівної зв'язки *бути*

52. W — слово чи словоформа як синтаксична одиниця

53. Агенс — аґенс — агент — агентив

54. Адвербіальні семантико-синтаксичні відношення — предикатно-адвербіальні семантико-синтаксичні відношення

55. Адресатна синтаксема — адресативема

56. Адресатні відношення — адресатні семантико-синтаксичні відношення

57. Актуальне членування речення — АЧР — АЧ

58. Апелятивна предикатема — вокативна предикатема

59. Апозитивна синтаксема — синтаксема в апозитивній позиції — апозитивема

60. Апозитивне словосполучення — аппозитивне словосполучення

61. Апозитивний зв'язок — зв'язок апозитивний (словникова ст.)

62. Апозитивні семантико-синтаксичні відношення — предикатно-апозитивні відношення

63. Атрибутивна синтаксема — атрибутивема

64. Атрибутивні відношення — атрибутні відношення — означальні відношення

65. Атрибутивні семантико-синтаксичні відношення — предикатно-атрибутивні семантико-синтаксичні відношення — предикативно-атрибутивні відношення — атрибутивно-предикативні відношення

66. Багатокомпонентне складне речення — складне багатокомпонентне речення — СБР — речення складне багатокомпонентне (словникова ст.) — Бкср

67. Бажальне речення — оптативне речення

68. Безпідметове речення — безпідметне речення

69. Безсполучникове складне речення — складне безсполучникове речення

70. Безсуб'єктне речення — БР

71. Бенефіцієнс — бенефіціант — бенефіціантив

72. Бпв — базовий предикатний вираз

73. Буттєвий предикат — власне буттєвий предикат

74. Буттєві моделі — екзистенційні моделі

75. Вигукові емотивні еквіваленти речення — вигукові емоційно-оцінні еквіваленти речення

76. Висловлення — висловлювання — вислів

77. Відносні відношення — релятивні відношення

78. Відокремлено-уточнювальні члени речення — відокремлювано-уточнювальні (пояснювальні) члени речення

79. Вільне поєднання — вільне поєднання у відмінковому вияві

80. Включуваний предикатний вираз — Впв

81. Власне неповне речення — власне-неповне речення

82. Власне прилягання — власне-прилягання

83. Власне-локальне речення — власне локальне речення

84. Власне-локативні предикати — власне локативні предикати

85. Власне-підрядний зв'язок — власне підрядний зв'язок

86. Вокативні речення — ВР — вокатив

87. Вставлені речення — втручені речення

88. Вставлені поширювачі речення — ВПР

89. Генітивні речення — ґенітивні речення

90. Генітивно-квантитативні речення — квантитативно-ґенітивні речення

91. Гіпотаксис — гіпотакса

92. Головна частина складнопідрядного речення — головне речення

93. Головна частина складнопідрядного речення — частина складнопідрядного речення головна (словникова ст.) — головне речення

94. Головний компонент вокативного речення — ГК ВР

95. Головний член речення — головний член односкладного речення — єдиний головний член односкладного речення — єдиний головний член

96. Градаційні відношення — єднально-градаційні відношення

97. Граматичне структурування речення — синтаксування

98. Грамема суб’єкта — грамема суб’єкта-діяча — грамема суб’єкта дії
99. Група підмета — громада слів підметова — частина підметова
100. Група присудка — громада слів присудкова — частина присудкова
101. Двоскладне речення — двоскладове речення
102. Двочленне речення — двочленове речення
103. Делібератив — деліберат
104. Дестинативна синтаксема — дестинативема
105. Детермінантний підрядний зв’язок — власне детермінантний підрядний зв’язок
106. Детермінантні члени речення — детермінантні компоненти — детермінантні слова — детермінанти
107. Дієслівна зв’язка — дієслово-зв’язка — зв’язковий компонент — сор — копула — копула речення — предикативне відношення “копула” — предикативне відношення — зв’язка
108. Дієслівне словосполучення — вербальне словосполучення
109. Дієслівні одноядерні речення — одноядерні дієслівні речення; інфінітивне речення — власне інфінітивне речення
110. Дієслово-присудок — присудок, виражений дієсловом
111. Дод — додаток
112. Домінувальний суб’єкт — суб’єкт домінування
113. Доповнюючі відношення — доповнювальні відношення — комплетивні відношення
114. Допоміжне дієслово — помічне дієслово
115. Дуплексиви — складні семантико-синтаксичні компоненти-дуплексиви
116. Дуплексивний зв’язок — подвійний зв’язок
117. Екзистенційне речення — екзистенціальне речення — екзистенційне номінативне речення — буттєве речення — БР — Бр — речення буття
118. Експерієнтив — експерієнцер
119. Еліптичне речення — еліпсис
120. Зв’язок апозитивний (словникова ст.) — апозитивний зв’язок
121. Звичайне означення — присубстантивне означення — власне означення
122. Зіставлювально-протиставні складносурядні речення — зіставно-протиставні складносурядні речення
123. Зовне слово — звертання — вокатив — кличні фрази — кличні слова
124. ЗСР — займенниково-співвідносне речення
125. Іменна частина присудка — присудкове імення
126. Іменна частина присудку — іменна частина присудка — іменна́ частина складеного прису́дка
127. Іменникове словосполучення — іменне словосполучення — субстантивне словосполучення
128. Інструментальна синтаксема — інструментивема
129. Кавзальні підрядні речення — каузальні підрядні речення

130. Категорійно-станове словосполучення — категорійностанове словосполучення

131. Категорія реченнєвої актуалізації — надкатегорія реченнєвої актуалізації

132. Категорія сурядності — формально-синтаксична категорія сурядності — формально-синтаксична категорія

133. Каузативна конструкція — КК

134. Квазіречення — квазі-речення

135. Квантитативний предикат — квантитатив

136. Компаративний компонент — компарат — компаратор

137. Компонент вставний (словникова ст.) — вставний компонент

138. Компонент речення — сегмент речення — синтаксичний компонент — компонент синтаксичної структури речення

139. Комунікема — комунікатема

140. Конкретизуюче слово — слово-конкретизатор

141. Конситуативні речення — ситуативні речення

142. Конструкції з однорідною супідрядністю — КОС

143. Конструкції з предикатними актантами — Кпа

144. Контамінований предикатний вираз — Кпв

145. Контаміновані складнопідрядні багатокомпонентні речення — Кбср

146. Корелят — слово-корелят — співвідносне слово

147. Кореляційний зв'язок — корелятивний зв'язок

148. Локальні детермінантні обставини — локальні детермінанти

149. Локативна синтаксема — локативема

150. Мінімальна одиниця — мінімальна синтаксична одиниця — мінімальна семантико-синтаксична одиниця (синтаксема, член речення)

151. Мінімальна двокомпонентна структурна схема — підметово-присудкова структурна схема

152. Модальні відношення — предикатно-модальні відношення

153. Надфразна єдність — надфразова єдність — Нє — Нфє — НЄ — L — надфразна єдність як синтаксична одиниця

154. Називне речення — власне-називне речення — номінативне речення — НР

155. Напівабстрактні зв'язки — напівповнозначні зв'язки — напівлексичні зв'язки

156. Напівпредикативна апозитивна одиниця — НАО

157. Невласне пряма мова — невласне-пряма мова; непряма мова — НПМ

158. Невласне пряма мова — Нпм

159. Неоднорідна супідрядність і послідовна підрядність — Нс / пп

160. Неоднорядні члени речення — неоднорідні члени речення

161. Неозначено-особове речення — неозначеноособове речення

162. Неповне речення — власне неповне речення — власне-неповне речення

163. Неузгоджене означення — незгоджене означення — неузгоджений означальний поширювач — неузгоджений поширювач означального типу — неузгоджене означення

164. Номінативне речення пропозиції об’єкта — речення анонсування об’єкта — номінативні анонс-речення — пропозиційне речення

165. Нульова зв’язка — нуль-зв’язка — cop_0

166. Об’єкт — об’єктив

167. Об’єктна синтаксема — об’єктивема

168. Об’єктно-суб’єктний детермінант — суб’єктно-об’єктний детермінант

169. Обс — обставина — обставинний поширювач

170. Обставина-прислівник — обставина, виражена прислівником

171. Обставини допусту — обставини допустовості — обставини уступки

172. Обставинне відношення — адвербіальне відношення

173. Однорідна супідрядність і послідовна підрядність — Ос / пп

174. Однорідний підмет — однорядний підмет

175. Однорідні члени речення — однорядні члени речення

176. Односкладне речення — власне-односкладне речення — односуставне речення

177. Означення — власне-означення — Озн

178. Означальні відношення — атрибутивні відношення

179. Окличне речення — покличне речення

180. Організуючий центр речення — організувальний член речення

181. Пацієнс — пацієнтив — пацієнт

182. Перформативне висловлення — перформатив

183. Перформативні речення — перформативи

184. Питальне речення — питайне речення

185. Під — підмет — слово-підмет — підметовий компонент

186. Підмет-називний відмінок — підмет, виражений називним відмінком

187. Підметово-присудкова основа речення — присудково-підметова основа речення

188. Підмет, виражений інфінітивом — інфінітивний підмет

189. Підмет, виражений називним відмінком — іменниковий головний член — іменник-підмет

190. Підмет-суб’єкт — суб’єкт-підмет

191. Підрядне з’ясувальне речення — з’ясувальне підрядне речення

192. Підрядне обставинне речення — обставинне підрядне речення — прислівникове речення

193. Підрядне означальне речення — означальне підрядне речення — прикметникове речення

194. Підрядне речення — побічне речення

195. Підрядне речення мети — фінальне підрядне речення

196. Підрядний зв’язок — гіпотаксис

197. Підрядний прислівний зв’язок — прислівний підрядний зв’язок — власне прислівний зв’язок

198. Підрядний прислівний зв’язок у складному реченні — підрядний власне прислівний зв’язок у складному реченні

199. Підрядні речення кількісні — опосереднено означальні підрядні речення кількісні

200. Підрядні речення міри або ступеня — підрядні речення ступеня або міри — підрядні ступеня чи міри

201. Підрядні речення способу дії — підрядні речення способу дії порівняльні — порівняльні підрядні речення

202. Підрядно-сполучниковий зв'язок — сполучниково-підрядний зв'язок

203. Поле дієслівних речень — ПДР

204. Поліпредикативна структура — поліпредикатна структура

205. Посереднє означення способу дії — опосереднене означення способу дії — опосередковане означення способу дії

206. Посесивна синтаксема — посесивема

207. Посесивний суб'єкт — ПС — суб'єкт-посесор — посесор-суб'єкт — суб'єкт володіння

208. Поширювач — член-поширювач — поширюючий член речення

209. Пояснювальне безсполучникове складне речення — безсполучникове пояснювальне складне речення

210. Пояснюючі слова при звертанні — пояснювальні слова

211. Предикат — дієслово-предикат — предикат-дієслово

212. Предикат вимушеності — Пв — предикат змушеності

213. Предикат властивості — кваліфікатив

214. Предикат дії — акціональний предикат

215. Предикат емоційно-психічного стану — емотив

216. Предикат процесу — процесуальний предикат

217. Предикат стану — стативний предикат

218. Предикат якості-відношення — предикат порівняння

219. Предикати афекту — предикати афективного стану

220. Предикативна одиниця — ПО

221. Предикативний вираз — Пв

222. Предикативний мінімум — власне-предикативний мінімум

223. Предикативні частини складносурядного речення — частини складносурядного речення — предикативні частини речення

224. Предикатне ядро — ядерна словоформа

225. Предметовий додаток — пре́дмет (додаток)

226. Приєднувальний зв'язок — приєднування

227. Прикладка — Прк — означення-прикладка — означення — апозиція — аппозиція — апозитивна конструкція

228. Прикладкові відношення — апозитивні відношення

229. Прикметникове словосполучення — ад'єктивне словосполучення

230. Прикметниковий додаток — додаток прикметниковий

231. Прилягання — відмінкове прилягання

232. Прилягання — власне-прилягання

233. Прирече́ннєві члени речення — прирече́ннєвий компонент — прирече́ннєвики

234. Присудкове вираження — присудковість — сила присудковости

235. Прúсудок — присýдок

236. Причинові підрядні речення — кавзальні підрядні речення — каузальні підрядні речення

237. Причиново-наслідкове речення — причинно-наслідкове речення

238. Причиново-наслідкові відношення — причинно-наслідкові відношення

239. Просте́ ре́чення — власне-просте речення — речення просте — рече́ння проїсте

240. Простий дієслівний присудок — простий власне-дієслівний присудок

241. Протиставні відношення — власне протиставні відношення

242. Прс — присудок

243. Пс — подвійна супідрядність

244. Пср — ПСР — поліпредикативне складне речення

245. Реченнєвотвірні компоненти — конститутивні компоненти

246. Ре́чення — рече́ння

247. Речення відношення — речення релятивності

248. Речення односкладні іменні — речення односкладні субстантивні

249. Речення рівнорядно-зложене — рівнорядно зложене речення

250. Речення складнопідрядне нерозчленованої структури — нерозчленоване складнопідрядне речення

251. Речення складнопідрядне розчленованої структури — розчленоване складнопідрядне речення

252. Речення складнопідрядне субстантивно-атрибутивне (словникова ст.) — складнопідрядне субстантивно-атрибутивне речення (слово + слово + + юкстапозит).

253. Речення субстантивно-атрибутивне — речення складнопідрядне субстантивно-атрибутивне (словникова ст.)

254. Речення тотожності — речення ідентифікації

255. Речення — речення-висловлення — висловлення — висловлення-речення

256. Речення-звертання (вокативи) — звертання-речення

257. Розповідне речення — оповідальне речення

258. Семантема — синтаксема

259. Синтаксема зчленування — кон’юктема

260. Синтаксема часу — темпоративема

261. Синтаксеми — компоненти-синтаксеми

262. Синтаксеми з характеризувальним значенням — якісно-характеризувальні синтаксеми — якісно-кваліфікаційні синтаксеми

263. Синтаксичне перетворення — трансформація

264. Синтаксичний компонент — компонент синтаксичної структури

265. Синтаксично зв’язане словосполучення — синтаксично-зв’язане словосполучення

266. Сирконстант — сірконстант

267. Склад підмета — підметовий склад
268. Склад присудка — присудковий склад
269. Складений дієслівний присудок — дієслівний складений присудок — аналітичний дієслівний присудок — складений двочленний дієслівний присудок
270. Складений дієслівний присудок — складений тричленний дієслівний присудок
271. Складений іменний присудок — іменний складений присудок
272. Складений іменний присудок — складений тричленний іменний присудок
273. Складне сполучникове речення — ССР
274. Складне синтаксичне ціле — С.с.ц. — ССЦ — складне ціле (тобто НЄ)
275. Складнопідрядне порівняльне речення — порівняльне складнопідрядне речення
276. Складнопідрядне речення — Спр — СПР
277. Складнопідрядне речення нерозчленованої структури — нерозчленоване складнопідрядне речення
278. Складнопідрядне речення розчленованої структури — розчленоване складнопідрядне речення
279. Складносурядне речення — Сср — ССР
280. Складносурядні речення з градаційним значенням — градаційні речення
281. Складносурядні речення з пояснювальним значенням — пояснювальні речення
282. Слабке керування — слабе керування — менш тісне керування
283. Слабокерований другорядний член — слабкокерований другорядний член
284. Слова-речення — модальні слова-речення
285. Соціативний підмет — соціятивний підмет
286. Статичний локативний предикат — СЛП
287. Стрижневе слово у словосполученні — стрижневе слово словосполучення
288. Структурна схема простих речень — Сспр
289. Структурне ускладнення простого речення — синтаксичне ускладнення простого речення
290. Суб’єкт екзистенційний — суб’єкт існування / неіснування
291. Суб’єкт кваліфікативного стану — суб’єкт класифікації
292. Суб’єкт кількості — суб’єкт квантитативний — суб’єкт кількісної ознаки
293. Суб’єкт стану — статальний суб’єкт
294. Суб’єкт якості — суб’єкт квалітативний
295. Суб’єкт якості-відношення — суб’єкт порівняння
296. Суб’єктно-предикатна структура — предикаційна структура

297. Субстанційна синтаксема — субстанціальна синтаксема — іменникова синтаксема

298. Сурядне речення — складносурядне речення — рівнорядне побічне речення

299. Сурядний зв'язок — сурядність — паратаксис

300. Схема предикації — предикативна схема

301. Темо-ремне членування речення — темо-рематичне членування

302. Темпоральні синтаксеми — синтаксеми часу — темпоративи — темпоральні мінімальні одиниці

303. Узагальнено-особове речення — узагальненоособове речення — Уор

304. Узагальнююче слово — узагальнювальне слово — сумарне слово

305. Узгоджене означення — згоджене означення

306. Узгоджені члени речення (узгоджувані компоненти) — узгодженики

307. Узгодження — згода (погодження, тобто кореляція)

308. Уточнюючі члени речення — пояснювально-уточнюючі звороти

309. Фінітив — фіналь

310. Формально неускладнені складносурядні речення — формально неускладнені (елементарні) складносурядні речення

311. Формально ускладнене складносурядне речення — формально ускладнене (неелементарне) складносурядне речення

312. Формально-семантичне співвідношення — ФСС

313. Функціональна перспектива речення — ФПР — АЧР

314. Цільова синтаксема — фінітивема

315. Явище компресії — явище конденсації

ДОДАТОК 2

СИНТАКСИЧНІ ТЕРМІНИ-СИНОНІМИ

ВИДИ ВІДНОШЕНЬ

1. Активна валентність — доцентрова валентність — синтаксична проєкція
2. Багатосполучниковість — полісиндетон
3. Базова предикативність — основна предикативність — інваріантна предикативність
4. Безпосереднє керування — безприйменникове керування
5. Безсполучниковість — асиндетон — безсполучниковий зв'язок
6. Валентність — дистрибуція — семантична вибірковість — сполучуваність слів — інтенція
7. Відмінкове прилягання — вільне поєднання у відмінковому вияві
8. Власне граматичне узгодження — типове узгодження — повне узгодження
9. Вторинна предикація — неповна предикація — нереченнєва предикація — прирощена (вкраплена) предикація — залежна предикація — номіналізована предикація — непряма предикація — знята предикація — латентна предикація — погашена предикація — прихована (імпліцитна), потенційна предикація — підрядна предикація — секундарна предикація — додаткова предикація — другорядна предикація — подвійна предикація — предикація зі згорнутою структурою — зумовлена предикація — напівпредикація
10. Зв'язок апозитивний — паралелізм форм
11. Змінне керування — нестійке керування
12. Імпліцитна предикація — трансплантація
13. Інтеграція — поєднання узгодження і керування
14. Комплетивні семантико-синтаксичні відношення — предикатно-кількісні відношення
15. Контактенація — часова координація (відношення)
16. Координація — соціативно-предикативний зв'язок — формально-предикативний зв'язок
17. Опосереднене керування — прийменникове керування
18. Основний зв'язок — ядерний зв'язок
19. Пасивна валентність — відцентрова валентність — синтаксична орієнтація
20. Підрядний зв'язок — субординативний зв'язок
21. Позиційний спосіб вираження синтаксичних зв'язків — ранжування

22. Правобічна валентність — сильнокерована валентність
23. Предикативний зв'язок — взаємозв'язок (між підметом і присудком)
24. Предикативний зв'язок — усічений зв'язок
25. Предикативність — категорія реченнєвої актуалізації
26. Прилягання — детермінантний підрядний зв'язок
27. Пряма предикативність — внутрішня предикативність
28. Радіація — локація (відношення)
29. Семантико-синтаксичні відношення — каузальні відношення
30. Ступеневий зв'язок — доземий тип — вертикальний тип — послідовна підрядність — ланцюжкова підрядність — ступенева підрядність
31. Супідрядність — поземий тип — горизонтальний тип — паралельний зв'язок
32. Сурядні відношення — однорядні відношення — сурядні структури — сурядність — паратакса — паратаксис; сурядний зв'язок — юнкція (за Л. Теньєром) — рівнорядний стосунок — незалежний зв'язок — категорія сурядності — формально-синтаксична категорія сурядності — незалежний зв'язок
33. Тяжіння — подвійний підрядний зв'язок — розчленування

СИНТАКСИЧНА МОДЕЛЬ, СХЕМА, СТРУКТУРА

1. Глибинна структура — семантична структура — базова структура
2. Граматична основа речення — схема речення
3. Граматичний зразок — модель побудови речення
4. Елементарна формально-синтаксична структура речення — структурний центр формально елементарного речення — мінімальна структурна схема речення
5. Конверсаціональна модель речення — прагматична модель речення (актуальне членування)
6. Предикатно-аргументна структура — пропозитивний аргумент
7. Семантико-синтаксична структура — пропозиційна структура (речення)
8. Структура — конструкція
9. Структурна схема речення — модель речення — субмодель речення — модель — абстрактна схема-модель — синтаксичний зразок — синтаксична структура — поверхнева структура речення — формула речення — інваріант речення — структурна схема простих речень — формально-синтаксична структура речення — предикативний сектор — предикативний вузол
10. Фразеосхема — синтаксично зв'язана структурно-семантична модель

СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ

1. Головне слово словосполучення — стрижневе слово у словосполученні — підпорядковуюче слово — надрядне (керівне) слово словосполучення — визначаючий член словосполучення — ядро
2. Залежні слова — пояснюючі слова
3. Підрядне слово словосполучення — залежне слово — визначуваний член словосполучення — ад'юнкт — детермінант — підпорядкований елемент

4. Позиційно стійке словосполучення — нерозкладне словосполучення — синтаксично зв'язане словосполучення — неподільне словосполучення — невільне словосполучення — нечленоване словосполучення — цілісне словосполучення

5. Просте словосполучення — двослівне словосполучення

6. Складні словосполучення — мінімальні складні словосполучення — трикомпонентні складні словосполучення — неелементарні словосполучення — ускладнені словосполучення

ВИДИ РЕЧЕННЄВИХ КОНСТРУКЦІЙ

1. Адхоратив — когортатив
2. Висловлення — комунікативно-номінативна одиниця
3. Відкриті структури — незамкнуті ряди
4. Власне спонукальне речення — наказове речення
5. Вокативне речення — вокативна конструкція
6. Закриті структури — замкнуті ряди
7. Метакомунікативне речення — формулоподібне речення
8. Незакінчене речення — обірване речення
9. Неокличне речення — емоційно-нейтральне речення
10. Непоширене речення — елементарне речення
11. Номінативне речення пропозиції об'єкта — речення анонсування об'єкта — номінативні анонс-речення
12. Однорідні елементи простого речення — паралельні елементи простого речення
13. Односкладне речення — односкладна синтаксична структура називного типу
14. Окличне речення — емоційно забарвлене речення
15. Перформативне речення — перформативне висловлення — перформатив
16. Питально-розповідні конструкції — риторичні питання
17. Підметово-присудкова основа речення — основна синтагматична єдність — предикативний центр — мінімальний синтаксичний препарат — структурний кістяк — граматична основа — головна пара — пара головних членів — головна граматична пара — конструктивний центр речення — пропозиція — структурно-смисловий центр — предикативне словосполучення — реченнєвотвірні члени речення — головне словосполучення — пропозиція
18. Предикативні синтаксичні будови — просте і складне речення
19. Просте ускладнене речення — семантично неелементарне речення
20. Ядерне речення — ядерна конструкція

ОЗНАКИ РЕЧЕННЯ

1. Вторинна модальність — суб'єктивна модальність
2. Первинна модальність — предикативна модальність — об'єктивна модальність

3. Прямий порядок слів — об'єктивний порядок слів — узуальний порядок слів — звичайний порядок слів

4. Спонукальна модальність речення — наказова модальність речення

5. Умовна модальність речення — потенціальна модальність речення

ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ
(ФОРМАЛЬНО-СИНТАКСИЧНІ ТА СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ)

1. Агенс — партиципант

2. Апелятивна предикатема — вокативна предикатема

3. Атрибутивний конкретизатор — кваліфікативний конкретизатор

4. Базова предикатна синтаксема — основний предикат — базовий предикат — первинний неоднорідний предикат, або предикатор — примарний предикат — синтаксична домінанта — присудок головного речення

5. Базовий об'єкт — формальний об'єктний поширювач

6. Базовий суб'єкт — формальний підмет — синтаксична особа

7. Відокремлені члени речення — напівпредикативні члени речення

8. Відокремлено-уточнювальні члени речення — опосередковані другорядні члени речення

9. Вставлення конструктивного типу — квазівставлення

10. Вставлення неконструктивного типу — власне вставлення

11. Вторинна предикатна синтаксема — згорнута предикатна синтаксема — згорнутий предикат — номіналізований предикат

12. Вторинна синтаксема — другорядно-предикативна синтаксема

13. Вторинна синтаксична одиниця — похідна синтаксична одиниця

14. Вторинні локативні субстанціальні синтаксеми — деривайційні локативні субстанціальні синтаксеми

15. Вторинні підмет і присудок — модифіковані підмет і присудок — залежні підмет і присудок

16. Вторинні предикати — згорнені предикати — додаткові предикати — другорядні предикати — латентні предикати — приховані предикати, або ситуанти — імпліцитні — напівпредикативні — внесені предикати — секундарні предикати — кванторні слова — конденсори — предикати різного ступеня віддалення від центру речення — знакові відповідники предиката — предикати другого порядку — предикатні актанти — вторинні присудки — зняті, неактуалізовані предикати — небазові предикати

17. Вторинні предикатні синтаксеми суб'єктивно-модального типу — вставні компоненти — вставні слова — особово суб'єктні предикати — вставні предикати — вставні конструкції — компоненти

18. Вторинні предикатні синтаксеми суб'єктивно-об'єктивно-модального типу — вставлені компоненти — вставлений член речення

19. Грамема суб'єкта — грамема агенса

20. Двоскладне речення — розчленоване речення

21. Детермінант — синтаксема

22. Додаток — об'єкт

23. Другорядний член речення — неголовний член речення — член речення семантико-синтаксичного характеру — детермінант

24. Дуплексив — вторинний підмет — псевдосуб'єкт

25. Дуплексив — дієслівно-іменний визначник — предикативне означення — предикативний атрибут — об'єктний предикатив — об'єктно-предикативний член — додатково-предикативний член

26. Дуплексив — подвійний присудок — DUPLEX

27. Дуплексив — член речення з подвійним синтаксичним зв'язком

28. Звертання — кличні фрази — кличні слова — зовні слова — вокативна синтаксема

29. Звичайне означення — присубстантивне означення — безпосереднє означення — пояснення прикметникове

30. Категорія звертання — грамема підкатегорії субстанціальності

31. Копредикат — редукована пропозиція

32. Корелятив — синтаксема зі значенням відповідності / невідповідності — корелятивема відповідності

33. Медіатив — синтаксема зі значенням знаряддя дії, способу, засобу

34. Неелементарна синтаксема — ускладнена синтаксема — складна синтаксема

35. Неморфологізований додаток — інфінітивний додаток

36. Непрямий додаток — дальший пре́дмет

37. Номіналізований предикат — іменна група — вторинна предикатна синтаксема — згорнутий предикат

38. Номінативний однослівний підмет — іноформений підмет — транспонований підмет

39. Обставина — означення до дієслова — пояснення прислівникове — сирконстант — обставинний детермінант — детермінант — ад'юнкт — присхемний член речення — приреченнєвик

40. Обставина місця — локатив зі значенням місця — компонент зі значенням статичної локалізації

41. Однорідний підмет — однорядний підмет — зложений підмет

42. Однорідний присудок — зложений присудок

43. Однорідні члени речення — однорядні члени речення; сполучення однотипних одиниць — сполучення паралельних одиниць — незамкнені сполучення — сурядні члени речення — сурядні ряди словоформ — синтаксично паралельні елементи простого речення — однорідні елементи простого речення — однорідний ряд — структурно-семантичні блоки

44. Однорядні супідрядні речення — однотипні супідрядні речення

45. Означення — атрибут — додавання — детермінація

46. Основна предикатема — первинна предикатема

47. Підмет — граматичний підмет — предмет-підмет — конститутивний член речення — слово-підмет — 1-й синтаксичний актант — терм — аргумент — комплікатор — суб'єкт — Subj

48. Підмет-словосполучення — складені підмети

49. Подвійний присудок — присудок з повнозначними дієсловами

50. Поширювачі — другорядні члени речення — другі члени речення — поширювачі структурної схеми речення

51. Предикат — ознакове слово

52. Предикат — синтаксичне ядро речення — структурний центр речення

53. Предикат відмінності — предикат нетотожності

54. Предикат власне-тотожності — предикат абсолютної тотожності — предикат рівності

55. Предикат інтелектуальної діяльності — предикат пізнавальної діяльності

56. Предикат кількості — квантитативний предикат. Різновиди (один з): предикати статично-квантитативні — предикати власне-кількісні — предикат власне кількості (означеної кількості), дієслівні динамічно-квантитативні предикати — кількісно-змінні предикати — процесуально-локативні предикати

57. Предикат невласне кількості — предикат неозначеної кількості

58. Предикат подібності — предикат приблизної тотожності

59. Предикат якості-відношення — предикат порівняння

60. Предикати сутності (тотожності) — предикати входження (включення)

61. Прикладка — корелятив — субстантивний поширювач означального типу — явище номінативно-синтаксичного семіозису — атрибутивний поширювач

62. Приоб'єктний дуплексив — придодатковий дуплексив

63. Присуб'єктний дуплексив — припідметовий дуплексив

64. Присудкове слово — реченнєве ядро

65. Просте речення — монопредикативне речення

66. Простий підмет — нечленований підмет

67. Прямий додаток — властивий пре́дмет — придієслівний сильнокерований другорядний член речення

68. Семантично елементарне речення — просте монопропозитивне речення

69. Синтаксема — детермінант

70. Синтаксема — неподільна семантико-синтаксична одиниця — мінімальна семантико-синтаксична одиниця — словоформа — інваріант синтаксичної системи

71. Соціативний підмет — підмет-словосполучення зі значенням сумісності

72. Статальний предикат — ізосемічний предикат

73. Суб'єкт стану — носій ознаки — пацієнс — пасивний суб'єкт

74. Суб'єкт статично-кількісної ознаки — суб'єкт власне кількісної ознаки

75. Субстанціональні синтаксеми — конструктивні синтаксеми

76. Ускладнений присудок — тричленний дієслівний присудок

77. Ускладнювач структури простого речення — доповнювач структури простого речення

78. Уточнювальні члени — відокремлено-уточнювальні члени речення — відокремлювально-уточнювальні (пояснювальні) члени речення — опосеред-

ковані другорядні члени речення — пояснювально-уточнювальні члени речення

79. Член речення — компонент — мінімальна формально-синтаксична одиниця

ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ

1. Безособове речення — формально-синтаксичне односкладне речення — безсуб'єктне речення — дієвідмінюване речення — односкладне речення дієвідмінюваного класу — одноядерні дієслівні речення

2. Безособовість — деагентивність — інактивність — деміактив — демі-пасив

3. Головний член речення — головний член односкладного речення — єдиний головний член односкладного речення — єдиний головний член — простий головний член односкладного речення — єдиний головний член односкладного речення — єдиний синтаксичний центр речення — "кістяк" односкладного (одночленного) речення — недиференційований головний член в односкладному реченні — нерозчленований граматичний центр

4. Ґенітивне речення — однокомпонентне іменне речення — ґенітивно-каузативний варіант двоядерних чи інфінітивних речень

5. Дієслівне односкладне речення — нерозчленоване дієслівне речення

6. Еквіваленти речення — замінники речення — слова-речення — нечленовані речення — синтаксично нечленовані конструкції — модальні слова-речення — квазіречення — квазі-речення — звертання-речення

7. Еліпс — еліпсис — еліпса — неназивання — випущення — пропуск — нестача; еліптичне речення — еліпсис

8. Іменне односкладне речення — номінативне речення

9. Інфінітивне речення — редуковане фінітне речення

10. Називне речення — безприсудкове речення — односкладна синтаксична структура називного типу

11. Номінативне речення пропозиції об'єкта — речення анонсування об'єкта — номінативне анонс-речення — пропозиційне речення

12. Односкладне речення — одноелементне речення — одночленне речення — одноядерне речення — одноядерне утворення — вдове речення; односкладне речення — нерозчленоване речення — безпідметне речення — структура з формально нерозчленованим (синтетичним) вираженням предикативного зв'язку — одночленове речення

13. Речення-звертання — речення з кличними комунікатами та їх варіантами — вокативне речення — комунікат

14. Фразеологізоване речення — синтаксичний фразеологізм — предикативна синтаксична ідіома — синтаксична фразема

ДВОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ

1. Двоскладне речення — двохелементне речення (двоелементне речення) — двоядерне утворення — двоядерне речення — двочленне речення —

розчленоване речення — структура з формально розчленованим (аналітичним) вираженням предикативного зв'язку — суб'єктне речення — речення з двома співвідносними головними членами — двоскладне речення — суб'єктне речення

2. Просте речення — незалежне речення

3. Підрядне речення — залежне речення

4. Просте семантично неелементарне речення — просте поліпропозитивне речення

5. Ускладнені прості речення — речення перехідного типу — конденсовані речення

6. Ускладнене речення — неелементарне речення

СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ

1. Багатокомпонентне складне речення — поліпредикативне складне речення — ускладнене складне речення — ускладнене складне речення — неелементарне складне речення — складна синтаксична конструкція

2. Двокомпонентне складне речення — біпредикативне складне речення

3. Речення — висловлення — фраза — складне речення — період

4. Складне речення — складене речення — поєднання речень — складне ціле — сполучення речень — поліпредикативне речення

5. Складне речення з сурядністю і підрядністю — складносурядне речення, ускладнене сурядністю

6. Складні багатокомпонентні (ускладнені) речення з різними видами синтаксичного зв'язку — складні синтаксичні конструкції

7. Формально ускладнене складне речення — формально неелементарне складне речення

СКЛАДНОСУРЯДНЕ РЕЧЕННЯ

1. Речення з однорідними членами — складні, складносурядні речення з неповними сурядними реченнями контекстуального характеру

2. Складносурядне речення — речення рівнорядно-зложене — сполука речень — рівносильне речення

3. Сурядне речення — сурядна частина — рівнорядне побічне речення — часткове речення — компонент складного речення — структурна частина предикативна одиниця

4. Формально елементарне складносурядне речення — формально неускладнене складносурядне речення

СКЛАДНОПІДРЯДНЕ РЕЧЕННЯ

1. Взаємопідрядні речення якісного зіставлення — двокомпаративні речення

2. Займенниково-співвідносні складнопідрядні речення — займенниково-співвідносні складнопідрядні конструкції — ототожнювальне займенниково-

співвідносне речення — симетричне займенниково-співвідносне речення — призайменниково-означальні складнопідрядні речення

3. Концесивний транслятив — транслятивний вислів

4. Основний предикат — присудок головного речення

5. Парцельовані структури — приєднувальні конструкції — видільні повні речення

6. Перша підрядна частина — підрядна першого ступеня; підрядні другого, третього і т. д. ступенів

7. Підрядне речення — підрядна частина — побічне речення — залежне речення — часткове речення

8. Підрядні речення ступеня або міри — підрядні речення кількісні

9. Підрядні супровідні частини — відносні частини — відносно-поширювальні частини — пояснювальні, супровідні частини — поширювально-з'ясувальні частини — приєднувальні частини

10. Підрядні супровідні частини (конструкції) — відносні — відносно-поширювальні — поширювально-з'ясувальні — пояснювальні (супровідні) — приєднувальні

11. Порівняльно-об'єктні складнопідрядні речення — складнопідрядні речення з підрядними прикомпаративними

12. Предикативна частина — предикативна одиниця — предикативний компонент — умовно просте речення — автосемантична предикативна частина

13. Предикатно-аргументна структура — пропозитивний аргумент

14. Приреченнєва підрядна частина — детермінантна підрядна частина

15. Просторово-ототожнювальне речення — просторово-ототожнювальна конструкція

16. Семантично неускладнене (двокомпонентне, елементарне, біпредикативне) складнопідрядне речення

17. Семантично складні речення — прості ускладнені речення

18. Семантично ускладнене (багатокомпонентне, неелементарне, поліпредикативне) складнопідрядне речення

19. Складнопідрядна конструкція — складнопідрядна побудова

20. Складнопідрядне речення нерозчленованої структури — одночленне складнопідрядне речення — речення з прислівними підрядними частинами

21. Складнопідрядне речення розчленованої структури — двоскладне складнопідрядне речення

22. Складнопідрядні речення з підрядними прикомпаративними — порівняльно-об'єктні складнопідрядні речення

БЕЗСПОЛУЧНИКОВІ РЕЧЕННЯ

1. Речення з пропущеним членом (членами) — речення з неназваним підметом — неповне речення — неповна конструкція — еліптичне речення — еліптична конструкція — неповні та еліптичні речення

2. Речення неоднорідного складу — речення неоднотипного складу — речення з різнофункціональними предикативними частинами

3. Речення однорідного складу — речення однотипного складу — речення з однофункціональними предикативними частинами

4. Складні безсполучникові речення — складні безсполучникові комунікати — комунікати — компоненти тексту

АКТУАЛЬНЕ ЧЛЕНУВАННЯ РЕЧЕННЯ

1. Актуальне членування речення — темо-ремне членування — актуальне членування висловлення — функціональна перспектива висловлення

2. Комунікатема — розмовна формула — штамп — мовленнєвий стереотип

3. Комунікативний зміст висловлення — структура інформації — семантико-комунікативний субстрат — семантико-комунікативний зміст — мовленнєвий зміст

4. Невласне-пряма мова — вільна непряма мова — пережита мова

5. Предикативне оформлення пропозиції — реченнєве оформлення пропозиції

6. Рема — нове — ядро — повідомлюване — топік — коментар — психологічний предикат

7. Тема — дане — основа — відоме — топік

8. Функціональна перспектива речення — комунікативна перспектива речення — комунікативна організація речення

ДОДАТОК 3

ПОЛІЛЕКСІЙНІ РЯДИ СИНТАКСИЧНИХ ТЕРМІНІВ

1. P_1 — базовий предикат — базова предикатна синтаксема — основний предикат — базовий предикат — первинний неоднорідний предикат, або предикатор — примарний предикат — синтаксична домінанта — присудок головного речення — предикатний вираз

2. Дієслівна зв'язка — дієслово-зв'язка — копула — предикативне відношення "копула" — зв'язка — сор — злучка — речова дієслівна зв'язка — матеріальна дієслівна зв'язка

3. Дієслівний складений присудок — складений дієслівний присудок — присудок деформованого типу — щільне сполучення двох дієслів

4. Додаток — Дод — Со — об'єктний комплемент / додаток — Предметовий додаток — пре́дмет (додаток) — об'єкт — Obj — _ _ _ _

5. Єдиний головний член речення — головний член речення — головний член односкладного речення — організуючий центр речення — організувальний член речення — єдиний головний член односкладного речення — єдиний синтаксичний центр речення — "кістяк" односкладного (одночленного) речення — недиференційований головний член в односкладному реченні

6. Надфразна єдність — надфразова єдність — Нє — Нфє — НФЄ — L — надфразна єдність як синтаксична одиниця — складне синтаксичне ціле — ССЦ — складне ціле

7. Називне речення — власне-називне речення — номінативне речення — титульне (номінативне) речення — НР

8. Номінативне речення пропозиції об'єкта — пропозиційне речення — речення анонсування об'єкта — номінативні анонс-речення

9. Обс — обставина — Cd — адвербіальний комплемент / обов'язкова обставина — приреченнєвик

10. Озн — означення — власне-означення — атрибут — ~~~~

11. Перформативне речення — перформативне висловлення — перформатив

12. Підмет — Під — S — слово-підмет — предмет-підмет — конститутивний член речення — слово-підмет — 1-й синтаксичний актант — суб'єкт — семантичний суб'єкт — діяч — _____ суб'єкт думки — агентив — агент — агенс — аґенс — граматичний суб'єкт — комунікативний суб'єкт — топік, тема

13. Підмет-називний відмінок — підмет, виражений називним відмінком — підмет, виражений іменником у формі називного відмінка чи одиниця, що його заступає — N

14. Предикативне ядро — предикативний мінімум — власне-предикативний мінімум — предикативний центр — предикативна основа речення — підметово-присудова основа речення — присудково-підметова основа речення — мінімальний синтаксичний препарат — структурний кістяк — граматична основа — головна пара — пара головних членів — головна граматична пара — конструктивний центр речення

15. Прикладка — апозиція — аппозиція — означення-прикладка — означення — Прк

16. Присудок — Прс — Р — _____ — предикат — Р — дієслово-предикат

17. Присудок головного речення — базова предикатна синтаксема — основний предикат — базовий предикат — первинний неоднорідний предикат, або предикатор — примарний предикат — синтаксична домінанта

18. Прямий додаток — властивий предмет — придієслівний сильнокерований другорядний член речення

19. Пср — ПСР — поліпредикативне складне речення — складне речення — складене речення — поєднання речень — складне ціле — сполучення речень — поліпредикативне речення

20. Речення — речення-висловлення — висловлення — висловлення-речення — фраза

21. Речення з пропущеним членом (членами) — неповне речення — власне неповне речення (власне-неповне речення) — неповна конструкція — еліптичне речення — еліптична конструкція — неповні та еліптичні речення

22. Речення з пропущеним членом (членами) — неповне речення — власне неповне речення (власне-неповне речення) — неповна конструкція — еліптичне речення — еліптична конструкція — неповні та еліптичні речення

23. Речення-звертання — вокативи — кличні фрази — кличні слова — зовні слова — вокативна синтаксема — категорія звертання — грамема підкатегорії субстанціальності — формулоподібні речення — вокативне речення

24. Займенниково-співвідносні складнопідрядні речення — займенниково-співвідносні складнопідрядні конструкції — ототожнювальне займенниково-співвідносне речення — симетричне займенниково-співвідносне речення — призайменниково-означальні складнопідрядні речення — ЗСР

25. Семантико-синтаксичні відношення — каузальні відношення — кавзальні відношення

26. Складений дієслівний присудок — складений двочленний дієслівний присудок — подвійний присудок — присудок з повнозначними дієсловами

27. Структурна схема речення — модель речення — абстрактна схема-модель — синтаксичний зразок — поверхнева структура речення — формула речення — інваріант речення — структурна схема простих речень — ССПР — формально-синтаксична структура речення — структурна схема — преди-

кативний сектор — предикативний вузол — модель — структура — схема — формула

28. Сурядний зв’язок — сурядність — паратакса — паратаксис — юнкція — рівнорядний стосунок — незалежний зв’язок — категорія сурядності — формально-синтаксична категорія сурядності — незалежний зв’язок

29. Сурядні відношення — однорядні відношення — сурядні структури — сурядність — паратакса — паратаксис; сурядний зв’язок — паратаксис — юнкція (за Л. Теньєром) — рівнорядний стосунок — незалежний зв’язок — категорія сурядності — формально-синтаксична категорія сурядності — незалежний зв’язок

30. Фраза — речення — фразеологічна одиниця

ДОДАТОК 4

МЕТАМОВА ТЕОРІЇ ВАРІАНТНОСТІ В ІДЕОГРАФІЧНОМУ ПРЕДСТАВЛЕННІ

Галузь: варіантологія — варіологія — ортологія

Ідея: теорія варіантності, синонімологія (теорія синонімії)

Явище: варіантність (полілексія, полісемія), варіювання, варіабельність

• Формальна варіантність / полілексія: дублетність (передбачає тотожність значень)

• Семантична варіантність / полілексія: синонімність, синонімійність (передбачає близькість значень)

• Еквівалентність (у теорії перекладу)

• Рівнозначність

• Субституція

Критерій розмежування явищ (одиниць):

• тотожність значення ↔ близькість значення → відмінність значення

• відтінок значення, семантична відстань, семантична близькість, смислова подібність, семантична / смислова подібність

Одиниці:

• Варіант (інваріант, варіантоїд, варіація, варієтет, варіат)

• Дублети (формальні варіанти)
  ✓ правописні (графічні та фонетичні)
  ✓ акцентуаційні
  ✓ етимологічні
  ✓ словотвірні (морфоваріанти)
  ✓ структурні дублети (синтаксичні дублети)
  ✓ абревіатурні та символьні дублети (терміни-субститути)

• Синоніми (семантичні варіанти)
  ✓ поняттєві / сигніфікативні синоніми / синоніми з різною внутрішньою формою
  ✓ аспектні синоніми
  ✓ квазісиноніми / концепційні синоніми / концептуальні синоніми
  ✓ прагматичні синоніми (в синтаксичній терміносистемі не виявлено)

• Субститути

• Еквіваленти

Відношення:

• синонімічні відношення — синонімійні відношення — синонімні відношення — синонімічні відносини

• синонімні зв'язки — синонімічні зв'язки

• відношення варіантності

Ряд:

• варіантний ряд (термінний варіантний ряд, ряд термінів-варіантів, тобто такий, що містить формальні та семантичні варіанти) / полілексійний ряд (термінний полілексійний ряд, тобто такий ряд термінів із близьким та тотожним значенням)

• дублетний (ряд / пара термінів-дублетів)

• синонімний (ряд / пара термінів синонімів)

• синонімічний ряд

• синонімічний блок

• дублетний ряд

• термінологічне синонімічне об'єднання (ТСО)

• текстові варіанти синонімних рядів (концептуальні синонімні ряди, міжконцептуальні синонімні ряди)

• субституційний термінологічний ряд (СТР)

Атрибути:

1. Термін → термінний
2. Термінологія → термінологійний
3. Синонім → синонімний → синонімічний
4. Синонімія → синонімійний
5. Дублет → дублетний
6. Варіант → варіантний
7. Варіабельний — варіабельність
8. Полілексія — полілексійний

Тотожні за значенням номінації термінів-синонімів у традиційній парадигмі досліджень

Синоніми

• абсолютні синоніми
  - ✓ тотожні синоніми
  - ✓ повні синоніми
  - ✓ дублети / дуплети, дублетні найменування
  - ✓ стопроцентні синоніми
  - ✓ лексичні дублети / лексичні дуплети
  - ✓ термінологічні дублети
  - ✓ термінологічні синоніми
  - ✓ терміни-"двійники"
  - ✓ синонімічні дублети
  - ✓ дублетні форми

• відносні синоніми
  - ✓ неповні синоніми
  - ✓ неточні синоніми
  - ✓ часткові синоніми
  - ✓ парціальні синоніми
  - ✓ релятивні синоніми
  - ✓ квазісиноніми

Фонетичні варіанти

- ✓ акцентуаційні (акцентні), графічні синоніми
- ✓ фонетично-правописна синонімія (фонетична)
- ✓ абсолютна синонімія, що виникла внаслідок фонетичного освоєння іншомовних слів
- ✓ фонетична синонімія
- ✓ фонематична варіантність
- ✓ фонетико-фонематичні синоніми
- ✓ фонетичні варіанти
- ✓ правописні синоніми
- ✓ орфографічні варіанти

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 3

Р О З Д І Л І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВАРІАНТНОСТІ В СИНТАКСИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ 5

1. Теорія варіантності в сучасному мовознавстві 5
   1.1. Історія розвитку теорії варіантності 5
   1.2. Поняття "тотожність" та "близькість" як основа виявлення формальної та семантичної полілексії 15
      1.2.1. Філософське потрактування категорій "тотожність" / "відмінність" / "близькість" 15
      1.2.2. Інтерпретація "відтінку значення" в лінгвістичній літературі 21
   1.3. Формальна варіантність у варіантології 25
   1.4. Проблема семантичної варіантності 28
      1.4.1. Особливості семантичної варіантності термінів у межах традиційної дослідницької парадигми 35
      1.4.2. Кореляція понять "синонімія в літературній мові" — "синонімія в термінології" 38
2. Метамова опису явищ варіантності термінів 47
   2.1. Співвідношення понять "синонімія" — "дублетність" — "варіантність" 47
   2.2. Взаємозв'язок понять "варіантність" — "субституція" 59

Р О З Д І Л ІІ. ФОРМАЛЬНА ПОЛІЛЕКСІЯ (ДУБЛЕТНІСТЬ) У СИНТАКСИЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ 62

1. Акцентуаційні варіанти-дублети в синтаксисі 63
2. Правописні варіанти синтаксичних термінів 67
   2.1. Фонетичні дублети терміносистеми синтаксису 67
   2.2. Графічні варіанти-дублети в синтаксичній термінології 70
3. Етимологічні дублети 79
4. Словотвірна варіантність (морфоваріантність) 89
   4.1. Варіювання суфіксів 89
      4.1.1. Варіювання суфіксів *-ивн- / -н-* 89
      4.1.2. Варіювання суфіксів *-н- / -ов-* 91
      4.1.3. Варіювання суфіксів *-(ій)н- / -альн-* 93
      4.1.4. Варіювання суфіксів *-(ій)н-(-н-) / -ивн-* в основах із чергуванням *ц / т* 94

4.1.5. Варіювання суфіксів *-у+ј+уч- / -ува+льн-* 95
4.1.6. Варіювання суфікса *-к- / нульового суфікса* 96
5. Структурні дублети 97
5.1. Терміни, сформовані внаслідок трансформації компонентів 98
5.2. Терміни, яким притаманна зміна синтаксичного зв'язку слів 99
5.3. Одиниці, утворені за допомогою семантичного ускладнення базового терміна 102
5.4. Терміни, варіантність яких зумовлена паралельним функціонуванням словосполучення та слова 103
5.5. Терміни, дублетність яких пов'язана з контекстуальною втратою одного з компонентів 104
6. Субституція абревіатурних та символьних дублетів 106

Р О З Д І Л III. СЕМАНТИЧНА ПОЛІЛЕКСІЯ (СИНОНІМІЯ) В ТЕРМІНОСИСТЕМІ СИНТАКСИСУ 112

1. Сигніфікативні (поняттєві) синоніми в синтаксичній терміносистемі 113
2. Концепційна синонімія синтаксичних термінів 125
2.1. Концепційні синоніми на позначення граматичного центру речення 128
2.2. Концепційні синоніми на позначення головних членів речення 131
2.2.1. Терміни *підмет*, *суб'єкт*, *актант*, *агенс*, *аргумент* 131
2.2.2. Терміни *присудок*, *предикат*, *рема* 135
2.3. Концепційні синоніми на позначення другорядних членів речення 138
2.3.1. Терміни *означення*, *атрибут* 138
2.3.2. Терміни *додаток*, *пре́дмет*, *об'єкт*, *комплемент* 141
2.3.3. Терміни *обставина*, *сирконстант*, *детермінант*, *прирече́ннєвик*, *ад'юнкт*, *обставинний поширювач* 142

ВИСНОВКИ 150

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 154

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 171

ДОДАТКИ 197

Додаток 1. СИНТАКСИЧНІ ТЕРМІНИ-ДУБЛЕТИ 197

Додаток 2. СИНТАКСИЧНІ ТЕРМІНИ-СИНОНІМИ 207

Додаток 3. ПОЛІЛЕКСІЙНІ РЯДИ СИНТАКСИЧНИХ ТЕРМІНІВ 217

Додаток 4. МЕТАМОВА ТЕОРІЇ ВАРІАНТНОСТІ В ІДЕОГРАФІЧНОМУ ПРЕДСТАВЛЕННІ 220

Наукове видання

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ВАСЕЦЬКА Оксана Іванівна

ПОЛІЛЕКСІЯ СИНТАКСИЧНИХ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Київ, Науково-виробниче підприємство
«Видавництво "Наукова думка" НАН України», 2021

Художнє оформлення *М.А. Коваленко*
Художній редактор *М.А. Панасюк*
Технічний редактор *Т. С. Березяк*
Коректор *О. Є. Челок*
Оператор *В. Г. Каменькович*
Комп'ютерна верстка *Т. О. Ценцеус*

Підп. до друку 28.06.2021. Формат 60×90/16. Папір офс. № 1.
Гарн. Таймс Нью Роман. Друк офс. Ум. друк. арк. 14,0.
Обл.-вид. арк. 15,0. Тираж 100 прим. Зам. № ДФ-1096

Оригінал-макет виготовлено
у НВП «Видавництво "Наукова думка" НАН України»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 2440 від 15.03.2006 р.
01601 Київ 1, вул. Терещенківська, 3

ПП «Видавництво "Фенікс"»
03680 Київ 680, вул. Шутова, 13б
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
серія ДК № 271 від 07.12.2000 р.